

منہج و تخلیق سفر

پروفیسر حفیظ الرحمن

Sindhica
للتنقید

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

منهنجو تخليقي سفر

(ڪهاڻيون، تحريرون، تقريرون، انٽرويوڙ ۽ انڊيا جو سفر)

خيرالنساء جعفري

Sindhica
سنڌيڪا

ڇپائيندڙ جا حق ۽ واسطا محفوظ

ڪتاب جو نالو: منهنجو تخليقي سفر

ليکڪا: خيرالنساء جعفري

ڇپجڻ جي تاريخ: جنوري ۱۹۹۲ع

تعداد: هڪ هزار

ڇاپيندڙ ذڪري سفر پرنٽرس، ڪراچي

ڇپائيندڙ: سنڌيڪا اڪيڊمي، ڪراچي

قيمت: 75 روپيا

All rights are reserved for the Publisher

Munhunjo Takhleeqi Safar

(My Literary Endeavours)

Language: Sindhi

By: Khairun- Nisa Jafery

Published by: Sindhica Academy, Karachi

Price Rs. 75.00

سول بستي پيوٽرز

آزاد ڪميونيڪيشنز

B- 24 نيشنل آئو پلازه

مارسٽن روڊ، ڪراچي،

فون: 7737290

فهرست

صفحو

- 5 پبلشر هاران
- 7 پنهنجي متعلق
- 9 1- گڏي، خير و خير النساء جعفري
- 15 2- حويلي ۽ ڪان هاسٽل ٿاڻين
- 31 3- پيٽا جو پٽ لاءِ
- 43 4- ڪهڙو برانڊ ۽ ڪهڙو سگريٽ؟
- 57 5- قريتون ۽ فاصلا
- 62 6- 1967, 1968, 1969ع
- 92 7- تخليق جو موت
- 111 8- لئل سوچون
- 118 9- مونسپالٽي ۽ ڪتا
- 121 10- بيروزگاري ۽ بندوق
- 124 11- رعنا شفيق جي ڪتاب، پولار، تي لکيل مهاڳ
- 127 12- الطاف شيخ جي ڪتاب، ڇا جو ديس ڇا جو ويس، جو مهاڳ
- 132 13- طارق عالم ابري جي ڪتاب، رات سانت ۽ سوچون جو مهاڳ
- 138 14- ڪتاب، هيلو ڪو وري آ، جو مهاڳ
- 143 15- شعبان وسطري جي ڪتاب تي مهاڳ
- 150 16- مهاڳ اياز لطيف جي ڪتاب تي!
- 156 17- ڌرتي تنهنجا دڪ
- 160 18- ڪجهه ته پڇو؟
- 165 19- وه- ماڳي

168	20- حوسلو ۽ همت
170	21- هايجو ڪري هو، آڏيءَ جو اٿي ويا!
180	22- ٿمير ۽ زرين
184	23- تنهنجي لاءِ
188	24- پنجاه هزارن جو حزب الله
194	25- پروڙيسر حزب الله
200	26- ماروري ۽ ملير
225	27- ڪيل - جاڪستوري
236	28- خير النساء جعفري سان ڳالهه بوليه
241	29- پاڻيءَ منجهه پتاشو
248	30- خير النساء جعفري (علي نواز قل)
253	31- خير النساء جعفري (عبدالقادر جوڻيجو، ڪرم الاهي پٺا)
261	32- هيلڊ ڪو سنگ ڪاڌر
269	33- سنڌي سامهه ۾ عورتن جو ڪردار
274	34- منهنجو تخليقي سفر
279	35- تشوير سان ملهائيل شام ۾ تقرير
284	36- اميري ۽ ڪان فقيري ۽ ٽائين
291	37- تاج بلوچ جي ڪتاب 'خوشبو جو زهر' تي ڪيل تقرير
299	38- ليڊيز ڪلب ۾ هڪ تقرير
307	39- سنڌ يونيورسٽي جي، آڊيٽوري ۾ ڪيل تقرير
312	40- 'لفظن جا رانديڪا' جي مهورت تي هڪ تقرير
320	41- ايز لطيف سان ملهائيل سان ملهائيل شام جي موقعي تي ڪيل تقرير

پبلشر نوٽ

خيرالنساء جعفري سنڌي ادب ۾ جنهن بياباڪي ۽ حقيقت پسندي سان لکيو آهي، ان حوالي سان هڪي ٿورڙا لکڻ وارا هوندا جيڪي سندس همسري جي دعويٰ ڪري سگهن. ادب جي دنيا ۾ لکندڙن جي ڪڏهن ڪڏهن اهڙي تخليق پڌري ٿيندي آهي، جيڪا ڏهاڪن ۽ صدين جو شاهڪار بنجي ويندي آهي. نسيم کرل جي 'چوٽيهون در' ۽ امرجليل جي 'سرد لاش جو سفر' وانگيان خيرالنساء جعفري جي 'حويلي کان هاسٽل تائين' ڪهاڻي جڏهن شايع ٿي ته سنڌ جي سماج ۾ وڏا وڏا 'مقدس' بت پاش پاش ٿيندا نظر آيا، اتان ئي سندس فن ۾ زندگي، نوان ۽ اعتماد جي نڪتل خوشبوءِ ڪيترائي عرصي تائين نئين ٺهيءَ جي سوچڻ کي واسيندي رهي آهي.

ذاتي حوالي سان خيرالنساء جعفري کي سندس سڄي، سهاجهڙي ۽ اڏول شخصيت طور سنڌ جي علمي ۽ ادبي حلقن ۾ پڻ عقيدت وارو مقام حاصل آهي، جنهن ڪري ادب جي قلندر ٿڌي جي خواهش رهي آهي ته خيرالنساء جعفري سندن ڪتاب جو مهاڳ لکي، سندن سڏايل تقريب کي رونق بخشي ۽ مجلس ۾ پنهنجي موچارن لفظن ۽ جملن جي سڳند هير ڦهلائي.

'منهنجو تخليقي سفر' خيرالنساء جعفري جي 'تخليق جو موت' کان وٺي مختلف ڪتابن تي لکيل مهاڳن، تقريبن ۽ انٽرويوڙ ۽ انڊيا جي سفر تي مشتمل ڳڻڪو آهي، جيڪو سنڌيڪا اڪيڊمي جي پاران ستين اشاعتي سلسلي جي طور تي پيش ڪندي پنهنجي لاءِ فخر محسوس ڪريون ٿا.

نور احمد ميمڻ
چيئرمين
سنڌيڪا اڪيڊمي

پنهجي متعلق

حيات جي سگهنن Horo Scope پٽاندر...

آئون بنا مرضي جي 17 آگسٽ، 1947ع تي خميس جي ٽينهن جاني هئس، وقت! پنهنجو پاڻ گذرندو آهي، پر سڄو ماڻهو وقت کي پنهنجي مرضيءَ تي گذاريندا آهن، آئون انهن مان آهيان جن کي 'وقت' پنهنجي مرضيءَ سان هلائيندو آهي، سڄو وقت ايندو جڏهن خيرالنساء جعفري هن دنيا ۾ نه هوندي، پر ان وقت جي مون وٽ تاريخ ڪونهي!!

ٽائيم ٽيبل پٽاندر زندگي گذارڻ منهنجي وس ۾ ڪونهي، نه ٽائيم ٽي وس ۾ آهي ۽ نه ٽيبل تي اختيار آهي... ٽائيم ٽيبل مطابق زندگي ڇڳا ۽ عقلمند ماڻهو گذاريندا آهن، زندگيءَ جا هو نه، زندگي هن جي محتاج هوندي آهي، مون ته انگڪساري وڃان ٽيبل تي ويهي ڪڏهن ماني به نه کائي آهي، ماني سنڌلي تي ويهي کائيندي آهيان، سنڌلي سسٽي پوندي اٽل ۾ (ڪٽڪ جو داڻو) يعني ماني ڏاڍي لڳائي پوندي اٽل، جو پيٽ پري به چار گرنهه وڌيڪ کائڻ جي مون کي قيمت پاسي پوندي آهي! يعني Suger فوراً Stand-up تي ويندي آهي.

سنڌلي سسٽي ان ڪري پوندي اٽل جو انگڪسار جي ڪا قيمت ڪونهي، سنڌلي تي ويهي سمهندي به آهيان لکندي به آهيان، ڳلا جو ڳل به سنڌلي تي ئي وڃائيندي آهيان- گویا منهنجي جيئڻ جو Scope، منهنجي رهڻ جي دنيا تعارف سسٽي ۽ portable آهي!

1970 ۾ منهنجي مرضي هئي ته مون کي ڪٽ ماسٽري ملي پوي! جو هر مهيني 50 روپين جي سخت ضرورت محسوس ٿيندي هئي، بچڪ اسٽالن جي ڪتابن خريداري جي شوق ۾! ماسٽري نه ملي....

پر اوچتو ان ئي سال ئي 1970 ۾ يونيورسٽي نفسيات ۾ ليڪچررشپ ملي ويئي، پگهار 50 روپين جي بدران 450 روپيا پئي مليو. پرا منهنجي ڪتابن پڙهڻ جو شوق ئي لهي ويو. اڄ به منهنجو مطالعو، ڪتابن پڙهڻ جي حد تائين نه هٽڻ جي برابر آهي!

'ماڻهو' منهنجي دلچسپيءَ جو هميشه محور رهيو، خصوصاً اهو ماڻهو جيڪو

هميشه سنڌيءَ تي رهيو ۽ سنڌيءَ کان اڳيان پنهنجا پير بگهاري نه سگهيو!
 1974 جو وقت آيو! ڪهاڻيڪار نه هوندي به ڇهه ست ڪهاڻيون لکي
 ڇڏيم. جن منهنجي وقت ۾ به، اڻيت 1977-1978 ڌاري ڪافي مڃتا ورتي.
 1978 کان 1982 تائين مون رڳو پنهنجي وقت کي، پويان گذريل وقت کي مڙي
 ٽسن ۾ ئي وقت گذاريو!
 1982 جي آخر تائين گذريل وقت کي مڙي سڙي هڪ اسٽور روم ۾ ڦٽو
 ڪيم، پنهنجي مرضي سان، نه رڳو هند جو سفر ڪيم پر پنهنجي پسند تي به
 قسطن به لکيم.

ان کان پوءِ پراڻي قلم مان ڪجهه ڪس لئي، ڪجهه سهڻن ماڻهن جي سهڻن
 ڪتابن جي ايماندارانه ڌلائي به ڪيم، يعني Preface لکيم ۽ پوءِ وقت پٽاندرا
 مرضي نه هوندي به، ڪڏهن پاڻ سان ڪڏهن پاڻ کان وڌن سان شامون ملهائڻ
 جي موقعن تي ڪي لکتيون، ڪي لفظ، جن کي ماڻهو تقريرون چوندا آهن، منهنجون
 مڙني لکتيون! ڪهاڻيون، پريڊيس، انٽرويو، تقريرون، هن وقت جون تازه دم نه پر
 گذريل وقت جون پراڻيون شيون آهن. پنهنجي مرضي تي انهن مڙني ڇيڙن کي هڪ
 هنڌ ڪنهن اسٽور ۾ بند ڪيو اٿم. ان اسٽور جي ڇاڀي اوهان کي ڏيان ئي.
 هڪ اوهان جي پسند جي ڇيڙ ملي پوي، جي نه ملي ته پوءِ هي اسٽور روم ته
 منهنجو آهي... اوهين شوروم يا پراڻنگ روم کي ئي ٽسو.

— خيالنساء جعفري

گڏي، خيرو ۽ خيرالنساء جعفري

گڏي، خيرو ۽ خيرالنساء جعفري - هڪڙو ماڻهو، هڪڙو روپ، ٽي نالا جنهن کي جهڙي ڏسڻ ۾ آئي، انهيءَ کڻي اهڙو نالو رکيو هوندس. اک اک جو ڦير آهي، سوچ سوچ جو تفاوت آهي ته خيرالنساء آهي ته هڪڙي ئي روپ رنگ جي مالڪ. وقت جي نزاکت کي اک ۾ رکي پنهنجو روپ ڪو نه بدلائي، جهڙي پرپٺ هوندي اهڙي منهن تي. منهن تي جيڪڏهن شينهن شير خدا جو سڏائي ته پوءِ گذرڻ وارا ڪم ڪو نه ڪندي، ان ڪري 'مڙس ماڻهو' هئڻ جي باوجود پنهنجو پاڻ کي 'شيردي بچي' چورائڻ جي ڪوشش ٿي ڪا نه ڪئي اٿس، جيتوڻيڪ انهن رسمن جو ڪاروبار ادب جي دنيا ۾ چوٽ تي چڙهيل آهي. بقول هڪ دوست جي ته جنهن وچولي طبقي مان خيرو ڪنڀيءَ وانگر ڦٽي نڪتي آهي، اتي Masks سان مارڪيٽ ڀريا پيا آهن. جيڪو ڪنڀي سو منهن تي چاڙهي، جيئن ڪنڀي تيئن هل.

ننڍپڻ لاءِ سندس نالو 'گڏي' رکڻ وارو ڪو مستقبل جو نجوم ٿو نظر اچي. معاملو ڪيترو به ڌيان طلب هجي، معاملي ۾ ڦاٿل ماڻهو ڪيترا به ويجهي هوندس پر سندس منهن تي اهڙي ته معصوميت، سادگي ۽ لاتعلقي چائيل هوندي آهي جو کيس بي اختيار گڏي چوڻ تي دل چوڻدي آهي، پوءِ چوڻ واري جي عمر ڇا به هجي، چوڻ وارو چاهي سٺ سالن جو ٻار هجي يا ويهن سالن جو پوڙهو. مون کي ته شڪ آهي ته سڀاڻ جيڪو اولاد ٿيندس، اهو به کيس 'آمان' جي بدران 'گڏي' نه چئي وٺيس. قد بت ۽ ڪپڙن ۾ به گڏي لڳندي آهي. ڪنهن ڳالهه پئي ڪئي ته شادي وقت جڏهن کيس سنواري سينگاري سندس سهيلين سهرائ پئي ڳايا ته انهن کي پنهنجو ننڍپڻ ياد اچي ويو ۽ جڏهن هو گڏيون پرڻائينديون هيون، هونئن ته هر ڪا عورت شادي

ٽین وقت گڏي 'هوندي آهي. پر هيءَ ته شادي ئي گڏي جي هئي
 آرٽس فئڪٽي جي مراليءَ دنيا ۾ کير ڪهن کي سڃاڻي نه سڃاڻي،
 کير ڪهن تي مڇ چنڊي يا نه چنڊي گهڻيءَ خلق حد جي ڪاريدارن
 جو مرش پيئي ڪڍي. پر جڏهن حيرو، ليلاءِ تنوءَ جو قافلو ليڊيو روم مان
 نڪري ڪاريدار جي مرش تي پهچا پير ڦيريندو آهي. تڏهن فرش ڪڍجن
 جي بدران وڃن شروع ڪندو آهي ۽ ڪڪريون اڏامديون آهن.
 پسي کي چڱ مڙسيءَ جو پٽڪو ٻڌي ڳم هنن جي عادت آهي. ٽين
 ڪنڊي جيڪڏهن ڪهن کي اڳيان ٽنگ ڏيئي کير ٿو پوي ته بهيءَ
 ڏنڊي کي توڙ تائين پهچائڻ ۾ عيب ڪونه سمجهي. پر حيرو سائس ڪلهو
 ڪلهي ۾ ملائي جوڙ ٿي هلندي ۽ پويان ٿو اٿن پٺي اڀري چڻ چٽوريءَ
 تي چڙهي هجي، پر ساڻ ڪونه ڇڏيندي. ڪاريدار ۾ هلندي سڄيءَ خلق
 کي منهن ڏينديون اينديون. ڪٿي هڪ جي لوند، ڪٿي مٿا اکر، ڪٿي
 ڪڙ ۽ تير اکر، ڪٿي لڪ بڄو. کين پري کان ايندو ڏسي ڪي 'ڌريون' ب
 پڪيءَ ونگر وريءَ ۾ مٿو لڪائينديون نظر اينديون پٺا جي ڪهن جي
 سڀن سر تي چي پٺيون ته پوءِ ٿوري گهڻي وات ٽڪ تي ڪري حد
 ڇڏڻ جي ڪندو. ٽيئي ساڻ ته هڻي ڏئي پهچي ويڃي. پر حيرو...؟ سن
 جا ته ٻئي هٿ ڪس تي آهن. جهن کي ڪسي ڪسي. حيرو ڳهائيندي، پٺا
 وارو ڪٽائينديس، تو تهڪ ڏيندي ۽ سامهين ڌر جي پيرن هيٺن وري
 نڪرندي. ڪهن ماڻهوءَ کي پهچي رحم جي جذبي کي آڻڻ ڏيئي هجي ته
 اهڙيءَ محفل جو پاسو جهلي. محل آهي جو حيروءَ جو حمو گسي 'سند
 اچي جهليندو ريار جي مله جو انگ بگ سڄيس ههڙو حمو ههڙي
 هنڌ تي ڪجي. ان جي وٽ آرٽس اٿن ڪرڻ وقت حيروءَ جي 'مصور گڏي'
 پر ڪري لائي ڪيڏانهن اڏامي ويندي آهي. ههڙو ڏکيو چيٽر مون ڏسو.
 هڪي ڏسو هٿ هٿ ڪري ويندي آهي. ان ڪري گهڻي حق کانئن
 المرجح آهي.

حيروءَ جهڙو دوست دٻ ۾ ملڻ مشڪل آهي. حيروءَ جهڙو دٻس دٻ
 ۾ ملڻ مشڪل آهي. گهنگهراڻي ۾ سر ڪبي وڃ بڙڪ ڪا ڪڍين. دٻ
 سک ۾ سٺي ڪنڊ وهي ويندي ڦٽر دل جي ماک آهي. سو - هڙيءَ دٻ ۾

حتي دلين جا دروازا به رڳو بند هوندا آهن پر مٿن پنج سيرا ڪلف به لڳن هوندا آهن. جنهن جو خرچ ڪرڻ وقت ٻئي هٿ کليل هوندو آهي. رويي تي سجين وانگر هٿ لڪائي خلوص خرچ ڪو نه ڪري. جيڪا ڇلهه تي سادل تي. ڳالهه هڪئي ته کلي ڪسي ۽ صاف صاف ڪبي. ڪنهن کي وٺي نه وٺي. ان ۾ حيروءَ جو نڪو اڌ نڪو ٿين پئي.

حيرو دشمن ٿيڻ جي هن ڪار به ڪسيءَ طرح وقف آهي. دشمنيءَ (عارضن) کي هڪڙي ڌڪ ۾ ڇڏائي ڏيندي، پوءِ جي ريڱ ريڱاڻ ۽ گيهه گيهلاڻ مان به ڄاڻي. ذاتي طرح ته مٿن امر به ڏيندي، باقي ريان جي جهٽڪي سان ايترو گهرو ڇير ڏيئي ويندي جيڪو پوءِ ڏيهن تي وڃي ڇٽندو ۽ حيروءَ کي ها حشر ئي ڪا به هوندي ڳالهه آئي ويئي ٿي ويئي، پراڻي قبرن کي مٿن ڪهڙو عائدو؟ هوش به حيرو ويڃاري مستقل دشمني رکي ڪا به ڄاڻي. منهن تي سج چونءَ جي سدوق جي گهوڙي تي هر وقت هٿ هوندو آهي. نشانو ورڇڙهي آيس ته گهوڙي تي آڱري ڏهڻيندي دير ڪا به ڪندي ۽ عالم جو نشانو هڙو پڪو آهي جو شڪ ٿي ڪا به ٻڌي. بارود جي دونهين وڇان رڳو ڪيترائيون آڏرنديون نظر اينديون.

رستن پرڇڻ ۾ حيرو ٻين اديبن و بگر آهي. ڪڏهن ته مٿس هٿيءَ جا پير ڇاڙهي ڇڏيس ته ڪا به ڪڇندي ۽ ڪڏهن مڪ جي پنڪي تي ڳالهه ۱۰٪ تان ڇاڙهه کڻي ۱۰۰٪ تي وڃي پهچندي. ڳالهه به ڳالهه جو ٻچ، حيرو ٻئي پهچندي. گهنگرن سان ڊنڍلاڻ جي دي وٽ پئي هيندي. سدس ددائيت ڊنڍلاڻ ۾ پئي وٽ کڻندي ۽ قوه ڪا ڏيندي. اهڙن سندن تان جهيبيدي، جو ويد هٿ پير نرند. هڙن ڌڪي وقت تي صرف ليلائي اهڙي شخصيت آهي، جيڪا پنهنجي هٿ پير مچائي ويندي سدس ڪڏهن ڪڏهن حيروءَ کي سڄي ٽوٽ پرندي هوندي آهي. قاسم پگهيو، جيڪو ڊنڍلاڻ اڇلائي هن جو ماهر آهي. هر وقت ڊنڍلاڻ جو دڪان کين هوندو آهي، اسان جهڙين جهنگ جي بلاش کي به ڊنڍلاڻ هنن سبڪاري ڇڏيو آهي اسان تي دس ۱۰۰ سدس ته ”پيا به ٿي ستي حيروءَ کان پڙهي اڃا. ها هٿ به چڻي نه ليا جا پير جهڙا.“

گهندڙن سان رستن پرڇڻ ۾ الت حيرو هڪڙي، ڳالهه ۾ ٻين اديبن کان

ڌار بيٺل آهي. اها هيءَ ته خيروءَ جي ڪاوڙ چڱي حاسي ڏيکڻه ويو وڃي هئي هتي وڏيءَ جاکوڙ کانپوءِ سرچندي آهي. ۽ حذرين سرچندي هي. تڏهن اڳيان ڪار ڪيل سڀ ڀر ۾ رڳو ڦاڙيندي آهي، پر انهن کي سڙي نه ڇڏيندي آهي، جيئن تر جيترو به نشان به رهي. هن پوئس ۾ ڳ ڇريون ڦسنديون هيون انهن ۾ گل ڦٽن لڳندا آهن.

خيروءَ اٿن وهڻ، ڳالهائڻ ٻولائڻ ۾ عورت جي بجاءِ مرد وڌيڪ لڳندي آهي. ڪهڙي به ڳالهه اڳين اچيس ته ڪر ٿار به ڪندي ۽ نه وري وٺي سگهي. عام چوڪرين وانگر دهلي تحفظات ته من به رکندي آهي سچ سان اک ملائيندي چيئيندي به ڪونه. ان ڪري ڪٿان به اتي ويندي ته ٻويون 'حيرت' جا نشان ڇڏي ويندي. نه رڳو ڳالهائڻ ۾ پر ڪٿڻ ڪرائڻ ۾ به مڙس مانهو آهي. گهڻڪن کي ماسي ڪرائڻ جي شوق سان گڏ ٻڙ به ڪٿڻ جي شوق آهي. جنهن ماحول ۾ چاهين جو ڪوپ به عيبت آهي. تي خيروءَ جا هٿ هٿ جيبي جا هٿن... هوندا آهن. ماسي ڪرائڻ لاءِ خيروءَ باقاعدي سارڻ سڏيندي آهي. چار وڇائيندي آهي. منصوبو گهڙي ۾ تي عمر ڪندي آهي. اڄ نه ته بيان. ٻڙ نه ته پريمهن ڪونه ڪو 'مهمان' ڦاسي پوندو آهي ۽ خيروءَ جي ماسي کائي پوءِ هر وقت ۾ چار ۾ ڦاسن لاءِ واجهه پيو وجهندو آهي.

هان اچون خيرالنساء جعفريءَ تي.

گڏيءَ مان خيروءَ ۽ خيرالنساء ٽين ۾ وقت نه لائي ڪيترو لڳو، پر ۾ لاڳيتي عمر جي رسي ۾ اهڙيون ڪي گنديون به آهن جهن جي شادي ڪري سگهجي. پر خيروءَ دٻ جي دٻيا ۾ وڏي سان سان ڳائي وڃائي خيرالنساء جعفريءَ تي آهي.

سڌي انساني جي ارتقا ۾ مائڪ جي ٽن روپ ۾ مشاق شوري جي نالي ڪاٻو ڪجهه وقت مائڪ ۾ اچي ويئي ۽ ڪو هڙو نئون نالو ڏسن ۾ نئي آيو، جنهن کي سٺن ڪهنيڪارن ۾ ڳائي سگهجي. ڪهاني ۾ سون مڪري راهون ڳولي لهڻ پيسجي جاءِ تي پر هڪ تاري تومي 'نالي' جو وجود ۾ اچڻ، جيڪو هن پيڙهيءَ ۾ پڙهندڙن کي پٺيون ڪهانيون ڏيئي سگهي. وڏي حوشيءَ جي ڳالهه آهي. پوءِ چاهي ڪي ۾ ڪهنيڪار سون

فڪري رهيون ڳوٺي نه لڏيون هجن. پر سندس هن ۾ ربدگي، نور ۽ مستنس ڏهن سچن گر هجي. سندن افساني جي اها ڪمي حيرتساز جعفري هيتوڻيڪ هونئن ته ڪافي وقت اڳ کان ڪهاڻيون لکندي اچي. پر سندس مدر ۾ ويسر رٽسٽ سندس تحقيق-تحقيق جو موت ۾ پترو ٿي پيو. ان بعد سندس ڪهاڻي 69-78 1967 ۾ ڇپجي پڌري ٿي (جيڪا ڪافي وقت گپ جي بحر هئي) ۽ ان کانپوءِ ”خوبيءَ کان هاسٽل تائين“ لکي اٿس جيڪا بيڪ جو نالو چمن اکرن ۾ لکائي ڇڏيندي ۽ ايندڙ ادبي پوزيشن ۾ به ياد ڪئي ويندي.

حيرتساز جعفري ڪهاڻي لکڻ وقت پنهنجي ماحول، طبقي ۽ ر طبقي جي سڀ ڀڙڻ ڪردارن کي پاڻ سان ڳنڍيل رکيو آهي اهڙي ڪردار کي اٿس جيڪي سندس آسپاس موجود آهن ۽ سندس ماحول سان گهڻو تعلق رکي ٿا. نه ته شيون ڪارنر جي ڪنهن ڪمري جي ٿڌيءَ ۾ ڪنڊ ۾ ويهي هارين مارين جون ڳڻهيون ڪيون اٿس ۽ نه وري سڌي ولي محمد ۾ رهي ڪري جيڪا سج جو پوت سواريو آهي ۽ نه وري معربي دب جا چاليهارو سال ڪا ڦاڪيل خيال ڏس س ماڻ هڪڙي. پنهنجي منهن تي ملي. پنهنجو پاڻ کي روري مادرن ارم جو شڪار ڏيئي اٿس ۽ پنهنجي اصلي سڪر ٿي ويهي رهي آهي اهڙي سندس من جي وڏي ۾ وڏي سچائي آهي. ها. لت بويءَ جي بڪت نگاه کان ڪن جڳهن تي مٿس عتر من ڪري سگهجي ٿو. جيڪو ڳڻي هي مسلسل لکڻ سان ختم ٿي سگهي ٿو.

ڪهاڻي جي ڪردار کي، حسن نه آهن. جهڙا به آهن، قبول ڪري. پنهنجو پاڻ کي بهن کان چڱي ڌر ڪري. غير جاسدار ٿي. انهن کي بڪت جي ساءِ ۾ ٿي Sure realism جي مڪتد فڪر ۾ اچن جي مدرن حيرتساز پنهنجن ڪهاڻين جي ڪردارن سان نسبتاً وڌيڪ Involve ٿيڻ آهي ۽ هر ڪردار ۾ حيرتساز سچي ساري ته ڏهر سندس پاڇولا ڏسن ۾ اچن ٿا. ان ڪري کيس باشڪ جي Sure realism جي مڪتد فڪر ۾ ڳڻائي سگهجي ٿو (ها هو نه سوچڻ گهرجي ته اسان وٽ ٿيندڙ پرک ۾ فن جي حوزو ڪي مڪتد فڪر جي بڪت نگاه کان تمام گهڻي ڪهاڻيڪارن کي Realist سمجهيو وڃي ٿو. حالانڪ ائين نه آهي مثلاً حصار اڻڙي،

علامه رباني ۽ ميهنجي لاءِ اهو چيو ويندو آهي ته اهي Social realist آهن پر حقيقت ٻين تنهن ليکڪن جون ڪهاڻيون عور سان پڙهيون ته ليکڪن جي ڪردار سان گهري Involvement ڏسن ۾ ايندي. ان ڪري کين Realist چون ٻڌراڻ جيڪڏهن Sure realist جا سٺا مثال رسور بحش پييجو، سيم ڪرل ۽ علامه بي مغل آهن هت وري اهو سول ٿيندو ته ڪردارن سان Involvement جي سلسلي ۾ آخر جديد نڪتہ نگاه رکندڙ ڪهاڻيڪارن جو حوتق Stream of Consciousness Existentialism ۽ ٻئي جديد فڪر سان آهي، انهن کي ڪٿي به لکجي مثلاً آغا سيم، مانڪ، مشتق شورو ۽ شوڪت حسين شوري جون ڪجهه ڪهاڻيون، ان لاءِ عرض آهي ته ڪردارن سان 'سبتا وڌيڪ' Involve هئڻ جي بجاءِ مڪمل طرح تي Involve آهن، هيءَ صورت ۾ هو خود ڪردار آهن.

بهر حال خير لاءِ، چئجي: جو فني نڪتہ نگاه کان ڪهڙي به مڪتبہ فڪر سان تعلق هجي پر ڪهاڻي ڏانهن سدس تحت Artistic approach هئڻ ڪري سدس ڪهاڻيڪارن ۾ اوچو مقام آهي.

عبدالقادر جوڻيجو

حويليء کان هاسٽل ٽائين

ڇا تون به ڪٿي مومل آهيان! ڇا پيڻ کي پاڪڙ ۾ پري رائي جو ويس ڪري اندر جي اڇل کي آت ڏيئي سگهان ٿي؟ ڇا مهجڻو جيون! هي جيون به ڪوئي ريڊيو اسٽيشن آهي جو ڇوٽيل پروگرام جي جاء تي باقي ڪوئي به پروگرام چيڙي مَن کي مانو ڪري سگهي ٿو! اهي به سوان آهن. هي ڪيترن عوامرد جيان مهجي ذهن کي جسم سمجهي چيڙي پوندا آهن ۽ اُنهن پڙهيل ڪيل اُتم زادي ڪٽولي تي لپتندي لپتندي انهن ڌرين مگر حصي ٿيل حيالن مان حامله ٿيندي ٿيندي رهجي ويندي آهيان. ۽ سندس خانداني تقدس واري سرڦريءَ جو ڀر ۾ ويندي ويندي رهجي ايندو آ. اهو ڀر ۾ جو مهجڻو پڦيءَ کان پياهيو نه ٿيو. هن کي... رهجي ويو ۽ اُنهن... رهن کان رهجي ويندي آهيان. دراصل... رهن ۽... رهجي وڃڻ پهاجي نوع کان به مختلف جملا سهي پر فرق منجهن فقط ٿوري ڦير جو آ- جو پيمراط حيان

هڪ ڪي روريءَ جيت جون چڏيون مڙهيو ڏين ڏيا پنهنجن م سرخرو ڪيو
چڏي ۽ پٺي ڪي حواريءَ جي ڪري سان ڌرم مان ڌڪيو ڌار ڪري . ن
ليکي سان حيون ڪي ڏاڳهي جيءَ ڌڪ پائيندي به پئيءَ جي مقدسي م
آئون پاتڪي چڱي محبت جو پايون ٿي.

ميدان ٿي مقدس آهي هيءَ حويلي - ججهي 'وچين ديورن تان سج
صدين کان سگهن چڏي ڏنو آهي، ڏيهن جو تهر حويليءَ تان ڪڏهن گذر
ٿيو ٿي بهي به - هر وقت، هر سورات ٿي رات سان رسن بوجن ٿيندو رهيو
پوءِ جتي ڏيهن جن چڏي ڏين - صرف رات ٿي به جو ديرو ڏڪدو رهي،
ٿي به ڪيترن مان ڪيڏو به پئي ۽ پائي سگهجي ٿو هر سج سج صرف
پائي ٿي سگهجي ٿو، ستي طرح پائي هرگز به .

۽ تڏهن سرخرو ٿي جو وچون انداز سان پيو به سوچيو هو بهجو
خاندان بي تقدس به روڙ رهي، ۽ جسم ڪي جيئن لاءِ ٻارن به مهيا ٿيندو رهي،
جي بس مختلف، پر ضروري تقاضا ڪي پائڻ جو هڪ ننڍو به ر - سوني
۽ سهتي وڃي سان - تڏهن جڏهن حويلي جا ڪنگر مٿي تهر مٿي تهر
مٿي هجن، ۽ حويليءَ جي ويڙهن م ٻڌر - تهر اندر تهر اندر مسدن تي
روح ڪي رهن لاءِ خدمتون خاص بهر جون آهن، جن جو سنگ صدين کان
آڏن جي ٿور تي نالاول جي لچ سان مير ججهي مسدن تي شهر ڏين
سمن جا ڪم راڌيون - پيرائديءَ پرين بدن، رجيري وارن ۽ جهجهي اکين
سان جهني ٻانهيون - پر جن جي روح جا رز - ايد جو لاءِ ڪيريون
بيوس ڪيون، ۽ پپ و ر مثال وري چڏهن، حريمي خوت آف سدن
پيڪ چڏيندڙ بدن م - جو هڪ دفعو سيني سان لاشين به سٺو ورهن جا
ڊڪٽر لخصي م پيو وڃن.

ڪٿوني جي هيءَ سور .

لاءِ ڪهڙو محرڪ آهي هن سور جي نرميءَ م به - جو هن تي لپندي ٿي
لاءِ ڪهڙن ڪهڙن ويچارن سان ويڙهجي ويندي آهيان - لاءِ جو سگائپ
اچي ويندي ٿم، سوچن م مريض سجي ويندي اها ماسڪ جي -
هيڏي حويليءَ م آهي ڪا بي مون جهڙي ڳجهي بيگر - مائين بيدي بيگر
ٻڙهي لکي سجده ۽ سٺو پري ٿي پئي هي - پر ميهجي هن م به ڪا پائي پي

مٿس اهي ان خاڪا تہ ڪڏهن ڪو اکڙ مان مٻڙي نه سگهيو۔ ڙي علم تہ سارن کي خاص سان پيار ڪرڻ سڪرڻدو پوءِ مون چو حالتن کي ڦيرڻ لاءِ خود حالتن سان ئي ڦيٽ ڪڍي هئي،... گهڻو وقت ڳي هڪ اهڙي دعوت تي پيسجي حويلي ڇڏي هاسٽل کان ويهي نڪتي هئس، تہ ڪهڙي سگر نڪتي هئي حويليءَ کان ٻاهر ح ذيهن تائين؟ ڪنهن دسو آجڻ هئس کي ان طرح ريتجدي؟

پر تڏهن هن حويليءَ جي مڪين حون قسمن ڪاتب تقدير تي ڳري مرن لاءِ حورڙيون هن۔ تڏهن تہ بس بس پسڪي وري تي ئي اچي پهتي هئس۔ هي ئي پراتا پيچرا۔ پهريون ئي ڊڪ۔ اهي ئي چڱا هئس ئي لائون، پلا رر کان ئي حن قسمن م محبت جي سون م ڀر پڪشوءَ جيان بس بس پسڪن نڪر هجي، اهي هڪ ٿا هڪ هنڌ گوتن جيان ڳي ڀر گهاري۔ شايد انون به پڪشوءَ هئس، مون کي به بس م پٽڪون ئي آهي۔

پهريون ويڙھ اندر م تڏهن مٿي هنم، حڏهن سڌڙي لائي حويليءَ م هون جيان چائون ڏيندي مون سرپڪي پٽيءَ کي ڏسو هوم۔ جنهن جي پٺن م پڪوڙ جي سمهڊي سمهڊي چرڪي پويدي هئس۔ هوءَ حڏهن جانيءَ جيان جمڪندڙ پاهون مهجي گرد وٺندي هئي۔ تڏهن پاڻ تہ ڪو سج حو وٺو رسيءَ تي ٽڙي ٽيو ته مٿس ڀر سچ مچ وٺو ڪونه ٿو هو، و قمي سمورو سح لهي ٽيو هو، نڪن تي حڏهن حويليءَ م مهجي پٽيءَ کان ڏيڻ م حفاظت م ڀر رشتن جي حفاظت م ٿي سگهي هئي،

حويليءَ لاءِ عام۔ ۽ پٽيءَ لاءِ خاص خدمت م وقف ٿيڻ خاص الخاص پاهي جنس ساس حو پڪشو ڇڏي پٽيءَ کي ٻار ت ڪري ر ڏيڻ سڌري ويٺي۔ حت حو ويو۔ وري ڪڏهن م وريو

۽ تڏهن سندن خدمت جي سمي م پٽيءَ هالڪي جي مگھ نٽ جي دميد ري پٺ تي ڪنهن... مجنون کي ٺيلا حو ت ڪتو م پيارو بگو هو.. هي پيا به تہ اسامي ٻار هو۔ جي هو کتي شد ڪاٺي ٺچ مان تہ چا ٿي پيو۔ ڏيڻ سارن مان پيو ڪن ڪن مديون ڀريل پستا ڪاٺي۔

پٽيءَ ڪري سڏيو هوس ڏيڻ حو پٽ۔ ڏيڻي ديوارن جي حفاظت م پئجدي۔ بسون کي هڪ جهڙ ڪا پل۔ جهڙ مچي مٿس ٿيو۔۔۔ ر م

هڪو ڪنهن کي اهڃ نه هڪو اوکو.

پر اوچتو ئي اوچتو-

سج لهن سان قيمت ڄاڻجي وئي هرسو- جڏهن حويلي ۾ پوري هندستان جي تاريخ ڏوڪجي آئي-

منڪ ڪاهور جهڙي ڪمانڊر شيديءَ سان شهرادي راضيءَ جو نياڻ!

پُٽ مار پُٽ ائين ٿيو جيئن قدرت ڪئي مان ڪتون ڪري- ڪيڏا هڪو ڪڙ مت هڪ- حويليءَ ۾ تاريخ جي ان ورهه تي- هڪڙو ٻيو ويون حفاظتي تدبيرون- ڇا ٿيو 'ناس' جي آئيني جو- هڪڙي لهر ۾ ٻڙي ويا سڀ شاهنا سلسلا!!!

مجان ٿي، ٻئي منهنجي پوءِ به مقدس هئي- هوءَ ڪمتر ڪنهن به ريت نه هئي- شري ڪرشنا به ته چيو هو ته 'سڀ کان ڪمتر آهي ها عورت ها محض موقعن نه ملڻ جي ڪري پاڪدامن رهجي وڃي'- سو ن انهن کان بچڻ لاءِ جيڪڏهن ٻئي منهنجي بقول ڪرشنا جي 'موهيدڙ مرد' کي ڏسي ٿين وگهري وئي جيئن سج آڏو ريتاهون پٿر ته ان ۾ ٻئيءَ منهنجيءَ جو ڪهڙو ڏوهه؟

سيءَ لاءِ ڪتابن ۾ هڪ ٻيا هڪو پڙهيو هوم-

"پلي بڪ پرم جي... شال نه وڃي شان"

معاورن لاهڻ واري جو تمق بڪ سان لاءِ ڪهڙو هو- جڏهن ته ان بڪ کي ئي مائٽن لاءِ 'ناس ڌرتيءَ تي آيو- ۽ ڇڳن کان جهيڙيدو آيو... 'شان' سان ڏهه ته صرف خوديءَ جو ٿي ٿيو- پر هيءَ اندر جي بڪ به ته ريتي هئي ڪنهن طرح-

مستور جي جسم کي جيارن جو ٿي هجي- ته اکين کي ڏسڻ- ڪنن کي ٻڌڻ ۽ جسم کي جيئن جي بڪ کي مهر ڏيڻ لاءِ- ڪنهن بلهه جو سهارو وٺو ئي پوي ٿو- تڏهن ته ٿوري تي شڪر هڪڙي... پاڻ کي پرڏائڻ لاءِ- حويليءَ جي اندر حاڪم زديس کي 'نهڻ شيدتڻ... 'من وسوي' جو ڪم ڏيو هو

جڏهن آريشور 'نهڻ حسناڻن کي سڀي سان لاهيو مرقب ۾ مست هونديون هيون- تڏهن منهنجي 'سرمدڙ ذهن- نيا نيا ڪتاب هاءِ سان لاهي

Sublimation جو نئون مريٽو ڳولھيو هو - ان کي عملي جامو پھرائڻ لاءِ
بسي سائين جو ويچارو هو - جنھنجي شڪل سالن کان منھجي دھن تان
ڌنڌلي ٿي وئي هئي. بابو منھجو هو سڀ رنگ سائون - ڏسو هو ڪڏھن
۱۲ ۱۲ مھيني - سو به ان لاءِ ته جنھن ھنڌ کان نڪرڻ جي، وري تي ئي اچڻو
پوي ٿو - جو ڌرتي آھي گول، فصل لھدا، بابو ايندو، پوءِ جو کيسا پري
نڪتو پھر ته ۱۲ مھيني يا نصيب!

۽ پوءِ الاءِ ڪيئن ڪيئن جھيڙي، ڪنھن ڪنھن سان جھيڙي، نڪري
پئي ھنس حويلي مان. علم سڪن لاءِ چين ته پري رھيو، پر ھاسٽل سوڌي
اھڙي جي صوبتون ھن ساءِ سئون، اھا ڳالھ ڪرڻ کان ڳري.
ھاسٽل منھجي عملي محبت جي پھرين خواستگاہ!! جنھن کي ساري ھانءُ
ج به نين ھجيو پويو، جيئن ڪاٺي اپاڳڻ، پنھنجي سھڻ سان سڄوڳ
حون پياريون پلھتون ساري.

ساڻ رکيل ھي پراڻا ويچار، اڄ به اھڙا تارا آھن جن اچھو اچھو ھيئر
ھيئر، يادن جي ممي حاسي مان چنڊڪو ڪاٺي ٻاھر نڪتا عجب، ھاسٽل جي
پھرين رات! ھا، ھاسٽل جي پھرين رات..

سياري جو وڳڙو، چوڪرين اندر رومن ۾ جوڙا جوڙا ٿيو، ھڪ ٻئي
جي ھنڌ ۾ گھڙيو، من مستون ٿي ڪيون. ڪنھن ايڪٽر پيڪٽر مدني
ڪندي بيرا ڪاٺي ان جا چلڪا ٻيءَ کي وھائي ٿي ڪڍي. ھڪ ھڪ اڌ
ڪيلي چوڪري ھنڌ يا ڪرسيءَ تي پنھنجي جسم کي ڍرو ڇڏيو ڪنھن
وچڙيل ويجهڙي جي يادن ۾ گم ھئي - ڪيڏو ھيسبل ۽ آب ٽڪو ھو منھجو
من، ن ڏيھن، ڏيھن وارن حساسن ھڪاري من کي ڳڙو ۽ وياڪل بڻي
وڌو ھو.

ان ڏيھن ڪلاس ۾ به ته ڪجهه سمجھ ۾ ڪونه آيو ھو - دماغ ڊبيل
۽ سمجھ ساڻي پائتي ھئم، پريشان ٿي ٻاھر ھلي آئي ھئي. ڪلاس جي...
سامھون نظر بھار تائين وڌو وڌو ٽھليل لان، لان تي پري پري تائين پلٽي
ماری ويسل چوڪرا ۽ چوڪريون - پر ۾ ڪاريدور جي پسند تي ويسر
جوڙا، وڏي وڏي چوٽين سان چوڪريون... چوڪرا.
ھر سو ڪل، مذاق ۽ مسخري...

ڪيو آسمان... هلڪي روشني... ٿڌي ۽ تاري هوا...
 واپس بدل اهڙو مند ٿو ڏسي هوائن من کي لڳڻ شروع ڪيو. هوا جي
 هڪڪورن تي هوريان هوريان اندر جي اونهائين ۾ ڪو ستر شڪاري سڀا
 ڪڙا مين ڪٽي مٿي بهارڻ لڳو. اکين جي دونالي بندوڻ ڪئي سڀڙ ۾ آئي هن
 سامهون بهاريو.

پهرهي ڇا، هر طرف Strictly prohibited جو بورڊ

اندر ۾ ڪنهن مون کي نٿو شروع ڪيو.
 تون ٿمر ردي هيئن سلطان - اندر جي آهي ڪي تنهنجي پٺڻن جي ڀاڱي
 خبر ٿي... ان اندر جي ڪاغذ کي ڪلمون پڙهائي سمهاري ڇڏ... هي
 اڌڪون پلي ڇڏ... ماحول جون هي رسمون توکي روئينديون ڪيون...
 شڪاريءَ جي هٿان بندوڻ ڇڏجي ويئي. من ۾ ڪنهن چورا ڪورا جو
 حساس ڇڏي ڪيل نظرون پهچو پاڻ هڪري بيون.

پڌري ميوڙيءَ کان پوءِ به الاءِ چو... ڪنهن جهيبي ترش جو
 حساس... ڪنهن بيمارِيءَ ۽ بيمارِيءَ جو دٻو...
 ذات بيات جو چڪر... حڪمت جي آڇ، دورخ جو ڌڙڪو... سماجي آئو
 پٿو پٿيءَ ۾ ڪنهن پ چولي جي ٻڌي ٿوي رهيا هئا.
 ان پهرئين ڏينهن تي دل اميڪ ڪس جو دٻاٽ محسوس ڪيو هو.
 جسم ۾ ٿوٽ هئي - روح ۾ ٿوٽ... سرير ڪڏهن سوٽ ڪڏهن ساڻو.
 پن کي سمجهايو، هڙي جي ڪينيت رهي من جي ۽ پڙهين سلطان تون
 ۽ سلا ته هميشه مشمن جي ميراث رهيا آهن، تو مون کي مشمن مان
 چئي پنهنجي شڪليءَ کي چو سلطان ساڻو... هي هڪڪو هڪڪو ٿو... هي
 دهيون دهيون چنگور - هي ڪتاب، ڪاڪو ساهه سرير درو ديوار سڀ ڇن
 ڪنهن شمس جي لاپ مان لڳهي رهيا آهن... تون حاڪم راڌي آهي
 سلطان - مارئي ته مقدس من سان، اڳ مان لڳهي اڳ کي گنار سانئي وڌو
 هو. هي تنهنجو هڪڙو مقدس راتن جو ٿڌيءَ کي ٿئي ۽ ٿئيءَ کي ٿئي ڏيو
 وڃين ۽ پوءِ الاءِ ڪهڙا ويچار ويڙهي سڀڙهي سڀڙندي رکي، اچي پنهنجي
 هي هڪس پنگ تي.

ٻاٽَ ٻڌڻن ۾ آندڙ هي پٽن ۾ پتڪڙي ٿي ته ته ٻري هم روم جي- تڏهن اوچتو ويجهن واري وڏي چوڪت تان چڪ هٿن جي آواز سان روشني ڦهلڻ جو احساس ٿيو هوم.

ڪنهن روم ۾ اچي پٽن دٻائي روشني ڦهلائي هئي.

اهڙي ڪليش جي موسم ۾ قدرت آسمان تان من سلوي لائو هو، تئين اوچتو رضو نه لٿي هئي آڪاس تان، جنهن پٽن سان گڏ من جي هڪ ڪر دٻائي اوچتو روشيون وڪري ڇڏيون هيون اندر ۾..

روشني روم ۾ ڦهليل هئي... روشني سهجي روح ۾ نه ڦهليل هئي، رضو نه سهجي روشين جي پيامبر، جنهن سان پريت وڌيڪي مون حيات جا الاءِ ڪيتر ڏينهن ساڻس هڪ ڪلاس، هڪ روم ۽ هڪ مڌ تي گذريا.

جيئن جا هڪي ٻيا دارهه به ٿيندا هوندا پر مون هڪ ڏانهن سڪيو هو ڪنهن ۽ سوچيو هوم... ته جيئن جو جواز ڪجهه ته ممڪن آهي، جي حياتي ۾ رضو خون وڌداريون سان رهن... ۽ شايد ان ئي ويلا هڪو ڪاٺي تقدير کي نه ڪو قلم هيو هٿ ۾، جو تڏهن ته اتي جو اتي هڪ رهڙ سان پهي جي انگن کي هڪ ئي ڊنگ سان جڪڙي ڇڏيئي...

يد آتم هوهه ٻي ٻاري اچي منهجي پيرانديءَ کان بيٺي هئي، چيو هئا، ائون تههجي روم- ميت رضوانه آهيان، اڄ انگلش پڪچر جو پروگرام لهيو هو سو وٺي هٿس اوڏي، آئنده پئي توکي به اڪيلو نه ڇڏيو."

هن منهجي اکين ۾ عجب نظرن سان نهاريو، اڪيون نه هيون... پر ڪا ويستڙ جي ڊڪشري، جنهن ۾ پيار ۽ اڪير جا مڙهي اکر اڪري آيا هئا... پر تڏهن دهن هوم دٻالٽ- سو اڪرن جي اچڻ کي پروڙي هڪاهه سگهي هٿس، لبت ايترو سو سمجهيم ته انهن نظرن پويان هڪي لفظ هئا- نهين لفظن پويان ڪا ممئي هئي ۽ ان ممئي پويان هڪي مقصد هئا... جن جي نسبت الاءِ پهي مان ڪنهن هڪ سان ويو ٿي ملي، يا ته سدم وجود ئي هو ڪو همدرديءَ جو ڳو، جنهن کي هن پيار جي پالوٽ سان حيارن ٿي چاهيو، يا ته ذهن ۾ هٿس، شام واري انگلش پڪچر جو پرتوؤ.. جنهن کي هن مون تي آزمائڻ ٿي چاهيو...

مون اکين جا پلر چڪي مٿي ٿي ڏانهن ٻاهر نه ٻيري هئي ڪن

هنم هڪ حويليءَ جي ريت جهن کي پر کي ڏنم هاسٽل ۾. پهرئين ئي ڏک جي سن تخرين ۾ سمجهي ويس ته علم واقعي ٿيوري آهي، پر صرف علم ٿيوري ناهي علم جيسين پريڪٽيڪل ناهي تيسين فقط ٿيوري علم ناهي. ڏيهن جو ڪلاس ۾ ٿيوري، رات جو روم ۾ پريڪٽيڪل... راتين پويان راتيون- ڏيهن پويان ڏيهن لڳڻ لڳ هئا.

مهجوو علم به وڌڻ لڳو هو- پڙهيو هوم- الاءِ ڪيڏي وڏي وسعت آهي ڪائنات ۾- ڪس تي الاءِ گهٽ وڌاءِ ڪهڙا ڪهڙا سياره آهن. رهڻ- شمس- عطارد- سج- چنڊ- ڌرتي... هڪ گول بيڙو دائرو آهي بهن سيارن اڳيون انهن سيارن تان بهي جي هيٺ ڌرتيءَ تي نظر اچي ته هڪ ٽپڪو نظر ايندي- پر جي هو ٽپڪو آچي ويڃي اکين ۾ ته الاءِ ڪيترو گرهه ۽ سيارا واري چڱن مٿان...

رصوءَ کي به ته ٻانهن ۾ پري سمجهندي هئس سڄي ڌرتي سمونجي ٿي آ مهجي سرير ۾... هڪ ٽپڪو، پر الانجي ڪيڏا ور وڪڙ... زوڀ اوچايون ۽ گهرايون هيون ان ۾- محسوس ٿيڊيون هنم منجهن ڪينجهر جو گهريون گهريون گهرايون- ڪارو جهر حيان وس ۾ ايندڙ ويڙهيون... سنڀ سنڀ چيڪي مٽيءَ جا پيم، لسڙيون لسڙيون ترايون..

ايندو حسن، پد راوي دسي محسوس ٿيندو هوم پاڻ ۾ هڪ وحشي پر مار... جهن ۾ جسم جي ڌرتي کي ڪنپڻ ۽ کوٽڻ ٿي چاهيو- تر تر پيهڻ ٿي چاهيو- لوٽڻ ۽ بچوٽڻ ٿي چاهيو تڏهن ته مهجوو سڄو جسم، هٿ، لب ۽ لمس جاگرافي جي حوڌي حسن هن جي جسم تي جهپٽي پوندا هئا... هن جي جسم جي جاگرافي تي نظر رکي ٿي ٿي ته مون کي ڪلاس ۾ ڪڏهن تاريخ ڏکي به لڳي. سمجهي ويندي هئس هي سبب جهن ڪري ڌارين پرمار ڳڪ جيان لڳڙ ٿي چو ڀڳي پوندا هئا وسڌي وسڻ تي، چو پهرين پرمار اچي- پر گهٽ ٿيندا هئا ڪنهن پرڻويءَ تي.

تڏهن ته تاريخ جي ورهءَ حيان هاسٽل جي هر رات پڻ کي ائين ئي ورهائيندي هئي.

ڪير ۽ ڪير- ڪير ڪڏهن- ڪنهن کان ٺڪاڻي ٿي سڀني کي ته

پروڙ پنهي ويئي اسان جي پريت جي...

هائڻر ڪنديون هيون . چڙنديون هيون اسان کي.

"هو اوهان جو..." اوهان هن جو لباس آهيو." ها. واقعي شايد اسان هڪ
پئي جو لباس آهيون. بقول موهن ڪلپنا، اسين باغ عدن جا مرن
باهيون... اسان جي ڪن م آهي پيد هن جي لباس جي پويان به جسم ڏسي
سگهن ٿا!

رڃو! لڳ ته ڇهن کي مون جو سر سان ڏسي... پر جسم سان
محسوس ڪري ڏسو هو

پر لباس جي اندر جسم - جسم جي اندر به ته ڪ جهڙي مڱي
ٿي - تڏهن ته هو واهن جو - ۽ اوهان هن جو لباس آهيو... هو واهن جو ۽
اوهان هن جي پٺا آهيو جهڙو جملو هروڀرو ڪنهن غتاب جيان ڳورو
ڪري وجهندا هئا من کي...

رات ڀر ڪئي وڃي واهن ۽ هني به منهي - پر ڏيهن به ته اوتروئي
ڏانڊو پٺا هئا ڏکڻ کي.

هوريان هوريان رات سون سان اندر جا گرم گرم احساس پيپر کي
جي مٿي ۾ پچي پچي ست ٿي پوندا هئا - جي پاڪ ڦٽڻ سان لاس سان
ضمير کي چٽري پوند هئا - جي پيسو پار حيان چڙائي به چڙين لاء چو
ڪي لاش ضمير کي بيطرح ضرر ڏيند، آهن ڪجهه اجهائين اس جو وڌيڪ
احساس ڏياريند آهن - تڏهن ته سرتي لاء ڪهڙا ۽ ڪيڏ به وجهه ڏوئي
ڏيهن جو مڏين مڏين کي سان بهاريدي هنس هر ڪنهن ڏي.

لاء گهڻا دها ڪن ٿو هوم ته پاڻ سان اها سادائي تقدس جي چادر لاهي
۽ ۾ ڪنهن ڪنهن سان انهن آر ريدر احساس جا لاشا پوري پري ٿو
ڪري چڙين زندگي گذارين هلڪي ڦٽڪي ڪنهن روح جي بيگر
وانگر... ڇهن ۾ وڃي اسان جي عظمت برقرار رهي سگهي... سچ پچ
ڪرڻي مون لاء ۽ ڪنهن لاء ٿور ڊگ سچي ويچار...

پلاهي احساس جا در شرم عتاب ۽ گهڻائيءَ جا حير - داب سات
جا چڪر - سد جا دما پني هڪ وقت وارو ڪري مون کي مريس به
سائي وجهن ها به سڪ جو .

ميڃن ٿي جا زندگي مون ٿي گذاري نارمل، نه هئي ڪنهن نوع کان - انسان جي سماجي جانور آهي... ۽ عقيدتن آئين جي مساوات جا قائل آهنون - ته آئون چو باقي سماج کان اتم پائيان پاڻ کي... ڪو عام ماڻهو مون تائين رسي نه سگهي... ڪنهن عام تائين رسڻ لاءِ آئون هيٺ لهي نه سگهان... ته ڪٿان رهي هالائق نارمل.

تڏهن ته روز صبح جو آرسيءَ تي بيهي پنهنجي نستي ۽ نپس جهري کي ڏسي ندر ۾ ڪنهن مزيد داب ۽ زور جي گهٽنا پائيندي آهيان - روز ڪنهن بيوسي ۽ بيقارائيءَ جو احساس ويچاريندي آهيان... آرسيءَ آڏو پنهنجي اکين ۾ اڪيون پائي اندر پتلين ۾ ويٺل هڪ ڊالو ٻارڙو ڏسندي آهيان - ۽ پاڻ کي اُن سان پيڻدي آهيان... ڇا چريو هو منهنجو من - هالڪي راما جيئن! ڪنهن آرسيءَ کي گود ۾ پري پايو هئڻ چنڊ منهنجي چرڻن ۾ اچي ويو آ... سچ ته چريو هو منهنجو من... چنڊ ته پري - بنهه پري - ٻولان کان پري هو - صرف گود ۾ لهي آيل اولڙي کي ڏسي دلبي ۾ اچي وئي هئس روز روز دل (انهن دلبن سان ٿي Adjustment) !!

هڪير ٿو چوي ته جيئن لاءِ ڪوڙائي صحيح هر جواز ضروري ناهن؟ هڪير ٿو چوي ته حقيقتون جي واقعي ڪوڪليون هجن ته صرف دلب ڪافي ناهن؟؟

رسو! منهنجو حالت سان Compromise جو آهيان! منهنجي هر نشين - منهنجي ضمڪسار -

جنهن کي آخري دفعو بدلائيندي سندن آڏو صلاح الدين جو هڪ جملو ورجايو هو رسو - توکان چاهڻ جي تمنا جيتري قدر مون ڪئي آهي، ديوتائن اوتري پاڻ مچائڻ جي به نه ڪئي هوندي.

پراڻهن آخري ڏينهن ۾ هن تي انهن جملن جو ڪوئي اثر نه ٿيو هو... شايد هن اکين - ۾ پرش جي پريت سماجي وڃي آهي اڪيون - سڀ اڪيون - محمود عرنوي، حور مجي وينديون آهن - جنهن بت شڪن جو لقب ورتو هو سومناٿ جا لاءِ گهڻا بت پيڇي - هئي نه پنهنجي اندرئين پرمار جي انا جي تسڪين - نه ته هن جي پنهنجي ساه ۾ ڪي سومناٿ ڪين ماريپڻ هوند ڇا؟...

هـ تـ ذرتي جو سڀ کان اهم قصو اهو هو جنهن جو ذڪر لاءِ چيو آهي ته
 ۾ به آيو آهي... روضو مون کان اڪيڙن بدليون هيون - هن جي اکين ۾ هڪهن
 مرد جي محبت سمائي هئي -

هجان هـ انهن به ڪو مرد نه - جيڪر عمر جيان چاهي ويجهس هـ
 ڪرهي ته ڪڏهن ڪو - پر هـ ڏي هي عورت پٺو ۴۰ دفع مرد کان مصبوط
 حساس هوندي به هڪه هٿ ڪمزور - ۽ مٿان تريچدي اها ته روضو وڃي
 پنهنجون اکيون بدليون هيون - هوءَ بيروني برتن بکي هئي مون سان

من وڌيا ورن جو چوڻ آهي - ته جي حساس ماڻهو کي درگزر ڪيو ته هو
 پنهنجي عمر کان ڏهه سال اڳي ئي درگزر ٿي ويندو - پلا جي من جو
 مسيحا ئي اڪيڙن ڦيري وجهي ته هڪهن کان پڇندو - ۽ ڪير چاهيندو هئڻ -
 ڪٿ رهنديون حيات جون باقي رنگينيون - ۽ هڪهن کان پڇندو ڪٿن ۽
 ڪوئن - حيات جي هر شي تڄ نه لڳندي من کي؟ - حدهن ته ڪيڙن مان
 نرمي - ڪڏي مان گرمي ۽ ڪن مان شوخي ئي نڪري وڃي.

تڏهن موت کي برحق چاڻي، قسطن ۾ قبولن جو فيصلو ڪيو هوم...
 هورين هورين... آهت آهت - آه در آه - هاسٽور مون کي ڏسي سسڪ
 هئديون هيون.

"رسول اچڪده Part III واري عاصم سان Attach... پتو آهن سان
 جهٽ شادي به پئي ڪري."

"پئي هونئس به روشني وڪيڙن لاءِ ضروري آه Positive ڪرنٽ کي
 Negative سان لڳائجي... اگر سائين به ڪرمت ٿيا هڪ جهڙا ته نتيجو
 هي فيوز آ!"

"روضو اڄ هڪله روشن ۾ آ..."

"سلطان ويچارو جو ته فيوز ئي ڦٽس!"

اهڙا ريمارڪس ٻڌي ڪيڏي شدت سان احساس ٿيندو هوم پنهنجي
 زندگيءَ جي بيڪاري جو... ڇڻ زندگي نه هئي ڪو رڳيل رهڻ هئي - جنهن کي
 هڪهن پاڻي مان ڪڍي ٽس ۾ ڦهلائڻي چڏيو هجي - حاجي اڃا اڌ رنگ ..
 دع .. ڊاٽ ڦٽ

ڏي سبطه - تون سماج ۾ ايندو اوجو تمام رکي ٿي ڳهيلي - ان جي

رنگي ته ڪنهن نقير ڪباب ۾ ڪنهن هم سٺا سمان به ناهي ڪنهن کي
کٽي انڊر لائين تي ڪري سگهجي.

انهن احساسن تي ڏٺاڻو هوم جو هر شيءِ تباهي وڃي پئجي رهي هئس
پسگ تي. ڪنهن ڪيلائي ۽ اهاڻڪ ۾ جي شدت سان. پڌر هو
شروع شروع ۾ ٿورو گهڻو پڇندي به هئس. جيئن رڪندي به هئي. پر پوءِ...

هڪ ننگن لائين تي هيڏ هاريل مهر سان ٻاهر ڳر ۾ پئي هئس ته هن
ٻاهران گيت مان مرڪڙ مهر ڪڍي سڌر بهاريو هو... مون تي وڃتو
طريقي ته جهٽ مهر تي سنجيدگي طاري ڪري پڇيو هئس. ”ڇي تواج به
پسهرن جي ماسي به ڪاڏي؟“ مان ٿورو ٻاهر هلي وئي هئس. پلا هينر بڪ
اٿئي؟ چيم ”ها، ڏک اٿم ته سهي رسو.“ الا چو من ڪنهن لوڪير
لوڪني جيان قسمي ٻيو... ڳوڙهن جو لڙيون گنهڻ کي لڳي ويون.“ جي اهي
ئي آر ر بحث هئي، رسو ته ڳڏيو چو هئي... چا چن لاءِ؟“ هن سنجيدگيءَ
سان چيو. ”آئون نه ته هڪ ٻي سهي. توڙي پڻ پڇي به لائي ڇڏ...“

”مون کي تنهنجي همدرديءَ ڏيان جي ضرورت آهي رسو... ڪنهن پڇي
جي به.“ هيءَ هيڏي ساري پريته هڪا رند ته به هئي رسو؟“

ورائيندا ”هي پريته محض تنهنجي ذهن جي اختراع آهي وره هر جند ر
سڌي يا نه سڌي طرح تنهنجي ئي ضرورتن جو محتاج آهي.“ تنهنجي
ضرورت تون. ۽ ”تون تنهنجي محتاج آهي رسو“ مون چيو. چون ٻڌي ”هو
ٿيڻ جو طريقو به پڙهيو ٿي ته هر حاندار تنهنجي ئي ضرورتن جو محتاج
آهي.“ پريتهدر جو ڪڪڙ جو آرو به محتاج جي ڪشش ناهي. پر محض
مسلسل آڻ لاهڻ ڪري مڪاني سورس ۽ سوچ کي مارڻ جو هڪ طريقو.
خير ٿي سگهه. هن مرڪي مريد ور ڪيو ثبوت ثابت ڪرڻ لاءِ هن تر
ڪڪڙ کي پڇي تي ڪار مريج هئي آري تي جو ويهاريو ته هن منهن ماديءَ
جون سڪون لائون هيون...

اهو ٻڌڻ کان پوءِ قيمت جو ڏيهن ٻيو ڪهڙو هو مون کي خبر نه هئي...
’سڀ هئا ته ٻڪر جو ڪوبه پاسو نه آهي، جي مصداق هن ڏو ٻيلائين
چڏي ڏنو هوم. هن کي حالت جي وس ۽ پاڻ کي قسمت جي وس سمجهي
پنهجن چين تي خاموشيءَ جي مهر هتي چڏي هئم... هن ته پاڻ تان ڏوه

لاهي سڀ ڏوه ڏنو هو منهنجي ڪٽنب ۽ ڪيڙ کي... پر مون سڀ پنهنجي
ڪمر کان ڪري پائيو هو. ڇپ ڪانسوءَ هڪو ٻيو چارو نه ڏسي ٿي ته ڇپ
ٿي وئي هئس... هڪ دفعو نرجي ٿي پڇيو مانس اڄ هيڏي دير ڪڏي وئي
هئس رسو-؟ چيو هئس "Walk تي..." "ڪو وقت هو جڏهن مون کان سواءِ
Walk پر مزو نه ايندو هئي... هاڻي شايد اچيئي ٿو..."

ڇيئن "اخلاقاً نه اچڻ کپي- پر اصولن اچي ٿو... سچ مچ اچي ٿو... خبر
ٿئي نه سلطان... منهنجي شادي جي ڊيٽ Fix ٿي وئي آهي." "تو ڪڏهن
ٻڌايو ٿي هڪون..." مون ڳالهه ٿاريندي چيو- پر هن جملو جاري رکيو-
"سچ سلطان... Opposite sex جو ليور وٺي ڏس اهڙي تارگي ٿي اچي
ويجي طبيعت پر... جڏهن عاصم صرف تعريف ٿي ننگهن سان مان ڏي
نهاريندو آ... ته محسوس ٿيندو ٿم- مان، مان ناهيان بسڪه مدام
هڪيوري آهيان ۽ اجهو، اجهو ڪنهن ۱۰ لکن جي چيڪ تي صحيح ڪري آئي
آهيان... ايڏو اعتماد، ايڏو حوصلو پر جي ايندو اٿم پاڻ پر- ڇڻ زندگي
جو هر ليڪو سولو ٿي پيو هجي... سچ سلطان جيڪو Security جو
احساس ۽ تحفظ جو خيال هڪ سٺي ساٿي مان ٿو ملي... اهڙي امان ۽
اهڙي پناهه هي ڪٿي؟ تون به انهن جوئي نياڻن مان هڪڙي ڇڏ پاڻ کي.
پنهنجي شخصيت کي سنوارڻ لاءِ ڪنهن مضبوط سهاري جي آڏو وٺ، جنهنجو
هٿ تنهنجي هٿ پر اعتماد جي ٺهر آئي ڇڏي- حيات پر نياڻ جو اهڙي
سلسلو سڀاويڪ آ... باقي ان نوع جو هر فرضي پيار Perverted آ... جو
وڃي وهنوار جي وندر ته ٿي سگهي ٿو پر من کي ڌوٽل ڀوٽل ڪهڙي جين
پوٽر ٿيو بنائي، آسپاويڪ پريمڻ پر رکيو ٿي چاهي، رڳو ٻچ ۽ پاپ، پڇتاءِ
۽ پيڙا! پاڻ کي انهن اٽڪائڻ مان آزاد ڪر... ان Deception مان هڪڙي
وٺ... آزاد ڪر پاڻ کي سچ سلطان آزاد ڪر..."

'هيئن ڪرڻ گهرجي' ۽ 'هوئن ڪرڻ گهرجي' جي فارمولا تي جيڪر
هلڻ ممڪن هجي ها ته زندگي کي آليبرا جي فارمولا پٽيدر ڪاٽو کي
ڪاٽو سان جوڙي 'جوڙ' نه بنائي سگهجي ها- جيون هڪميوٽر حيان رڳو
منافعي جا ڪارڊ نه پاسيرا ڪندو وڃي ها- پر هتي ته ڳالهه هئي Taboos

جي سفر ۾ پتڪيل اُن مسافر جي، جنهن جي هٿن ۾ هٿا رڳو ڪالو جا نشان- پوءِ اهي مسافر جن جي منزل جو ڪو خاص تعين نه هجي، پيار جي هر ننڍڙي ننڍڙي اسٽيشن تي پنهنجي ساه جو سمورو سامان لهي ٿي هٿ لهي پوندا آهن... اهو ڄاڻندي به ته اسٽيشن غلط ۽ بيحد فاني آهي، آءٌ به ٻن ٻن پتڪيل مسافر هئس، پيار جي آسري ڪنهن غلط اسٽيشن تي لهي پئي هئس...

ڪنهن چيو جا ٿاڪ ٿو هر جيان ڪنڊا ڏي اوهان کي، اهو هنڌ ئي ڇڏي هليا وڃو.

ان کان پهرين جو رضو شاديءَ جي لمبي موڪل تي هٿان هلي وڃي چو نه آءٌ ئي اهي ماڳ مٽي ويان- تڏهن اٿي هوريان هوريان نستي بدن ۽ جهريل جيءَ سان ميز تان ڪتاب ۽ ڪپڙا مان ڪپڙا ڪڍيا هئس... سڀ ليڪا ڇوڪا لاهي سامان پيٽين ۾ ۽ الاءِ ڪڍڻا سور سڀي ۾ سموي آخري وار رضوءَ کان موڪلائڻ وٺي هئس...

چيومانس، ”آئون ويان پئي رضو، پڇيو هئس ”ڪڍڻا آهن-؟“
ڏيڄ وڃان ورائيومانس ”پنهنجي پراڻي حويليءَ ڏانهن... اسين جتان آيا آهيون... اسان کي واپس اتي موٽي اچڻو آ...“

اڄ هن حويليءَ ۾ اُتي ڪي سال ٿيا... حويلي! منهنجو اصلي مسڪن- منهنجي پراڻي پناهڱاه- جنهنجي مقدس ڪنگرن تان سج ڪڏهوڪو لنگهن ڇڏي ڏنو آ... رات ويلا بين آريائين جيان ڪنهن بلاؤز کي پاڪر ۾ پري زندگي پٿراميشم جيان پنهنجي ئي وجود جهڙي حصي سان لٽي ۾ اچي لڙهن لڳندي آهي... روز جيان جسم سان جسم جي ٽڪراءُ سان احساس گرم ٿي ويندا آهن- عام ماڻهو جيان منهنجا به لٽوڻا ٿيندا ۽ رڳون تانجي وينديون آهن، انڌيرن جي خوف کان... ڪن بستري جي پَو کان سماج، اُٺ پٿو ۽ ساداتي تقدس سڀ ساٿ ڇڏي پري هليا ويندا آهن- هوريان هوريان هميشه رات جي پوئين چيبي جي ماڳ ۾ اهي احساس پڄي پڄي مستائڻي پوندا آهن... ياک ڦٽڻ سان اهي نستا احساس لاشن سمان مهججي ضمير کي ضربون هڻڻ شروع ڪندا آهن... اهوئي ڪنهن ان ڏٺي پاپ ۽ پيرا جو احساس! ڪنهن پڇ ۽ پڇڻاءُ جي پوڳنا 11

ڪنهن ڪتاب تقدير کان ڪا سڪيت نه آهي - شايد اهوئي سار جو در پاڳ آهي... پر ڪڏهن ڪڏهن ويچارن جي ويرن ۾ لڙهندي لڙهندي ڪٿر پڻ کان پڇيو اٿم "ڇا آءُ ڪا شي مومل آهيان - ها ٻين کي پڪر ۾ پري رتي جو ويس ڪري اندر جي آڇر کي تپ ڏيئي سگهن ٿي؟ ڇا منهنجو جيون" هي جيون به ڪوئي ريڊيو اسٽيشن آهي جو چپير پروگرام جي جاء تي ڪوئي به پروگرام چيڙي من کي مانو ڪري سگهي ٿو؟؟

اهي به سول آهن جي غير مرد جيان اڪثر منهنجي دهر کي جسم سمجهي...

پيرا جو پڙلاءُ

ڪڏهن ڪڏهن ڪتبي علم به انسان کي ڪيڏو به بيويستاه ۽ بردن
 بڻايو وجهي، ان جي شايد توکي سڌ نه هجي. جو تون ان ماحول ۾ ڇن
 ڪر پوء به ان لڇ کان آخوشي رهين، ورنه هيڏو ڏيکاور ڏورن. پٽس حرج
 ڪرن. پنهنجن کان پري ٿين سبب اجايا ته ڪيئن هئا!
 'بوسٽس' ڇي ته تنهنجون روشنون اهي ئي رهيون جي شايد تنهنجون
 پنهنجي ڏيسن ۾...

ها دوست، تون جو ايتري لوڏ ساڻ ٿي هئي. ٻارن ۾ ٿي ويئي ۽ گور
 فريڊر ساڻ ٿي گهمي.

هن به هئي تعميم سانگي 'ني هيس' ۽ تلن به، پر هت اچي اسان پنهنجي
 'مست' سانگي هوندي به 'مرلور' بدلي وٺيون هيون يا مزلور سانگيون
 هجن ڪن پوء به گس منجي ويا هئا...

پڻ پنهنجي مان غلط ڪير هو ۽ صحيح ڪير؟ ان جو فيصلو ته وقت به به

هڪري سگهيو. جو چڱائي ۽ لڱائي غلط ۽ صحيح جون جوڙون اسان پاڻ ئي ته جوڙيون آهن. وقت ۽ حالتن جا ساڃا انسان کي نه مين جيئن ماريو ڇڏين ته معيارن کي به اڄ تون چوندين ته تون صحيح هئين ۽ مان پاڻيندس مان. باقي "حقيقت" جو "ڪاٿو" اچي سو ڪٿان؟

تو ۽ مان هڪ ڪناري خون ڇڻ به ڪڍون هئاسين، جن جا رخ ڇڻ ازل کان جدا.

تو درياءُ جي مست وهڪري جيان جتان چاهئي اتان لنگهندو وئين. زندگي جي هر تجربي کي پاڻ ۾ پائي- بي فڪر ٿي روم ۾ هندو وٺيا جيئن جو، پانيءَ تيئي ڪپڙ، سوچڻ ۽ لوڇڻ تهجي اڳيان اڃا پاڻ هڪ. تو ڏو زندگي جو ساز رڳو لوح ۽ مستي جي آوار لاءِ هو. پنهنجي هر هڪڙي کي بهادري ۽ ويساهه پايءَ. شايد اعتماد جي اها گهٽتائي هئي تو ۾، جو مون هميشه تو کي پرسڪون ۽ سائيڪو ڏٺو.

ان جي ابتڙ مان هميشه کان بي اعتمادِي جو شڪار، ارل کان بيوسيءَ ۽ بزدل- ماڻهو ته ماڻهو ڪڏهن ته خدا تي به اڃايا... مان پاڻ کي هميشه دريا ۾ ان هڪن جيان پانيو، جو ماڻ کان پري هميشه ماڻڙاڻ جي چڪرن ۾ هوندو آهي. سنگين کان سنگين حقيقتون پاڻ ۾ لڪائي ۽ ڏيکاءُ ۾ ڪجهه نه ڏيکاري، مون جيون جي جهورين کي ائين پاڻ ۾ ملائي هڪ ڪيو آهي جو ڪن جتان غمن جي غرقابي، هاڻ ڇڻ حيات جي طُرت بڻجي ويئي آهي.

هاڻي ته من جون مرادون ڪجهه اهڙيون وڃي ٿيون آهن، جو هينئر به جيڪر مون آڏو اهج ۽ سهج سامهون ڪرين، ته مان هڪ ڊگهي پندس اهجن ڏانهن، جو من کي هاڻي انهن ۾ ئي مڙو ملي ٿو. چو؟ ان جي شعوري ڪارڻ جي ته خود مون کي به ڪل ڪانهي.

دوست، اڄ ديا توکي ڇا به چوي پر توڻ پاڻ ته جيل جي چوڊيارين ۾ چين سان آهين ته اڄ توڻ به مون وانگيا سوچ جي صحرا ۾ پئڪڊو رهين ها.

مون کي ياد آهي ته جڏهن مان هتي نئين نئين ٿي هيس تڏهن ڪيترو وقت ايڊجسٽ ڪرڻ ۾ لڳو هو. جيڪڏهن پيئي به هجي ۽ ڀرجهيو به، ته پوءِ مقصد ماڻن هروڀرو ڏکيو ڪونه لڳندو آهي. سرڪ ايندي ئي مان پنهنجي

مقصد ۾ جسي ويس. ڪتابن جي دنيا ۾ مون پاڻ کي ڪامي حد تائين گم ڪري ڇڏيو جو منهنجي آڏو منهنجو پهريون مقصد ئي اهو هو.

همت ۾ ئي لاءِ حتي استاد جي همت افزائي هئي اتي ادي عبدالقادر جي رفاقت به، پاڻ هتي ٻه سال مون کان سينئر هو. اصل شڪارپور جو هو، ڇريءَ ۽ نيت بريءَ جي چوڻي جي بهه ابتر. بيشڪ هتي جي ماحول ۾ ڪهي ويڃن ۾ مون کي ادي قادر جي ڏاڍي مدد هئي. چڱي دوست جو من به ته خوش نصيبي آهي به، تڏهن مان به پاڻ کي ڏاڍو نيڪ نصيب ڀائيندي هيس.

پرهڪ ڳالهه ٻڌايائين ته تن ڏينهن اسان جي خوش نصيبيءَ جو معيار ئي ڪجهه هڙو هو. خوشيون ايتريون سٺيون ڀانڻيون هيون جو ڪٿي اڱر پرائي ٻع ۾ ڪو گل ٽرندو هو ته دل پهنجي پئي خوش ٿيندي هئي. ڪٿي ڪو سنور گ ٻڌم يا سٺو ڪتاب هٿ آيو ته ڀائيندي هيس ته چڻ ڦاروني حيرانو ٿي ويو. پيو ته پيو چانهه جو هڪ سٺو ڊور به خوش نصيبيءَ جي علامت پئي لڳندي هئي - ۽ هائي حالتون هيون، ماڻهو پيا، ۽ ماڻهن سان گڏ معيار به پيا...

منهنجي هتي اچڻ کان ٻارنهن مهينا پوءِ تون آئين. جڏهن پهريون دفعو قادر ڪن تهجو بوستن اچڻ جو ٻڌم ته دل خوشيءَ کان ٻلهار ٿي ويئي. نه ته توکي سڃاڻندي هيس، پر پريان سڌي ٻار جي مڙهي مٿاهي.

جڏهن تون آئين ۽ ادي قادر تنهنجي مون سان سڃاڻ ڪري ٿي ته مون تومار هڪو خاص امپريشن به ورتو. سواءِ ان جي ته تون بدڪر سادڙو، هسي ڪاسيءَ جو مضبوط ٿورڙو بي ترتيب ۽ ڪامي رف شيءِ هئس، باقي ان کان وڌيڪ مون توکان هڪو تاثر نه ورتو، جو تو ۾ تاثر ڪرڻ جي ڪا ڳالهه ئي ڪونه هئي. ن لاءِ نه ته ڪو تون ديار غير ۾ اچڻ ڪري ڪو هيسين هئس، بدڪه تو ۾ ڪو لڳڻ ئي ڪونه هو. گهٽ ۾ گهٽ ان وقت مون هونئ محسوس ڪيو.

مون کي تهجي اوائلي ڏينهن جي ڪ به خبر ڪانه هئي ته تو ڪٿي پئي گهاري ۽ ڪيئن پئي گهاريا البته ايتري سا خبر پيم ته توکي رهڻ لاءِ ايم-سي- اسٽريٽ ۾ ئي روم مليل آهي! يعني منهنجي هاسٽل جي سامهون لان جي هن ڀر پئي ونگ ۾ منهنجي روم جي اڳيان. وراڻدي جي ويجهي ۾

مہین ھئي جي ھڏي ٺھار ڪئي ھئي تہ لائين ۾ پئي پورشن جي مڙني ھيٺس
 حون دريون قصار ۾ ڏسڻ ۾ اينديون هيون، قادر بدت يو ھو تہ توکي پئي غور
 ۾ پيو سمير روم ۾ ھو لاءِ مليس ھي.

”ڪڏھن ڪڏھن سٺي ڪن پوءِ ٿڪ پيڻ لاءِ ٻھن ويجهي ۾
 ٺھاريدي ھيس تہ تنھجي روم حون سٽور رت جي ٻارھين وڳي سوڌي بد
 ٿي رھنديون هيون ان ڪريو ٺٽ ھڪ ڏيڍ وڳي ڌاري تنھجي روم جي
 شيشن ۾ روشني جا پاڇولا اچي ۽ ٽري ويد ھئا، جھي ۾ مھجو
 بد زو ھو تہ تون چٽو روم ۾ چيو ۽ سمجھيو رھيس، حد ڄاڻي تون سٽدي
 اورس ھڪئي صرف ڪندو ھئي؟

ڪنھن ٽيري ۾، ڪنھن دوست ڌڙي وٽ يا ڪنھن ھوٽل يا بار ۾
 تن ڏينھن مون کي تنھجي ڪا خبر ڪا ھئي.

باقي سو تون ڪڏھن ڪڏھن رسمي طور ملڻ ٿيندو ٿي رھندو ھو، جو
 سڀ سڀئي ڏيسور کان آيل ھم ران ھئڻ جي ماتي ۾ محسوس ڪندا ٿي
 رھندا ھئاسين، حتي ٻي ٻاھڪس سان گڏ، ڪثر ٽيپڪ پھچي سوني ڌرتي
 جو بد ھوندو ھو.

تون ھوندو بہ مات مات ٿي ھئي، پر قادر بدت يو ھو تہ سحت قوم ھوست
 ھئي، توکي پھچي ڏيس جي محبت ۾ ڪافي دھيا اسٽر ٺھڪون ڪرائيون
 پيون هيون ۽ ڪيئي پير ھيل بہ ويٺو پيو ھو تو ڏيس ۾ رھي جو ڪجهہ
 ڪيو ھو ان ۾ خبري صدقت ھئي سڀن لاءِ ۽ ڇا چوان.

ج تنھجي ڪار سان گڏ مارين بہ ٿورن ۾ ھرم، مارين اسن وري
 پورشن جي بچارج ھو پٽ ھو. ۱۸-۱۹ مار جو ڏيو ٻھوڪو چوان،
 ڪثر ٺھ ھو ڇا ڪيم ڇپ ٿيندو ۽ گٽار وڃائيندي نظر ايندو ھو، بوب
 سڀن ڪر ھو وقت ساڻس گڏ، ھٿو ڏھين ھٿو ٻريڊ جو مٽھو کي مات
 ڪري مارين، بوب سمجھ ڪٿا رست ۾ ھو رور ٺھر ھو لان ۾
 ڪوب ڪٿي ويندي ھئي بوب ۽ حتي مارين پيو گٽر وڃائيندو ھو،
 بوب پاسي کان ڪيڙن ۾ ڪٽو ۽ ڏيڏن ۾ پيو سرور وڃندو ھو، تي
 سان حون ڇوٽ ڳالھون ٿينديون هيون، مارين مون کان سد متعلق ڏي
 تہ پچ پچ ڪندو ھو، جو منھجي خيال ۾ ھئي سڀن سان سد متعلق

اوتروني هئي جيتري مهجي ۾.

بوب بسڪوٽس جو اينرو ته عادي ۽ شوقين هوندو هو جو مجال آهي اڌ
ڪلاڪ کن دير ٿئي کيس ڏين ۾ ريجير ڇڏائي، ڪٽڪائيدو سڌو مهجي
روم ۾. اڳيان بوب پٺيان مارتن. سڙا جي طور تي بوب کي ته بسڪوٽ
ملند ئي هئا، پر مارتن جي چهره به لڳندي هئي مٿي تي. حقيقت ۾ مهجي
مارتن جي دوستي پڪي ٿي هئي هڪ رليءَ تي. مارتن کي مهجي پڻ سان
آندل رلي ڏي وٺي هئي. اڪثر ان رليءَ کي مملر جيان گني ۾ ويڙهي پيو
گهمندو هو.

هڪ دفعي اندر روم ۾ آيو ته نظرو جي پيس سامهون رکيل ڪئليڊر تي،
ڪنهن تي عمر ۽ مارئيءَ جي ڏي سڀني تصوير پڇيل هئي. تصوير ۾ عمر
مارئيءَ کن پٺيءَ جي آڇ ڪري رهيو هو. ۽ مارئي اڳيان وڏي پٺي پيش
ڪري رهي هئي، پاسي کان هڪ اُٺ پڻ بيٺل ڏيکارين هو. جيڪو رليءَ سان
خوبصورت ڪجاوو اوڏيل هو. مارتن ڪئليڊر ڏسندي ئي هميشه ڪنهن
سور حوٽ ڪرڻ شروع ڪري ڏنا هئا. ۽ مون حوٽ ۾ کيس سڄو عمر
مارئيءَ جو داستان ٻڌايو هو. ان سان گڏ ڪجهه لوڪ گيت به ٻڌي مائس
جي مون پاڻ سان گڏ ليپ ڪري آندا هئا.

هڪ ڏينهن آيو ته ڏاڍو سُر هو هو. رليءَ واري چادر ڪنهن ۾ - ڪٿي ۾
گتار. ڪئليڊر ڏانهن ڏسندي چيائين، ”ڪمال آهي هڪ عورت ۾ ايڏو عزم،
وف ۽ پوتر ٿي!“

چيو مائس ته، ”سائس ته ان مرد کي نه ڏي نه مارتن. هو وڏو حاڪم
هوندي به يترو با اصول، بهادر ۽ ڊيموڪريٽ هو.“

”بيشڪ بيشڪ.“ چئي ڪن ڏسي پنهنجي گني ۾ چادر ڏانهن ڏسندي هڪ
شوارتي مرڪ مرڪي چيائين، ”هريڊ، هيءَ چادر به ڪٿي اوريجل ته باهي.
جا مسر عمر جي اُٺ تي ڏيکاريل آهي؟“
”ها، ها پئي،“ مون چيو.

”اُٺ به ته هي وريجن ٿي آهي نه، ڪنهن تي رلي وڌين آهي؟“ مون
ڏانهن اشارو ڪندي ورائيو.

هڙي طرح مارتن اسان جي تهذيب، اخلاق ۽ بهادري کان ڏيو متاثر هو.

ڪڏهن ڪڏهن کلي چوندو هو ته، ”فرينڊ جڏهن تون پنهنجي ديس موٽي واپس ويندين ته توکي مان به ڪمپني ڏيندس ۽ پنهنجي اکين سان ان ڌرتي کي ڏسندس جنهن جا رهواسي ايڏا سدر ۽ سهاجها آهن.“

تو کي ياد آهي ته هڪ دفعو تون اسان واري ملور تي وڃڻ لاءِ ورائندي ۾ بيٺل هئين، ان مهل مان به يونيورسٽيءَ مان موٽي هئس. آءٌ مٿي وڃڻ لاءِ نيٺ جي انتظار ۾ هئس ۽ تون منهنجي وجود کان بي خبر ٿي ڇپ ڇپ پيلو رهين، ۽ مون پڻ ئي توهان ڳالهايو هو.

”توهان اڄ هن پاسي ڪيئن؟“
”قدر ڏهن.“

”توهان پنهنجو وقت ڪيئن گذاريو؟“

”دوستن سان، دوستن وٽ.“ تو تمام مضبوط لهجي ۾ ننڍڙو جواب ڏنو.
”پر وقت جي گهرج توهان کان ڪجهه پيو به چاهي ٿي؟“
”دوستن لاءِ منهنجي ڄاڻ به حاصر آهي، ۽ ان کان وڌيڪ هڪ گهرج، گهرج ناهي.“

ان کان پوءِ تون مون کي نو لفت ڪري خاموش ٿي وئي ۽ مان به هرو پرر ڳالهائڻ مناسب نه سمجهو هو.

پوءِ هوريان هوريان مون محسوس ڪيو ته قادر وٽ تنهنجا پنڌ پير وڌي ويا آهن. اڪثر يا تون قادر وٽ ايندو هئين يا قادر تو وٽ. شايد تنهنجي دوستن ۾ هاشي قادر به شامل ٿي ويو هو.

مون کي هن - چئن رت جي اها پيلي پيلي شام ياد آهي جڏهن تو پهريون ڀيرو مون کي پاڻ هر تو سلام ڪيو هو.

مان لاڻ ۾ ويٺي هئس يوب سڪوٽن ۾ مڱڻ هو، مارٽن گار تي هلڪ هڪڪا سر پي چيڙيا. سڪل سڪل پن هو جي رخ تي هيڏي هوڏي ٿي وڪريا. موسم تي اداسيءَ جو عجيب اثر هو.

مان رکي رکي غير ارادي طور تنهنجي درين ڏانهن ٿي ڦٽو جي هميشه جيان اڄ به هيون. شاه لطيف ان ئي ويڙ لاءِ چيو هو:

ڪڏهن ٿا هيون ڏين، ڪڏهن در کلي دوستن جا
ڪڏهن اڇاڻ ته اچڻ نه لهان، ڪڏهن ڳجهاندر.

اٿين ٿي لڳو ڇڻ درين تي صدين جي دز وري وٺي هجي. انهن جي مات ۾
ڪڏهن هڪا چر پڙهي نه ٿي هجي. سوچيم ڪڏهن ڪڏهن بد دروارا به من
کي ڪيڏو ڏکيا لڳندا آهن. اهڙين ڳالهين جي ڇت ۾ چنتا ڪري وجهندا آهن.
جن جو ڏسڻ ۾ ڪو سبب ئي ڪو نه هوندو آهي.

اسان به نادانيءَ ۾؛ ۽ ڪتاب پڙهي پاڻ کي سمجهه جو صاحب پيشي
ويهندا آهيون. اٿين ڇو پائيندا آهيون ته حالتن جا حاڪم اسان ۾
آهيون؟ هر ڳالهه جي نعمي ۽ نقصان تي ويچارڻ تي آڻا! ان ڳالهه کان قطعي بي
حبر ته ڪڏهن ڪڏهن ڪجهه ڳالهين جا ڪرڻ، حالتن ۾ به، ازل کان ڪرم
۾ جڙيل هوندا آهن. جن ڳالهين تي اسان کي پهرين ڪل ايهڏي هئي ۽ اسين
نهن کي هيءَ جون بيوقوفيون پائيندا هئاسين اهي ئي اسين ان ڄاڻائيءَ ۾ پاڻ
تي لاهي ويهندا آهيون. ان لاءِ جو اهي ڳالهون اسان جي جنم پتري ۾ جنم
ڪار ٿي حڙيل هونديون آهن، جن ڪلن چند ڇڏائي ٿي نه سگهبي آهي.

ان شام پهريون دفن مڻ ڏٺو ته درين تان درٿوري وڪري هئي. مات ۾
هڪو تحرڪ ۽ مستي هئي، ۽ درين جا ٽاڪ ڪلي پيا هئا، تنهنجي روم ۾
روشي ٿهيل هئي ۽ تون شايد شام جي سوگواريءَ کان چمڪجي اچي دريءَ
۾ بيٺو هين. تو سگريٽ جا ڊگها ڊگها ڪش ٿي هيا، ۽ هيڏانهن هوڏانهن
ڏسدي تنهنجي اوچتي نظر مون تي پئي.

عرت مان تو سگريٽ وارو هٿ هيٺ ڪري ڇڏيو، ۽ نوڙي چاتيءَ تي
هٿ رکي ڏاڍي اخلاق سان سلام ڪيو هئي. اسان جي روايت مطابق.

مون کي تنهنجي اها ادا ايتري وٺي هئي جو مان حوش ٿي پڪي ڏ
ڪلاڪ جو مارٽس سان تنهنجي پريپ سڃاڻپ ڪرائيندي رهيس.

ڪڏهن ڪڏهن روشنيءَ جو بندڙو ترورو به من جي ڏنگيدڙ اوندءِ کي
ڪيڏو نه مور ڪري ڇڏيندو آهي. روشنيءَ ۽ روح جو به ڪيڏو به ٽوٽ
باتو آهي هڪ ٻئي سان.

خير ان آئين گوتم به ته انهن روشنين جو ڳالهائو هو. پوءِ ان کي ڇو
رمدگي تياڳڻ ۾ روشني ملي هئي؟ ڪڏهن ته روح رمدگيءَ جي انهن روشنين
مان ئي نور پايو وڃي. ۽ من کي ها ان روشنيءَ مان آيس مني ٿي ته وري
تياڳڻ ۾ ڪٿي؟ ۽ تن ڏينهن هڪ ”روح“ کي به روشني جي ملاش هئي نٿي ۽

نستي جيءَ کي نور جي تبڪن جي ضرورت هئي - جي ۾ روح شايد تان پائي ورتا هئا.

وقت حر وهڪرو وڌندو رهيو. منهنجي ٿيسر گهڻي پانگي پوري ٿيڻ واري هئي. هونئن به من آڏو ڪو مقصد هجي ته زندگي هونئن به ڏاڍي روان ڏوڻ گذرندي آهي.

من جا لطيف ماما هرو پرو در کي اڳيان ڏکيڊا آهن. ڪجهه سوچڻ لاءِ ڪجهه لوچڻ لاءِ. ۽ طبيعت حساس ٿي اڌ پورن ڪمن کي پورو ڪرڻ پهاڙيڏي آهي. ۽ سمجهائي ڪونه سگهيو آهي ته اها ذهن جي ڪهڙي ڪيفيت هوندي آهي جنهن تي حوشيءَ گاڏڙ رنگ رچيل هوندو آهي. ۽ فيصلو ڪرڻ ڏکيو ٿي پوندو آهي ته هينئر من ڪهڙي ڪيفيت مان لنگهي رهيو آهي؟ ذهن جي ها حالت تيسين قائم رهندي آهي. جيئن وڃي ماحول جا ڪي سحت جاڳورت ذهن کي هڪ پاسي ڪن.

تن ڏيهن ادو قادر مليو. ان ڪجهه اڳري تاثر سان تنهنجي لاءِ ٻڌايو ته تون هتي ڇي لاهروءَ ٿي ويو آهين ۽ بسه وساري ويٺو آهين ته تون هت ڪهڙي سانگي آيو هئين؟ تنهنجي دوستيءَ جو دائرو وڌندو ٿي ويو. جنهن ۾ چوڪون سان گڏ چوڪريون به شامل آهن.

تو کي تنهنجي دوستن ۾ خاص مرڪزي حيثيت حاصل آهي. هونئن ۽ مارن جا بل گهڻو ڪري تون پريڊو آهين. تنهنجون پسديون ايتريقدر ته بدليجي ويون آهن. هو چومندو آهي ته ڪوڪ ۽ پائي ته فقط موڊ ۾ ڇي هارڻ لاءِ هوند آهن. اهو پيئن ڪهڙو جو جيئن لاءِ نه جاڳائي. هو چڪو تڪو به لڳي سو چڪو ڪهڙو؟

هي سڀ ڳالهيون ٻڌي دل کي ايڏو ته ٽڪ ٺڳو هو جو ان ڏيهن مان ڪو ڪم ڪري ڪانه سگهي هيس. ۽ سارو ڏيهن ڪمي پي ۽ زڪرد ٻڌي گذاريو هو.

سچ ته هتي توکي روڪڻ توڪڻ ورو ڪير هو مسيءَ جي بند ۾ اچي تون اهو رستو وڃائي ويٺو هئين جنهن لاءِ هينئر ڏو - پوري هتي آيو هئين.

مون کي نڪو حق هو ۽ نڪو حبيب جو توکي انهن پس رستن تان ور ٿي وٺڻ ها.

شايد ڪم جي گهٽائي هئي. وطن جي سڪ به هئي ۽ ڪجهه من جو ذاتي حسرت به. من وڃڻو بيمار ٿي پيسر ڪبلائيءَ ۾ ڏيڻ اسان ٽين پٺي ڏريو جو محزون سهار ۾ داخل ٿيڻو پيو. هتي 'چي پنهنجي هميت جي اسر خبر پوندي آهي، دوستن جي پرگهور لاءِ 'اڄ وڃ' اسٽادن جي خبر گيريءَ لاءِ هونن مٿي هون. مطلب ته مون پائيو، هيل تائين مان پاڻ کي شايد Under estimate ڪندي رهي آهيان.

شايد توکي به قدر جي درمي خبر پئي سو تون به پلاني ڪري پڇڻ آيو هئس. تئين ته پڇيئي ڪي به ڪين چپ چاپ ويهي هيو ويٺس. ويديرو ويدين سو ڏي بهائائيءَ سان چيو هئي، "ڪو ڪم ڪار هجي ته مان حاصر آهيان." ۽ جواب ۾ مان تنهنجي مهرباني به مڃي ڪا به سگهي هيس. اسپتال مان ڊسچارج ٿيڻ کان پوءِ مون ٿوري وقت لاءِ پنهنجو ڪم هڪ پاسيرو ڪري ڇڏيو هو. مارٽس ۽ سدس ماءُ منهنجي ايتري ته ڇڏ ڪري ۽ پرگهور لڏي حومان پنهنجي بيماري کي شرم جو ڪارڻ محسوس ڪرڻ لڳي هئس.

ان وچ ۾ قادر تنهنجي لاءِ هڪ سيڙي ڳالهه ٻڌائي، ته تون اڪثر منهنجي حيرت پڇندو رهندو آهي. پر پاڻ پڇڻ ان ڪري نه ايندو آهي جو اهو مون کي الانهي ڪيتري قدر مناسب لڳي! مٿن ادي قدر چيو هو ته، "اسان هڪ ئي پاسي کان آيم پر ديسي هڪ ٻئي جي خبر نه لهنداسون ته ٻيو وري ڪير لهندو؟ پر جي جڙون اتي جي ماحول جون هميشه کان اندر ۾ کٽل آهن، تن جي ڪري لحاظ به آخر رکڻو ئي پوي ٿو."

۽ مان ح تائين سوچي ڪا به سگهي آهيان ته اسان جي ماحول جون جڙون ته ڪيتريون ئي اسان ۾ کٽل هونديون آهن، پوءِ انهن مان ڪجهه سين قائم رکيو اچون ۽ ڪجهه کي انهن چيو اچليون جو اهي ڇڻ سان جي ميراث مان ئي ڪين هون. انهن آخر جو آهي؟

پوءِ ڪيترا ڀيرا مون پنهنجن اکين سان ڏٺو، تون اتي جي ديسي ڇوڪرين جي وچ ۾ راجا اندر شيو گهمندو وتندو هئس. ٻڌو هئس ته اسان مان ڪي دل پسند ڇوڪريون پاڻ لاءِ مخصوص ڪري ڇڏيون آهن، ۽ تون چوندو هئس، "انهن کي اگر ڪڏهن مان ڪهن ٻئي سان ڏٺو ته عبرت

جي ثبوت لاءِ ٽي گوليون هميشه لوڊ ڪري رکندو آهيان.“

انهن گولين جو ليڪوبه ٻڌو هئم. هڪ گولي شايد تون ان چوڪريءَ لاءِ ڳڻيندو هين، ٻي ان جي آشا لاءِ ۽ ٽين گولي ۱۱ ٽين گوليءَ جو حساب وسري ويو اٿم۔ عالمن تو پنهنجي لاءِ چوندِي هوندي اها ٽين گولي ۱۱

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ مون محسوس ڪيو ته تنهنجي ۽ قدر جي وچ ۾ ٿوري ان بشت ٿي پئي آهي، جو توهان جو هڪ ٻئي وٽ چڻ ويڻ بهه ڪونه ٿيندو هو.

ڳالهين مان ڳالهه ٿي قدر پاڻ ٻڌايو هو ته توهان پنهنجي ۾ رنجشون ويتر وڌنديون ويڃن.

مون کي سبب پڇيو هو، پر هو اهو چئي لنواڻي ويو هو ته بس مڙني نظريات ۽ اختلافن ڪري ويڃا وڌيا آهن۔ ورنه ڪا خاص ڳالهه ڪانهي. ان ڏينهن مان هيڏي هوڏي ويڇڙن بدرارن ڪافي دير ويهي پنهنجي ٿيسز کي فائينل ٽچز ڏنا هئا، ۽ پنهنجي پٽاندر پڪو ٻه ڪيو هئم ته آئنده سائنس ٿي صرف پنهنجي ڪم تي ڌيان ڏيو جو مون کي آخر پنهنجي وطن به ته واپس ويڻو هو.

ڪافي ڪم ڪرڻ کان پوءِ اها رات آءٌ ڏاڍي گهري نند ستي هئس. روشنپون جي پري هجن ته انڌاري ۾ هوڻن به گهري نند ايندي آهي. سو من به نند ۾ الائي ڪيترو پري ويهي نڪتس جو ٽڪڙا ٽڪڙا ۽ زورائڻا دروڙي تي گهٽين جا آواز ٿيا، جيئن اٿي دروازو ٻين ٽين لاڳيتو گهٽي وڃندي رهي.

”پرور، پٽ رڪجان؟“

دروارو کوليم ته سامهون مارٽن بيٺو هو. مٿل مٽيون ۽ جسم ۾ ڪپڙي.

”ڇا ٿيو مارٽس؟“

”قتر، قادر قتل ٿي ويو.“

منهجو مٿو پوانتي کائي ويو.

”ڪهن قتر ڪيو، ڇو ٿيو قتل، ڪٿي ٿيو؟“ هڪ ئي ساهه ۾ مون لائي

ڪيترا سوال پڇيا هئا.

مارتن سامهون پئي فلور جي پٺي نمبر روم ڏانهن اشارو ڪندي رک ٿي
سان هليو ويو ۽ ويڏي ويندي تنهنجو نالو به وسڏي ويو.

تنهنجو نالو ٻڌي مون کي محسوس ٿيو ڇن، ڇن عبادت ڪندي سهجي
تسبح جا ڏاڏا چچي پڙهجن.

دوست، تون شايد ذهن جي انهن حالتن مان به لنگهيو هجي ته ذهن تي
حاجن ساجا گذريدا آهن تڏهن دل پنهنجي خون قربتون چاهيندي آهي ۽
هرويسرو پائنو آهي ته ڪن پنهنجي وٽ ويهي وهجي جو لمحن جي اذيت
اهڙو به ست ٿي. مان تڪڙ ڪري بي سمجهائيءَ وڃان آيس. ڇيم، ”قدر
کي وڃيو ٿي پهچو ڏوه ڏيار ان سان ويهي ٿي تنهنجون ڳالهيون
ڪريان“.

”پر قدر ته ڪڏهو ڪو ڪسجي ويو“. لائني ڪٿان کان سمجه موٽي
آئي، ۽ پوءِ مان چيڙي ڪري لٽي پيس جو ويهن جو ست ٿي هڪو هو، اهو
سڄو ڏيهن مان اندر ن دروازو بند ڪري پئي هئس. ٻاهر طرح طرح جا
ورهن ڇن ويڃن جا آواز، گورڙ گهمساڻ، قتل جون خبرون، قياس آرائيون،
اهو سڄو ڏيهن مون اڪيلو روم ۾ گذاريو، به مارتن ٿي لڙي آيو به ٿي
بوب هڪ سار لڏي.

تنهنجي هڪڙي تي ٻين ڪيترن کي لوڙنو پيو. ڪيترا رولر ريگوليشنز
پس ڪپ ويا. ڪيتريون ئي تبديليون آيون ۽ اسان ڌارين تي سختيون
برتيون ويون.

مارتن پنهجا آدرش بدلائي ڇڏيا هئا ۽ بوب پنهنجي عادت مٽي ڇڏي ۽
مان تڏهن پهريون ڀيرو پائيو هو ته پراڻي ڌرتي تي هڪ ڌاريون ماڻهو
بيٺي آهن جهن کي هتي رهن جو هائي هڪوئي حق ناهي.

۽ جڏهن ڊگري پيئي ۽ ۾ وڃي وطن ڏي واپس وڃڻ جي ڪٿي هئم، ان
ڏيهن دل جهڙو ويس ويٺي پئي پائيم. مارتن سان من وٽس ته هو ڏي
پاهو سان مليو. سوڀ کي بيار ڪري هڪ نظر قادر جي روم ڏانهن وڌم. پر
اتي ته ڇن ڪاريءَ وارا ڪڪ لڳا پيا هئا. سدس روم اڃا تائين سڀ ٿيو
پيو هو. سوڙي پٺ کي ڏسن ڇاهيم مان ڪي ماضيءَ جا ميسارين داغ ٿي
نظر اچن، پر وقت جا ريتا ته ڇن رت جي رشتن کي ريتن لاءِ ڪي آتا هوندا

آهن، ڪي به ته ڪوبه هو اتي! ڇوڳين کان سواءِ ڇايون سڃيون سڃيون پئي لڳيون. ٻولارن مان چڻ هو سٺو آواز ٿي اٿيا، ”اڃ... ماڻ مڙهي... پر ڇوڳي... جيڪي ويا... اڃ ماڻ... مڙهي پر ماڻ... مڙهي پر“ ۽ مان ’سهي آوازن کان گهٻرائجي روم ۾ هلي آيس. عجيب طرح جي آمد مٿي هئي من ۾ ’پايمر اڃا به ڪا ميخ آهي اندر ۾ جا اٽڪي ٿي. ڪا تنڊ آهن جا ڪجهه ٿوري ٿي ۽ مان ان پيڙا کان بچڻ ڪٿان ڪيترو وقت گپ ۾ ئي نروڙت هلي آيس.

اهندي بهندي الائي ڪهڙو رحم پيو پاڻ تي ڇو چيم اڃ هڪ ڦيرو چو به تنهنجي چوڊيوڙيءَ جو به ٿي ويڃي. هتي جا بوجه هتي ئي ڇڏي ويڃن. پوءِ متان پنهنجو من پاڻ کي ئي ميارون به ڏي.

تنهنجي بلمنگ جو ٽيڪسيءَ ۾ چڪر ڏيندي سوچيو هوم، هي ڦيرا ته ڪنهن مذهب ۾ قسمت جي سڃوڳ جا امين ڪري پيا آهن، پر مان اڃ هن ڦيرن جي تمير بدلائڻ آئي هئس. چيم، ”اڃ توکي ’رهن آئي آهيان پنهنجي نڪلي جا آهي ڏيسهن جي منهنجي لاءِ يقين ڏاڏا ڏک هئا، پر مان اڃ توکي آهي بوجه رهن ڪن پوءِ انهن جو منهنجي زندگيءَ ۾ ڪڏهن گذر به ٿيندو- ڪڏهن به“ اهو منهنجو عزم هو، منهنجو فيصلو هو.

ڇهر ۾ ويسِي ويئي الائي ڪٿان ’عازيءَ‘ جا لفظ تري آپ دهن تي. ”اسٽيشن تي ڪريڻ کي ’الوداع‘ چون وقت پاسدو آهي، چن اسان جي وجود ۾ ڪجهه آهي جو مري رهيو آهي ۽ ڪڏهن تان موٽيو آهي تڏهن پاسو آهي چن اسين پنهنجي ئي وجود جي هڪ حصي کي حد حافظ چئي آپ هجون“.

۽ ڪڏهن ڇهر رڻ- وي تي ڊوڙڻ لڳو هو تڏهن مون به دريءَ مان منهن ڪڍي فاص ۾ آخري دڦرو توکي ’حد حافظ‘ چئي هميشه لاءِ ان ڪهاڻيءَ کي ختم ڪري ڇڏيو هو، هميشه لاءِ!

ڪهڙو برانڊ ۽ ڪهڙي سگريٽ؟

ن رت سگريٽ جو، سگن کان پهريون سڏ ڪن مون پهريون دفعو ڏسو
هو ۽ مان چرڪي پيو هوس!

مود تي مستي ڇا بيل هنم ۽ ڏاڍي نوڌ سان اندر گهڙيو هوس، روم جي
رنگين مٺ وٽر هني ديو نو ماني ڇڏيو هوم.

مهجي دوستن کي به مهجي مزاج جي چڱي ريت خبر هئي سو هنن به
منهنجي شاديءَ جو روم سينگارڻ ۾ ڪا ڪسر نه ڇڏي هئي. هر طرف
ڳاڙه ڳاڙه شيد، پيارا پيارا ديو پردا، ڊبل فومر جو گلابي گلابي بيد ۽ ان
تي ن ڏٺي مهجي ڪوار! هر طرف خوشبو ۽ سوهان... ڇا ڇا نه هو
مهجي روم ۾!

هوءَ ڪٿه جهڪايو ڪروڙڙي تي گهونگهٽ ڪڍيو ويسِي هئي. من
ڪنهن لمطي احارٽ گهري پاسي ۾ ويس... بي چيسي ۽ بي قراريءَ وڌيڪ
حارٽ نه ٿئي ۽ اٽالو ٿي گهونگهٽ مٿي ڪيو ماس!

جهڪيل جهڪيل اڪيون ڳاڙها ڳاڙها ڪپڙا، نازڪڙا زيور ۽ خوشبوئن ۾
رچيل هڪ نازڪ ننڍڙو سڙپو

آهستي آهستي دل نمر وٺيو. "مي سائڙ سگريٽ؟"

سگريٽ جي 'ٽراڪٽ' جو مان هميشه کان ڪوڏيو رهيو آهي، پر نه
جو هر نمونو، هر دٻو، هر سائڙ ۽ قسم مهجي اگري ۾ وڪڙڻ ۾
قاسمي ۽ مهجي چين جي ڇهه مان نڪري چڪو آهي.

مهجي هٿن جون گريون بيحد سڌول آهن ۽ مهجي چين جو نمونو
حوب گرمائيندڙ 'ا' ڪري اڄ تائين ڪا به سگريٽ هڪ دعو مهجي ڇهه
ڪن متاثر ٿي نه من کي ڇڏي آهي ۽ نه مان ئي ڇڏيندو آهيان، توڙ
پاڻيندو آهيان انت تائين، تان جو ٻين سگريٽ پهرين مان ڏکڻي رک
ٿيندڙ سگريٽ کي بوٽ هيٺ آني پير جو گهڪو ڏيئي کيس پٺ ۾ ڪري
ڇڏيندو آهيان 'چين سموڪر' هٿن تان ٿورو اهو 'هرحائي' ٻنڌ ٿي
ويندو آهي.

اهي لائي ڪيڏا عجيب لڳندا آهن، جيڪي هميشه هڪ ئي سگريٽ
ڪري سڃاڻپ ۾ اچن سچ ته عجب لڳندو آهي انهن تي!

هڪ پرفيوم جو سليل استعمال، درڪڙ ڪائڻ جو مخصوص انداز،
ڳالهائڻ! هنن ۽ لکن جو حصو ڏنگ! اهي ڳالهون ته سمجهه ۾ اينديون
آهن، پر سگريٽ جي ٽراڪٽ سان ان ريت 'وفاداري' بمبئي هميشه هڪ ئي
سگريٽ جو استعمال، مون کي بي وقوفي لڳندي آهي. اها وفاداري يا ڪهن
نعميتي گره جو شڪ پاڻيندو آهيان، يا حالت جي شڪر جو 'آء' جي
ٽراڪٽ جو لطف وٺڻ وارا جيڪڏهن Wills واپرائڻ لڳن ته پڪ هوندي
آهي ته عرب 'حالتن' جي ور چڙهي ويا، پر جيڪڏهن Capstan چڪڻ
وارا هميشه Capstan تي ئي گذارڻ ڪن ته پاڻيندو آهيان يقين هي
نفسيتي طور آڃا مان پاڻ کان!

خيال هنم ته سگريٽ هميشه چڪڻ کان آهن. سو هن جي حسن کي
آرام ۾ عين غطرت وٺان آهي... پلا ميڪٽريءَ جي مالڪن به هيتا سارا
قسم ڪڍي ٿين ته ڪو به ڇڏي آهن آخر؟ پوءِ ڪمرن سميت چو، جڏهن
ته مرڪ سگريٽن مان اها ڪا زيادتي به ناهي جو هو آهن ئي چڪڻ

ڪن! سمو ڪر هئڻ جي ماتي مهجو ڪم آهي چڙو ڪين ٿيبي ڏيکارڻ پڙ
مٿائڻ! پوءِ ٻرن، ڪمن، لوسائجڻ ۽ رکجن جو ڪم رهيو سندن ٻلي! رڳو
ٽين کان ٿورو اڳ وري به مهجو ڪم ٿيندو آهي، جو نئين سگريٽ ۾
ختم ٿيندڙ سگريٽ مان ڊڪاڻي ڪيس بوٽ هٿان گهڪو ڏيئي سندن آخرت
سواري ڇڏيندو آهيان هميشه لاءِ. ائين ڪرڻ ۾ به اندر جي الانهي ڪهڙي
اڌمي کي آٽ ملندي اٿم. ٻيو ٿورو سو احتياط پسند به آهيان، سگريٽ کي
ان ريت ڇڏڻ کان پوءِ رهيو ڪهيو ڊپ به لهي ويندو اٿم ته ڪو هن جي ڪ
آخري جهنگ ڊڪي ڊڪي ارد گرد ۾ ڪو ٻارڻ به ٻاري ڏي ۽ مون لاءِ ڪو باه
جو ڀيٽ نه ڪڙو ٿئي! ان ڪري بوٽ جو هڪ گهڪو جتي سندن آٽ ٿئي
لاءِ هڪائي هوندو آهي اتي مهجي ڊپ لاهڻ لاءِ به بيحد ضروري.

پنهجي 'دلڪشي' تي هميشه ڏاڍو نار رهيو اٿم. آهيان به هيڏي ساري
خاندان جو اڪيلو چشم و چراغ.

حسن، دولت، امارت ۽ ذهانت انهن سڀي خوبيين کان علاوه مهنجي
ڳالهائڻ جو هن! مڙني ڳالهين هني اتم بنائي وڌو هنم ٻين ڪنهن!
جڏهن يونيورسٽيءَ ۾ پڙهندو هوس تڏهن ڊگهي ڊگهي شيورليٽ ۾ 'رون'
ڪري رورات سار بريس هني پيڪيٽن جي صورت ۾ ايندڙ سگريٽن کي
هني چرڪاڻي ڇڏيندو هوس. سگريٽن جو پاڪٽ چڙو ڇڙ ٿي ويندو
هو. ڪا سگريٽ هڪڙي ٻي ويڃي پوندي هئي ڪا ڪيڏانهن! ڪنهن جي
مهن ۾ ور هوندو هو، هڪا شرمانيدي هئي، ڪا ڄاڻيدي هئي، ڪا
گهٻرائندي هئي ۽ ڪا وري چتي Scissors قسيچي ۽ جيان واکڙ ڪيو
هڪي ٻور ٻوليدي هئي هي چڙهيل شين جي هن ڀاڙ ٿي رهجي ويسا هئا!
مزو ايندو هوم سندن ان ريت وڪرڻ ۾ به.

لفظ استعمال ڪرڻ جو فن خوب ڄاڻان. سو سندن ان فنڪار نه
صلاحيت کان متاثر ٿي ڪيتريون سگريٽون پاڻ اچي مهجي ڏام ۾
ڦاسنديون هيون! ۽ ڪا خاص ڪوشش ڪرتي هڪا به پوندي هئم. پائيندو
هوس ته خوبصورت لفظ استعمال ڪرڻ به ته هڪ ڏانءُ آ... جڏهن ته ۾
ڏڻءُ هي هر سماج ۽ هر مذهب تلقين به ڪئي آ... پوءِ مان به چو نه ان ڏانءُ
مان غاڻو وٺان... جڏهن ته اهل به هوس، پوءِ جيڪڏهن ڪا بيوقوف

منهجن لفظن ۾ وڇڙي اچي پاڻ ئي Deceive ٿيڻ لاءِ تيار ٿئي ته ان ۾ منهجو ڪهڙو ڏوهه!... جڏهن فائيل ايئر ۾ هوس تڏهن ڪنهن شاهي خاندان جي Three Castle ڏڪندڙ لفظن ۾ چيو هوم ”خبر اٿم تون ’لفظن‘ کان سواءِ باقي ڪجهه نه ناهين. پر الائي ڇو تنهنجي ان لفظي حدودگريءَ هئي موهت ڪري وڌي اٿم. جڏهن ته ڄاڻان به ٿي ته تنهنجي ان لفظي لاله زار ۾ رڃ کان سواءِ ڪجهه نه ناهي.“

دلوان سگريٽ جو مون کي ان ڪري ياد آهي جو هوءَ منهنجي بوت جي گهڪي کان گڏ پاڻ ئي ختم ٿي ويئي هئي ۽ مان اها تڪليف ڪرڻ کان بچي ويو هوس. پٺيان ٿو ته سندس خوشبودار خط اڃا به پيتيءَ ۾ پيو هوندو. لکيو هئين ”سراب پسيان ڏوڙڻ اڃا پوڻي پاييا، ۽ رندگيءَ جي رنگينين ۾ رچڻ هڻ مون کان نه پڇندو. سو 50 سالن جي هڪ پوڙهي سان پرڻجي ويڃو ٿي هڪ ڳوٺ جا وڻ وسايان. مان توکي پهن جهڙس ۾ معاف ڪيو، توکي وساري ڇڏڻ جي ڪوشش ڪنديس ۽ تون به مهجي لاءِ دعا ڪجانءِ.“

پر جيسين سندس لاءِ مهجي دعا جا هٿ ڪجن ٿي ڪجن تيسين وري نئين سگريٽ لڳم دام ۾! ڪيل هٿ اتي ئي رڪجي وڃي ۽ سندس خواهش خواهش ٿي رهي. سو ڪابه مخصوص سگريٽ من تي مستقل ڪڏهن هڪ نه ٽڪيم. جي ڪنگ سائير چڪيدو هوس ته ميڊيم سائير ڏانهن اک هوندي هئم. هي مني سگريٽ سان هوندي هئم ته ٽڪيءَ لاءِ واحدا ٿيدو هوس، جي ٽڪي ور چڙهندي هئم ته مني جي دام لاءِ پيو ڏسندو هوس.

ان ڪري مون کي سگريٽن جا نالا ڪڏهن ياد ڪين رهيا. ڀلا ڪهن کي ياد ڪري ڪهن کي ياد ڪريان ها. بس صرف ايترو ياد اٿم ته 555 جيان پيريل پيريل سرهاڻ سان پهڪندڙ هوندي هئي. ڪا K-2 و نگر ڊگهي جهڙي سروي جو وڻ. ڪا Gold leaf سونهري سونهري رنگت جي ڪا وري Capstan جيان وچ قد جي پوري پئي. ٿوري مني به ٿوري ٽڪي به.

پهر جو بصورت سگريٽن جا سوتا مون پاڻ هيا هئا. حس جي اها مهران مون پڻ اوتي هئي. ٻڌو هئم ته بابو به منهنجي ئي طبيعت جهڙو گلقد مراج ماڻهو هو. پاڻ به الائي ڪيترن ئي گلن جي سرهاڻ کي سمجهيو

هين پنهنجي دامن ۾. امي سڄي زندگي سندس اوسيٿري ۾ رهي، ۽ مان چڙو سندس ڇڏيل ملڪيت تي ئي پروان چڙهيس.

بابي واري دولت خوب حڪم آيم. وڏو ٿي جڏهن سندس ري ٿئي پيرن تي هلڻ بگس ته امي روئي پئي هئي. ڇي ۽ ”سڄو نور ته تنهنجي پيءُ جي راھن کي ڳولڻ ۾ نچوئي ڇڏيم. هاڻي تون انهن رستن تي هلي، ماءُ جي رهي ڪهي مروت نه لڌئي، ائين انڌو نه ڪريهم راجا! جو هلڻ لاءِ پنهنجو ڇڏي پرايو سهارو وٺڻ لڳان.“

هر چوڻ توڻ لفظن جو فسڪار آهيان. سو اميءَ کي به لفظن ۾ ريجھائي ڇڏيندو هوس. ڪيم آهوني جيئن چاهيم. هڪ ٻه دفعو شعوري ڪوشش ڪيم به پن کي روڪڻ جي. پر پانيم ته ان روڪ هڻي پاڙ کي ويتر وڌائي ڇڏيو هوم. پوءِ جا سگريٽ چڪيڊو هوس ته اڳين پوئين ڪسر پوري ٿي ويدي هئي ۽ حد بندي قائم ٿي نه سگهندي هئي.

هر هو کير اميءَ کان گھڻا ڏينهن گجهو نه رهي سگهيو، جو پن به آخر کير جي کاڌيس هئي. سو هڪ ڏينهن گهرائي حڪم صادر ڪري ڇڏيائين چئي: ”تنهنجون هٿون مون کي ڪي ٿيون اٿرن، ڊچن ٿي مٿا پٽهي وانگر توکي به ويڃائي نه ويهر... هڪڙي چوڪري ڏسي آئي آهيان، ماءُ پيءُ جي هڪڙي هي. مون کي وٺي ٿي سو توکي پرڻائينديس ان سان.“

”هر امي مان جا سگريٽ به وٺندو آهيان ته ان کي به ڏسي وائسي نه هي سو هڪي وٺندو آهيان، جهڙيءَ تهڙيءَ ۾ ته اک ئي ڪانه ٻڌيم. شادي ته قسمت هو سڄو ڳ آسو...“ مون احتجاج ڪيو.

پر اميءَ هڪ نه ٻڌي. چيئي: ”مون جو سوچيو آهي، سو تنهنجي خلاف نه آ... الله سڀ چڱي ڪندو... تنهنجي ڪچن جي ضرورت ناهي. آءُ اڳين هفتي ڳالهه پڪي ڪري اينديس.“

ڳالهيون ته مان به هميشه پڪيون ڪندو هوس. هر جيڪي نپايم سي پاڻ ٿو ڄاڻان، سو اميءَ جي منهنجي ماري ۾ ڳالهه پڪي ڪرڻ ۾ ڪو حرج ڪونه لڳم... ۽ هوءَ سچ پچ منهنجي ڳالهه پڪي ڪري آئي. ڪنهن ساجده سان، يا ساجده جي ڳالهه پڪي ڪري آئي مون سان.

ڏينهن نيسڻ لڳ هئا. پنهنجي من پسند سگريٽن کان جڏهن واندو ٿيڻو

هوس ته ميء واري سگريٽ متعلق سوچن لڳندو هوس... ويچارا ايندا هئم،
 الاڻي هڪڙي هوندي آخر؟ ڊگهي ڊگهي جهڙي ڪنگ سائير، ميدنم سائير،
 ڪين بي بي سائير؟ الاڻي مڻي هوندي، الاڻي ڪوڙي هوندي، ڪين ڦڪي
 ڦڪي ٻاڙي ٻاڙي Two Flower جيان خوشبوءِ ۾ ٻڌل ڪين سوچن جي
 سمد ۾ ٽين ٽي ٻڌندو ترندو هئس جو اميءَ جو حڪم هڪرو وري ندر
 ٿيو ”تنهنجي روش جو هن ڪي به ڪو پتو پئجي ويو آهي، ساحده جي
 ساهيڙين مان هڪي توکي به سڃاڻن. هوءَ به آخر ماءُ پيءُ جي هڪڙي آهي.
 گهڻا ڏينهن لائن سان حيترا وات هوندا، اوتريون ڳالهيون ٿينديون، ماڳهن
 ڪٿي بي عرتي به ٿئي. سو آءُ ويڃو ٿي ڏينهن وٺيو اچن.“
 اهڙيءَ طرح اميءَ ساحده جا ڏينهن ’وسي آئي مون لاءِ، ڏينهن ڇا آيا هوءَ
 پاڻ اچي وئي. رات حُڏن سڌس ڀر ۾ ويهي ڪيس مڏي ٻار ٿي هئم ته
 هوءَ مڏيءَ ورو هٿ منهن تي رکي سڏ ڪن لڳي هئي ۽ مان چر هڪي
 ٻيو هوس.

”ڇا ٿيو سڄو...؟“ تنهنجي آواز ۾ هڪڙو لعطي خمير ’وڃي آيو...“ ڇا
 ٿيو رائي...“ پر هوءَ ڇپ ڇپ سڏ ڪندي رهي، مون مڏيءَ ورو هٿ
 سڌس منهن تان هٽايو... ڳالهه ڪي مذاق جو رخ ڏيندي پڇيم،
 ”ڇا مڏي نه وڃي...؟“ هن ڪو جواب نه ڏنو.
 ”ڇا مان نه وڃي...؟“ ڪيتري دير کان پوءِ بڪار ۾ ڪڍڻ
 لوڏين ٿين... ۽ مان مر ڪي پيس.

”ڇا مڏي نه وڃي ۽ مان به وڃس... پوءِ هي ڳوڙهن جون قصرون ڇو؟“
 پر هوءَ ڪجهه نه هڪڙي پڇي... سندس سڏ ڪن جو ڪجهه ڪجهه
 مطلب سمجهه ۾ آيم ۽ ڪجهه ڪجهه نه آيم. پر اهو سوچي مطمئن ٿي
 ويس ته ڪيس بيٺ نه لفظ جي شيشي ۾ لاهي وٺندس! بنڪر حبيب سان
 جو به شيشي ۾ ٿي ڪا سير ٿيندي ۽ نه ئي منهنجو ڪو ڀر ڪندو...!
 حُڏن کان هوش سڃاڻو هوم تڏهن کان عورت متعلق هڪ پتڪرو
 بطريو ٻڌندو پئي آيو هوس، ته عورت هڪ منجهي ڪتاب آهي جنهن کي
 جيترو سمجهن جي ڪوشش ڪئي اوترو ئي سمجهندو ويندو، ان بطري کي
 ’ذقيابوسي‘ حيان کان وڌيڪ اهميت ڪڏهن ڪانه ڏنم، پيو ٿي ڪهن

مادرن منڪر جو جنهن اچي ان گسيل پٽيل حيار تي پاتي ڦيريو، ڪهڙي نه پيري ڳالهه ڪئي هئڻ... سدس نانو وسري ويو اٿم، باقي سو نظريو پيدا اٿم... چيو هئڻ، ”انسان جو وجود پالڪ کان وٺي وڏي تائين ان جي Self-Expression جو ثبوت آهي. پالڪ جو پري کان ماءُ جي پٽان ئي هاءِ گهوڙ ڪڍو اچي ته اهو به سدس وجود جي اظهار جو ثبوت آهي. هي قوم سان محبتون، ادب جون آفتون ۽ چنڊ سان هٿ چراندون، سڀ ذاتي اظهار جا دريما آهن. گویا هر ڪرت جو بنيادي محرڪ هونئي 'Self-Expression' آهي.“

اهو نظريو لڳم دل سان، سو مان به هندوآئي ويٽس من پر! پايم پلا عورت ڪا مٿان نه به لٿي آ نه، سو هر عورت جي پنهنجي پنهنجي 'Self-Expression' جي نموني مون کي هتي مشتق بنائي وڌو هو... ڇڱو خامو تجربڪار هوس ان ڏس ۾، سو پايم ساحده بيگم به منهنجي نظرم ۾ بڪتر ڪنهن نه ڪنهن نموني سان ضرور ملندڙ هوندي ۽ کيس پروڙڻ جو ڪم، منهنجي ڏاڻي هٿ جو کليل! پر ’سجوا‘ اچي منهنجي ان نظريي تي پاتي ڦيري ڇڏيو.

’سجوا‘ لائي ڪهڙي ڪمپيٽ جي ڪهڙي پراڻو مان جڙيل هئي، هو کيس مان سمجهي نه سگهيس سمجهڻ جي ڪوشش ڪندو هو... ته مٿو ٿرڻ بڳندو هوم، شروع شروع ۾ پايم به - تي دهر هڻندوساس ته پاڻهي ئي پير تي لهي ايندي، پر ائين نه ٿيو.

ڪش هنن سان عجيب طرح گهٽ جو احساس ٿيندو هوم، جيترو شديد ڪش هڻندو هوس اوترو وڌيڪ گهٽ جو احساس ٿيندو هوم... الائي ڪهڙو اموڪو تماڪ پريل هو هن پر!

سدس ان ورتاءُ مون کي هتي لوڏي وڌو سياد کان، پايم ڪنهن ڏيهن موقمو مٺي ته کيس نفلن ۾ هڻي وڇرائي وڃهان. اصل منهن ۾ ڪير ئي ڪيائين پٽ!

مٿس هو دقياموسي نظريو به آرماني ڏنو هئم.... سوچم واقعي جي ڪٿي هيءُ هڪو مسجھيل ڪتاب هجي نه سهي، پر مون کان ڳجهو ڪو نه رهندي.. ڏکي بڳندي ڪنهن عام دعاست جي ماڻهوءَ کي... جنهن جي Q 1

هوندي مارمر. مون کي پنهنجي ذهانت تي هميشه مان رهيو آهي... سو پريم جي سچ پچ ڪو منجهيل مسئلو هوندي نه کٽي، ته منهنجي اڳيان ڪجهه نه هوندي...

پر جڏهن به ان مشڪل ڪتاب کي اٿلائڻ پٿلائڻ جي ڪوشش ڪيم، هميشه هڪ باب ئي سامهون آيو... اهو ئي عشق متعلق، پر ماءُ پيءُ مان. چوڻدي هئي "جڏهن بابي جن جي گهر هوندي هئس تڏهن نهن تي موندِي هئس... رات جو روزانو سمهن کان پهرين ميس جي ڊگهي زندگيءَ جون دعائون گهري سمهڻدي هئس... رات جي ڪنهن بهر ک ڪندي هئم ته ته کي چئي سمهڻدي هئس ته منهنجي زندگي جا باقي ڏينهن سندن بيڪي ۾ لکي ڇڏا!"

آءٌ کلي چوندو هوساڻس "پر هو ٿيو تههجو پيار تههجي ميه ۽ ميه لاءِ.. ڪنهن بهي جو نه خيال ٿيئي ڪين نه..."

اهو ٻڌي ٻئي ٿي چپ ٿي ويڏي هئي... پڇندو هوساڻس "پلا هتي اچي به ماڻهين پنهنجن کي دعائون ڪندي آهين؟ ڏس پائي جهن جو ڪنجي تههجو ڳنڃي.. چون لڳي" ميه ۽ ميه جي اڳيون نه ڪڏهن ڳڏيو ٿورو ئي هئم... اهو ته توهان پڇيو سو..."

سندن هر باب جي ان ساڳئي موضوع مان مون کي هڪ خاص دلچسپي ڪانه هئي... سوچيم وڃري ته اڃا به نه، حيرت هڪ ڏينهن کيس موقعو وسي چيم "سچو توڻ چپ چپ چو ٿي رهين. ڳانهيون چو نه ٿي ڪرين، ڇا مان تههجو ڪجهه نه لڳان؟" مون سندس رٿي جي پالند کي پنهنجي آڱر ۾ ٽڪ ٿيڻدي پڇيو...

چيئن "ڳانهه ٿيڻدي ته آهيان.."

"پوءِ ج تائين نه مون کان ڪجهه گهريني؟ ته مون کي ئي ڪجهه ڏسي..."

"مون وٽ آهي ئي ڇا... هو توهان کي ڪجهه ڏيان.."

"پر گهري ته سگهين ٿي نه..."

ڳالهه ڦيريندي چيئن "توهان جو سچ فون آيو هو."

"مون توکان ڪجهه پڇيو هو سچو" مون کيس لعطن ۾ وٺڻ جو چ پڪو

په ڪيو هو.

پر پاڻ هاڻي ڳالهه ڪيئي "توهان جي ڪنهن فريڊ جو قور آيو هو،
ويچاري پڇي پئي توهان جو..."

مان ٿورو چرڪي ويس. کيس وچڙن جو مون سوچيو هو پر منهن پر
ڪرڻ مان ٿي لڳو.

پڻ سنڀالي پڇيومانس "ڪنهن ڪم سانگي هڪا ڪليڪ هوندي. نالو
نه پڇيئيس؟"

چئي نه.

پڇيم "ڇو؟"

"ڇا فائدو..."

پڇيومانس "هو ڪم هوندي هڪا ته نه ڪيو آهي نه. ڪڏهن ڪڏهن نٿي
ٿي ڪو ڪم نه هوندي جي نه فائدو ڏيئي ويدو آهي..."

چون ڊگي "ها ته توهان پنهجن تجربن جي ٿا ڳالهه ڪيو."

"توڪي منهنجن تجربن جي ڪهڙي ڪل چري؟" ورائيئس... "مون کان
منهنجو نالو پئي پڇي، پيو چوي پئي ته مان توهان جي ڪير ڊگس..."

"پوءِ توڇا چيس؟"

سيڙو جواب ڏئي "هو توهان پنهجي دوست کان پڇيو." سڌس
جواب هتي مان هيڪر وري ٿورو ڌڪو ڌو.

مان جي شديءَ کي ٿي، چار مهيا ٿيا هئا، پر ان وچ ۾ سڄو 'جو
وجود منهنجي ڏو بظاهر نه هئڻ جي برابر هو.

جي چاهيان ها ته منهنجي سگريٽن جي عادت کي روا به رکي سگهان ها...
پر هاڻي انهي ڇو مون کي هڪن هڪن سگريٽن جي ڪٽڻ گهڻي دير
موهي نه سگهندي هئي. ٻن ڪٽڻ مان هڪ سگريٽ جو جهٽ ختم ٿي
ويجڻ منهنجي تاهه کي گهڻي دير برقرار نه رکي سگهندو هو، ۽ مان حلد
ببرار ٿي گهر پڄڻ جا سامهه ڪندو هوس!

هڪ ڏينهن سوير ئي بيچينيءَ وچار گهر موٽيس، جو ان ڏينهن 'سڄو'
وٺي هئي بيڪٽر. اچي منهنجي ڪپٽ مان اها بنگ ڪيم جا بنگ، بنگ گهٽ
'ايشوري' گهڻي لڳندي هئي. گذريل رماني جا مڙهي مروٽيل ته ٻريا ڪي

ڪر ٻريا سگريئن جا ٿوڻا ڪٿا هئا ان ۾. ڪيئي خط، ڪيئي تحفا، سيڙا
انديشا ۽ نومان ڏور ٻيا ۽ شڪايتون! مڙني بند هئا ان Ashetray ۾.
پاڻيم ج موقعو وٺي به جون اهي مڙني ڊيبل چڱاريون لوڙهي ڇڏين
پاڻيءَ ۾، ڪٿي ڊيبل مواد اندر ئي اندر ٿي ڪو زلزلو نه آئي، منهنجي دٻ
۾. اچي شگ ڪوئي ڇيرون هيٺ مٿي ڪري ڏنم، ٻه ڀاڻيم ته هن جي مات
کي ڪنهن مود ۾ اچي موڙيو آهي... ڪنهن شرارت وڃان هٿور ٿين سان
هن ستر سامان کي ڇيڙيو آهي... "اهو ڪير ٿي سگهي ٿو سو؟" 'سجوا'
جي...؟" سوچيم. پهرين ڏٺيس به. ٻه ڀوءِ عمو آيم. چڙ چي وييم...

'سجوا' جنهن به ذهني طور مون کان ڪا آيس ورتي ۽ نه مون کي ئي
اهو سامان ڏيئي سگهي.. تنهن کي ڪهڙو حق هو منهنجي غير حاضريءَ ۾
منهنجي بلڪل ذاتي ڇيڙن سان هٿ چراند جو؟

'ان ريت منهنجي شين کي هيٺ مٿي ڪرڻ جو ڪنهن حق ڏس...؟'
رکي رکي ڪروڙ ۾ ئي آيس. چڙ وڃان ٿي روم جي هڪ سري کان ٻئي
سري تائين اڄ وڃ ڪرڻ لڳس... ٻاهر وڃي اميءَ کان پڇيم "ساجده
ڪڏهن ڇڻ جو چئي وئي آهي امي؟"
اميءَ جو نه ڏٺو "شاهه ڌري اچي ويدي..."

ه شاهه منهن ٿار هڪري ٻاهر هليو ويس.. هڪ هونءِ ۾ اڪيلي سڄو
ويهي سگريٽ جي دونهي جا چلا لاهڻ لڳس... چالا جي منهنجي آڏو
ماضيءَ جون تصويرون سڄڻ لڳ... لفظ سڄي مون آڏو رقص ڪرڻ لڳا.

لائي هڪ سلڇڻي چٽين چاٽين Filtered سگريٽ هئي تنهن کي هڪ
قيمتي تحفو ڏنو هئم. ڏاڍي لمڙي جادوگريءَ جو ڀاڻيو سان... تحفو قبول نه
پيو. پر جڏهن لمڙن جو سحر ٽٽو تڏهن تحفو واپس ٺڪاءُ ٿي لڳم منهن
۾ واپس ڪرڻ وريءَ تحفي سان گڏ ڪجهه لمڙا لکي ايمان ڪيو هوم. جو
مون پاڻ کان به لڪائي ان باڪس ۾ بند ڪري ڇڏيو هو. نڪيو هئس
"تنهنجي مات توکي واپس ٿي ڪيائين، جو سڄي مسلمان هئڻ جي حيثيت
۾ منهنجو نه هو ايمان آهي نه آيس جتان آيا آهيو ان تي ئي موتي واپس
وسد آيس... اهي غما نه ڏيئاري موجهه آهن روح تي... حتم ٿيڻ کان پهرين
هي بار لاهڻ ضروري ٿي سمجهان. ڪڏهن ڪڏهن مري وين به هيش لاءِ

رندہ سڄي ويڌا آهن. ۽ ڪڏهن زندہ هوندي به ماڻهو مڻن مثل پائڻا آهن. هن حملي جي پهرين حصي جو هيل تائين مون سان هڪو تعلق ناهي رهيو. مون کان پوءِ به ڇاڻاڻ ٿي ته اها ارپنا نصيب هڪا به ٿيندم...

دوبهن جي مرغولين ۾ تصوير ٿيڻ لڳي... تصور ٿي ٿئي لفظ ٿي ڄڻ لڳا... لفظ جن جو آءٌ اڪان فنڪار هوس... منهنجا لفظ ڪنهن منهنجي ٿي سگهن ٿي ماري هئا... ڪن وڃڻ لڳم ڪنهن چئي ڇڏيئي ۽ ڇڏي هڪ Scissor چيو هوم...

"تو ته اڪا ڪري ڪري ڇڏي ٿي ڏياريم ته مان مصر جو ۴۰ ساله نادر پيرامڊ آهيان جنهن جي مصوريءَ تي سندن خالق کي اتي جي بادشاهه جو سڀ کان اوچو اعزاز مليو هو... تو ته چيو هو ته منهنجي وسعت جو ڪم ڇڏي ٿي ڪونهي... مون جي حسن جي هر اها شيءِ سمجهي ٿي ته زندگيءَ جي هر پهلوءَ جي ضرورت آهي. تو چيو هو ته تون زندہ جاوید Pyramid آهي... مان پيرامڊ هئس يا نه؟ پر تون زندگيءَ جو ڏير ضرور آهي... ڏيکاءُ لاءِ جو تو پاڻ ۾ ڪول جاگر سجايا آهن ته بهن جو سحر گهڻي دير هي به سگهند... تو ۾ خطرناڪ کان خطرناڪ رهريلا جانور ريگن ۾ ڏيکڻ لاءِ، تون ڪوبرا Cobra کان به ڪريڻ آهيان جو هن جو وجود گهٽ ۾ گهٽ احتياط جي ته علامت آهي... تون اندر جو رستم آهيان ڪريڻ ڪت مون کي پنهنجي پرواهه ناهي. پر مان تهجنون حقيقتون به لکڻ نه ڏيندس."

لعنن جي ڏيکڻ واپس آڻي سمجهه جي گود ۾ ڦٽو ڪيم. ۽ آءٌ سوچڻ بڻس ته اهي سڀ ڇيڙون ساجده جي ور چڙهي چڪيون آهن... ۽ مان... سڳ سوڌو جهلجي چڪو آهيان.

پر ساجده! ڏهي ڏين! ڪڏهن مک مان بکن به نه ڏنو ته ڪو چوري ڇڏي پڻ انهن واسينگن کان واقف ٿي چڪي آهي.

واقعي هوشيار آ... ۽ مون وانگر ڏهن به!! شايد هوءَ به مون وانگر موقعي ۽ مهل جي ماسٽ سان دلالت استعمال ڪرڻ جي ڌار ڇڏي ٿي... پر... ڪٿي هوءَ به انهن چالي جي عادي نه مهي جيڪي آءٌ هلي چڪو آهيان.

ڪٿي هوءَ به اهر گهر کان واه ته ماهي جيڪي آءُ لتاڙي
ڇڪو آهيان...

اومان ۽ نديشن، عصي ۽ ڪاوڙ وچان سگريٽ کي پير هٽائڻي گهر
ڏانهن روانو ٿيس. رات جا ۹ وڃي رهيا هئا امي شايد پنهنجي روم ۾ هئي
۽ ساجده ڪڏي جاڳڻو سمجهي باورچي حامي ۾ رکي اچي منهنجي پير
۾ ويئي.

مون ۽ رڪي درست ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي پر شايد ڪامياب
نه ٿيس.

”ماڻهن کان موٽي آئين؟“

”ها... توهان کي امي ۽ ياد ٿي ڪيو“ هن سادگي ۽ سڌن جواب ڏنو.

”ساجده هڪ ڳالهه پڇان...“

هوءَ ڇپ ڇاپ مون ڏانهن ڏسڻ لڳي...

”هر رشتي جون پنهنجون حدون ٿينديون آهن ٻڌ...“

”ڇا مطلب؟“

”نهن حدن کي اورانگهن جو مطلب سمجهڻ ٿي.“

”مان... مان به سمجهيو.“ هوءَ سچ سچ سمجهڻ لڳي

پر منهنجي اندر جي باهه اهرڻ لڳي... سندس بي سمجهائي ۽ وري نوع ۽

لهجي وٽر هڻي مچر ٿي وڌي...

ڇوڪر مان چيو مائيس ”تو ڇالاڪ آهي... ۽ مڪار آهي، مون کي تنهنجي

وجود جي گهٽ کان اونهنين ڏاڍو پوڻيڏو هو... پر اڄ خبر پيو ته توڻ...“

۽... تنهنجي ذهانت مون کي ڇڏي نه سگهندي دليل عورت؟“ هوءَ ٻڌڻ لاءِ ايڏو

سار لفظ ٻڌي سڏ ڪرڻ لڳي... ڀلڱ تڻ اٿي وڃي صوفي ٿي ويئي.

منهنجي لهجي جو رهراچار ختم نه ٿيو. تيرڪش جو مناسب تير ته

هائي ڪڍيو هوم.

”تهذيب، اخلاق ۽ احساسه ڪا شيءِ ٿيندي آهي ساجده بيگم.“ تڻ

سڏ ڪندي جواب ڏنائين ”مون ڇا ڪيو آخر...؟“ ۽ ريت ڪپڙ جي عبر

خاصريءَ ۾ پرايون شيون ڦورڻ ڪئي جي شرافت آهي؟“

”مون کي ڪهڙن خبرن ۾ ڪو به رنگ نه توهان جي تهذيب، اخلاق ۽

اهسا بند آهي... مون ته... هن هجڻ هاريندي شايد مون تي چوٽ
ڪئي...

مان پهچي آهي جو اسڪر ن ريت برداشت نه ڪري سگهيس. باه
ٿي چيو مانس "بس ڪري ايمان!... اهڙين چالاڪين سان مون وٽ گذر نه
ٿيندو... ڪو به مرد هڪ ذهن ۽ هوشيار عورت کي دوست بڻائي ته فخر
ڪري سگهي ٿو... پر زال بڻائي ڪڏهن به چين نه پائيندو".

"پر... من ڪهڙي هوشيار ڪئي توهان سان... مان ته... مون ته..."
ور جي زير و زير ۾ هن جا لفظ ٽٽي پيا!

"عورت هميشه سادي فطرت جي پي لڳندي آهي... ٻڌو مرد کي جيتن لاءِ
دهشت جو هجڻ ضروري ناهي... خصوصاً ذهن مرد کي..."

وڌيڪ ڪجهه ڳالهائڻ چاهيم پر پاسي مان اوچتو سور اهڙي سٺ ڏني
جو پاسو وٺي ويهي رهيس الائي ڪهڙو نئون درد جاڳيو پاسي ۾... من جي
پير کان بستر تي پهچي لڄڻ لڳس.

هن جي سڌ ڪر ويتر هئي بي ايمان بڻائي وڌو...
"تون چپ نه ڪدير... ساجده! منهجي پاسن ۾ وڌي ٿا پون!"
تڪليف جو ٻڌي هو؟ سڌ ڪرڻ کي گهٽڻ لڳي. مون ڏانهن ڏسي منهجي
منهن مان ٻيڙا حواس ڌڙو هڻي جي اڳيان بيل... پڇيڻ "توهان جي ميءُ
کي وٺي اچان...؟"
نه ناهي ضرور.

"پلا... پاڻيءَ جي بوتل گرم ڪري اچان...؟"
نه، مون کي اڪيلو ڇڏ! منهنجو سام ٿو وڃي سور کان!
پر هو؟ پاڻيءَ جي بوتل گرم ڪري اچي منهجي پاسي کان وٺي.
هورين هورين... منهجي آزار کي آڻڻ اچڻ لڳي. ٻيڙا تي چڙهو پون
ٺڳم... ۽ الائي ڪيڏي مهل سڌ پهچي رهيس!

صبح ساجهر هڪڙو ري سور جي ميان تي اُڀري. سڌ مان چرڪي اٿي.
پاسي کي هٿ ڏيئي ويهي رهيس. پاسي کي هٿ سان جهلي ساجيءَ کي
ٿاريم. پر هي چا! 'سجوا' نه هٿ تي هڻي ڪاڏ! هڪ مروتن ڪاڏ
سندس ويهائي هيٺان پيو هو.

هڪ هٿ پاسي کي ڏيئي ٻئي مان ڪاعد ڪوليم. لکيو هئڻ "چٽو ٿا مان
 ڏهين آهيون ۽ مهنجو توهان وٽ گذر نه ٿيڻ... ٿي سگهي ٿو توهان صحيح
 هجو. هي ڏههپ جا ڏنگ ڪئي آءُ هلي ٿي ويڃان... مان اميءَ وارن جي گهر
 هرگز ڪا به وينديس... ويل وٽ آهيان نه... وري واپس به اينديس...
 ريدگيءَ جا پيڇ و خم ڪافي وسيع آهن... ڪنهن به ڪنهن پيڇ ۾ گم ٿي
 وينديس. مون کي ڳولڻ جي ڪوشش به ڪجو!"

خط پڙهي پاسي جو سور ڇڏائي ويٺو. دل جهلي ويهي رهي...
 ڪجهه گهڙي کان پوءِ سامت ۾ اچي پهچي پوري قوت سان رڙ
 ڪيم "ا... جي! هڪ دفعو موٽي آ... 'سجوا'... موٽي آ... " پر هي ڇا!
 سڄو وات ته رت ٿي ويٺو! امي ڊوڙي آئي... رت ڏسي روئڻ لڳي.
 چيء "لائي ڪهڙي سگريٽ جو دوپهون پٽ نتجي مهجي پٽ جا پاپ
 جلائي ويو!... لائي ڪهڙي سگريٽ جو دوپهون!! -

قربتون ۽ فاصلا

”ڪڏهن ڪڏهن قربتون فاصلا وڌائي به ڇڏنديون آهن. تارن جي حسن ته انهن کي پري کان ئي ڏسڻ ۾ هوندو آهي. “ هن چيو هو ۽ مان سمجهي ئي نه سگهيو هوس.

کيس پهريون ڀيرو پنهنجي سؤت مرزا جي شاديءَ ۾ ڏنو هوم. هوءَ معمولي شڪر ۽ سورت جي چوڪري هئي. منجهس ڪا به ڳالهه هڙي نه هئي ها ڪنهن ويڙهي مان هوءَ کي مٿس ڪجهه سوچڻ تي مجبور ڪري پر الاڻي چو سڏس لباس ڪراچيءَ جهڙي شهر ۾ کيس منهنجي ڏيڻ تي ٿي ڏريو هو.

شاديءَ جهڙن هڳامن موقعن کان آءٌ هونئن ڏاڍو الرجڪ هوس. اهڙن موقعن تي هوندو ئي ڇا هي؟ هروڀرو جو چرڪائيندڙ روشنيون ۽ اُور، مصوعي چهره ۽ لباس، اڃا اها رسمي تهڪ ۽ جملا! شخصيت ۽ سماج جا هي پٽا پٽ روپ، اندر ڪجهه ٻاهر ڪجهه!

پهرين شاديءَ ۾ مون کي ضرور شريڪ ٿيسو هو، جو مردن سان واعدو ڪيل هو، جيئن ته ”مٽي ماڻهيءَ جو ڪا مٽي ٿيندي“ رشتن باق کي ڪڏهن ڪڏهن نپاڻن لاءِ اگر ڪي به چار ڪلاڪ قربان به هڪڙو ٻيون به ۾ هڪڙو خرچ ٿي، ته نتيجي طور چئن ئي طرفن کان گور گهمڻ جي هن ميلي ۾، حتي پست پست جا ڪيئي ماتيهو حقيقت جي ڪوڪلائپ کان حاشا ٿي وڌن وڌن ٽهڪ ۾ پهاه وٺي رهيا هئا، ۽ مار گهرين، پن کي سڀني کان چيل ۽ ڌر محسوس هڪري رهيو هوس، ۽ جڏهن پن تي ۽ ٻين تي حڪ کان رهيو هوس ته هن اوجھو مون هن کي ڏسو هو، هوءُ مون کي ٻين کان تمام محبت ۽ ڏيڏي وڃي لڳي هئي انتهائي معمولي ۽ سادي، بيحد قديم ۽ ”حسي“

ڪنهن وڏي پيچيدگي ”توهان ڪٿان کان آيون آهيو؟“

”توهين به پنهنجي عادت کان محسوس ٿي چيو هو، وڏو هو ته تون هڪري ڳالهائڻ جي به لائق نه هئي،

ورتيش ”منهنجي ڌڙي کان“ منهنجو ڏيار هڪڙو وري سدس ساري تي ويو... خاموش معمولي اکيون، سائورو رنگ، سوسيءَ جي سوار ڪچ پيريل گچ تي چولو ۽ لاک رتي اچرڪ!

شاديءَ جو هنو مٿو ٿرپو ته ڏسڻ سندن هٿ ۾ هڪو رسالو هو،

”پڙهيل آهين؟“ پڇيو مانس.

”نه“ وڌيڪ ٿيڻ

”ٻيو هي رسالو ڇو ڪيو آهين؟“

”وڏو هڪڙو لاءِ.“

شاديءَ جي ٻئي ڏينهن تي هوءُ ڏاڍي بي-تڪميءَ سان گهر ۾ گهمي رهي هئي، مردن کان آهستي آهستي سان پيچيدگي.

”اهه پر ٿي شئي ڪير آ؟“

چيئڻ ”پري کان پنهنجي ماڻهائي لڄ مان ۽ منهنجي سڀي دوست به آ“ ۽ حيرت سان بيڪار به آ“ مون کلي آهستي سان ورائيو هو.

تنهن ڏينهن شام جو هڪڙو رڪي گهوٽ سوڌو هل پارڪ وٺي ويڃو پيو هو. گاديءَ جي رسيءَ پوٽن ٺهر ڪم ته ڏسڻ ڪو رهي پاسي کان

هوءَ به سبي ويسِي هئي. ن سامر کيس ڏاڍي سوپر رنگ جي ساڙهي پاتس هئي. جنهن ۾ هوءَ ڪجهه ڪجهه سمارب سي لڳي. کيس ڏسي مون کي سندس وجود ڪجهه ڪجهه گوارا لڳو هو. جو پ سمر هوم ته هن 'شيڻ حوڙي' سان آءُ ڪهڙو Enjoy ڪريان ها. هيءَ به نئي شئي پنهجي وقتي وندر لاءِ مڙهي چڱي ثابت ٿيندي محسوس ٿي. هنم

هر پارڪ جون هوائون ڪڍندي ۽ ڪافي پيشندي مون هن کي ڪيترا دفعا ڳالهين هڪن چيڙن جي ڪونش ڪئي، پر هن چڏڪن جو مالو ٿي نه ورتو هو. تڏهن مون دل ۾ سوچيو ته مون کي منجهائينس هڙي ميدني رڪن گهرسي هئي. اُڪس ڪن اس ڪهرن وارا بيوقوف هوندا آهن، ۽ مون به تڏهن پاڻ کي بيوقوف ڀانيو هو!

پوءِ لائي ڪهڙي ريت ڪو دلچسپ موضوع چڙيو هو. بحب چڙيو ته هوءَ به کڻي پئي هئي، ائين جيئن سدوءَ جي پوتر پائي جا بند پڳا هجن. هن جي گت ۽ حياتي پرور پسي مان ڏنگ رهجي ويو هوس. حيرت ڪاڏي هنم ن پر تي شئي ٿي. جنهن ۾ ايڏو علم ۽ عرفان، دب ۽ تهذيب جو اُڪت درياءُ موحرن هو. ن گهڙيءَ هن آڏو مون پاڻ کي حثير ڪڪ جيان ڀانيو هو. جو سندس وهڪري جي آڏو نڙهندو ٿي ويو. پر تڏهن به نڙهندي لڙهندي مون سندس لاءِ عقيدت و جان سوچيو هو، هيءَ قديم نسيءَ پنج هر ر ساڻ اڳ به تاري هئي ۽ سڀاڻ به تاري رهندي، وقت جي هر وڪ هن جي قد مت کي پوان ۽ تارگي محسوس ٿي ۽ هن جي حويس کي حياريندي، هيءَ نسيءَ امر هئي ۽ مر رهندي ماڪي جيئن پوءِ ٿيڻ مٿي!

تڏهن ڀانيو هوم ته هن جي مقابلي ۾ منهنجي زندگي ته ڇن سوڻ ۽ سجر ڌرتيءَ جي حصو هئي. جنهن ڪن سندس ربح رسي ويو هو، جنهن ۾ هيل ٽئين ڪو ساوڪ جو سلو سرحيوئي ڪو نه هو. سوچيم منهنجي حصي جا سلا ويڃي نه ن گس تي اُڀرپ حت حت ان پوتر پائيءَ جا سهڪار هٿ پلا ربح به ڌرتيءَ ۽ حوت بنا جيئن به ڪو جيئن هو!

ها سڄي رات ۽ پنهجي زندگيءَ تي سوچيندو رهيس هوءَ قديم شئي رکي رکي مون کي پنهجي وجود جو احساس ڏياري رهندي هئي... انهي رات مون ڪيئي خواب ڏٺا هئا (هر خواب ۾ مون سدوءَ جي سهڪار ۾

ساوڪ جا سلا هن کي ڌرتيءَ ۾ جڙون ته هيون پر جن کان هير تائين ربح
رس رهيو هو.) هر خواب ۾ مون چيٽ جي چاندي وڪي ۽ ۾ اُميدن جا مور
بچدي محسوس ڪيا هئا اُن رات!

صبح سوڀر نئين صوٽ سان جيئن جو عمر ڪري هن جي گس وڃي پيو
هوس. - حشر پيم ته هو ۽ پهتجي شهر وڃي چڪي هئي. سدس وڃڻ جو
هڏي هٿس مان ڪجهه ڇڏي نڀڏي محسوس ڪيو هو ۽ حالي هٿ مٿي کي
ڏيئي آفيس هنيو ويو هوس...

فرزانہ کان پڇا ڪيم. آواز مان پڻيم ته پاڻ ئي آهي تڪڙ مان پڇيم،
”ڪٿان پئي ڳالهائين؟“

”مٿن جي ڌڙي مان.“

پڇيم، ”ڪيئن آهين؟“

ورائين، ”هي خال مٿيءَ ۾ مبهوت آهيان.“ ايترو چئي هن فون رکي
ڇڏي هئي.

پني دفعي فون ڪيم ته هن مون ڪرڻ جو سبب پڇيو هو. چيم، ”گهر
۾ هن لاءِ صلاح وٺڻ گهران ٿو، تنهنجي راءِ گهرجي.“

جو ب ڏسڻ. ”پر گهر ۾ اهو، چڱي ڳالهه آهي. ڌرتيءَ جي هر رهواسيءَ کي
بنيادي جي پي جو پورو حق حاصل آهي.“

مذق مان چيم، ”ته پوءِ ’حيثو‘ ۽ جيئن ڏيو‘ واري اصول جي پيروي
ڇاهيان ٿو... گهر لاهي ڏيندڻ.“

”نه مون کان نٿو پڇندو“

پڇيم، ”ڇو؟“

چيئي، ”سڀي لاءِ ٻين ٻارڙن سان جي ريتيءَ جا گهر نه ٻڌندي هئس نه
سڀ کان پهرين منهنجا جهنڊا هئا. سو هاڻي پنهجو موڊ ٻڌي.“

”پر منهنجو گهر ته لاهي ڏي؟“

چيئي ”ته حالتن جي هٿان جهريل آهيان... مون کان ڪي به ڪي
ڇڙندو...“

ڪجهه عرصي کان پوءِ ٻڌو هئم ته هن جي مڱڻي ٿي وئي. صدمي هئي
نهوڙي رکيم.

هڪر وري مون تي کيس ججهوڙڻ جي ڪوشش ڪيم.

چيم، ”مڱئي؟ مون مبارڪون هجيئي.“ پر هن ڪو جواب ئي نه ڏنو. چوه مان چيم ”منهجي زندگيءَ جا ته ليڪا لاهي ڇڏيڻ... پر هت مون تي سٺ سٺ جو ڪو ٿيندو آ، سمجهين ٿڌهن به ڪو جواب نه مليو، وري پڇيم، ”ڇو مبارڪن جو جواب نه ڏنو؟“

ورئين، ”اسن جي تهذيب ۾ ڇوڪريون مبارڪون ’وسديو‘ ئي

نه

”ٿڌهن؟“

”ڏين ۾ مرو آ... سو وسن ۾ ڪهڙو؟“

”ٿڌهن به پائيا ٿو حوس آهي؟“

”ها، آهي ته؟“

هڪر وري باهه لنگر نجان کائيندي چيو مس، ”اهو تو وڙو مڱيندو

هڪ ڪو وڏو آيسر هوندو؟“

جواب ڏئي، ”ڏس، پهريون لفظ ويس وٺ، باقي آيسر نه ٿي.“

”ٿڌهن هڪ ڪو عالم حاصل هوندو هونئس مارحان؟“

چئي، ”پويون لفظ ويس وٺ، باقي عالم حاصل نه ٿي.“

”ٿڌهن پوءِ قبوليت ڇا لاءِ؟“

”سهجن پنهنجن مان آهي.“

ڏک وڃڻ چيم، ”تون پڙهيل ڪڙهيل ٿي ڪري هي روح نه پڇي

سگهين؟“

”...پڇڻ جون ٻين کي صلاحون ڏيندي آهي، باقي پاڻ پڇڻ جي همت

ڪ نه ٿي.“

۽ پوءِ پتو ته ان پراڻي شئي تي ڏاڍي هٿيار سان قديم ريتن جي هڪ

ديوار ڪري پئي هئي ۽ هو، ان ۾ ڌڻجي ويٺي هئي ٿڌهن هڪر وري مون کي

سائين اميدن جا ساوا سلا ڪندي محسوس ٿيا هئا ۽ هڪر وري مون

سڌو ۽ جي سهڪار لاءِ واهايو هو؟

۱۹۶۷ع، ۱۹۶۸ع ۽ ۱۹۶۹ع

پنهور... پنهور

ڪيڏو ڪريهه ۽ ڪرپ ڏيندڙ سالو رکيو هئڻ مهجڻو! ج به ڪڏهن
ويراڻس ڪي و سيني پنهور ڏسيو پيسجيو پوان، پائيءَ جو گلاس پري
جهٽ اچيو چنڊا ڏيانس. هر ڏک هو ته... پائيءَ جو قصرو به مٿس پئجي به
سگهندو آهي. هو هڪ رخ تان پائي ڏسي محاف رحن ڏهن پئڪيو ويڃي
(يد ٿئي تون چونڊو هئڻ هي به توجيان هوڙهه آهي.)

هڪ بگاڙ لائي ڪنهن کان بدتم هئڻ نه پنهور ۾ تونس کان منل مانهوءَ
جو روح آهي، هن جي پون پون ۾ پڪر پوئڻ جي گوچار آهي، ان
صربي هن کي پائيءَ جو چنڊو ڏنو آ، هو هن جي تماڻي ٿي پئجي ماڳ

دي موسي

هو ٻڌي مون کي لائي ڪڍڻ وهڻ وريو هو ۽ الائي ڪيترن ڀير چيو هو ماريءَ ”مون کي پئٽور نه ڪوڀيندو مگر ڪا مرند. منهنجو چڱو چوڪو دلو پيپور حيدر رمان آهي.“ منهنجي چهر تي پوڄا پاو دسي چيڙائڻ لاءِ چوڻو هئي ”پراڻو دلو به نه آهي جي تاريخ جي ان صاف لاءِ هو يادگار“ پيپور کي نه لڳي هئي سڀني سورن جو ڪٽ ڪٽيو هو... نتيجي ۾ کيس ڪجهه نه مليو، سواءِ تاريخ ۾ دلي جي ۽ توکي نه اهو نه ملندو يار (منهنجو اڏو مردانه ديار تعجب ۾ بيٺو هڪڙي ڏينهن مون کي ۽ سڀني کي ڪيڏو وٺندو هو.) جو تون آهين معمولي درجي جو هڪ عام ماڻهو ۽ مردنن به سڀه بونگس ديار ۾ پوءِ ڀر تون سڀئيءَ جيئن سور سهين، پيپور حيان باهه جهلين.“ هلڪي شررتي نوع وچن تنهنجي چپن جون ڪٽيون ۽ اکيون مرڪن ٺڳنديون هيون، آنڙون وچن ڳاڻهه ڪپندي هئس ”لا اڏي بدحواسي علي- ڪٽ ڪٽ به ڪجي ۽ دلو به نه مري، جڏهن ته اعرار ٿي سهي پر دلو ملندو ضرور آهي.“

”مئلو ضرور آهي، پر توکي نه ملندو، ائين ڪيس هئڻ جي حالت ۾، ۽ شڪر وانگر جنهن خودڪشي صرف ۽ ڪري هڪڙي ته سدس دلو هڪس به صورت ۾ بهرحال حيار ۾ اچي... ويچارو جو ڏڪر وڃي ٿو ته سهي حيار ۾، پر ڪجهه ان ريت ته گم ۾ شخص جو لاش لڌو ويو ۽ چهر تي جي سڃاڻپ ٿي نه سگهي.“

”نه سڃاڻي دلو ملندو ضرور، انهن کي نه جيڪي هڪدمو مڪتي پاڻي ٿا ڏين ٿي وڃن ۽ انهن کي جيڪي مسلسل هڪميت جو هميشه سوس پوڳندا رهن، گوتم نه سهي، در در پنڪڻ وارو پڪشوني سهي.“

”پر سن ته پنهجو پروگرام پڪشو کان وڌيڪ نه بنائڻاڻاڻا.“

”چڱو پنهجو پروگرام ڪيئن ٿئي پلا؟“

ور ٿيڻ ڪلاس- ڪينسر جو موت...“

”نه ڪري...“

”... نه نه ڪري علي“

تنهنجو صد ”نه ڪري...“

تنهنجا گهڙيءَ گهڙيءَ ورخايل آهي جملا ۽ اهڙا الائي ڪيئي چ به هڪس

نور ٿيڻ جي ڪنڻ ۾ اذان جي آواز جيان لاشمور ۾ ڳڻيا پيا آهن

حيٽوئيڪ يونيورسٽيءَ جي آخري ڏينهن ۾ مون توکي الائي هڪڙي
اعتماد سان چيو هو ”مون توکي وساري ڇڏيو آهي.“

ڪيئن جي ان ڪنڊ کي ڪنڊ ڪلاس Attend ڪرڻ ڪا بهي الائي
هڪڙيون بي ربط ڳالهيون ۽ چريا نظريا چيڙيدا هئا. - آڪاش تي
اڪريل تيڙو جي ان ٽڪي کي، جنهن جي شاهدي پريدي هڪ لڳ
توڻيءَ آڏو چيو هو. ”نه هي ڪڏهن ٿيندو ۽ نه اسان ئي ڪڏهن
چچنداسين ان ساڳي Identification کي، جنهن ڪري پئي هڪ پئي جي
ڪري سڃاتا ويندا هئا. ... بقول منهنجي ”يونيورسٽي ڪئمپس ۾
ڪنهن کان به پڇ تي ’علي ڪهڙو؟‘ جواب ملندو ’پنپور ورو‘ ’پنپور
ڪهڙي؟‘ چوندا ’علي واري‘“

اٿون ته اڄ به چوان ٿي ته مون توکي وساري ڇڏيو آهي. توهان گڏ
هر ان رستي کي به جتان پهچ جو گذر ٿيو به هو ڪڏهن.

پر عبادت جي ختم ٿيڻ سان معبود جو خيال ختم ٿي به سگهي ٿو؟
ڪڏهن ڪڏهن ڇپ چاپ هلندي هلندي - يادن جي رنجيرن ۾ جڪڙين
قيديءَ جيان من چو ٿيڙ ڪاٺي هيٺ نهاريندو آهي؟ عام ماڻهو جيئن دل
سڀني جي بدران پيرن ۾ چو ڌڙڪندي محسوس ٿيندي آهي؟ ائين جو من
وڪ وڪ تي ٿڌو ڪاٺي هيٺ نھاري، خاموش گذرگاهن تان يادن جي مٽيءَ ۾
پوريل هڪي پراڻا ڪليسا جا ڪنگرا ۽ مندرن جا ڪلس پيرن جي ٽوڪر
سان منهن ڪڍي رهندا محسوس ٿيڻ لڳن ۽ دل کين بي حرمتيءَ جي حيال
کان آزاد جي کڻي من جي ڪنهن سڀ کان اوچي تحتي تي ساڀي ڇڏڻ
چاهي - اضطراب جي ڪنهن اموڪيءَ هڪميت سان، عبادت جي ڪنهن بي
نانءَ سلسلي لاءِ.

چو، مڪر بنجي به ماڻهو پنهنجي ساه ۾ ايڏا سونماڻ ساڀيو هلي؟
چو؟ ۽ وري هر ياد جو پنهنجو بت، هر بت چئي اٿون بادشاهه.

الائي ڪيئن توکي وساري ڇڏڻ جو چيو هوم، ڪڏهن ته ايدڙ وقت جو

هر سمير، علامت ۽ اشارو، ويدڙ وقت جي پيرن ۾ پنڄوڙ سجي، ان کي، جيئن هو، تيئن ئي بيهاري بيٺو ا. صدين مان هڪ ساعت به جيڪڏهن پڻ مڃائي پنهنجي جاءِ والاري، ته اها اهم آهي. هتي ته پل پل جا ليڪا قلب جي ڪوڊ هڪ ۾ درج آهن، جي ڪاغذ تي ڪري زمان و مڪان ۾ محفوظ ٿيڻ چاهين ٿا. پوءِ انهيءَ کي پل ڪنهن ڪهاڻيءَ جو نالو ڏجي نه ڏجي، محض ڪا ياد سهي، ڪو مرثيو، روداد يا ڪو اڻڄاتل سهي. ياد اٿم تون چونڊو هئين، ”ڪهاڻيون اڪثر جس، مان جنم وٺنديون آهن، تڏهن؛ جڏهن هن جسمن مان هڪ مرد جو ماسڪ پائي ۽ ٻيو عورت جو، ملندائي پڻ ۾ ڪهاڻي جي تخليق لاءِ آهن. انهن پچندي هئس، ”۽ اسان جي دوستيءَ تي به ڪا ڪهاڻي سرجن ٺهي ته پوءِ؟“ علي، تهجن، سهن لفظن جي پڙ کان ڪڏهن به قسم جي ذريعي توسار مخاطب ٿيڻ جي ڪوشش ڪانه ڪئي اٿم. ڪٿي واقف جو تسلسل ڪڏجي هڪ ڪهاڻي نه گهڙي وجهي، جيتوڻيڪ پاڻ کي ماضيءَ جي بارڪان آڇو رکڻ لاءِ قلم هڪ بهترين پناهه گاه آهي. هن جيءَ نوڪ سان ڪڏهن ڪڏهن جا واقعا ڪٿن ڪٿان سيري سريڪا هڪري، هڪ هنڌ رڪن سان جن سالن جيءَ پيڙا کي پهچو اچيو ويڃي. ڪن هن لاءِ ئي سهي ماڻهو ڪرسيءَ کي ٽيڪ ڏيئي اکيون پوري پوري پٽاري سگريٽ جي هڪ ڊگهي ڪش سان اونھون ساه ته ڪئي سگهي ٿو. ڪوئي ڄاڻي ته سهي ته ساه جي اونهائيءَ ۾ به يادن جو هڪڙو نه افسوسناڪ الميو لڪل آهي!

جڏهن ته مڃان ٿي ته جن حقيقتن کي ماضيءَ مان جهلي حل ۾ آڻڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم، انهن ۾ جدمن جي اها رنگيني ماضي، جا تحرير کي زندگي بخشي ٿي. زندگي! جنهن پاڻ کي تحرڪ ۾ رکڻ لاءِ هميشه محبت ۽ تساه جو ڀرڻ چاهيو آهي— جسماني گرم سگريءَ جو بيحد جهيٺو ۽ مٺو ٻارڻ، جنهن تان مختلف نمونن جي الڳ الڳ عوامن سان ڪهاڻيون پچي تيار ٿين ٿيون.

هتي ته علي به پري پري تائين سوچڻ ۾ نسج وٺل آهي اتساه جا رتوچڻ لاشا پري پري تائين ٽنگيا پيا آهن ڪريلا جهڙي اهڙي ڪارزار ۾ گرم سگريڻ جو ته سوال ئي ڪهڙو؟ چارهاڻين ٿڌين سگريڻ کان جذبي

هي گرم رنگيني ۽ آتاه جي آميد تي ڪپڙي؟
تنهنجي منهنجي وانجا ڪپڙي جي قلم نه ڪون به ٿي، ته سوچيان ٿي
نام ڪپڙي سان.

پاڻيان ٿي جن بيهام لڳون تي ڪنهن رستي جو لهر چسپان ٿي نه
سگهي، اهي بيهام لڳاءُ ڏنل من ٺڪري صرف قصاڻ م وڪري وڃن لاءِ
هوڏا آهن، قلم سان پڪڙي ڪاهه تي ڪپڙاڻ لاءِ هوڳڙ نه. پراج الانبي
چو! پراڻي الماريءَ ۾ سائو ڪن پورين هي ٿي ڪتاب ڏسي ڪٿار ڪٿار
جا ساروڻ پاڻ ٿي ترتيب وسي سلسيوار بعد وڃر سايه ڪنهن
موضوع جي تخليق لاءِ، اڄ اهي رلي کان وڃهن پات، جن کي رمان وڪڻن
جي امان نه ملي، قلم جي مٿي تي ٽڪن جو حق گهري رهيا آهن!
صليب! انت منزل هو واحد! ۱۱

آتما جي آتما کي 'احبر چڪ دوستي' ۽ اعتبار جو آڌار، Ideology جو
Ideology سان ميل، ڪٿي؟ جو ڪٿي؟ کي مي آوار سڏ - بيوقوف
هناسي عني، جو پايو هوسين ته پهرين بي پاءُ رشتي جي آڌار جيئن جو حوار
لهي ولسد سين، انهن بي پاءُ رشتي لاءِ ڪو ڏيهر هو، ته صرف پترو ته حد
جي حد ٿي ته مٿس اعتبار عتد جي ڪري ڦٽو آهي. نه ته کيس اکين
سان ڏسي ڪنهن ٻڌي ۽ هٿن سان چڙهي هڪس ڏسو آهي؟
چند کي چڙهي چاهه وڪي جو اعتبار گل کي چڙهي صرف خوشبوءِ جي
جستجو، شيءَ کي چڙهي صرف ڪٿي؟ ۾ پناه ڳولهن، ڪيڏي وقت کان اڳ
جي انڌي Ideology هئي اس جي!

هڪ ٻئي جي خوابن ۽ گمراهي تي اعتبار
”رات خواب ۾ مون توکي رندي ڏسو پيپور، پوکاڻ سڄي رات سمهيم
ٿي نه.“ ياد ٿئي ڪيسين جي ڪنڊ ۾ چاهه جو چڪو پريدي تو چيو
هو منهنجي اکين جا تارا حيرت کان ٺهجي ويا هئا.

”حيرت“ آهي، تڏهن مون رات توکي رندي ڏٺو خواب ۾.
”فرص ڪر جي واقعي ائين ٿئي، ته تون هڪڙن ملهائين منهنجي

موت کي“

”پهرين تون پڌاء تون ڪيئن ملهائين؟“

خود عرصي ٿي هڪٻئي جي ديت جو مدارو هئڻ لاءِ هڪڙا بيوقوفيءَ جا سوال ڪندا هئاسين!

”پهرين تون پڌاء.“

تو ڊگهو ساه کڻي پنهجي جسم کي هڪسريءَ تي ڀرو ڇڏي ڇيو هو ”فورن مري نه وڃان، پر خبر پڌي پهرين سراپجي وڃان، جيڪڏهن يوپورستيءَ ۾ هجان ته پوءِ هوريان هوريان هن ڪيٽين جي ڪڍ تائين هين دور يد آهيون تيئن اچان. ساڳيءَ طرح چاهين جا به ڪوپ گهرابان. پوءِ هاسٽل ۾ تنهجي روم تائين اچان. روم تائين يدي تنهجي ياد جو گهڻو حضورستي جي هن پنهنجي پاسي پٿون ۾ پورهندو ڇڏي. پر جي تون ياد اچڻ لاءِ زور پرين ته آئون 7-1 تي ڏيکارين ان ٻارڙي حيلن ڪيون روز سان پوري، ڪس ۾ ربردستي اڱريون وجهي جوان هينر مون کي ڪوئي ياد نه پيو، ڇي، هينر مون کي ڪوئي ياد نه پيو اچي، ياد ٿم ڳالهه ڪندي ڪندي اضطرب وڃان تو هينر کي پڌو زور سان پينو ڪيو هو، جو هڪ ئي سب سان بس حصن ۾ ٽڪرائي وئي هئي.“

علي، ج سوچيان ٿي، ڇا ڪيٽين جي اها ڪڍ، جهن تي اسان کان سوء پيو ڪير ڪڏهن نه ويو، لئبريريءَ جا مقدس ڪتاب، سال ۶۵ع کان ۶۹ع تائين ها شاگرد، ڊپارٽمينٽ جا استاد جي اسان جي ست ۽ ست ۽ ساڪي هئا، اسان جي وجود کي وساري سگهن ٿا؟

ڪير پڌو نيندو انهن سڀني کي هڪائيت جي سڀ کان اهم قصي متعلق، ته دوستي اسان جي حتم ٿي وئي، بقول هڪهن جي دوستي هئي اسان جي جن دوا جي نه ڪا شيشي، ها آغاز جي تاريخ ۽ Exp- date سان حتم ٿي وئي.

هي ئي ڪتاب، جي مٽيءَ جي جزدان سان لٽيا، الائي هڪڙو هڪو لماريءَ ۾ سٿيا پيا آهن، مٽيءَ کي چنڊ هڪو ڏيئي حلد جو ور پو اٿم، ته ڌريل ڌرين رنگ جي مس سان، تنهن ڪتابن تي، هسان تنهجيءَ صحيح سان ڦٽ ڦٽا مريگ لفظ اٽڪيا پيا آهن. تن نون سالن جي آمد تي ئي صدمت جا امين. سال ۶۷ع، ۶۸ع ۽ ۶۹ع جا. ائين ماهي ته ۶۸ع ڪنپوءِ سال

۶۹ع ۾ آيو ۽ وقت بيهي رهيو. پر باقي ڪتابن جا تحفا تنهنجي ڏني ڇو نه دير
پيار جي چڪيا جو ٻارڻ بسجي ويا.

سال ۶۱ع جي ڪتاب تي لکيل آهي، ”پس هارائيلن کي هونئ به هڪ ٻئي
سان عجب چڪ محسوس ٿيندي آهي.“ انهن جنهن چئي ويل ريل جا به
ساڳي مسافر.. سان به پاڻ به انهن آهيون“

هيئن تنهنجو سالو، تاريخ ۱ حوري سال ۶۶ع.

ٻيو ڪتاب سال ۶۱ع جو لکيل آهي ”ڪهن اچائن ٻڌي سمر جا همر هي،
به ان پورا وجود، رحمت سمر ساڳئي سان. اضطراب ۽ بيچينيءَ ۾ هڪ ٻئي
جا حصو آهي. پيڙا ۽ پڙلاش ۾ پنهني جو هڪ جيترو حصو. ڌر کين سان ساڳي پرور.

ٽيون ڪتاب ۶۸ع جو. هلڪي مراحه انداز ۾ مخصوص جي شهر حاضر
لکين آهي، ”تنهنجي صرف هجن جو ئي احساس دل جي ڏي لاءِ امام سامن
آهي در جي سهاري لاءِ ايمان جي انڪورس پاليسي...“

در چوي ٿي آهي لکنيون پڙهي ڪلاڻ، بطرح ڪلاڻ- ڀڏو جو ندر جي
نڌ مٿه لوچ ٻوچ چن ڪڏ پڻ ٿي مڏ ڪي مڏ ڪي سڪرات جي آخري
سمي جيئن سڀني ٿي پوي. تور جي سامهون هجيئن ته اڏ ڪر ٻڌي ڪامڻ
ويجن، ڏنڊن سان چپن جون هڪڙون چڪن بگين. هميشه جيئن هو
ساڳيوني حصو ورجائين، ”ڀڏو ڪون پڪ تو ڪٿان سگر ڪيو آه
ته ڀڏي گت عام حالتن ۾ هڪڙو شريف منهو Allord ڪري سگهي ٿو.“
”تور منڊن ساڳيو خواب ڏيانءِ،“ چڱو شريف به سهي پر سرمدني سهي
مون ڪهه سوا؟“

هونئ ته ڏک آهو به ٿي سري. اهي ڪجهه بيڪار ڏين جو پاڻ کي
هادي ٻڌي، انهن ڪنواءِ پاڻ کي چن اڏو گابرو محسوس ڪرڻ لڳند
آهيون. نه ته شين ۾ هڪ خصوصيت نه هوندي. جن تو ۾ هڪ خصوصيت
دهي. بقول عاريءَ ته ”محنت مڪمل شخصيت سان انهن جي حامين جي
باوجود ڪئي ويندي آه.“

ٽيئي ڪتاب سامهون پيا آهن ۽ تنهنجا جملا اڌريل اڌريل رنگ جي مس
سان مرتبگ انداز ۾ لاش سماڻ چن ڪاغذ جي ڪمن ۾ ويڙهين ڪتاب،

جي ڌرتيءَ ۾ امام جيان محفوظ پيا آهن.

دوستي، اعتبار ۽ اعتماد ختم ٿي چڪو آ ۽ لفظ ايجا محفوظ رهڻ آهن.

لاڻي جو اسين وقت کان اڳ ۾ ئي ڪهن ڪهن کي دل جا دائمي سهار ۽ پيمان لاءِ انشورنس پاليسيون سمجهندا رهندا آهيون؟ لاڻي ڪهڙ ڪهڙ ايمان جا سامن ۽ عقيدن جا ساحدا جوڙيندا رهندا آهيون، جڏهن ته خبر اتنهن ته صديون صبط ۽ پاليسيون Laplace به ٿي وينديون آهن.

ذري پنهجي دوار، هوائون پنهنجي رخن ۽ مدون ساڳين ماڳن تي هي هي رخ بدلائي به ڇڏينديون آهن، دلين ۽ درياهن جا هونئن به ڪهڙ پروسا؟ هوش به اسان ۽ سندن هڪ طرفت ۾ ڪو ڪلارڪ ۽ ڪرسيءَ جهڙو رشتو نه بڻهي، هي هميشه هڪ ٻئي کي جهليون اچن. ڪڏهن به، ڪوبه وڃو، سار گهري ستر جي ڀي کي جاڳائي رندگيءَ جي رخ کي موڙي به سگهي ٿو. نظري ۽ اصول، قول ۽ فعل بدلائي به سگهي ٿو.

حادثن سان گڏوگڏ وقت وقت جي ڳالهه آ، جڏهن وقت جي ڪمي حادثن جي تبديلي ۾ گهمي، تڏهن خبر پئجي ته ڌار ڌار ڪي ساڳي پروڙ رکن و ر هئا ته ٽريننگ جو برابر سگهيوئي سمنل، پر ٻن مختلف [Indicators] سان، علي، توڻين وقت سا رنگ چوڻديا ۽ مون کي حصي ۾ زرد روشني ملي، جتي حيرون جي هر هلندڙ گاڏي اچي بهي رهندي آ، تون اڄ پ ۾ ڏامندڙ آرد پنهنجي آهين، اوچاين تي اڳوڻو ڌڻ ورو منهنجو واهيرو به آهي ته سهي، پر ڌرتيءَ جي ويهائين ۾، عام ماڻهوءَ جيان پنهنجي واهيري تائين رسڻ جي آس ٿم، مهر ۽ مٿي سار ڌرتيءَ کي کوٽڻ جو ڪشت.

چوڻ تو به ڪئي ۽ مون به، ڪامياب تون به آهين ۽ آئون به، فرق هڪڙو آ، جو تون ڪمياين سان نياهي هڪڙو دعوو سرحدو ٿي وئين ۽ سان به پستين جي ميدان ۾ پيڙائڻ جي ساٿ سان Long March ۾ ڪجهه نپائي ٿيسين، ڪجهه پيئي وينداسين، ان ۾ شامش ڏين جي هڪ ڳالهه بڻهي، جو هڪمياپ تون به اهين ۽ آئون به.

مسئلو صرف جسم جي حيثيتن مرن جو هجي ها ته ماڻهو هڙا بواس به به پوڳي ها، هڪ ٿڌي ڪٻڙ وٺي سمهي رهي ها سڪون سان، پر هتي ته ان ٿر Ego جو سوال هو ۽ مون سان ته ٽوس نصيبيءَ سان حصي ها

تريجيدي رهي آ، جو حدبائي ڏي وٺ ۾ منهنجو هٿ هميشه کان اوچو رهيو آ. ڪڏهن به منگتن جان سڪ جي حائي ڪشتي کي محبت ۽ دوستيءَ جي سڪن خاطر بهي ڦيلايو (دراصل جي جدا توکان هميشه Command سان ميب، انهن لاءِ Demand جي عادت جو نه هئي). آخر ۾ هٿ ڦيلايان ها مان توڏو- جهن کي دوست ميجر هوم پنهجي سڄي ساري وجود سان، ڪن يدي اٿم جڏهن ڪوئي چوندو آهي ته منهنجي دل تسي پئي، ڀلا دوستيءَ جي عظيم ڦيلاءَ کي جسم جي صرف عصوي تائين ڪيئن محدود ڪري سگهجي ٿو؟ صرف دل تائين؟ صرف دماغ تائين؟ صرف شه رڳ تائين؟ ڌرتيءَ کان آڪاش تائين جي ڦيلاءَ کي جسم جي ڪنهن هڪ حصي تائين وسهه ڪري، ان کي ڪنهن موان جي ڪنجيءَ سان محض فتح جي شوق خاطر ڪٽي ڇڏڻ! اها هئي تو پاري مصلحت پسند مشهوريءَ جي شائق عقصد جي ڪيڏ. حالانڪ تو مون کي 'اگرائي ڪڏر' جو الزام ڏنو هو.

اسان ته هميشه وک وک ڪري مرل جو سحر مٽي ڪيو، ۽ ساڳ ڏسي پلامد چندي پري بيهي رهياسين. پريل بار رون پن سان، پنهجي لاءِ پڳڙ چوڻدي چپ ٿي وياسين. اها منهنجي تياڳ پسنديءَ جي انتها هئي، جو تو هڪ لڳل اسان جي دوستيءَ جي آخري ڏينهن پهچو تنهن فيصلو ٻڌائيندي چيو هو، "هڪ ٻئي جي پناه ۾ ان ريت پنهجي ڪمزورين جو عترف ڪرڻ ته اسان کي ڪمزور ڪري ڇڏيندو ڇ ته هڪ ٻئي جي دٻ کان ٿورو آخوئي، ڪجهه دٻ سان گڏ هلڻ به سڪون."

"ضرور،" مون کي ڪٿي 'عتر من هو'

هڪ نقطو- هڪ زاويو، جس شڪست حورده غرضي شخص مر ڪڏر فاتح ماڻهن کان پنهجي دڳ لڳ بهن شروع ڪندا آهن، جس انهن سراسر، سراب ۽ شاد بيءَ جا رستا الڳ ٿين شروع ٿيندا آهن، اسان ڌار ٿياسين ان نقطي تان، سوچين ٿي، ڇا ڪهائيءَ جو عزتور ڌار ٿيڻ کان ڪريان جڏهن ته وچورن کان پوءِ ڪهانيون سرچديون به ٻيهر مرمي ٻنجي وينديون آهن پوءِ چون ٿورو وصل جو دهڪو ٿي وڃي!

يو پورسٽيءَ جي پهرين ڏينهن، ها شايد پهرين ڏينهن ئي نوسار

ملاقات ٿي هنم. اهو ڏيڻي شيد منهنجي سڪ نصيب (جيڪڏهن منهنجي حصي ۾ سڪ بيڪ نصيبي هئي ته) ڏينهن مان هو، جو مان به سان هنم. نه ته بابي جو سان هجن ته ڪڏهن خواب ۾ به سنڀريو هنم. بابي الائي گهڻيون شاديون ڪيون، پر حوالو ڏيڻ ۾ وڃي اٿم - هي جن جا نڪاح باقاعدي رجسٽريشن ٿيل هئا. پر انهن ۾ به پهرين زال سان پڻ نه ٿيو. ٻي سانس نه ٿي (ها شايد منهنجي ماءُ هئي). اهڙي ريت ٻي ريت ڦٽڻ سان هيدر گادي نه پڻ ٿي هلي، به مڙهي کي ئي صحيح دڳ لائي سگهي. ٻي ماڳ پڻ ڪندڙ مڙهي جيان اولاد جنهن کي جيئن آيو تيئن پنهجي وٽ ۽ وقت آهر بي مقصد اسٽيشن تي لهي پيو. هائپر جي ڪم اهڙي سمي مون لاءِ جن دار لامار بچي ويئي. هونئن به اهي مسافر جن جي منزل جو ڪو خاص تعين ٿيل نه هجي، خصوصاً ۽ پيار جي ننڍڙي ننڍڙي اسٽيشن تي پنهجي ماءُ جو سمورو سامان ويڙهي هڪ لهي پوندا آهن. اهڙيءَ حالت ۾ تنهنجو خصوصاً ۽ سهڪار تنهنجي ئي لفظن ۾ دل جي ڏي خاطر 'امام ضامن' بڻجي ويو.

بقول ڪنهن جي غمن کي واقعي پنهجون گهرايون آهن. حالتن کان مار ڪڍڻ هارن جيان اسان هڪ ٻئي جي گهرائيءَ ۾ ائين سر چي ويٺا، جو ٻئي ڪنهن رشتي کي سهڙڻ جي گنجائش ئي نه رهي.

پروپورٽي ۽ گهڙندي ئي بابا توکي چيو هو (جو ڳالهين ۾ خبر پئي ته تون به صرف منهنجو ڪلاس فيو پر بابا جي مرحوم دوست جو پٽ به آهي ۽ پنهجي پيءُ جي بي وقتي موت کي خراب حالتن جي صورت ۾ پوڳيندو آيو آهي). "پٽ پيڻ جو خيال ڪجانءِ هيءُ نئين آهي ۽ هر شيءِ دير سان سمجهه ۾ ايندي اٿس. آئون Busy رهندڙ ماڻهن مان آهيان، البت چيڪن موڪلڻ ۾ دير نه هڪبي."

ٻيو وقتي هميشه جيان چيڪن جي حد تائين ياد رکي جڻ ويو ته وري نه وريو.

پر تو به بابي واري لفظ 'پيڻ' جي ڪڏهن تائيد نه ڪئي. بقول تنهنجي - "سروري آهي ڇا ته رشتا ۽ وابستگيون ضرور ڪنهن به ماڻس ۾ ئي ورهائون وڃن - پيءُ ۽ پيڻ جو رشتو، عاشق ۽ معشوق جو رشتو

زار ۽ مڙس جو رشتو. ڇا ان کان علاوه ٻيو ڪوبه رشتو ممڪن ناهي؟ دوستيءَ ۽ اعتبار جو، نه. ذهن سان هڪ آهنگيءَ جو. اهڙو رشتو جنهن ۾ نه هڪ ڪهاڻي سرحي، نه سرل ملڻ جي تانگهه ٿئي ۽ نه ئي وري چانسِيءَ وارو اهو ڇاهه، جو جسم جي لپس مان پيدا ٿيندو آهي. اهڙا سڀ کان واعهيل ذات عظمت جا امي آهن. ان کان سواءِ باقي رشتا وودڪا جي اثر کان بي ستي وقتي وهنوار جي وندر آهن، باقي ڪجهه نه.

ڪتابس جا ٿڌا هٿ ۾ جهلي پانهن تي ڪار گاڙڻ لڙڪ ٿيندي، ٽڪر ٽڪر رستي تي پير پٿرن سان ٿڌن جي ريس ڪمڊي، سان حيات جي ڪيترن ئي رهجي وڃڻ جي هڪ پٽي جي هار سان پري ڇڏيو هو، تون حيات جي ناگريو حادثن کان پريشان هئڻ ۽ مون کي زندگيءَ جي گذرڻ پلڪن پريشان ڪيو هو. ضرورت مند تون به هئڻ ۽ ٿوڻ به، هڪ پٽي جي حادث روائي، ڪنهن ڪنهن ته جان به هو، مشڪر ڪشائيءَ جي لمحن ۾ پنهنجن سان ڪنهن هڪ به نه سوچيو ته ڪون جو هيڏو سامان جنهن شخص سان مون کي ملي ٿو، سو ڪو 'تعاقد' Apposite sex رکي ٿو. ياد ٿئي جنهن جاءِ ۾ اوهين رهندا هئا ان تي هندڙ ڪيس جي ڪري تون ڪٿر پريشان رهندو هئڻ. ڪيس کي مهڻ ڏيڻ لاءِ ڪافي وقت ۽ پئسي جي ضرورت هئي، تون اکيون پوري ڪرسيءَ کي ٽيڪ ڏيئي ٽڪر لهجي ۽ افسرده نوع ۾ چوندو هئڻ، "آچي رات سمهيو ماهين، سوچيم ڪيئن صبح ٿئي، هو توکي جي ڳالهه پڌريون، تو پڌريو هو ته ڪا عدي هڪروين تائين اوهان ڪيس کي ويندا آهيو، پر مخالف ڌر اميس کي وڏيون وڏيون رقمون ڏيئي ڪيس پهچي حق ۾ ناهيو وڃي، تنهنجيون اوجاڳي کان ٽڪر اڪيون شڪايت ۾ پڌل هونديون هيون."

"سمهن وار نه سوريءَ تي به سمهي رهندا آهن،" مون توکي خلوص سان صلاح ڏيندي چيو هو، "رات جو جڏهن سمهن ته سڪيو سمهڻو ڪر - ڏک ڏيهن جو هتي کڻي ايندو ڪر ته گڏجي وينديا سين."

تون پريشان ئي چوندو هئڻ "ڏيهن ڏينهن ٿا ۽ راتين کي ريجهن جو ڪو سائتو ناهي، حالانڪ پهچي شڪستن کي هميشه کلي ڪيڪريو ٿم -

البتہ شام جو ڪنهن ريسٽورنٽ ۾ ويهي، اڪيلي چانهن پيئندي توکي ڪيترن مان هڪيو اٿم۔ خصوصاً تڏهن جڏهن مود منجهس ۽ دل اداس هجي۔ لاشي چيو، اهڙي وير دل چاهيندي آ تون پر ۾ هجڻ ته پئجهي ويندين ڪي تومن Expose ڪري مار لاهي ڇڏين۔

”سچ ته تون، من آهي پنيور“

”سچ ته تون امين آهي۔“

”ڇڳو پيلا پئي هڪ ٻئي لاءِ دارالامان آهيون...“ ڪلي شاهه جي هڪ نئين صورت ڪوٺي ڏيکاري.

گوپ مڪئيءَ جو مشروط فيصلو هو هڪٻئي جي وجود سان به ڪنهن شڪ شڪي جي اهڙو سگم۔ جنهن تي به ڪا اڪ مري، به ڪنهن اڳر سڃي، به سڪندل جڙيو ۽ نه ئي Affair مشهور ٿيو۔ نه ته جو ناتو ڄڻ هجي، ڏينهن کي ائين ئي قبولي، ضروري ته به هو، جڏهن ته شڪ ڪرڻ ورنه جي زد ڪرڻ سماني صحيحا به نه بچي سگهندا آهن.

بس انڪيائين پاڻ ۾ ڪڏهن ته، هن فرزان واري معاملي ۽ چاهين جا بس ڏا ڪرڻ تي.

فرز به تنهنجي ماڻهن تي لڄ مان هئي. ڪوئي اوهي واهي نه هئڻ ڪري اوهان وٽ ئي رهي. تنهنجي امان جي مرعي هئي ته گهر جي چوڪري گهر ۾ ئي رهي پر تون ڪنهن صورت پير تي نه ٿي بيٺين. هڪ لڳاڻ تنهنجي ماءُ مون کي ن معاملي ۾ توکي سمجهائڻ لاءِ چيو هو. سمجهايو هو ماڻ ته ڇڙ مان سڃي يو يو رستيءَ مان چاٽيل چورن جي لسٽ چوري چوري هئي. پهرين تون هن سڀني مان هڪ سان شادي ڪر ته پوءِ آئون فرزان سان.

هڪ ڏينهن تو پريشان ٿي چيو هو. ”امان چوي ٿي يا فرزان سان شادي ڪر، نه ته گهر ڇڏي هليو وڃ.“

”فرز به توکي لهن به ضرور. امان سچ ٿي چوي.“

ڇڻ ”شادي Risk“ ۽ في الحال آئون Risk ڪرڻ لاءِ تيار بهين.

Risk ته اوپريءَ شيء سان ٿيندو آ. فرزان به پئجهي آ.

ور ٿيڻ، ”پنهجي شيءِ مان ڄاتل سياحتل هڳاءُ ٿو اچي. جنهن کي چڱائيءَ جي لحاظ کان هر وقت پنهنجو Feal ڪجي، ان سان Deal وري ائين ڪجي، حوالن مان ٻار ڄڻجن- پاڻ کان پيلي ائين ڪونه پهچندو.“

اهڙيءَ طرح ڪيڏن جي ڪڍ وٺي ڇانهن جي چڪن سان لائي، سان ڪيڏا بي ربط نظريا ۽ عجب Ideas چيڙب هوندا، اتي جو اتي تر ٿا ڳسي هڪ ٻئي کي مردن جيئن گاريون ڏنيون هونديون سي، ٻارن جيئن ٻوٽ سڄيا هوندا ۽ وري ٿين ٻي تارا دم سلسلا جوڙيا هوندا روح ۾! آئون سارتر جي انهن لفظن سان متفق آهيان به سهي ته ”هر اهو لفظ جو اسان ٻئي جي آڏو ادا نه ڪري سگهياسين- اسان جيءَ هار جو سخت اعتراف آهي.“ پر تنهنجي منهنجي ويڙهه ڌرتيءَ تي پهچي نوع کان پهريون ئي ويڙهه هئي. جنهن ۾ اسان هڪ ٻئي کي گهڻي کان گهڻو ٻڌ ٿيندي به پهچجو پاڻ کي شڪست خورده سمجهيو.

مون کي ياد آ- ويڙهه ۾ تون اڪثر چونڊو هئس ”تو سان گڏ ويهي به نه ٿو سگهجي، توکان سواءِ رهي به نه ٿو سگهجي.“
 ”تو به کلي چوڻدي هئس ”تنهنجي ساٿ ۾ اهڙو سڪون آ، جو سمجهائي نه ٿو سگهجي، اهڙو سرور آ جو ساڍي ٿو سگهجي.“

ائين ايت سرور هوندو هو ته ويڙهه جو آغار هميشه مون طرفان ۽ پرڄاءُ ۾ پيش قدمي هميشه تنهنجي طرفان ٿيندي هئي. جو منهنجو خيال هو ته روستمي لاءِ اول ڪيت تون ٿو ڪرين. چوندو هئس، ”زندگيءَ جي هر مدد ملي ۾ هميشه خوددار رهيو آهيان، پر تو جهڙي بوگس ماڻهوءَ لاءِ ڪيتر انا انا ڪرڻي پئي اٿم.“

بهر حال تڏهن اسان پهريون جو خيال هو ته زندگيءَ ۾ ڪو سٺو ’ساٿي‘ پاڻي من کي بمبائي سهارو ملي ويندو- ”حيئن لاءِ، جنهن جي ڌرتي زندگيءَ جا سڀا وڏا ڪم سڀني سان نڀائي سگهيا آهن، جنهن جي مڃڻ سان شڪست جا بار آسانيءَ سان کڻي سگهيا آهن، جنهن کي زندگيءَ جا ٿورن لفظن ۾ گهڻ مطلب سمجهائي سگهيا آهن.

”اسان به ته هڪ ٻئي جو جٽ هئاسين علي؟“

بهر ته سان ۶۶۵ کان ۶۶۸ع تائين جو عرصو اسان هڪ ٻئي جي

حاجت ۾ ٿي گذاريو، جئن اسرندڙ پار ماڻھ جي ڪڪ ۾.
سال ۱۹۶۹ع آيو.

نوان وقف، نوان امگ ۽ نوان ماتهو کني ايندڙ وقت ۾ ٿيندو ته الاء چا
چا، ۾ر هميشه هر ڳالهه الائي چو ڏاڍي اميد اها پائشي آهي. پوء پل ته
ٿيدڙ واقعا سان جي پلايد کي ڀرڻ ڪري سان کان سان جي Identification
قوي وٺن. ۾ر آئندو جو آڌر پاء هميشه کان سان جي عادت رهي آ. ڪيئن نه
چندا گڏ ڪري ٿين سال ۾ ايندڙ مانهن کي Reception ڏيندا آهيون.

سو نئون سال آيو، پنهنجي تمام تر نوان سان، نوان ڪلاس، نوان
شاگرد، نئون ٽائيم ٿيس، نئين پومي ۽ نئون Manifesto کني.
اسان ڀرت ٿرڊ بيحد شان سان ڪلينر ڪري فورٽ ۾ آيسين. پهريون
دفعو ٽين ٿيو جو شاگردن جا ايڏا جڳا پي ڪاليج کان Migrate ٿي
اسان جي پويورستي ۾ آيا.

پهريون دفعو... پهريون دفعو... ڪلاس ۾ شاگردن جي گهٽ ٿي سبب
ورهاڱو ٿيو SEX جي بنياد تي.
ظاهر آ، ان تبديليءَ کي اسان مان ڪنهن به پسند نه ڪيو. ۾ر ٽن
شاگردن جي ڇهل ڀهل گويا گم ٿي وئي. ڪجهه ايندڙ شاگردن جي احبيت
۽ پڙ، ڪجهه پنهنجن ڀيارن رفيقن کان ڇڄڻ جو ڏک- ڏينهن سچ ته هڪ
وري ڏولاڻگين ۾ اچي ويا.

سان جي... ها علي، اسان جي سالن کان سانپيل هيڪڙائي به ورڇ جي
ور چڙهي وئي.

اگسٽ ۶۹ع جي ۱۵ تاريخ سومر جو ڏينهن- پهريون دفعو تو الگ ۽ مون
الگ ڪلاس اينيم ڪيا. جالي دهن ۽ کوکلي اتسار سان، ڪلاس ۾ دل نه
ٻڳي، ليڪچر سمجهه ۾ نه آيا، ڪيئن به چاهيو هوسين ته چڏين جو وقفو
ملي ته گڏ ويهي فسا ۾ گاريون اڇلايون ۽ اندر ماريون. ۾ر ٿيو ائين جو ان
ڏينهن ۱۱ بجي چاء پيئن خاطر ڪيٽن ۾ گڏياسين ضرور، ۾ر لاء چو
پنهنجي پنهنجي جاء پهي جتن عجب شڪائي محسوس ڪئي، جنهنجو
منهن اسان ان ٽيڪي تي ڪجهه نه ڳالهائي ڪيو، تون خاموش هئس ۽
رکي رکي پيشيءَ تي هٿ ٿي گهمائيني (پريسياسي) جي عالم ۾ پيشيءَ تان

هت گھماڻڻ تنهنجي خاص عادت هئي. (ٿڪل ٿڪل لهجي ۾ اٿندي اٿندي چيو هئڻ "موڪل مهل ڪلاس کان ٻاهر منهنجو انتظار هڪڙيءَ اڃ توسان هلندس ۽ ماني به تنهنجيءَ ميس جي ئي کائيندس."

"تنهنجو دماغ اڄ پٿريءَ تان لٿل آهي."

تو اپڻ ٿڪائيءَ سان خالي خالي انداز ۾ خليل جبران جا حملا ورجايا، "مهجڻيون ديوانگيون پاڻ کان لڪائڻ ڏي سائي، جو مون کي هڪڙو لنگهڻو ان جهڙي مان، جو آئون توکي ڏيکارڻ نه ٿو چاهيان."

روم ۾ ويهي اسان هتي هتي جي سطحي Talk ۾ پوري ڪوشش ڪئي ته ان خود ساختہ احساس جي جهڙي مان بيچي سگهون، جو خاص خاص سان هڪ ٻئي جي وندر لاءِ هٿرادو جوڙيو هو. ماڻهو پهچي آرام لاءِ جنتون جوڙيندا آهن، اسان جهڙي چونڊيو هو. هتي نه چري پئيءَ واري Sadistic approach.

"علي، ڪڏهن ڪڏهن الائي چوڏهن تي هروڙو Depression جو ٻڌو ڏاهو محسوس ٿيندو آ. پاڻءَ من جي اندر لاءِ ڪٿي پري پري ڪي Emotional gaps رهجي ويا آهن، جن کي پرڻ لاءِ حيات جو هيءَ دور پورو نه آهي. شايد وري هڪا ٻي جون مٿائي، انهن خيالن کي پرڻ وري هتي اچڻو پوندو،" مون چيو.

تون شايد سمجهي وٺڻ. اندر جي رهجي ويل گهاٽن کي لفظي چيرن سان پر ڪرڻ جي ڪوشش ۾ جيتوڻيڪ. "تنهنجي زندگي ۾ ڀڄڻ سهي ٿي سگهي ٿو ڪو داغ تنهنجي فائدي ۾ ويهي ۽ تون جيئن هو جواز لهي وين، زندگي تمام وسيع آهي."

"مون زندگيءَ ۾ لالچي ٻارن وانگيان ڪڏهن به اميد جي اک نه ملي هئي. ڪڏهن به Future لاءِ سوچيم، هميشه محسوس ٿيو ته اجهو اجهو ڪولمبائي حادثو ٿيندو، جو مون کي پٺيءَ ۾ ڪيرائي وجهندو هڪ ناگهاني اتفاق جو وير ايندي، جا مون کي لوڙهي ويندي. T-V ڏسندي، اخبار پڙهندي هر بريءَ خبر جي گرد گول دائرو چڪي ڇڏيندي آهيان. شايد هڪ وقت ايندو، جو اهي خبرون منهنجون منتظر ٿينديون، چوڪريون سھان سھن جا تاج محل اڏينديون هونديون، پر منهنجي سوچ

هر وقت مڪيءَ جو مقبرن ۾ ئي پتھڪندي رهي ٿي. "تون ڦٽي مرڪ
مرڪي پئڻ چيڻ، "نٿا به چنڊ سنڌي آهن. جنهن مڪلي به ڏٺي، اتي جي
مقبرن لاءِ به سوچيو، جو سنڌي ٿي ٿي نه ٿو سگهي."

يونيورسٽيءَ ۾ اڏي بڪواس جو وقت نه ٿي مليو. پر ڇانئن جو وقتو
بهر حال سان جو رهيو. ان وقتي ۾ ملندا هئاسين ۽ خوب ملهائيندا هئاسين.
ان پورا جملا ننڍيون ڳالهيون.

"ج تون ڪنهنجي ڀر ۾ ويٺين؟"

"تون ڪنهنجي ڀر ۾؟"

"پلا توکي Keats جي فلائي لائين سمجهه ۾ آئي؟ جي آئي ته مون کي
سمجهان. رات مان امان ران پچائي. توکي ياد ڪيائين، چيائين ته پنيور کي
ڏيئي آ. پر مان نه ٿيس، جو موڊ آف هو."

"ڪلهه مان جيڪي ڪارا غلير Grey شرٽ هاتي، ان جي تو واري
شمشاد انصاريءَ خوب تعريف ڪئي پنيور توهان گڏ رهي. هاڻ ان جا ڏاڻا
به تو جهڙا ٿيندا وڃن."

شميءَ جو رول نمبر منهنجي ڀر وارو هو. ويجهڙا ٿپ هونئن به مانوسيت
پيدا ڪندي آهي. هيءَ ته هتي هر رخ کان وٺي وڌيڪ ريتي-واقعي سڀي
کان گهٽ عمر ۽ گهڻي ڪشش واري.

شمي ڇا آئي. سدس اچڻ سان سڄيءَ ڪئمپس ۾ زندگيءَ جي مانڌان
مچي وئي، جيئن بيٺل پاڻيءَ ۾ ڪو پٿر لهرون پيدا ڪري ۽ لهرون ڀري
ڀري تائين ٽهجي وڃن، تنهن ۾ به ڪو مضبوطي بجليءَ جو ٻاور هائوس
هو. جتان لنگهي، جو چوي، جيڏانهن ڏسي، هر شئي جي قسمت جڙي پوي.
سدس هر زاوئي کي پنهنجو مطلب هو ۽ هر مطلب هوس ۾ معنائِي.

رول نمبر ۲۲ وارو سليم اڪيون مچڪائي آواره انداز ۾ چوندو هو شميءَ
جي بدن ۾ آهن موڪيءَ جا مٽ. هلندي هلندي هاريندي وڌندي آ.

بهر حال هوءَ مونکي به ايترو ته ضرور پياري لڳي، جڏهن وڏي وڏي
اعتماد سان پهچا ننڍا ننڍا راز ٻڌائيندي هئي، تڏهن کيس پوري ڌيان سان
ٻڌندي هئس، جو خيال هوم ته ڀرڪشش جواني هونئن واقعي سان

سپڙجي ررن کي جمر ڏيندي آ. حسن هميشه کان رارن جو ميڙ رهيو. بي رار رندگي بي صورت رندگيءَ جو درد انگيز الميوني ته آهي عني.

شمي ڪڏهن ڪڏهن مود پر اچي مرڪي چوندي هئي "تون... فقط مهجي سڀ کان وڌيڪ همراڙ آهين، پنيور لائي چو؟"
 "تون شرارت وچن کي چوندي هئس" چو حوتون فقط تون بهار آهين لائي چو؟

"تون راز گهر آهين."

"تو بهي گهر آهين." آئون کلي ڳالهه لوائي ويندي هئس. هو شڪي ٿي، ماڻ ٿي ويندي هئي.

بهر حال هن مون تي اعتماد رکيو ۽ مون به نه ٿي چاهيو ته ههڙي گهن معافي شئي ڪڏهن حيات جي ڪهن Dead end پر الجهي به پوي.
 ڪتر ۱۱ يحي چاهي جي وقفي پر تنهنجي انتظار لاءِ مون س گڏ وٺي ۽ پور ٿي.

تنهنجي لاءِ مون محسوس ڪيو ته تون هن جو وجود دهلي طرح قبول ڪرڻ نه ٿو چاهين. جيئن ته ڪڏهن ڪجهه ڪو به پر جهري جا تاثيرت بڪاشي به نه سگهندو هئس. شميءَ کي مع ڪري ڪانه سگهندي هئس، هن کان وڌيڪ وري به توتي حق هومر. کيس ڪجهه چئي سگهان يا، به توکي سرور سمجهندي هئس.

"عني، شمي ايڏي پياري، ايڏي پياري آ جو حاشي مون کي وٺي ها توکي ٿي وٺي ڪمال آ!" مهجي جهري تي ممسي حيز مرڪ ٿهنجي ويندي هئي.

"جڏهن ته تنهنجا همراڻ لوسين حيان لثومت هند آهن." ماضي مان ڪو خيال گهڙي آيو ذهن تي.

"مون کي ڪاشي Convince ڪري نه ڪري، ڪ صلاح آڻي به آڻي، پر تون چوين ته Convince به ٿان. محسوس به ٿي ڪرين. حنن تون ڪرين چو پنيور، مهجي پهجي شحميت ڪشي."
 لائي ڪشي؟

ياد ٿي! هڪ لگان ڪننن جي ڪڍ پر چاهون پيندي پيندي ٿي

ڪتاب ٿوري اٿس، ڪرسي هيار جهتيون پائي، جتيون چنڊيون هئس، رد گرد جي شور مڃيندڙ شاگردن پانيو هو، وڃي ڪ شئي ويئي اٿئي، سو ڏي پڇ پڇ ڪئي هئس، آئون تنهنجيءَ ان هر چڙائيءَ تي ڪلي پئي هئس، ”دس پائيءَ! جيءَ جي ڳالهين کي جيئن جي تون ۾ نه ڇڏج، اتي پلا مٽيءَ کان سواءِ منڊءَ به ڇا.“

پريان ڪو شاگرد شيطانيءَ وڃان ڳائڻ لڳو هو،

”وڻ مٽي، آخر مٽي، مٽي رنده بد... مٽي رنده ياد... مٽي رنده بد...“ تون تڏهن جڪ کائي ان بيوقتي راڳ تي چڙي پيو هئين، تون ويچار جي ته هڪو حيات جو سارو فلسفو ان راڳ کي وقت پئي ثابت ڪري ڏيکاريندو.

سال جو آغاز ليڪشن جي دور سان شروع ٿيو، هيميشه پهچو پڻ ۾ ويندي ورڇي کائڻ وڃا شاگرد هينئر هن دم Old V/S new جي بيادي تي ليڪشن لڙڻ لاءِ ٿيا، هر پوسٽ لاءِ پراڻن کي پري ڪري نون شاگرد اٿي کڻا ٿيا ۽ هو هڪدم رهيو، جو پهريون دفعو پهچي مڃا لاءِ اسان کي سامهون اچڻو پيو.

President جي پوسٽ سيني Senior شاگردن جو رهيو هو ته توکي Contest ڪرائجي پر تون نه مڃين، فارم پڙهڻ جي آخري ڏينهن، آخري وقت، صرف ۱۰ منٽ اڳ، مون ۽ شميءَ توکي مٿس ميڙيس سان فارم پڙهڻ لاءِ رور ٻڌو. ۱۲ لڳي پورو وقت ٿيڻ وارو هو ۽ تون گوشتاٽ ۾ وقت وڃائي رهيو هئين، جيئن ”منهنجيءَ واچ ۾ اڃا ۲۰ منٽ باقي آهن، ڪجهه سوچڻ دي“

اصفيار سان ورائيش ”ليٽ ناهي، پر امڪاريءَ سان ٿي هئي“
”ڪڪاريءَ سان ان ريت جي هلي ته پريان رهجي وينداسين، هر معاملي ۾ ان ريت امڪاري...“

مون ڪنهن کان ڪيسو مان ۽ شميءَ چڱيءَ طرح ساٿ ڏنو. بهرحال فارم پرائي ٿي دم ورتوسين.

ڪويننگ جو قصو شروع ٿيو، ڪنوئيسنگ ڇا، مڙي ڪلاس ڪان ڪري ايل سيدرا اڏائڻ جا بهانا هئا. مون کي تنهنجي ڪٽڻ جي پڪ

هتي لت شميء خوب دٻائي تنهجي ڪوئيسنگ ڪئي. هن جنهن حيوص ۽ Devotion سان تنهجو ورڪ ڪيو، ان جو تون پاڻ بطرح ڦاٽڻ تي وٺڻ (يا ڦاٽڻ شايد گڏ ڀڄڻ تي هئڻ، صرف لاشعوري Resistance جي ڪري مڃڻ کان ڪيٻڻيڏو رهڻ.) هونئن به اليڪشن جو ورڪ هڪدي هوءَ مونس ۽ مون تون گڏ ڪم ڪري، تون هن کي ايترو ضرور قانون لڳو هئڻ جو جڏهن اليڪشن جي آخري ڀڄڻ ڏينهن ۾ مون کي اڪيلي سر سائس فلڪٽي (جا ڪئمپس کان ڪافي پري هئي) تنهجي ورڪ ڪرڻ لاءِ ويٺو ٿيو، ته تون ان ۾ ڪو حرح محسوس ڪونه ڪيو ۽ پاڻ شميءَ سان اليڪشن جو نظام سڀالڻ لاءِ ڊپارٽمينٽ ۾ ڀڄي رهين.

اليڪشن جا آخري ڏينهن پاڻ ۾ ملي به سگهين ٿا، جي ميسين ته به ن شام لڙيوه ٿي، جڏهن ته اليڪشن ڪرڻ جي خوشيءَ ۾ سڀي کي ڇڏڻ پياري ۽ مون هميشه جيان اهڙي گل ڦل، پر سڀي جي فرمائش تي ”ملڻ جي خوشيءَ آ، نه ملڻ جو عذر وارو راڳ ٻڌ ٿو.“

سال ۶۹ع جي پهرين الم انگيز شام، شايد اتان لڙيوه ٿي شروع ٿي ٻاهر لڙڻ ۾ ڪرسي جي ترتيب ڪجهه ان ريت هئي، جو سال نهين کي هڪ ئي سڌيءَ ۾ ساڳيءَ لائين ۾، وڃ ٿو، ڪجهه شاگردن جي وقفي سان جاءِ ملي ظاهر آهي ايترو ڌار ويهي ڪرڻ ممڪن نه هو، اهڙين محسن ۾ گڏ ويهي جيڪو سڌن سڌن نقطن تي Enjoy ڪرڻ ۽ حملا ڪڍڻ هن ۾ مرو ٿيو آ، اهو هن دنيا ۾ هٿ مان وٺندو رهيو.

تو ڪرسيءَ کي ڪجهه اڳتي جهڪايو، هتي شميءَ ۽ تون ڳالهائي سگهين ٿي، تون هاڻي پٺيان!

رسمي تقريرن کان پوءِ هلڪيءَ وسر جو پروگرام رهيو، ظاهر آهي ته وسر جو سور ئي پيدا نه ٿي ٿيو. مون گهڻو ڪيو، ”هو چاهي پئي؟ لائين سان جهڙو ڪر ڪلاس ۾ ويٺا آهيون. ترتيب ڦهائي بي ترتيب ڪريو، بي ترتيبيءَ کي هونئن پنهنجو حسن آهي.“

ڪرسي جي نڙاڪ نڙاڪ سان سڀ گروپ جي صورت ۾ ڏٺو پئي ويا. لطيف ٿي، راڳ هليا ۽ مدق، رمارڪ ۽ لائين چا چا

ن شام مون پهريون ڀيرو محسوس ڪيو ته تون حاصل طور خوش

هئیں اها خوشي مون کي بيڪنس ۾ ڪميا پيءُ جي سادي خوشي نه لڳي. تنهنجي کين ۾ حاضري چمڪ ۽ جسم مان خوب جلد باري ٿي جهنگلي توکي ته يد هوندو ته ائون هميشه چوڻدي هئس. ”رندگيءَ ۾ سچيتيءَ جا سود ڌيرج سان ٿيند آهن. جلد باريءَ جي ڪيت اسين Afford ڪري نه ٿ سگهون. سين انڪاريءَ سان اهي هتي هلي هميشه پيا رهجي ويندا آهن رهيا آهن.“

ن گهڙيءَ تنهنجي جهٽ پئيءَ جو ڪجهه مطلب سمجه ۾ ٿيم ضرور، پر مون هميشه پاڻ حيان توکي ساڳيو سمجهي محسوس ڪيو هو. هس توکي لڳ ڄاتي، خدا نه ٿي محسوس ڪرڻ ڇڏيم. سو ڪجهه غير واضح ۽ مبهم ستم جي گوري ڪندڙ احسن، بيحد ڪندڙ حيان کي ڇڏي ڇڏيم. هي غائب رده حيان، جن محسوس نه ٿين ڪيئي سرڪاڻس ٿيڪاڻي ۾، تنهنجي ڪوئيسنگ ڪري، مون کي رير بر ڪيو هو. تون بهرحال خوش هئڻ ۽ رکي رکي موقعي جي ماسبت سان چڱيءَ طرح رمارڪس ٿي هئئي. راڳ تنهنجي هميشه کان ڪمزوري رهيو هو. هوش نه جڏهن موڏ ٿئي، مون کي ڳڻڻ جو چئي پاڻ بقول تنهنجي Dead ٿي ويندو هئڻ ۾ شڪ نه آهيون پوري ماڻ ويو هئڻ. خوشيءَ توکي هٿ هلي هوش ۾ اچڻ جي ڇڄ ڪئي. تو اڪيون ڪوئيسڊي ٿي جو رمارڪ ڏنو، ن سچيءَ محفل کي رنگ ۾ ٿي ڇڏيو. جلد باريءَ ۾ سهندو رنگ البت ڏسي نه سگهين. چئي ”پنپور ڳڻي پل ڪيڏو به سٺو. پر ڳڻڻ مهر يا هيءُ پهنجي مهر تي رسي وڃي يا ائون پهنجيون اڪيون پوريان.“

محسن ۾ ڪر جو ڪو ڪريو پنهنجي ويو. مون توڏي هڪ ٻي لاءِ حيرت سان ڏٺو ۽ پوءِ سڪي ٿي سڀي مان ڪر ۾ شامل ٿي ويس ڪلندي ڪلندي محسوس ٿيم، الاءِ ڪٿان هڪ گرم گرم مٿي منهنجي گلي مان نڪري اندر ۾ ڀري وئي.

اهورتن نه هو، بهرحال پهرين الم انگير شام جو پهريون ۽ باقاعدي فتاح

واپسيءَ وقت توکي يونين جي گاڏي هئي. چيني، گاڏيءَ ۾ ويهه، هسٽر چٽيدو ڀڏو سارءُ ”مون اخلاقا شميءَ کي سڏي ويهاريو. ان پڪ پاڻ ته

توڪي اعتراض مٽا ٿيڻو. رستي تي هوءَ توهان سادگيءَ وچان پيار پيار سوار ڪندي هلي. هن توڪن هڪ سوال شايد اهو به پڇيو هوندو ته ”وهن پهتي جي دوستي ايڏي گهري ڪيئن ٿي؟“ مون تنهنجي پيارن وچ ۾ پئي ورائيو هو ”حسن توهان تي شڪي.“ پڇيائين. ”پلا اهو ڪيئن ممڪن آ؟“ کيس شايد يقين نه آيو.

تفاد ڳاڏي توري ٿيڻ ڪئي، ڊڙ ڊڙ ڪري بهي رهي، مون کي ڪو جواب ڪونه سمجهيو، پر تون پئي وئي. ڊرائيور گادي سيڪ ڪرڻ لاءِ ڳڻن مٿين تي جهڪيو. ان وچ ۾ اسان ٿيئي، وندو ۾ وٽن جون ڪاريون قطارون ڏسڻ لاءِ هيٺ لهي پيا. تو سگريٽ جو ڪٺن هني مٿي آسمان ڏي دونهون اڇلايو. شمع کي جواب ڏيندي چئي، ”هي آهڪاش تي ٿيڙو ٿي ٿيندو ته اسان ئي جهنڊا، ان جي Dentification جو بهترين نمونو؟“

مون کي لائي چو آهو سبل سمجهه ۾ نه آيو، ملڪي احتجاج سان چيو مانءُ ”هو ته تڪر سان انصاف نه ٿيو ڪريو، ڌرتيءَ ورن کي پهچون ته ماڻهو ۽ چاهئون آهن ڪٿي تون جو تيج، ڪٿي اسان جي من جي ماهر.“ پر ان حملي جي پراڻي کي تون جهي نه سگهين، وٽ تي مون کي ڊراپ ڪندي چيو:

”پاڙو ڏيئي وڃ پيڙو، نه ته...“

”نه ته؟“

”تنهنجو مسافر مرن تي لاشن کان اڳ آهي ۽ پيو ڪٿي ويندو.“

مسافر مسخو، منزل تنهنجي خوب، هتي به ڏک جي ڳالهه، اسان هتي ته رحمن جي رعبير ۾ ڇڪڙير ڪري رهيا. هڪري ڳڏ ڪري، ونڊي ورڇن ۾ ته ڪڏهن دور هيا. رهيو ته هڪس جي حصي جا ڳوڙها ڪنهن جي اکين ۾ ٿا ڇو؟ ۽ ڪٿي تنهنجي حسابن جي ملڪيت ۾ منهنجي حصي جي گجائش نه رکي هئي. مون کي ڊر ڪري مزلن پٺ ڏي سيري. مسافر مون ڏي ڏهڪ هيني.

ان رات پيڙيون ڊهيو، سچ عني پيڙيون ڊهيو، ڪيلاڻيءَ ۽ بانگائيءَ

حو احساس چريءَ حيان چاتيءَ کي چير ڏيئي ويو هو. هروڀرو ٻئي حور ريدتو پڌ آيو، امان، جهن کي اکين سان ڪڏهن ڪونه ڏٺو... ۽ جيءَ ممٽا جي ڪشش ياد آئي، ۽ الاءِ چا چا ۽ ڪهڙن ڪهڙن ڏجهه ڏيندڙ حساس رت جي ڳڻل حصي تائين سمهن ۽ ڏٺو هو.

روح کي وهڙيدڙ اڪلائي حور پهريون حساب؟

مون حاتوئي علي ته ايندڙ پل اذيت جي احساس سان زندگيءَ کي 'سي' سا' جي ڪيڏ بڻائي، بهرحال ايندڙ حيون ۾ ڌرتيءَ جي ۾ پرپور ورهاڱو ٿيندو. هڪ خط استوا حور ماضي خط اڌ ڌرتيءَ کي لهسيدڙ لڪن ۾ ويڙهي ڇڏيندو، ۽ سي کي ٿڌين هيرن ۾ هيڪاري آتريون قطب روشن جي راج ۾ ٿيندو، اوڀرين ۾ اوندهه جا اوڙا هڃندا. حيون 'سي-سي' جي راند جيئن پڻ پنهين کي مخالف ڏسڻ ۾ ورهائي، هڪ ٻئي جي هيٺ ٿيڻ تي ئي پيو پٽڻ مٿي اڀرندو. مون کي پڪ هئي ته ڪا ربردست تبديلي، جهن ۾ زندگيءَ جي چڙيل پروگرام جي جاءِ تي ڪو نئون پروگرام ڇيڙيندي، ضروري ۽ آهي ته اهو پروگرام من پسند 'آلپي گيتي' جو ئي هجي، جا امان جي ڳ ڪڏهن 'خط شده' پسند هئي.

هاڻس ايئر مشموليت حور سڀا بنجي ويو توسان رور ڪيئن ۾ من ٿيندو هو، پر گفتگو ڪڏهن ذاتي نوعيت جي ۽ رهي، گهڻي پڙهي ڳالهيون ڪورس، ڪتاب، اهم ۽ غير اهم امتحاني سوال جي ڇند چان ۾ ئي ملنديون رهيون شخصيتون جي ڪڏهن هڪ ٻئي جي التمت جي نظرن کي ڏين حور ڏي سمجهنديون، هائي سرد مهريءَ تي ڌيان ۽ جي ۽ پورن ۽ مبهم سسٽن ۾ ئي وڃڻديون رهيون.

اندر جا اڌما ڪڏهن زبان تي ۽ آيا. البت اندر جي ولوڙ ۽ وڳوڙ جو نتيجو اهو نڪتو، جو رور اڌ ڪلاڪ، حور هيد، بهن هوڏانهن جي ڳالهيون ۾ من تي گرو گرو پيو گذرندو هو، مختلف بهانن سان ڪڏهن ۽ ته ڪڏهن نون ڪلاس ۾ رهيل ڪم پورو ڪرڻ ۽ امتحان جي ويجهڙ ٿي ڪي مهين ڏين لاءِ صرف ڪرڻ لڳاسين.

ذهني ڏڪار ۽ ڏوٽڙ جي ان عالم ۾ ڪنهن 'ميوحي ڪئمپ' جو ڪم

ڏسو. اڌ ڪلاڪ جي پاسدي ۾ ان بهاني معاف ٿي وئي ڏٺين جي ميد ڪلاس تئين ئي محيط ڪري ڇڏيو. ڪڏهن اڳريجي Relax ڪرڻ لاءِ ورائڊي ۾ چڪر ڏيندي، هڪ ٻئي کي ڏٺوسين ۽ ته گنگو ٺهيو- هو ڪن ڳتي ۽ وڏي ڪسمپريسيءَ جي ان مسلسل ڪييت ۾ تجربو، جو مون حاصل ڪيو هوئي ته پوءِ گهر ٿي پوڻ سان منهنو مري ڪونه ٿو ها بقاعده عمر ماڻهن جيئن ٿئي ٿو. پنهجي جيون کي ڪري پوڻ جي احساس کي سڀي ۾ لڪائي، هو باقاعدي کلي ۽ ٿو ۽ کائي ۽ ٿو. اهو هڪو حاصل ۽ اهم تجربو نه هو منهنجو پر مون کي ان اديب تي پيار آيو هو، جنهن چيو هو ته ”جيون جي تريحدي جونالو يارن لائي چو تجربو رکي ڇڏيو آهي، جڏهن ته ڪائنات جي سرارن ۾ موت به ته هڪ تجربو ئي آهي.“

”اجهو هينئر، هن پل، قوت جو آخري قطرو ڪرڻ ڪجهه به ٿون عمر ماڻهن جيئن رنده آهن.“ اهي لفظ اڄ شايد ڊپارٽمنٽ لئبريريءَ جي ڪتاب جي هڪ ڪنڊ تي پينسل جي ننڍڙن اکرن ۾ ڊيل ڊيل، پر شايد زنده هجن! هڪ لڳان- ٿون ۽ شمي موڪل مهل لئبريريءَ ويڃڻ لاءِ بس ۾ ويا هئاسين. تنهنجو لائي ڪهڙو موڊ ٿيو، ڇت تي لکي موڪيڻ، ”ٻڌو اٿم روشنيءَ کي گهورڻ سان نفسياتي قوت وڌي ٿي، اڄ پوري ۹ لڳي ٿيڙوءَ کي گهورينداسين. صبحائي After effects لکي کڻي اچجانءِ، مون ڇٽ پڙهي، کلي شميءَ ڏي هڻي، شميءَ چيو، ”اهو ڪتاب ته مون ئي علي کي ڏنو هو، جهنڊن هن اهو طريقي پڙهيو آ، ۽ پروگرام صبح ئي مون سان رٿيو هئڻ“ لائي هڪڙو وري دهن کي ڪو بي نانءِ ايد ۽

پاڻ کي سمجهيم به سهي ته مراد ماڻهيد ٿي ويڃڻ دٻا وسيع آهي دوستيءَ جهڙي هڪ گهر جدي کي حبيب بڻڪ بڻائي، ڪنهن هڪ سان Limited نه سمجهه، پر لائي چو چريو ٿي پيو هو منهنجو من After effects لائي ڪهڙا ٿين ها! في الحال ته Side effects اهڙو ستايو، جو ڏيهن بس مان بهي هاسٽل ٿيڻ پيچندي لائي ڪيترن رکشا، تڏگي ۽ گاڏين وارن جون چڙهيون سئم ۽ ٿيڙون ڪڏهن- بهرحال اهو معجزو نه هو، جو اٿون سلامتيءَ سان ڪاريڊور جون ڏاڪنيون چڙهي ويئي هئيس. هڪ

مصلوب به ته ٽڪس تي چڙهي ٿي ويو هو، باقي رينده و سلامت آڪش ڏي
اڏري وڃڻ مقدس سين جو حصو هو. اٺون ته معمولي ماڻهو هئس ۽ مون کي
مرڻو هو، بقول تهجي انتهائي بوگس انداز ۾.

پئي ڏينهن

ڪئمپس ۾ گهڙي ٿي شميءَ رڙ ڪري پڇيو، ”رات ڇا رهيو پيپور؟“
”تههجو ڇا رهيو؟“

ور پيئڻ ”مون کي دير ٿي ويئي، ان ڪري مون خبرون پڙيون.“
چيم ”ڪمال آ.“

”خير عي چي ته ان کان بچون.“ جواب ڏيئي.

”اهو هينئر ڪلاس ۾ ويو.“ مري واري ڳالهه ته کيس سري کان
پروگرام ٿي وسري ويو.

ان وقت، ن ڏينهن جي ٽي تاريخ سن، لئبريري جي ڪتاب تي ڪجهه
اڪر لکيا هئا ”اجهو هينئر... هن پل...“

اهڙا ڪيئي بي ڏيائين ها واقعا هئا، جن مون کي توکان شاڪي ڪيو ۽
تون ڇپ ڇپ شڪي ٿي، پر مان سگهي ويدو هئس، ڏک ڏوراپ، شڪوه
شڪيتون ڪرڻ به مون کي مناسب لڳيون، ۽ ٿي اٺون عادي هئس، هونئ
به حتي سطح شهادت جاء و لاري، اتي شڪوه شڪايت ڀرڙن حيان
ڇپ ڇپ ذهن جي گوشن ۾ سمهي رهندا آهن.

اسٽوڊنٽس ڪميونٽيءَ ۾ تهجي ۽ شميءَ جي Affair جي خوب ڏور
هلي. سڄي ڪئمپس ۾ حتي تقريبن هر مسجد شاگرد پاڻ کي پيو پتوڙيدو هو
توڪي The winner سمجهي، پنهنجيءَ پنهنجيءَ جاءِ سانتيڪو ٿي ويو،
”سته ڪئمپس ۾ اوهان پنهين ها چرچا پهرين خاص ۽ پوءِ عام ٿي اڏري
ويو، ۽ ڌرتيءَ کي ڪو خاص ڌوڏو ڪوڙ آيو، خود اٺون به ڪيترا دفعا توڪي
۽ شميءَ کي ايدو ڏسي پنهنجو رستو مٽي مٽي وات وٺي ويئي هونديس.

بيڪ سور هڻ، جي جواب جي انتظار کان اڳ ٿي اڀري پڌنر ۾ لڙهي
ٿي ويا. سول هو - ڇا سميءَ جي حوالي دوستيءَ جي وج ۾ ديور رائجي
وئي؟ ڇا سان سان ڪو هڪ - جي Approach علم فهمي کي مروع

ڏٺو هو؟ سان کي هڪ ئي وقت پهتجا پنهنجا تعلقات پياڻڻ جو طريقو نه آيو؟ يا پهتجي پر اسان خود ڪنيل ٿيڻ سگهي ورتو هو، ۽ مريد ڪنهن سهارو جي گنجائش مافي نه رهي هئي؟ بطور اهي چار سور انگ نظر اچي رهيا هئا، مگر انهن مان هڪ لفظ يا جي ديوار ڏاهي وڃي، ته چارئي سوال هڪ ئي سنسلي جون هڪڙيون نظر اچي رهيا هئا ڏک هو ته فقط اهو هو ته ’دوستي‘ ڪنهن هڪ سوال جي ڪتاب مان نه پر انهن مڙهي عداوت جي ڪييت مان لڳي رهي هئي، اسين پهتجي پنهنجي جاءِ سڪون جو ڍونگ رچائيندي، اوڀرين اکين سان هڪ ٻئي ڏانهن ڏسي مٽي ٿي وياسين. اسان کي هڪ ئي پهتجا پنهنجا تعلقات پياڻڻ لاءِ هو سڀيتو نه آيو. ان جي خود ري مون توتي وڌي، مون جو ڪجهه چاهيو هو، اهو تو نه ڄاتو ۽ هو تو ڀاتو، ان اسان پنهين کي هڪ کان بيگناو ڪري ڇڏيو، محبتن ۾ بيگناگي تساه جو قسط و ر موت آهي، جنهن جو توکي شايد تجربو ڪدهن نه ٿيو.

مڃڻ ٿي هڪ شات جي طلسم ۾ حسن جي رعناشي بيحد هوشرب آهي. روح جي تمام تر رازن ۾ سڀ کان اڳ انعام ايدڙ شمي ته محض هڪ علامت هئي، جنهن تنهنجي ندر جي فطري مرڪز کي سوچه سوچه ۾ آڻي اٿاريو هو.

هو بيحد سپاويڪ آهي - حسن، جسم، ۽ محبت سول هو ته فقط ماحول ۽ مديت جو، اندر جي بڪ ڪنهن به روح کان هڪڙي آهي، سول هو ته فقط ناري ناري ڪاٺڻ جو.

مون چاهيو هو ته تون انهن سپاويڪ احساس کي ضرور پائين ۽ پائين توکي سرور ضرور ملي، پر تنهنجي ڪامرائي ۾ تون نه ضرور سامهون رهي، تنهنجي ڄاڻت ڪن سواءِ تون ڪا سوچ به مڃڻ نه ڏين ۽ تون توکي ري گهرڻي هي ڄاڻتو نه ڏين، هن کي چاهڻ لاءِ تون لفظ به اڃان نه ڏين.

پلا جو سڀ ۾ ڪو ٻارڙو - مهو چلڪنار اندر ڏسي روئڻ لڳي ۽ هن جي اڳ ۾ مديڪن جا ڏير ڪڍي، ته هو پتير - ڏڙ ڪسڏڙ ريشمي بدن واري پوري ٿي ته ڪسڏو ڀر ڪير ٿو ڀري ڏکئي، ڀر وڃاري سڄي حيات به جهڙ ۾ نه، ۽ سوئي ۽ جنو ڪو ڪو سو مڃي پور ڇڏي. هر سو

ڪڇي خوشيءَ ۾ ۽ وائو ڪري، اهڙي سمي پرائڻ پيچرن کي ڪير ياد
ڪندو؟ شايد ڪنهن به به، ڏکڻ ڪڇي ڪڇي هاڻي علي به به، بلڪه علي
ٿي به.

ن ۾ رٿڻ جي ڪا ڳالهه نه هئي. پر الانى چوان ڏينهن فائرس ايئر جي
سائگرن جي فائرس پڪنگ واري ڏينهن بيوقتي بيمار ٿي، ڊڙ جي پٺي هئس.
جڏهن ته شمع مهڙي تي ڪا عدي پيرين جي ريس ٿي پڄڻي، تڏهن مون
سوچڻ جي سمد ۾ پهچا پڙا ٿي پوڙيا بيمار جسم کي هٽا، اپ
ڪڍڻ جا چار لڳو هو. روح رتوچان، سڄي ويل آهڪس هيسان وڃي
پٽي هئس ته ڪ وڃي ٿيڙو ۾ ٽڪي هئي. هر سوچ جو سلسلو ڪٽڻ به
ڪري، ڪيئن به ڪري، وڃي ٿي تههجي ڊگ بڪتو. ٿيڙو ڏسيو پڙائن جا
پرتور ٻولار ۾ پٽڪي پٽڪي ٿي ويا، ۽ الانى ڪهڙيون ڪهڙيون ۽ دون
ڊگ جهلي بيهي ٿي رهيون.

آئون ته هوشن ٿي هميشه جذباتي رهي آهيان، دوستيءَ جي ماضي ۾
دماغ جي بد رن هميشه دل سان سوچيو هوم، نتيجو ظاهر هو. شخصيت
مدرن ٿي سرخي پون ٿي وئي، پر بقول ڪنهن جي اندران نفسي شخصيت
حداڪت لاءِ پهرائو حوديءَ جا حول وڌيڪ مضبوط بڻائيندي، مون شهر
ان سوچ ۾ ته، جهن لاءِ مرخي سو ڪاندي به نه ٿي، هينو ڪم جي ڪٽ
ڪيو هينو هجي، ڪجهه مون فيصلن کي پهچو ڪرڻ جو سوچيم، تون
فيصلا- بيحد بهادريءَ ۽ بردشت جا هي هٿو آهي جو ايمان، هي ندر ٿي
اندر رت جا ڳوڙها ڳاڙڻ، پلا من اندر ڪا بلڊ بئڪ نه هئي، جهن ۾
سائي وڃان ها اهي ڳوڙها.

آئون پهچي مون فيصلن تي ايتري ڪارند ضروري رهي هئس، جو هي
ڏينهن جڏهن تون ۽ شمي وات ٽوڪائيءَ خاطر روم ۾ لنگهي ٿيو ته مون
بلڪل درم Behave ڪيو. شايد ٿي سگهي ٿو، ان ورتاءَ ۾ ڪجهه بي
ڌيبي ۽ محوت پڻ شامل هجي مون کي خبر هئي. اه پڪڪ پريڊنٽ هئڻ
جي حيثيت ۾ تو خاص پيپور ۾ Arrange ڪئي هئي. شمع مذاق ياد
ديريو، ”ڪيڏو مرو اچي ها جي تون به سان هين ها عليءَ هيءَ پڪڪ

خاص تهجي بي پويان پيپور م رکي هئي.
 مون لوائيندي دعوت سان چيو هو، "تيڪ" پئي. سڀ به اوهان کي
 اوهان جي بي پويان حضرت عيٰ حاقدم سريٽ گهمائي پيد سڀن وهاڻ
 اسان لاءِ وقتي وندر ڪئي، سڀ اوهان کي دائمي سرور ڏيند سڀن هو
 اوهان جي حيرت هئي، هيءُ اسان جي بخشش ٿيندي. ڪيئن آهي به ليڪو
 چوڪو برابر؟ ڳالهه ڪري هڪ نظر تو ڏي اڇلايم ڏيم تهجو منهن
 رنگ هاري ويو هو.

پئي ڏيهن ميٽرن جي گهر تو فون تي بيٺڙن جي سدر م جيو هو
 "ڪڏهن ته چئو پيپور، پرين تهجي پيار م ليڪا ڪهڙا ڪبا؟"
 "ڪهڙن ليڪن جي ڳالهه تو ڪري؟ نيڪا ڪڏهنوڪو لهي ويو، سڀ
 هڻن جي ذاتي آئون به ڪجهه حساس آهيان ۽ حساس مانهو دل جي دفترن ۾
 ليڪو چوڪو پورو رڪن جي عادي هوندا آهن." مون به اخلاق جي وچن
 تهجي ڳالهه ڪئي فون رکي ڇڏي. به مهينا موڪلن جو طوڀن عرصو سڀ
 هڪ پئي جي پيچرائي ۾ گذريو. ان وچ م شميءَ سان ڊپرٽمينٽ ۾ سڀ
 وسن جي سانگي هڪ دفعو منن ٿيو به هئي، پيرن سچائيءَ سان به ميا سڀ.
 بيتڪميءَ کي حشر ڏيندي آهي، ڪاٺس حشر پئي ته وهين پڻ ۾ ملند رهند
 آهيو. شميءَ ٻڌايو "تو سان منن لاءِ ڏاڍي دل هئي، پر موڪلن جي "خري
 ڏيهن تي، جڏهن عليءَ چيو هو "پيپور موڪلن م ملندي؟" ته جواب تو
 چيو هو ته "فائل ايئر جي تياري ڪهن وٽ وڃڻ يا ڪهجي چڻ جي
 اجازت ئي ڪئي ئي ڏي؟ ان ڪري به وجود دل جي تو سان منن ئي
 به سگهيو."

"خبر ۾ شايد شميءَ هيچ پئي هڪ سوال به ڪيو هو، "وهين پڻ ۾ چيو
 رڻا آهيون پيپور؟"

آئون مشڪي ڳالهه لوائي وئي هئس "تو سان ته بڻي پرتل آهيون پئي؟"
 ان ڳالهه جو اعتراف اڃان مون پاڻ سان به به ڪيو هو ته آئون توڪن
 رڻي آهيان، لڪوئيءَ ۽ درگزر ڪرڻ جي سرد جنگ تو پاڻ حوسي هئي.
 توان بيار پالي، انهن کي Privacy م لکڻ تو سگهو هو. به ته آئون ته هر

دستڪ تي آتي ويهي هئس، ته اجهو اجهو ڪوئي ايندو، اچي مون کي
پهچي پيار ۾ شامل ڪندو، پر تون نه ٿي، جن ۾ مسافر ڪنهن پيٽ
هار تي پاڻ ۾ مليا، ملي ويا، هڪ جي ريل اٿي، پهچي مسافر کي کڻي،
سرل ڏي روئي ٿي. ويندڙ مسافر هلندڙ گادي مان ڪٽ ٿو مڙي پيا
بھاري، ته رهجي ويل مسافر تي چا ڳدر ۰

موڪلون آيون ۽ ختم ٿي ويون. فائنل رينر جي شاگردن لاءِ هنن ٻن هفتن
لاءِ زندگي اچي وئي، ان کانپوءِ هر شاگرد کي، يونيورسٽيءَ جي صف کي جن
هيٺ لاءِ حيرت باد چوڻو هو.

شاگرد ساڻي لٿر لٿر مهن سان هڪ ٻئي لاءِ عقيدت جو صهار ڪند
رهيا، هڪ ٻئي ڏانهن جذباتي لکيل رمارڪس، سڀا رنڊ، پنهنجي هٿ
کر لکيل دعائون ۽ جملن سان پهچي پهچي وٽ آهر برهمڻي محبت جا سڙ
سڙ، اُٿهارا!

يونيورسٽيءَ ڪن جي پهرين ڏينهن تي تو چيو هو ”ٻيپور توهان ۽
ڪلاڪ ڳڻپ ٿو آ، ٻيپور ڏئي مون سان ضرور ڳالهائجانءِ.“
پڇيم ”ڪهڙو هڪم ٿي؟“ هو پايو هوم، شايد دوستيءَ جو پراڻي
مردي کي ماضيءَ جي مٽي مان کڻي، آڪسيجن ڏين جي بڪام
ڪوشش ڪندين.

تون منهنجو ڏرم امداد ڏسي، ڪجهه اداس ٿي وئي. چئي ”ايڏي ڏرم
ٿي! تو سايد هر شي وساري ڇڏي آ، ڪيسن جي ڪڍ، بوگس بڪو
ٿيڙو ٿو ٽڪو.“

”دهي سڪون خاطر تخنيون وٺڻ ثواب آ، ثواب ڪهڙن خاطر ته
بسن بسن جو هلندڙ ڏيندا آهن، مون ته صرف تو جهڙي بندر ماڻهوءَ
کي پلائي...“

پاڻ لاءِ بندر جي لفظ ٻڌي، تنهنجو منهن ٽمڻي هني ويو، مان توکي
تنهنجي ئي لفظ واپس ورائيندي ٻڌايو ”اڄ مون کي پيار نه ڪر، هو هينئر
مون کي هڪوئي ياد نه پيو اچي... ڪوئي ياد نه پيو اچي مون توکي و هتي
وساري ڇڏيو هي.“

بهر حال گذريل واقعي کي قسبندي ڪرڻ جو ڪو واحد مقصد ڪهائين؟
جي تخليق نه آهي. مٿي مان جڙيل ڪهانيون وريءَ جي لدوءَ جيان ڀري
ٻوڏيون آهن. پر ڪڏهن ماضي درد جو درياهه سڄي، ذهن جي سڄو ڌرتيءَ کي
رنگي ويندو آهي. ستون سٺن جيان سرحدن لڳنديون آهن ۽ ماڻهو پنهنجي
تحقيق ڪيس سوک جي سراب جي هيڪر وري پئڻڪن لاءِ تارہ دم ٿي
ويندو آهي.

اڄ پوري مٿيءَ جي ماحول ڇڏي ڪي سار ٿيا تنهنجو جيل ڪڏهن
پنهنجي نه ذهن ۾ ڪونه آيو. ان وج ۾ ائين شهر ڇڏي ڳوٺ آيسين. ڪنهن
گهر سانگي شهر اچڻ ٿيو به سهي، ته تون ملڻ جو ڪڏهن سنيان ٿي
نه اڀريو. پتريقدر جو ان آخري ڏينهن هيٺرويل ڀرتيءَ تان موسيڏي،
جڏهن توکي پويان بس ۾ جاءِ نه ملي (ها چاني وٺي ڳاڙن پيسو رهين) تو
چيو ”رني آهي؟ پر تن هجڻ ها ته هڪ ٻئي کي دوست سمجهي ٿي ڀاءُ
ڪريون ها. اڃا به هينئر سڀ ويڇ واري پر جي پند.“

”هن جڳ ۾ اهو به هي ممڪن“ جو پر سگهي ڏيو، هو پنهنجي پويان
عذاب جا ڏنڻ ميا ليڪا ڇڏي ويو. عذاب جي وسري وڃڻ به سهي، ته به
پنهنجي ندر ۾ اڪريل آهي ليڪ رانگي نه ٿا سگهجن، تيڙو ۽ جو سمڪو
بوگس بڪواس ڪيئن جو ڪنڊ آهي عذاب سڀ درگزر، پر مهنجي من
جو، هڪ حصو هميشه لاءِ پونئو ٿي ويو. ان جي تلافي“

لهندي لهندي چيو هينئر ”آءُ دعا ڪندس پيسور. اسان هٿ به هڃون، خدا
ڪري خوش رهي سگهون.“

لفظ ”اسان“ مان منهنجو حصو ڪمي وٺ بي ڏيئي جي ڪتاب ۾ ٿيڻ
ماڻهو دعائون ۽ بد دعائن جي اثر کان بي بارت ٿيندڙ آهن“ جو بڻ ڏيڻ ڪرڻ
ٿي تنهنجو سٺپ اچي ويو هو ۽ تون ڪجهه چوڻ جي ڪينيت ۾ منجهي
هٿ لهي پيو هئس.

بس جو اهو آخري سفر هر شاگرد کي پنهنجي اسٽاپ تي لاهيندو اڳيان
وڌي منهنجي هاسٽل تائين پهچي ختم ٿي ويو.

متحان آيو ۽ ختم ٿي ويو ڪاميابيءَ جي ڊگري سان ڪري ٻيو مون
کي هاسٽل مان ڪڍي گهر جي ڪنڊ ۾ ڦٽو ڪري. وري ڪنهن ٻيءَ ڊگ ۾

ٿي ويو.

بهر حال ڪنهن امتحان مان ڪاميابيءَ جي ڊگري هٿ ۾ اٿڪائي، ماڻهو خوش خوش ڪري ايندو آهي ۽ ڪنهن امتحان مان چپ چاپ گذري، صرف قوت برداشت جا ڪبا ساڻ ڪري موٽي ايندو آهي. بقول مومن ڪلپ، ”هو ڪهڙو ڏيهن آهي، جڏهن اسان جي من جي ڪنهن ڪومر ۽ عزيز پوما جو موت نه ٿو ٿئي. اڄ مهيجو من زندگيءَ جي سڀ کان وڏي شوڪ ڏيندو آهي.“ سو ان جي قبرستان تي خاموشيءَ جا ڪتابا ساڻ ڪري جيسين جي سگهيو، تيسين ته بهر حال جينو رهيو. پوءِ نيٺ ته مٽي مٽيءَ سان ملي ويندي. انسان فنا ۽ هر شئي ويران بڻجي ويندي. اهڙي سمي قبرستان جي خاموشي گذر گهڻ ۾ جڏهن چنڊ جي چڪا ويران واسيندي، تڏهن هڪ برهن روح پن لڪائي ٻي جون مٽيدو. هو پنڌر بڻجي ڏنل آستان ڳوليندو. وٺن بستيون هن کان پري ڀڄنديون. ها ڪهائي ورهين کان ورجائي پئي، پوءِ به تاري رهندي. تيڙو جو ٽمڪو ڪڏهن به حتم نه ٿيو پنڌر جي آتما ڪڏهن به مڪتي نه مائيندي، جو مسلسل محبتون پن دوستن جي وچ ۾ وڇوڙو بڻجي ويون وار حيدريءَ وڌ تان، رما پاڻ ۾ پهر ٻيڙي ڇڏي.

تخليق جو موت

هميشه جيان هيئر به عيد آئي ۽ گذري ويئي - دستور موجب هن عيد تي به صوم ۽ ڪشش جا ڪٿور بدلجا هئا - قانين کي چنڊ ڪو بڻو هو، بتيون چنڊيون هيون، پردا مٽيا هئا ۽ رڌڻي ۾ سڳداسي چنورن جي هٻڪر بهڪي هئي.

هستي ۽ جون اهي سيڙيون سيڙيون ڳالهين ٿيون ويهه جوڳيون هن، جو هميشه ورخائينون آيون هن ۽ ورخائينون رهيون سيڙيون منڊڙيون ڳالهينون، هڪڪيون سٺڪيون پادون، مڙيون موسمون، پيار دستور ۽ سبون رسمون - هڪڙيون به ويهه جوڳيون هن اهي شيون - باقي بي ويهه ڪير اهي ته ماڻه جي تند جا ٿندي ويرم ئي ٿئي لائي¹

سو هن عيد تي به هر ڪم ٿيڻ ٿيو هو جيئن هميشه ٿيندو آهي باقي به هي هڪير ته عور²

عزير منهنجو دوست هو. دوست به هينئر ئي جوانس جو آءٌ به ٻين وانگيان ملن جي پڄاري آهيان. باقي اکين اڳيان هوندو هو ته دشمن ڪري ليڪدي هئي مانسوا ان کان پوءِ منهنجي ۽ عزيز جي وچ ۾ پيو به رشتو هو. اهو هي ته عزيز منهنجي ماءُ جي ماءُ جو پٽ ۽ منهنجي ناني جو همشڪل هو. ان مان ثابت ٿيو ته هو منهنجو مامو به هو. پر خير مامو منهنجو ان ڪري هو، جو هو منهنجي ناني ۽ نانيءَ جو پٽ هو باقي سچ پچ هو منهنجو دوست هو.

عزير کي عزيز ڪري هائي ئي سڏيان جو منهنجي اکين اڳيان نه هئي. باقي سامهون هوندو هو ته هميشه ”يزيد“ ڪري ڪوٺيندي هئي مانس، جو هميشه ٻيو اکين ۾ آڻڪندو هو.

سڌس عمر اڄ کان هڪ سال پهرين ايتري هئي جيتري هينئر منهنجي ۽ منهنجي عمر تڏهن پورا پڄهويهه سال هئي. اسان ٻنهي جون عمريون ساڳيون ئي هيون. چئن پئي هڪ جيڏا هڪ جيان ۽ هڪ جهڙا هئسڻ. باقي فرق ڪو هو ته حالت ۾.

انگريزي محاوري مطابق عزيز به ”وات ۾ سونو ڇمچو“ ساڻ ڪري ڄڻو هو ۽ مان به، پر مون کي اتفاق سان حالت ساڻ ڏٺو سو منهنجو ’ڇمچو‘ قائم رهيو، باقي عزيز جو ’ڇمچو‘ ڇڏائجي ويو. تڏهن، جڏهن عزيز اڃا پنڌ ڪندڙ مس هو. اسانجو نانو مٿو ته عزيز به ڏٺڙجي ويو. رڪو سڪو کڻي نهنو. هميشه هاسٽل ۾ رهيو ۽ ڏڪا ٿاها کائي پڙهيو. سو ننڍي وهيءَ ۾ جو ڇمچو جهلڻ ڏانءُ نه آيس ته وڏو ٿي به عزير منهنجيءَ ۾ ۾ اهو سونو ڇمچو وري ڪڏهن نه سڀريو.

اسان ٻئي تعليمي ميدان ۾ گڏ گڏ هلياسين. مئٽرڪ کان وٺي ايم- اي تائين. عزيز هميشه پرائيويت ٿي پڙهيو، جو اسي رهن جي ماستري مائٽ ۽ نپٽڻ به ڪو چرچو ته ڪونه هو نه؟ ۽ جڏهن ايم- اي هڪئي سڀن تڏهن هيڪڙ وري اڪيلي سر سوا پن سو رهن جي نوڪري وٺڻ ۾ هڪامياب ٿي ويو- سو جيئن هڪاڻ عزيز به وسان ڪين گهٽايو هو، ۽ تڏهن مان به ساڍن چئن سون جي ماستري وٺڻ ۾ کڻي وٺي هٿس ڪائس.

عزير رهندو ته ڳوٺ جي هاسٽل ۾ هو، پر نظر ايندو هو هميشه حيدرآباد ۾. ڪنڊ جو جهاز جيڪر پڏيم ها ته به ايترو رڃ ڪونه محسوس ڪريان ها.

جيترو عزيز کي ڏسي رنجي هئس دل ۾.

جڏهن به در پٽ، سامهون عزيز ته هوندو ئي هوندو هو - ڪڏهن ٻارن جا بوسيدارم

لهرائڻ جا سبب ٻڌائيندو هو. پر منهنجي ذاتي خيال هو ته انهن سڀني شين کان سواءِ اهم سبب جيڪو کيس ٻئي ڏيهن سمر جا سور سڻ لاءِ آڀاريندو هو، اهو هو سندس ڀڪڇو ڏسڻ جو شوق.

آءُ کيس ايندو ڏسي فورن وڃي لڳندي هئس پنهنجي ڪرت کي. جلدي جلدي فرح کي تلو ڏيئي ڇاهي وڃي رکندي هئس وهائي هيٺ، پوءِ ٻٽ روم ۾ وڃي ڪپٽ مان صابن تيل، ڦٽي پيسٽ، نوال ۽ اڙيون ٻيون شيون هڪڙي انهن جي جاء تي هڪو 'هالو چالو' سامان رکي ڇڏندي هئس.

اهو سامان به سندس محبت ماري هڪانه رکندي هئس، پر ان لاءِ جو سري کان ماڳهن هڪ شيء به ڏسندو ته هڪ ڄاڻندو هو ته اهي شيون مون ئي کڻي هڪڙي گور هڪڙي آهن پوءِ هڪهن نه هڪهن طرح اک بچائي منهنجي روم مان اهي شيون تڱاڙي وٺندو هو.

منهنجي هڪا هروڀرو ساڻس دشمني صرف دشمنيءَ کان هڪانه هئي، پر سندس اعمال ئي اهڙا ڇڏا- ڇڏا هوندا هئا. اهڙو سڌاترو، جو صابن کڻي ته سڄي ڇڪي ٻيرن تي ئي لائيندو هو. چئن ماڻهن جي پيسٽ هڪ ئي وقت پوري هڪندو هو. تيل جي تيسين جند نه ڇڏيندو جيئن وڃي باقاعدي ان ۾ لهي نه ڏي.

منهجو خيال هو ته، عزيز اڳوڻو حيدرآباد ۾ ئي اچي پاڻ کي لاهيدو جوڙيدو آهي باقي جيترا ڏيهن ڳوٺ هجي اوترا ڏيهن اتي اها جمل هڪري ئي هڪاهه. سومون کي ايندي هئي سندس انهن ڳالهين تي مٿيان هڪڙ به ته اهڙو ئي هو جو پري کان ئي ايندو ته واهڪڙ واهڪڙ ڪيون ايندو. هن مهل ٻوٽ جون ڪڙيون ايندو ته زور سان وڄائيندو هو جو اڌ ميل تان سندس اچڻ جو اعلان ٿيڻ لڳندو هو.

مسيءَ جي ميز تي مجال آهي جو ڪير ماني کائي ساڻس پيٽ ڀري؟ چڱي خاصي مير جي روماسي ماحول تي، چڪڙ چڪڙ جي آواز سان، پاڻي ڦيري ڇڏيندو هو.

سندس انهره بي قالي روش ڪري گهرجي باقي ماڻهن جي عام صور ۽
منهجي ساڻس خاص طور ڪانه ٿندي هئي. سانت سان ته ڪڏهن ويسوئي
نه. اهو وڻي ڪڏهن هن شيءِ ۾ هٿ وجهندو هو ته ڪڏهن هن شيءِ ۾.

هيڏانهن هوڏانهن ڏسي گهرندو هو ڊرائينگ روم ۾. صوفن کي ڪڍڻ
ڪٿي رکندو هو سيرايمڊي هيب. ڳولڻ آڏل بوت ۾ گپ جا گارا اچي
رڱائيندو هو ڦاٽن تي. پوءِ سو رکندو هو پٽ تي ۽ پگهرهائڻا پير وري صوف
تي. ماني ڪٿي هٿ ته ڪڏهن نوال سان اگهيڻ ڪانه پائيندو هو ته
پتيون ۽ پردا آخر ڇا جي هڪڙا آهن. آءٌ سندس انهن بي ڊيگن تي ويهه دفعا
توڪي به چڪي هونديس، پر کيس هڪو اثر ئي نه ٿيندو هو. هميشه اتي
ويندو هو، هئي، ثبوت ڪهڙو آهي ته اهي پٽ تي لڳل ليگهه، گادين تي تيل
جا ڏها ۽ ڪورن تي پيرن جا نشان منهنجا ئي آهن؟

پوءِ ته مان هوندي هئس موقعي جي تلاش ۾ ته ڪيئن کيس سڳ سوڌو
پڪڙي لهي ڪريان، جو آئيندي گهٽ ۾ گهٽ ان ريت لڪه ڪورن ته
چڏي ڏي.

سو هڪ دفعو کيس موقعي تي جهليو به هئم. سندس پاڻ هائڻ-هٿن ۽
پٽ تي لڳل تازن ليگهن جا مگر پرنس ملائي بطور عيني شاهد، مٿي کي
وٺي آئي هئس جاءِ واردات تي. ثبوت ثابت ٿي ويڃن کان پوءِ سڌيءَ طرح
آمن ڪي ۽ ان سڌيءَ طرح کيس نوٽيس ڏيندي چيو هئم، ”امي، جي آئيندي
ن ريت، ڪريٽ ڪٿي وٺي ته مان کيس سڌو ريمو ڪنديس سپريم
ڪورٽ ۾ بابي جي اڳيون...“ آمان کي خبر هئي، اول ته باسو منهنجو ڪيڏو
مان رکندو آهي پيو ته بابي وانگيان منهنجي وات تي به گهڙو مٿ ٺاهي-
سو جي اهي خبرون ويون بابي جي هڪن، ته اوڏي جو اوڏي مهل ٿڌي تي ئي
کيس ’ڇانو‘ ڪرائيندو. سو ان ڊپ کان آمان، ايڏا سخت ڳالهه ڏنا عزيز کي
هو غريب سمجهي به سگهيو هو ته پيش ۾ اها ناگوار تبديلي ڪا
گرفتاريءَ کان پهرين جي احتياط ۾ [Beil before arrest] ’ضمايت‘ طور
آيل آهي.

هڪٻن ۾ منهنجي ۽ عزيز جي ٿيٽ خاصي ملندڙ هئي. هميشه ڳوٺ
وڃڻ کان ڏ ڪلاڪ پهرين منهنجي اڳيان اڳيان ٿرندو هو. چئي، ”ملائو

ڪتاب ڏي، رير ۾ پڙهندو ويندس وري ياد ڪري ڪٿي ايندس.“
آءُ ظاهر آهي ته ٺٽي جو جواب ڏيندي هئي سانس. پوءِ عزيز هڪڙيءَ تي آءُ
پيءُ تي، حسين وڃي ڳالهه پهچندي هئي امان جي ڪن، ڪڏهن عزيز کي
ڳالهائڻ پوند هئا ڪڏهن موڪلي.

پر گهڻو ڪري امان پاڻ وچ ۾ پئي ڪتاب وٺرائي ڏيندي هئس، ۽
وعددي تي ته ڪتاب هيترن ڏينهن ۾ ڪيري حماطت سان واپس ڪيو
ويندو پر جيڪڏهن مهجڻو ڪو ڪتاب گم ٿيو ته مون کي پڪ هوندي
هئي، ”مڃين ته مڃين ڪتاب ضرور عزيز جو ڪيل آهي.“ پوءِ آءُ سدرو ٻڌي
سائرس وڙهن جا ساڻا هڪڙي هئس. هتان اڃان منهن ڪڍندو ئي من هو
ته آءُ به وٺي ويندي هئي سانس هڪ ئي ساء ۾.

”پزيد ڪتاب“ نده“ پڇندو هو، ”ڪهڙو ڪتاب؟“ ”اهو جيڪو ان
ڏينهن کڻي وٺين.“ بغير ڏسي مهجڻي لهجي ۾ هروڀرو جو اعتماد هوندو هو.
ان ڳالهه تي عزيز ڪشندو هو قسم، چئي، ”امڙ ستو جو سهند“ پر آءُ
ڳالهه ڪاٽيندي هئي سانس وڃ مان، ”مڃين ته مڃين ڪتاب تنهنجو ئي ڪير
هي.“ چونڊو هو، ”موليٰ علي جو...“ پر منهنجو زبردستاني کان پهرين ئي
شوڻي ويندو هو، ”وري اچڻ ته ڪتاب ڪيو اچڻ...“ ته مهجڻي طرفان
پنهجي عزت هٿ مٿي پئنج... ٻڌئي... عزت اڳ ۾ ئي پوري سوري
اٿئي... هي اها به هلي ويئي ته...“

ڏمڪيون ٻڌي پيهر قسم جو سلسلو چالو ڪندو هو، چئي، ”حضرت
عباس جو سهند مون کي ناهي خبر.“ پر سندس انهن قسم تي تيسين اعتبار
ڪانه هڪڙي هئس جيسين وڃين ساڳيو ڪتاب پنهنجي ڪنهن وهائي به
سوم هٿان نه ڪڍان، پوءِ ان لٽل ڪتاب کي ان ريت لڪائي ڇڏيندي
هئس جو عزيز جي اک نه چڙهي، ان احتياط کان ته هي آئينده سچي پچي
ڪو ڪتاب کڻي به ويو ته کيس وري ان رعب سان ڊٻائي نه سگهيو.

تن ڏينهن اسين رهيا هئاسين پنهنجي پراڻي جاءِ ۾، جنهنجا چار روم
چمڪي ٿا هئي سان کي ئي پورا سر ٿيندا هئا. بابو ۽ الطاف (مهجڻو پيءُ)
انهن هميشه جا حقوتي، سو به هي ڪنهن جي حد دخلي ڪن ۽ ته ڪو
بيوئي هن جي ڪمرن ۾ وڃن جي همت يا حجت ساري.

بہی تیس ۽ ۽ مان، سو عریر ایدو هو تہ گھنو ڪري امان جي ئي روم
 ۾ گد ریدو هو. ڏينهن جو سوڙهو سگهڙو ٿي ويهائو چو ڪري لیتو
 پيو هوندو هو پيسگهي ۾، ۽ رات جو سمهدو هو سدس جي ڪٽ تي.
 حيتريون راتيون عريز اسان وٽ هوندو هو اهي مڙيئي راتيون مڙي پٽ تي
 سمهدو هئي. ۽ مون کي ڏسي اُن ڳالهه تي وسدي هئي باه، هو تہ مون کي
 ڏسي ڪنهن نہ ڪنهن بهاني ڏينهن ۾ هڪ دم وروڙ چوندو هئي، ”پٽ تي
 ڪدهن ڪڏهن سمهن بہ ڏاڍو مزي وارو ٿيدو آهي.“ ۾ مون کي خبر هئي تہ
 پٽ تي سمهن ڪيتري قدر مري وارو ٿيدو آهي خاص ڪري پيري واري
 هڏس.

”حر مان، تون مهن ڪڙو ڪري چوئس چوئس تہ تون پٽ تي
 سمهن ۽ لات صاحب سمهن ڪٽ تي.“

هو چوڏي هئي، ”مون کان ائين نہ ٿيدو، مون کي پٽ تي سمهن حراب
 ڪونہ ٿو لڳي، پوءِ هروڀرو...؟“

امن کي عزيز جون وري پيون ڳالهيون ڏکيون لڳنديون هيون. هوندو هو
 هميشه جو دهريو. ڪندو هو سدائين ايتون ستون ڳالهيون. پاسي کان
 ويهي فضيلت سان ڪا ڳالهه ڪرڻ تہ ڇڻ سڳو ئي نہ هو. پاسي کان ويٺل
 ماڻهوءَ کي ڏک هئي هئي اصل ايڏو تہ ڪٿ هڪندو هو هو آءُ ڪاٺس
 سجدگيءَ سان پڇندي هئس، ”عرير تون ڪٿي اڳئي ڄم ۾ بيم ماستري
 تہ نہ ڪئي آ؟“

هڪ هند ويٺي بہ ايڏي چري ڪندو هو جو ڪل ڪل ۾ صلاحون بہ ڏين
 بڳدي هئي ماس، ”بس پائي، جي انهن Random Activites کي ٿورو بہ
 Arrange ڪرين تہ بيد ماستر سان گڏ ڊانس ماستر بہ ٿي سگهن ٿو.
 پنهجي خاندان جو مهن مٿي ڪندي پيو پلا ٻارن کي پڙهائڻ واري
 ماستري ۾ رکيو بہ چاهي؟“

سو اُن چڙندي هئي سدس اُهرئي پني ۽ اتي سڀي ڳاهين تي. الله
 رسول بہ تہ هروڀرو اکين ۾ اٽڪندا هئس نہ....

هڪ لڳان گهڙيو هو باٺ روم ۾. ڪجهه دير ٿي تہ اتان رڙس جي ورو
 وار لڳائي ڏنائين.... ايڏو تہ حشر مچايو هئس جو اهي اتو ڳول وڃ ۾ ڇڏي

چي در تي پسي هئس. ايتو مي چين ٿي پچيئيس، ”چا ٿيو عربي، چا ٿيو،“ اندران جواب ڏنائين، ”ڪج ڪونه، سر گرمي ٿي لڳيم.“ اهيءَ چيس، بلائق، ان تي هيڏيون رڙيون. مون پانوته ڪو...؟“

چئي رڙيون ان ڪري ڪيم جو هتي حيار ٿيم ته حذر ٿين جاءِ جوڙايو تڏهن باٺ روم ۾ پڪا هائڻ نه وسارجو، جو گرمي ٿي ٿئي. هتي به جيڪر ٻهر ڪراڻ ها ته تير وڃيم ها وسري...“

ٻاهر نڪتو ته چيو مانس، ”عريز، تنهنجي فڪر ۽ تدبیر جو پرور باٺ روم ڪر شروع ٿي وري اتي ئي دم ٽوڙي ڇڏي- واه واه چا حيلن جي ڏاڍا آهي؟“

ان تي عزيز ڏٺو هو هڪ وڏو ليڪچر مان جي ئي ڏو، جهنجوت ڪجهه ان ريت هو ته Sex ڪار وٺي Soul تائين سوچ جو پهريون سيميٽر باٺ روم ٿي آهي. ۽ وساحت ڪندي ڪي اهڙيون ڳالهيون به چئي ويو هو جو امان به به هٿ ڪري ورتا هئس.

چيو هئيس، ”مٿا الله رسول جا ٽريل چورا، ڏين ٿو ڪم ڪم ڪم ڪم منهن جي منيئي مري ويئي ٿيئي- تنهنجي گهر ۾ پير رکن سان لڄمي ئي نه ايندي ماريا بهي لڄتا.“

ان تي عزيز ويندي ويندي چونڌو هو، ”خدا رسول جو ناهيان ورتل ادي منهن جي منيا ته فيراڌال جي ندر ٿي وئي ائم- پگهار پورو ئي نه ٿيو سو...“

۽ جڏهن عربي امان جو ٿڪ بڻو ڪاٺي پٺ ڏيندو هو ته هميشه هو ڪن ۾ پاڻي آڻي چوندي هئي، ”جڏ ٿي ڪريانس ته هاو ٿو سڙيم، پر امان ٿي اهڙا اٿس- ڏسان پئي ته لهي به ڪيندو ويو آهي، حذر ڇڏو هو ته به سندن پير اکين تي رکي چوندو هو، هي منهنجو ڪم آهي ڪم.“

قرص کڻڻ لاءِ مون کي ڪيئن ڪيئن قائل ڪندو هو، ”سوا به سڀ پگهار- تنهن مان هاسٽل جو بل پريان، ڏوبهءَ جي ڌلائي ڏيان، ۲ ويلا مانيءَ جا ڪين، شيو جو سامان وٺان، به- تي قلمون ڏسان...“

آءُ اهو سڄو پروگرام ٻڌي پئسن ڏيڻ کان لوائڻ ڪاڻ چوندي هئس، ”يلا قلم ڏسن ڪو هروڀرو فرض آهي؟“

چيئي، ”پنهجي من جا پاڻ تي به ڪي حق ٿيندا آهن آخر“

ورائين. "تو کي ڪهڙي خبر؟ منم ڏس فرسٽرشن کان فرار جو سڀ کان سستو نسخو آهي مانهو ته پاڻ کي پريائين لاءِ الائي ڪهڙ ڪهڙا حتن ڪندا آهن."

"اها ته هڪ ڳالهه هڪ ماهي، حڏهن موچڙو گهٽ مائي ڍڙ تي هجي ته پوءِ فرسٽرشن فرار بچي ويندي آهي."

کيس چون ڪان ته ائين چيم پر دل ۾ پاڻ تي ڪلڻ لڳي هئس. مون کي سوچيندو ڏسي ڇڏين، پروگرام سڄو تنهنجي ڏو آهي تون ئي ٻڌاء ڪهڙو Item واڌو يا اصول آهي جو ڪڍي ڇڏيان؟"

۽ مان کيس صلاح ڏين لاءِ واقعي سوچڻ لڳي هئس ته ڪيئن هو و ڌو Item کي ڪٽ ڪري، کيس پگهار جي پورٽ جو ڏسيان جو ٿيندي هو قرض ڪٽڻ کان بچيو رهي.

"... ڇا منم جو پروگرام ڪٿي من جي موبهار کي رهڻ ڏي ها، مانيءَ جي ٽن ويلن مان هڪي به ڪري ها - يا ڏوهيءَ کان ڪهڙ ڏوئارن ڇڏي مجنون ٿي رستن تي هليو اچي ها - انهن Items مان ڪهڙو Item واڌو هوس آخر؟ تڏهن مان سمجهي به سگهي هئس سواءِ ان جي ته، عربيءَ جي جاڻ تي ملند پوئتي جو پير به ڪڍڻو به وٺڻ تير هو؟

بيشڪ وعدي جو هميشه سچو رهيو - هتان اڃان پگهار ملندي ئي هئس ته فورن جي در تي ٽيڪسي بيهاري پهرين قرض چڪائي پوءِ ڳوٺ ويندو هو سندس در تي بيسر ٽيڪسي ڏسي ڄاڻي وائي چوندي هئس، "ٽيڪسي بيٺي" ٿئي عربيءَ ته پٽ ڪاراڻان ٺاهو ڪو."

ڪڏي جو هو ڏيو سوڦين، اڃان هتان گهر گهڙندو هو ته هڪ نظر رڌئي ڏانهن وجهي مان کان پڇندو هو، "اڏي آهي ڪا شيءِ ڪاڏي لاءِ هڪن سٺائي ئي سٺائي؟"

آءٌ وڃ ڀر ئي ورائيندي هئي ساس، "بلڪل سٺائي ئي سٺائي..." سو پٽ جو ٻڌي سندس منهن تي سچ پچ سوچ جا ليڪا وڪرڻ لڳندا هئا. پڇندو هو، "ته پوءِ ٽيڪسيءَ کي ڪجهه وڌيڪ ڏيئي بيهاري؟" ها... جي مهاڳو به چڻيئي ته..."

پوءِ تڪڙ تڪڙ ڀر ڪوسا ڪوسا گره وات ڀر وجهندي ويندو هو ۽ واھ

واه ڪڍو ويڌو هو. ويڌي ويڌي چوندو ويڌو هو، "واهي گهر جي روئي پاتيءَ ۾ به ڪو صرح جو مرو آهي. پر اسان پاران اڀاڳن کي معراج ملي ئي ڪونه!"

هڪ ٺڪڙ پريان کان ئي پاڻ سان هڏي ساري بيٺي لوڏيسو آيو، جيئن، "T-B ڪئي اٿس لارمي ٽيچنگ ۾، سو آيو آهي T-B ڪرن... پر رهنديس اوهان وٽ ئي. جو ڪو هاسٽل ۾ داخل ٿي ملندڙ ۽ نڪو ئي پاڻ ۾ حال ٿي ساريان."

اها ڳالهه ٻڌي، منهنجي جو منهن جو پيو ٿو ٿي پاڻ به هو تڙي ويو. سو چيئين، "ڪڪر ڪڪر جو تون ان آزار کان بچي ويٺين، ته ۱۲ مهينن مون وانگيار گيسيءَ جي لڪاءُ پيو لڳائي ها." ڪمي چيو ماسر خير ۱۲ مهينا لڪاءُ ته هاڻي پيو لڳندڙ. تون ته پڇاڙيءَ ۾ سرٽيفڪيٽ به وٺيو ويڌين ۽ منهنجي لڪاءُ جو ته ڪو ڪڙ تيل ٿي به مڪرندو."

سمجهي ويو سو چيئين، "نه مان هر ويرو اوهان کي تعقيب نه ڏيندس. چڱي عرصي لاءِ رهڻو اٿم نه."

چيم، "تون پاڻ جا تعقيب نه ڪريس اها ساڻ کي ڪرڻي پوندي آهي. نل ڪولين ته بند نه ڪريس، رات جو ٻيڙين جا ٽوٽا ڳولهن لاءِ سڄي گهر جون بتيون ٻاري نه ڦٽائين. ڪڙيون وڃائي وڃائي ڏين جا دهڪ ڏين..." چيئين، "نه، نه، آئينده ضرور احتياط ڪندس، بس پاڻي وعدو..."

"هي ڏس پٽي تي لڳل ليگه... تين هانيون گاديون... ۽ ڇپ ٿيل وهائڻ-ڇڪڻ جي قدلين تي رانگان هي سڀ تنهنجي ايڊگائيءَ جا ثبوت آهن..." مون لڪ ڇپ ۾ کيس سدس بي تاتي هٿ ڇڏت جو احتياطن نوٽيس ڏيئي ڇڏيو جو آئينده گهٽ ۾ گهٽ يا 'خيال' ڪري نه ته 'حانو' ٿي هڪري.

بس پوءِ عزيز رهن لڳو هو اسان وٽ ڪجهه پاڻ 'منجهه' هڪيائين. ڪجهه اسان سمجهوتو ڪيو ۽ اهڙيءَ طرح وڙهندي ڪندي، ٻڌندي ٻڌ ٿيندي وقت جو وهڪرو وهڻ لڳو هو. گڏ ڪر اڃان به هڪ ٻئي کي چوند هئاسين، لفظن جي ڏي وٺ ۾ 'ڪنو قلعي' به ٿي ويڌي هئي، پر تن ڏيهن منهنجا نظريا به مزل هوند هئا ۽ عزيز کي به بهرحال سان وٽ رهڻو هوندو هو سو ننڍي ننڍي لفظي چڪرين کي هڪ ٻئي جي 'ب' جو سور

بڻائي وهدا هٿاسي جو تڏهن منهجو خيال هوندو هو ته اسين سڀئي لفظن جا
 ئي سهيل ٿيون اندر ۾ جي رڳو اڳريون اٿئون ته ڇا ٿي پيو سو ڪوشش
 بهرحال ها هوندي هئي ته هڪ ٻئي کان مات ۽ ڪاڻجي. عزيز مونکي سڀي
 سيرا ۽ مان جي سوا سيرا ۽ پڇيائين ته مان ۽ ڪهڙي؟

اسر ۾ مونکي هوندو هو پنهنجي Ego جو ڏيڻو حيار، سو ن Ego جي
 حفاظت ۾ گر ڪڏهن ڪڏهن نڪري ڇڏي ۽ وڃي هئي ته پوءِ Sorry
 ڪرڻ به ته آخر جهڙن تڙن جو ته هڪم به هيو ۽

ڪڏهن ڪڏهن امان وٽ وڃي وهندي هئس چوڻدي هئي، تنهنجي عزيز
 سان ها رور رور جي ڪل ڪل مون کي ڪن ٿي پر جي. گهڙن جا ٻني
 سڪيو ويو ان طرح ته، جهر ٿي ڪڏهن تون سڏي ٿي ته تهجي لاءِ
 سان ڪڏهن به ڪيڏا ورتا ۽ ۽ گرم ڪيڙا. مان ڪڏهن به حيدرآباد ايندو
 هو ته عزيز لاءِ ورتل سامان مان ايترو ته تهجي لاءِ ڏيئي ويندو هو جو ج
 تائين تهجي اهي ڪيڏا ڪيڏا ۽ پهريل سوئٽر سيالي رکي اٿم.

آءُ امان جو اهو بليڪ مير ورو موڊ تائي ويندي هئس، سو ان موضوع
 کان هتي عزيز کي موضوع بڻائي چوڻدي هئس، ”پر امان، اهو ته تون به
 سمجهين ته اهي ڏيئي ڏيئي ڏيئي هن ته ڪڙم جو اثر ٿيو ۽ ڪيڙ جو.
 ”خرويو الاڻي ڪهن ٿي؟“

مان رخ مان ورائيندي هئي، ”ڪڙم ۾ رهيو ئي ۽، اثر پلا ڪڙن
 ٿيندس؟ نيري لا ڪون ئي ترجي ويو.... نيرڙو هو ته بابو سندس پير
 کڻي ٿي.“

آءُ چوڻدي هئس، ”پر امان ٿئي هڙ چڙو، تون اجايو ٿي ڏج ڪرين؟“
 جيئن، ”تون چڙهيدي هيس ته هانو سڙندو اٿم“

”... ۽ منهنجي جاني عزتي ڪري منهنجو هانءُ“ ساڙيندو آهي سو؟“
 جيئن، ”تنهنجي هڪڙو عزيز مي عرتي؟ توکان هو هڪڙا ٿيندو آهي سو؟“
 ”حمر اٿئي امان، اڃا ڪلهه تازو مون سان اٿڪيو آهي. ڪلهه شام
 سهنجون ساڙيو آيون هيون ته ويهه چڪر ڏيئي مون کان پڇيو اٿس ته،
 اهي ڪڙن آيون آهن، پاڻ ۽ پير ڇا ڪندا اٿس ۽ پريوم ڪهڙو پور
 ڪنديون آهن؟“

چيئن، برابر آهي ڇيڳرو، پر تون مع ڪرينس ها..."

"مع ڪئي ماس، پر خرقني مون کي ڇا چيئن؟"

آمان وڃان ڳالهه ڪٽ ڪري چيو، "پهرين تون ٻڌ ته تو منع
ڪيئن ڪيس؟"

چيو مانس، ڪٽل کاتا، تنهنجي ڏانهن خون ناهن آهي پريوهر،
ڇٽل ڪارتوس؟"

تنهن تي مون کي ٿو چوي ته، "ڏانهن جون تنهنجي به نه هيون- پر دعا
ڪر جو ڇاڻين حيدرآباد جي هن گهر ۾، جي ڄمڻ ها ڳوٺ جي ڪنهن
غريب جي گهر ۾ ته هينر تون به چيڻان پئي ٿين ها يا اڳت وڃي نين ها."
فجر ٿيندو هو ته عزيز کي لڳندي هئي چاهه جي پاڙ، هو سدا جو چلولو،
سو پڌ نه هوندو هئس ته سمهن مهل رات جو جتيون ڪٿا لاهي ستو، سو
فجر جو اٿي آسان جي ڊپ کان سوهاڻن ۾ آمان کان پچندو هو، "آدي
منهنجي جتي ڪا ڏني؟ لا، ڪٿي لائڻ؟"

ڪيترا دفع هي پادر منهنجي سيرانديءَ سٽي ويو هوندو، مون کيس
ٿو ڪيو به هوندو، "حتي سمهن ات سٽيدو ڪر آهي گهيتلا، ان ريت
منهنجي سيرانديءَ جو سٽيو وڃي سو مڃي رات خراب خواب ڏن ٿا..."
چيئن، "خراب ذهن کي هين ڪر خراب خواب ٿي ايندا آهن، فرائڊ ائين
ٿو چوي..."

سار ڪاٺيڏي وراڻيو مانس، "مون کي ڇڏي فرائڊ ڏاڙهيڻ تون آهي
ڳالهيون ڪڏهن ڪيون؟"

چيئن، "اهو جيڪو گلاس جي روڙ تي Spiral ڪوڊ گهرائيند آهن، سو
تڏهن مون به کيس ڳالهه ٻولهه ڪئي هئي؟"
پچيو مانس، "پهرين آيو به هئي؟"

چئي، "واه ڪاٺي ڊجال وانگياڻ اوڏي مهل اچي حاصر ٿيو،"

"پوءِ پلا قوم جي مالي ڪهڙو پيغام ڇڏيئن؟" پچيو مانس.

چيئن، "قوم لاءِ ته سو رڳو خواب جي تشريح ڪري ويو باقي سو
تنهنجي خاصي مٿي پليڊ ڪيائين."

"ڪجهه پنهنجي لاءِ به ته ڏارو هٽائينس ها؟"

ورائين، ”ها پڇيو هومانس- پر چيئن تو جهڙن الله وارن جون
’حشريون‘ آهن فرشتن جي هٿ! باقي مان رڳو ماڻهن جا ڪچا ڇٽا ٻڌائيندو
آهيون- سو ويندي ويندي تنهنجي نالي چئي ويو ته- آءُ سندس چڙو پوڻو
ٿيان. باقي پاڻ ته منهنجي به ڏاڏي لڳي!“

سو ڳالهه ٿي ڪيم ته فجر ويل عزيز کي لڳندي هئي ڇانهه جي ٻار،
۽ سرهاڻس ۾ آمان کان پڇندو هو جتي؟ جو- سو هڪ دفعو سندس اهو
پڙلاءُ منهنجي مڪن به پيو هو. سو پنهنجي روم جي دري کولي ڇڏي پنهنجي
پڇيو هومانس، ڇا ويو ٿي عزيز؟“

ورائين، ”منهنجا پادر الاڻي ڪيڏانهن ويا؟ ايڏانهن ته ناهن؟“ مان
اتن رڙ ڪري ڇڏيو هومانس، ”ها ها پسائي رکيائمان؟ منهنجي روم ۾ اچ، اچي
کڻي وڃ...“

اهو چئي منهنجي ته اک اک سان لڳي وئي هئي پر صبح جو ڏٺم ته مود
ليڪ نه هو آمان جو. رڌڻي ۾ گهڙيس ته عزيز ات ڇانهه جا وڏا وڏا
سرڙاڪ پئي هيا. مون به آمان کان ڇانهه گهري ته ڏيڻ جي بدران منهنجي
اڳيون ڦٽي ڪري پاڻ وڃي لڳي پئي ڪرت ڪي. مون کي جلدي پنهنجي اسر
وارو جواب ڪرڻ لڳو. سو مان به ڌت هنيون ڇپ ڇاپ وٺي رهيس، پر هن
کان گهڻو برداشت ٿي نه سگهيو. سو چيئن، ”ديا جھن جون ڌيون
پڙهنديون آهن ته ان سان گڏ پروڙهنديون به آهن ۽ تون...؟“
”ڇو مون ڇا ڪيو آمان؟“

ڇو مان چيئن، ”اهو ڪو جواب ڏيڻ جو ڍنگ هو. اسر مهل ماڻهو اٿي
الله رسول جو نالو وٺن ۽ تون...“

”پر اها ڳالهه ته عزيز ۽ منهنجي وچ جي هئي... ۽ اسي پاڻ ۾...“
عزيز کي ڇپ ڏسي مون پنهنجي پاليسي ٿورو بدلائي پر آمان به ڇڏڻ
وارن مان نه هئي سو چيئن ”کڻي ڪهن جي به وچ جي هجي، پر لڄن به
آخر هڪ شئي ٿيندي آه ٻڌ؟“

عزيز ورتو جهٽ موقعي جو فائدو. سو چيئن ”اڏي هڪ انگريزي
قول آهي...“

مون کي پڪ هئي ته اهو قول منهنجي فائدي ۾ ڪوبه ويندو ويس ٿيندو

ٿي ٿي تيس، سو ڳالهه اڌ پر ڪبي چيو ماسر، ”ڇڱو ڇڱو هاڻ ڏس ڇانهه پر ٿي مک پويئي.“

پر عزيز کي پڪ هئي ته صبح سان ريندڙي پر مک جو گذر باهي ٿينو سو ڏاڍي اڪمياس سان پنهنجي قول پورو ڪيئن، چئي، ”انگريزي قور هي ته جنهنجي دولت وٺي- تنهنجو ڪجهه نه ويو- جنهنجي صحت وٺي سمجهو ته ڪجهه وٺي- ۽ جنهنجا لڃن ويا پائيو ته هڙي وٺي.“

اهو ٻڌي مون کي ورتي بچار، سو چمچو سڃي چڙ مان چيو ماسر، ”ڏس دام پر رک پاڻ کي عزيز نه ته.“

پر آسان جي ڪن تي منهنجي هڙ وڃڻ جو اطلاع پهچي چڪو هو سو هڙ وڃڻ تي يڏو ته ماتم مڃايائين جو منهنجو اتان ڇپ ڇاپ ڪڪڻ کان سواءِ ڪو چاروئي نه رهيو هو، چئي، ”ها ها هڙي ويس مون کي ڪهڙي خبر ته ڄمڻ سان ئي ڪي هن جا چسي ۽ جا چنهه پئسا به چڙي پوند... ڏيڻ خون ڏيون ڏسدي هيئن ته بيت نونديو ٿم... ۽ هي...“

اهو ٻڌي مون کي عزيز تي ويتر ورتي باهه، سو ساڙ مان پاسي کان لنگهندي پهچندي وٺي ماسر، ”پوڙهي ٿو هر جا سڪر چوڏ، جي وير نه وٺان ته مان به مان ٺاهيان“

ان صبح جو ڏاڪنيون لهندي سوچيندي وٺي هئس، ”مرو و جهڙو مان کي ڪيئن برغلائي ويو اڄ منجهند موٽندي جي امان جو موڊ لٽڪ رهيو، ۽ پاڻ به وجهه چڙهيو ته ڪنهن ڪڍ پاسي ڪري ڊهرٽ ته روردار پئيديساس رڳو وجهه چڙهي.“

هڪ لڱاڻ بهو ويو هو ڳوٺ، امان ٿي پڙهي مٿي سجهان جي بمار، سو وجهه وسي عزيز کي جيم، ”عزيز، ساڻ ڏين ته تون ۽ ۽ سڌاڻ جيڪر ٿم ملهيو نه هو ڪي.“

پڇيڻ، ”ڪيئن؟“ چيم، T-V ڏسدا آهن ڇانهه پئسا ۽ تنهنجون پيريون چڪيندا سين،

سهيڻ جي مطلوبن سان ويڃي ويسا سين ڏڍ روم جي پٺ تي- مون احتياطن روم جا پردا چڱي طرح ڪيڙائي ڇڏي جو مان پٺڙي، جو دونهون يا قتب ٻاهر نڪري،

عريو پهرين پيڙي دڪائي ٻه سوتا هئي مون کي ڏسي مون پيڙي چسي ٻه
 گو هڪون پري الطاف ڏي ڪئي - ۽ الطاف عزيز ڏي ورائي. اهڙي طرح ٻه
 راڻون پورا ڪري وري نئين پيڙي دڪائين. پر وچ ۾ عزيز هين رڌ چئي.
 "ان ريت پيڙيون پيڇي پيڇي هي پيڙيون پيڻو ته مون تي ٿيندو سوجهو
 هي چڪئي هجيو ته سڄي پيڙي چڪيو، نه ته توهانجي مرسي."
 چيم، پاڻي ڏس، چڪيداسين ائين جيئن هينئر چڪي آيا آهيون. باقي
 سو توتي بوجهه وجهڻ اصل ڪونه ڏبو. جيتريون پيڙيون پيون وٽر پيا
 ڳني وٺي ڇڏجانءِ. بيشڪ ٽڪو في پيڙي مٿي جي حساب سان."
 چيئي، "پئسن جي ڳالهه ناهي، پر جي رات جو ڪتي پيون ته مون کان هڪ
 ٻه به هنن کان سواءِ نه سرندي، پوءِ ٽولو چونڊڻ ته..."

جڏهن پيڙي جو ٽيون راڻو ٿيو پورو تڏهن خبر پئي مذاق ئي مذاق
 ۾ اسان جي بي حواليءَ ڪري هڪا چنگ وڃي پئي ڦاٿن جي نرم نرم
 ريشمي پشم تي اندر ئي اندر دڪي دڪي هڪ گلابي گلابي گل ڪيڻ سوڌو
 سڙي پسم ٿي ويو. لڏ جو موڊ ويو پاڻي ٿي، جهٽ جهٽ ڪري پريءَ تي
 چنڊو وڌوسين، پر وائڻ لڪائڻ جي وٽ پڪڙ ۾ آمان کي خبر پئجي
 وئي. پيڙي پيڻ جي خطا ته خير شايد معاف ڪري ٻه ڇڏي ها، پر ڦاٿن جو
 ٻرڻ معاف نه ڪري سگهي.

ويتر جو خبر پيس ته مون ۽ الطاف به ويهي پيڙيون پيڻيون آهن - سو
 اسان ٻنهي کي گڏي هڪٻئي سان ڪاراهو هڻڻ. اسين ته ماٺ ماٺ ڪري وڃي
 پيا سين پنهجن هڻڻ تي باقي رات جي ڪيتري پهر تائين عزيز جا جي
 چوڏا لاڻ هڻڻ سي اڃا به ياد اٿم. چئي، "هاستلن جا هريل ڪافر، تون
 گهر جي رهڻ جو لائق ناهين. سڄو پيڻو پيو آهين پر تڏهن به اها هڪڻ جهڙي
 ڪرت ڇڏين هڪو نه ٿو. توبه رب جي، ويهي ڦاٿن ساڙيو اٿس ۽ پيڙيون
 پيايون اٿس."

"وسن جهڙو ڦاٿن سڙيو آهي سو اهو داغ ڪڏهن نه وسرندمر." اها رات
 ڪافي دير آمان ايندي ويندي ڦاٿن جو هريل داغ ڦٽو هو ۽ اسان تي لعنتون
 وڌيون هيون.

ڏينهن ڏاڍا هلڪا سلڪا ٿي گذرندا ويا ۽ عزيز B-T ڏاڍي موڙ سان

ڪندو رهيو يا ائين چوان ته عزيز کي B.T ڏاڍي موھ سان ڪندي رهي، جو پايو هو ته مٿس يونيورسٽيءَ جي مارڪ فسا جو ڏاڍو سلوٽو اثر ٿين لڳو هو. اکين جي جوت به تن ڏينهن ڏاڍو جهل مل ڪرڻ لڳي هئس ۽ سھن ۾ لالان به ليٽ ٿي پاتس.

عزيز جا ان ريت هوريان هوريان رومانٽڪ گيت جهوڳرن ڌڙڪ ڌڙڪا ڪاٺي مهجي پرفيوم لڳائڻ مون کي بي سبب ڪيڻ بگا هئا. ڏاڍو پيسٽ کي پھچ پيرا استري ڪري ڪلھن تي اجرڪ ويڙهي پچندو هو، ”پلا ڪيئن ٿو لڳن؟“ آءُ پيسٽ ۽ اجرڪ جي تضاد کي تنقيد سان ڏسي چوندي هئس، ”ڌڙ ريڊو سسي يا ڪري ۽ وري پچين ٿو ان تي ته ڪيئن ٿو لڳن؟“

پر کيس هاڻي اهي ننڍيون ڳالهيون لڪائيدون ڪيڻ هيون. هوريان هوريان جهوڳاريندو هو. ”هيٺو مهجو جهوريءَ منجهه- جهجي ٿو.“

آءُ کيس موقعي تي وٺندي هئس، ”عزيز ۶ ڦٽن جو پاني، ۽ جهوڳارين ٿو اهي زبانا پار، پون ئي ڪيڻ ٿا منهن تي. تنهن کان ته ويهي قومي نفوڳاءُ يا منهجي آبر ماءُ هيڏي راج مان، وارو آلاپ هڪ.“

چئي، ”تو کان مشورو ڪنهن ورتو هو ته چا پويم ٿو منهن تي يا چا نٿو پويم؟“

چيو، سس، ”جا ڳالهه مناسب سمجهيم، سا چڱائي سمجهي ٿو رڪي مان... نه مڃين ته...“

طر سان ورائيئين، ”تو ۽ چڱائي! ان ڪٿي هيڏي قد سان جڏهن چڱائي ڪندين توڻ ته اهو هي جسم نه هوندو...“

چيم، ”نه حير- مان منهن نميس چڱائي آهيان...“

چئي، ”تو جي فقير جي پڙ ۾ ماڻي خيريءَ جي مسيت کان متاثر ٿي هڪ مسيت جوڙائين نه... ته به مان پائيديس پڪ اها مسيت چئي چورائين لاء...“

تڏهن مون سندس ايندڙ نسل تي زور سان نصرت وڃي آئندڙ کيس ڪوبه مشورو نه ڏين جو پڪو به ڪيو هو. پلاءِ چڱائي به ڪجي ۽ چور به ٿجي سوا هو ڪهڙو دستور؟

هڪ ڏيڻ به ته دستور خلاف ڪجهه چپ چپ هو ڪجهه سمجهين ٿي

لڳو. اچي بوٽ لاهي پاسيرو ڪري پاڻ رنڌڻي جي بست تي ويهي رهيو. مان ات اميءَ لاءِ مڱڻ جي دال ٿي اڀاري جو چاق به هئي. صبح کان گهر ۾ چادر تاشي پئي هئي. دال ڏيڻ وٺي سانس نه چيڻ. ”عزيز چو اڃ ماسيٽو ٿو لڳي. پڇينس ته سهي؟ پر مون کي اميءَ جو اهو ماسيٽو لفظ ڪيڏن آڻيو. سو مان تي رکي بههجي طرفان چيو مانس، ”عزرا مان ٿي پڇي چو اڃ ميسٽو ٿو لڳين؟“

پر موڊ ۾ نه هو سو نڪو ورڇيو ۽ ڏي ڪجهه ورائيائين. ڇانهه جا ٻه ڪوپ لاهي هڪ پاڻ کڻي ٻيو ڏيندي پڇيم، ”تنهنجي ڪلاس ڪيئن پيا ٿين؟“

ٿورو چرڪيو پڇيڻ، ”چو“ مون چيو، ”اوهيئن.“ ٿورو مرڪيو، پر منهن هڪو ڪري وري پڇيڻ، ”خير ته آهي؟“ پراڻي خط جو رو جي جملو دهرائي چيو مانس، ”هٿ سڀ حير آهي- باقي اوهان ڏي سو خير ڪونه ٿو لڳي.“

چيڻ، ”جي ليڪالا جيءَ جي رعب ۾ آڻڻ ٿي چاهين ته اهڙي ڪاڻي ڳالهه ڪانهي...“ ”خير سلين يا نه سلين باقي...“

پر ڏنم هيڪر وري عزيز خيالن ۾ گم ٿي ويو. چاهه جي پاڻ ۾ پانيم ته سدس خيال رجھدا ٿا پيا وڃن. سو هيڪر وري پڇيو مانس، ”عزيز انسان هئڻ جي ناتي سڌو هلي هلي مانهو ڪڏهن پٽڙيءَ تان لهي به ويندو آهي؟ اها ڪا وڏي ڳالهه ناهي.“

چيڻ، ”ڏس وري اها ڪتابي لشڪوح؟“

”ڪتابي ڳالهيون ڪتابن ۾ ئي ٿيون سهن. اهي صرف پڙهڻ ڪاڻ ئي هومديون آهن. هٿ صرف تون ۽ آئون ويٺا آهيون ٻڌاءِ ڪ خاص ڳالهه ضرور آهي؟“

چيڻ، ”ڪجهه نه ناهي.“ پر مون کي ويساه ڪيڏن آيو سو مان اڙي رهيس، ”تون هسدي هسدي ضرور پٽڙيءَ تان ٿو اهي. مون کي پڪ آهي.“

چيڻ، ”پٽڙي ڇڏاءِ وڃڻ جي ڊپ کان مان ڪڏهن پٽڙيءَ تي هيم ٿي...“

”پر ماڻهون جي نجات ته صرف پٽريءَ تي هلڻ ۾ لکيل آهي، جو هو سڌو سنئون هلي سگهي.“

”ته پوءِ مان ڪڏهن پنهنجي مرضيءَ سان هليو ٿي ناهيان، مون کي زندگيءَ ۾ ربر دستي اڳيان ڌڪي ڌڪي آندو ويو آهي. مون زندگي گذاري ناهي. مون کي گذارڻي پئي آهي...“

چيو مانس، ”اهي ڳالهيون ته ڌڪ ڪڍي دل وڌرائڻ جا پار ٿيون لڳن... چا مون کي وڃي ڪجهه به پڇان ٿيندين...؟“

”چون ٿو ته- اهڙي ڪٿي ڳالهه ناهي...“

”ڏس عزيز اسان سڀ ڌرتي جا رهواسي هڪ ئي حمير جا چوڙ ٿيئون. زمين تي رهي آسمان جون ڳالهيون ڪرڻ ”ريب داستان“ کان سواءِ ڪجهه به ناهن. مڃ ته جي تنهنجون پستيون اڄ توکي هيٺ ڌڪڻ لاءِ ٿيون آهن هڪ ڇاڻ ته آسماني رفعتون به توکي مٿي ڪرڻ لاءِ ضرور ڪوشش ٿينديون.“

چيئين ”ڏس وري اها ڦيسڪالا جي... پاڇهر جو اٿو ڏيئي ڏکري وسڻ وارن جو حال ٻيو ڪهڙو ٿيندو؟“

”ڦيسڪالا جي؟ مون کي ڪجهه ٻيو ڏنو يا نه... البته ايتري ته Broad-minded سرور آهيان جو تنهنجي ڪنهن ڪڏاڻي کي نڪو نئون پٺيان نه ٿي ’خيران‘ ٿيان...“

”ماڻهون ۾ ڪڏهن تولو- ڪڏهن ماسو ٿيندو ٿي رهندو آهي؟ اها هڪ وڏي ڳالهه ناهي. غير ته رڳو ڪڏهن ڪشافت جو- انسان هئڻ جي باتي سڀن سان ائين ٿيندو آهي.“

چيئين، بي ڪار ليڪچر ڏيئي مٿو نه ڪاه- مون ۾ هڪ به ڪڏاڻي ناهي...“

”ته پوءِ لڪائين ڇو ٿو؟ پڇائين ڇو نه ٿو؟“

چيئين، ”نانا پوپگل دهل جو مون کي اعتبار ناهي.“

”ڇڱو ڀلا وعدو وٺ...“

وعدو وٺي عزيز مون کي هڪ پتڪڙي پر ’نارڪڙي‘ ڳالهه پڇائي هئي... ڳالهه ڪا خاص نه هئي. بس تنهنجي- منهنجي هڪ عام ڳالهه هئي. پر عزيز جو مان رکڻ لاءِ ڳالهه جو ڪٿي پرم رکيم نه سندن زندگيءَ ۾ ڪنهن سان

ڪيم ۽ نه پههجي زندگي ۾ ئي ڪهن مان ڪڍيس. باقي هو پت پٽن ت
ان سڌري ڳالهه ۾ چنڊ جو چمڪو به هو، گلي جي ورکا به هئي، رچا جو رچن
۽ اميدن جي آس به هئي. تارن جي چمڪ ۽ هيون جي هڪڪار به هئي ان
ڳالهه ۾. هڪ عام ماڻهون پٽاندر - پر عزيز الانبي جو منجهيو منجهيو
ٿي لڳو؟

۽ تڏهن هڪ لڳن عام راتن جهڙي هڪ رات هئي. مڪا تارن جي ٿر ٿر
هئي نه ئي چنڊ ۾ هڪو خاص چمڪو، پر پٽ اوندهه به نه هئي - مڪو ڪنڊ
جو مڪو ڪيڏو هو. بس عام راتن جهڙي حيدرآباد جي هڪ عام رات هئي.
ان شام جو سڄو وقت ويهي گهر جي سينگ بدلائي هئم - ڦليل ڪي
چنڊ ڪر ڳرائي صوف ۽ ڪشڻ جا هڪور به بدلایا هئم، پتيون چنڊرائي
پردا مٽيا هئم - ڇانور سوئي پڇاڻڻ لاءِ ٻاهر رکيا هئم - جو اهدڙ جمع جا
ڇانورن جي هڪڪار ڳالهئي هئي رڌتي ۾، جو منهنجي پٽاندر اهدڙ صبح عيد
جو صبح هو. ۽ هيڏي ڪم کان پوءِ آءٌ جا الوٽ منڊ ۾ گهڙي هئس ته گهٽتي
جي گجگوڙ هئي چرڪائي وڌو هوم، پر مون پههجي ۽ پر سوچيو هو ته،
”يو هوندو هڪو پاڙي جو اڙهنگ ماچيس جي تيلي وٺن - پ هوندي مڪا
نڌري ننگر آئي هوندي عيد جي مڀدي نهراڻ!“

سو خود غرض ٿي سوچيو هئم، سبي جي وسن جهڙي سد ئي حراب
ٿئي. ٻارن کي ڇا آهي ته وقت بي وقت بيه هوندا. ان وقت ’وقت‘ جو
احساس ئي نه ٿيو هوم جو ان ڏس ۾ هميشه کان جاهل هئس ۽ آهيان.
سو ئي مين سوئچ بند ڪري ڇڏيم. ”نه هوندي لائيت نه
وڃندي گهٽتي.“

مان پههجو پاڻ کي داد ڏئي وري لت ڪوڙي سمهي رهيس. پر پڌيم ايجان
به ڪير آهي جو در وڃائي رهيو آهي. بچان وڃان اتي سوئچ آن ڪري
رستي جي پتي ٻاري در پٽيم. سامهون منهنجو ماساٽ يسو هو سو ٿڪر
منهن ۽ وڪريل وارن سان. چئين، ”عزيز جو رات ۸ لڳي ٿر هڪ سان
ايڪسيڊنٽ ٿيو آهي. تمام سريس آهي. سول ۾ ڪٿائي ويا آهيوس. جو
عرب ويو هو عيد جو موڪل گهارڻ ڳوٺ پههجي ۽ مههجي ڏاڏيءَ ڏهن.“
ڏڪڍي ڏڪڍي آمان کي اٿاريم - پڌايو ماسي ته ”ڳوٺان اشفاق آيو

آهي. عزيز ڏک ڪاڌو آهي سو هٿ آندو اٿس.

آمان جيئن تئين اٿندي چيو، ”ڏک عزيز ڪاڌو آهي، پر دل منهنجي چوڻي ويهندي وڃي؟“

دلبو ڏيڻ کان چيومانس، مڙني الله خير ڪندو. تون اٿ ته سهي- اسپتال ته هلون..“

۽ جڏهن اسان گهراڻي بڪتاسين تڏهن مؤذن به ’الله اڪبر‘ ڪئي هئي. سڳو سٺو ٿيو. آمان چيو دل کي ڏي مليو ٿم. سو اسرويل دان جي ساٿي ۾ اسين عزيز هڪ اسپتال وياسين.

واٽ تي اشدق پڌيم ته جڏهن عزيز کي رات ڏک لڳو ته مظهر ڏسن ۾ کيس ڪجهه به نه هو. جڏهن اسپتال کڻي وياسيس ته ڊاڪٽر کي ڏسي عزيز مرهڪن لڳو هو، ۽ ڊاڪٽر به چيو هڪ خاص ڳالهه ناهي. چئن ڪلاڪن کان پوءِ عزيز جي طبيعت بگڙڻ لڳي هئي. هتي کڻي آيسين ته ڊاڪٽر جواب ڏنو. چئون، ”جي ڪلاڪ پهرين کڻي اچو ها ته اميد به هئي...“

رستي تي سڄي واٽ آمان دعائون گهرندي هي. چئي، ”پنگ جا ڏني منهنجي بابي جي گهر جو ڏيو هر ڏيو رهن ڏجانءِ- ياعني، منهنجي بچڻ جي صدقي منهنجن بچڻ جهڙي کي ڪلندو هڪڙو اٿارڊاءِ. نه سائين، عزيز اڃا دنيا ۾ ڪجهه نه مانيو آهي...“

۽ جڏهن اسين اسپتال پهتاسين ته آمان بي چين ٿي وڃي وارد ۾ گهڙي هئي. باقي من در تي بيٺي رهيس. جو آمد وڃڻ جي همت ئي نه پئي ٿي. ڪجهه گهڙيون ٻاهر بيٺي دولابن سان پاڻ کي اندر وٺي ويس پر ڏسڻ ان وچ ۾ آمان عزيز جي منهن تان اچي چادر ٽاڻي چڪي هئي.

مون کي ڏسي چادر هٽائيندي ٻاڪاريائين، ”هي ڏس امي، منهنجي بابي جو هڪم ڪيئن نه ڏهيو پيو آ...“ پر مون کي نه ڏيکاراهو هڪم جهڻ کي مان هڪري محسوس ڪيو آ... امي مون کي نه ڏيکار.“

ڪيئن ڏسان ان ٽٽل تاري کي... جو ان پوري رڃ ۽ جهريل حذبو هو... وڪريل آس ۽ ڇڄيل سيمو هو... ڀلا جيوت جون اهي جهوريون به هڪي ڏسڻ جون هيون؟

ٺٺل سوچون

آسن، پسن، جذبن ۽ احساسن جا رشي ۽ پيئمبر هڪ واٽ هلائي
هڪ واٽ منجهائي مائهوءَ کي وچ سير ۾ ڦٽو هڪري مٿان ئي مٿان
اُڏري ويا.

بدر جي بيهار قيدخاني ۾ جذبن ۽ آڌمن جي هڪ قيمتي پدگار، ها
وقت گذرڻ سان گڏ گذري رهي، بلڪ محفوظ کان محفوظ تر ٿيندي ٿي وڃي.
مائوهه ليکي مار آرد ذهن سان آزاد زندگي گذري سگهان ٿو. پر سڄي
زندگي هڪ شهردي سليم ۽ سورجهاڻ جي اُڏريل ڪپوتن جهڙي
رومانشڪ ته ناهي جو هڪ ڪپوتر اتفاقاً اُڏيو- پيو اڏائي وڃان اڏايو
ويو ۽ نتيجي ۾ عشق جي امڙ تي پئي چٽا زندگيءَ جي سفر هڪ پئي جي
آڏر تي گذري ويا.... هت ته پنهنجي هٿن جا ڪپوتر اتفاقاً اڏاڻا. پئي هٿ
حالي ڪيو، فيصلو اهو ڪرڻ وٺي آهيان ته انهن حوالي هٿن سان دل کي
جهلين يا دماغ کي؟

وک وک هر کڻي ٿي، سوچن ٿي چاهيان پر الاء چو هڪ قدم اڳين
کڻن جي بجاء ٻه قدم پويان ٿي وڃان. جت ماضيءَ جي بيشمار يادگارن مان
ايڪ يادور جذباتي رنگ سان ڊگ ڇهيو ويٺو.
پريشن ٿي پسي کان پيل ريڊئي جو بٽن آن ڪيم تـ تصافاً، جو آور
به ڪنن ۾ پيو ته 'هو هي' 'يه تو هي' جڳ هي- گذري ته هي هم جهاڻ سي-

جيڪڏهن ڊگن تان ڪوئي لنگهيو ته ڇا ٿي پيو. ڊگ ته هوڊا ٿي لنگهن
لاءِ آهن..... پر هڪ ڊگ احساس جي رنگ سان هميشه الاء چو رنگين ٿي
رهندا آهن. وقت جي درءِ ايندڙ ويندڙ مانهن جي پيرن جا پيچر، هي رنگ
ڦٽائي نه سگهندا آهن. ذهن جي ڪهڙن گوشن ۾ اهي رنگ محفوظ آهن خبر
نه. ڪڙو ڪڙي سان ملائي رنگن جي هڪ ڊگهي ڌار محفوظ آهي. ذهن
جي نهار خاني ۾.... هڪ ڪڙي کي ڪڙڪائي سڄي ڌار کي هنجوڙي
سگهجي ٿو....

سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته مان چو 'ٿڌي Third rate ڊگري وري ماڻهو
بنجي وئي آهي.... چاهه انسان جيئن مهل محض هڪ بيميت
Worthless Commodity آهي. پر هو صرف مرڻ مهل ٿي Social animal
آهي (جو ايڪ سماجي رهنما جي ڪلهن تي بوجھو بنجي قبر ۾ لاٿو
وڃي ٿو). باقي انسان؟ سان، هو صرف تڏهن آهي، جڏهن بدرجي
تنهنن ۾ پئڪڻ مهل هو پاڻ کي جيئرن گڏ پئي ٿو - منن گڏ.

ڪيتر چاهيو اٿم ته زندگيءَ جي نقشي کي ڪي اڳين ڦهلائي ن ٿي
گذريل موسمن جا اثر جانچي عور سان ڌار. ڌيان ته زندگي جي ڪهڙي
رُت ۾ ساون وٺو، ٿڌيون هوائون هليون. ڪٿ جهولا پيا ۽ لڪون لڳيون،
ڪٿ زندگيءَ جو پاور بيحد جذباتي حرارت باعث فٽيرن هائيٽ (F.H)
تان چڙهي ويو، ۽ ڪٿ بيحد احساسِ سردي باعث نقطهءِ احماد تان ڪري
پيو ۽ ڪٿ مرڻ کان چند گهڙيون پوءِ ۽ قبر ۾ پوڻ کان چند گهڙيون اڳ،

مان مڙي هڪ سوسري نظر پهچي گذرڻ جون تي وجهي سگهان

زندگيءَ جي هر عڪس تي پڪڙي ڪنهن پروجيڪٽر تي چڙهي ڏسڻ
جهيان ٿي پر، لا، چو پڻ تي شور ٿو اچي. نت... نت... نت...
فرحت سحر! ايڏي پڙهڻ ڪرڻ Idealist, Intellectual تون به زندگي
گذرڻ جي سسئي ۾ عملي طرح انتهائي جاهل! مڏي ۽ غير محنتي نمڪتڻ!
بمڪل ڪنهن مذهبي هٿ پٽيءَ جيئن.....!!

"Let us enjoy Some Change" زندگيءَ جي رورمره Routine کان
بيز رٿي هڪ فيصلو ڪندي پهچي Friends کي چيو هو
ٿي سان اڳ ۾ ڪاليج ۾ ڪلاس جو ورڪ Discuss ڪندي
سان چئي Friends مائٽر ۾ لون مرچ پر ڪندي ڪلون هڻ چڙهي سان
وج رستي تي اچندي فيصلو ڪيو هو.

B Sc Home Economics هون ڪا گريڊيٽيون.... ساڳئي گوشت مان
نيو ٿرڙيش به محفوظ رهي سگهي ۽ ڊسٽر به مختلف ذاتي ڊسٽر ٿيڻ ڪري
سگهجن، جي سکيا وٺي وٺي، ڪهڙن جي ڳاڙهن ۽ سائي لڙن مان گڏ دست
جوڙيندي (جهن ۾ خوشو به پري سگهاسين). عجب پر جوڳ ٿيندڙ فيصلو
ڪيو هو زندگي گذارڻ جو.

"مرد جي دل جي دھبڙ تي پير ڪپائڻ لاءِ پهريون ڏهڪو سندس پيٽ
هي،" رضوانه مير مون کي چيو هو. "تون ته ڊسٽر جي تياريءَ ۾ بيحد مشاق
آهين، تنهنجي هٿ ۾ جو چڻ آهي، اهو چڻ تنهنجي 'هي' جي پيٽ تان
ٿيندي تنهنجي زندگيءَ کي به سو ڏس ٿاڻي ڇڏيندو ۽ مان وهاڻ بههڻ جي
وج ۾ اچي، اوهان بههڻ جو محڪم سوئيٽ ڏس وڌا وڌا چمچ پري
پهچي پيٽ ۾ لاهي ڇڏيندس." هن کلي تهه ڏنو هو.

مان کڻي ڪپڙن جي رنگن جي Adjustment ڪرڻ لڳي ويندي هئس
ته ڪهڙي ريت سائي لڙن مان تاريون ٻاهجن، وڏن وڏن چٽوڪور ٽڪرن
مان گلابي گل باهي گندستي ۾ ايش فت ڪجي جو پريڻ اڀري سامهون

ڏسندڙ ماڻهو ان جي حسن ۾ ڪوئجي 'خوشبو' جي تلاش ٿي نه ڪري سگهي.....

رسو نه امير.... سان چڻي Friends ۾ انتهائي سادي سودي مزاح جي، سادي ماحول کان آيل سادن ڪپڙن ۾ ويڙهين چوڪري هئي. ڪاليج جي ماحول ۾ اچي ڪوڙا گل ماهيدي ماهيدي سامهون پيل تازن گن مان ڪجهه 'خوشبو' پهچي اندر ۾ سمائي وئي هئي.... چوڻدي هئي. ڪاليجي زندگي ختم ٿيندي ته گهر جي گهٽيل ماحول ۾ مري وينديس.... مهجي گهر ۾ هي ڪوڙا گل ته ڇا ساديون ڪوڍيون نه آهن جهن سان پهچو مٿوئي ٽڪرائي سگهان! در صر هن ۾ عجب نموني جي Inferiority پريل هئي. پر ڪاليج جي ماحول ۾ Inferiority کي Complex ۾ وڌڻ نه ڏيو....

ثميد حمد اڪثر پڇندي هئي، "تنهجي زندگيءَ جو ڪارج؟"
جواب ٽهين دوستن جو ملندو هو، "Happiness"
مون اڪثر پاڻ کان پڇيو، "تنهجي زندگيءَ جو ڪارج؟"
يمانداريءَ سان دل ورائيندي هئي، "دل جي اها پگهرندڙ Position جڏهن هڪڙي ٿڌي هوا ۾ جسم ذهن کان آر ٿئي بستر تي ڏلو ڏلو پيو رهي....
دل وگهرندي رهي... ڇاءُ جو ڪوپ پي سيراڻديءَ ڦٽو ڪرين ۽ عابده پروين جا سر وڪرين هجن... چير پيرن ۾ گسائيندي گهر جي اڱڻ ۾ گهمندي رهن.... تنهائي هجي... ڇاءُ جو ڪوپ هجي.... سگرپٽ جو ڪش هجي... باقي ڪجهه نه... باقي ڪجهه نه... صبح جو وقت هجي... نه پهر هجن ۽ نه پهر هجن - صرف صبح جو وقت هجي...."
هڪ اهڙي ئي پير تي صبح جو دڪر آهي.... جڏهن سگرپٽ جو ڪش هتي، ڇاءُ جو ڪوپ سيراڻديءَ ڦٽو ڪري چير گسائيندي، تعليم جي ڊگري وٺي گهر جي اڱڻ مدرن وحي رستي تي ڪنهن ڪاليج جي Principa جو دڳ جهيو هوم.

Let us enjoy Some Change!

Secretary منظور احمد موڪريءَ جي چڪر ۾ موڪري نه ملي، الت مارءَ جي تبديلي ملي جا به پوءِ جتادار ثامت نه ٿي سگهي. منظور جي هٿن جو لائينون سهنجي هٿن جي لائين سان ٽڪرائجي ويون. لائينون لائين سان اٿڻ به Adjust نه ٿيون جيئن ڪوري ڪپڙي جون ليڙون هڪ ٻئي سان Adjust ٿينديون آهن. .

ٻه ماڻهو مڃ... ائين چئن ٻه شيشي جا گلاس پاڻ ۾ ٽڪر ٺجي پيا...
شاديءَ کي ٻه مهيا مس گذريا... جو ٻن شخصن جون Urges پاڻ ۾
شيشي جي گلاسن جيئن ٽڪرائيون رهيون. اڃان ته ٻه مهيا مس ٿيا آهن-
ان کان اڳ جو شيشي جي گلاسن جيئن زندگيون پڄي پور ٿين- هڪ
ماڻهو ٻي جي عزت ڪرڻ جي صلاحيت به ڪوئي رهي- بهتر ٿيڻ آهي ته
هڪ ٻئي کان Separation وٺجي.
Separation شاديءَ جي موههاري جو آخري حل-

ٻه وڳ بنگ ۾ پري مون مود کي بدلائڻ لاءِ رضواء امير جو رخ رکيو، جا گهر جي لڪ ۾ هري مري وئي هئي۔ خطي مان خبر پوندي هئي ته هن شادي ڪري ڪلاس ۾ ڪورڙن گلن جي بدران، پيهجي دل ۾ سچن گن جهڙن ٻرڙن ۾ ويندڙائي رهي آهي... هونئن به رضواء هر خط ۾ مون کي پڻ ڏانهن اچڻ لاءِ لکندي رهي هئي.

سالن پہچان بہ اسان چئن ئي ساهيڙين جو واسطو هڪٻئي سان
ڪڏهن هوس آڌار، ڪٿي حطن آڌار قائم ئي رهيو.

ٺميد... جاسخت Idealist هئي، جنهن جي زندگيءَ جو ڪارج هو ته زندگيءَ ۾ هميشه جي تلاش ۾ گذارجي جو هر ويل هر دم گذو گذو رهي. ڪنهن ڪهڙيءَ ۾ ڪرڻ جي ته مهربان سائيءَ جو مضبوط هٿ ان ڪهڙيءَ مان ڪڍي وٺي. اڳر آسمان تي اڏجي ته اهو ساڳيو مهربان هٿ. Security جو ساڳيو منجهي دست شفقت جيان مٿي تي چاڙو ڪندو رهي... ٺميد اهڙي سائيءَ جي تلاش ۾ انتظار ڪندي ڪندي پاڪستان ڇڏي انگلنڊ ۾ وڃي آباد ٿي، جتي هن خط ۾ لکيو ته ڪنهن Private فورم ۾ سيڪريٽري آهي.

هوءا ڀڻيا هر ايدڙ ويندڙ مائهوءَ ۾ ان Ideal کي تلاش ڪندي
رهندي هوندي.

رصواءَ ميرڏانهن ريل جو سفر. گاڏيءَ جي ڪوڪ ۽ هلڻ جي آواز ۾
عجيب بي ترتيبِي، اهڙي جهڙي مهججي مود ۾ بي ترتيبِي سمجھڻ آهي. ننڍي
هوندي ريل جو سفر ڪندي.. ڦٽڻ جي چڪ چڪ کي ڪٿين معنيٰ ۽
مجهور ڏيندي هئس! ذهن جو ڪو مرضي لفظ جن ڦٽڻ جي آواز سان هم
آواز ٿي ويندو هو... ريل جي چڪ... چڪ... چڪ... جو آواز... جن چئي
رهي هجي — اوم!! اوم!! جن چئي رهي هجي شاتي! .. شاتي!
شاتي!!! شاتي ڪٿي آهي؟
شاتي هتي ئي ڪٿي؟

ڇا منظور احمد وٽ؟؟؟ نه- پر هن جي نظرياتي عيسڪ ته مهججي
اکين جي نمبر سان ملي ٿي نه ٿي سگهي...
هروڀرو نه وٺي وٺي مهججي ڏو شاه لطيف مان ڪيئن ڪڍندو
رهندو هو...

شاه! جنهن تي ٻاهرين ديد به Research ڪندي ڪندي نه ٿي. ن
تي ئي آرام هئڻ ته شاه محقق هڪ سياسي ڊڪٽو، سياسي پسند آهي...
شاه سحت مرح شاعر ۽ هڪ جومي شخص هو، جنهن هڪ طرف ”حڪومانو
ڪپور مون وڃائيندي پرين جو..“ جهڙو درس ڏنو ته ساڳئي وقت ”هن
پلا وڙه پ ڪرين“ جو غير مطري سبق سيکاريو. ”ڪپور حڪوماني هجن ته
وڙهي ڪير بردل سگهندو؟“ منظور کلي مون ڏي ڏسو هو.. پر مون کي ڪئن
نه سندس ڪر تي چڪ آئي هئي!

عجيب Sexy اسان... بيڪار، مثل جابور جي...

رصواءَ امير سان پاڪر پائيندي عجيب محرومي ۽ حلاپي جو
احساس... ڪهڙي ٿلي مي ڊولي.
Intellectual ته اڳ مر ٿي ڪونه هئي. وٽر Aesthetic Sense جو
ٿورو گهڻو هوس، سو به وحائي وٺي هئي.

ٻن ڪلاڪن جي مختصر عرصي دوران هن ۱۲ دفعا مڙس جون ۽ الائي
گهڻا دفعا ٻارن جون ٻار ورجايل ڳالهائون ٿي ڏهرايون. نه هڪ نوان نه
ڪوئي Idealism-!

توبه هيءَ ته منظور سان به خوش رهن وارن مان هئي! بوريت جي
احساس سان ريل ۾ موٽندي عجيب Negative خيال...

ريس جي بي معنيٰ چڪ چڪ وري ڪنهن بامعنيٰ لفظ سان هم آهنگ
ٿيڻ لڳي هئي...

مون پنهنجي طرفان ڪوبه لفظ گهڙي ريل جي چڪ چڪ کي ڪا معنيٰ
۽ مهوور پار نٿن نه ٿي چاهيو...

ريل ته محض چو... چو... چڪ چڪ ڪري رهي... پر وري هتان هتان
ڏيان ٿيڙ ڪاڻي چڪ چڪ سان هم آهنگ ٿيڻ لڳو... چڪ... چڪ...
چڪ... جن چئي رهي هجي آوم! آوم! آوم! چو... چو... چو...
شانتی! شانتی! شانتی!!!

"شانتی آهي ڪٿي سار ۾؟"

شانتی هتي ئي ڪٿي...؟

حقيقت ۾ شانتی نه بلڪه هي سار ئي سچو sexy ڊڪوسو آهي.

ميونسپالٽي ۽ ڪتا

ڪجهه عرصو اڳ سان جي شهر ۾ ڪتن جو هاڻاڪار مٿس هو، جنهن گهڻي ڀاڱي وچ، ۴-۶ ڪتا گهٽس جهليو پيا هوندا هئا، سندن طريقي ڪار گهڻو ڪري هڪ ئي آهي يعني 'وڏن' کي ڏانهن آڻيندا آهن، ٻارن کي چڪيندا آهن ۽ برقي ورين جي پويان نوس نوس ڪندا آهن، سردين جي موسم ۾ سندن طبيعت ۾ عيوضاتي ۽ نفسياتي ٻنهي خاصن کان ڦيرو جي ويدو آهي هو هڪ ئي لب سان هر ڪنهن کي هڪيندا آهن. پنهنجي پنهنجي پير جا نشان ڏيکاري ٿي ساڳا هندا آهن. جڏهن سهر جا گهڻي پاڻي ماڻهون سندن المٽ ڪن ڪمٽ جي وڳي سول اسپتال مان پيٽ ۾ سيون هڻائي رڙهي پوندا آهن. جڏهن سول اسپتال وارا به هان اُچلي سيون هڻي هڻي مال خنڊ جي ڌار ڌار ٽٽي هڻن جو سوچندا آهن، تڏهن ميونسپالٽي وارا خوش ۾ پيدا آهن ۽ وٽند آهن گوشت جي در ۾ رهڻ لاهيندا.

جڏهن جي ٽنگهه ٿي ڪوٺا ٽٽن ڪن جي موسم هئي، (هي ڳالهه

۱۹۴۶ جي ۾ هي - هينئر سچ پچ 'ڪٽن' جي موسم آهي. ۱۹۹۱ع تائين ۽ شايد پوءِ به (۱) ۽ ميونسپالٽي خوش ۾ هئي. سو روڊو آءِ يونيورسٽي ويدي ڏسدي هئس ۽ ميونسپالٽي جو ٿرو ڪڙو عملو گوشت جي درن ۾ زهر جو ذرو ملائي ڪٽن کي ڏيڏا ويندا هئا. ۽ ڪٽا ان وقت تي مارو ڪندا ويندا هئا. مون پنهنجي اکين سان انهن ڪٽن کي 'مارو' ڪندي به ڏٺو هو. پوءِ سڪرت ۾ ٿيڻ کانپوءِ به ڏٺو هو. ۽ آخر ۾ کين مريدي به ڏٺو هو.

جهن گهڻي ۾ اسين رهندا هئاسين اُت اتفاق سان ڪٽن جو گهڻو مڙو ڪون هو، بس هڪ ڪٽي پنهنجن اُنن گلرن سان هڪ ڊاڪٽر جي ڏڪن هيٺ ويٺي هوندي هئي. گهڻو ڪيس مون ڪڏهن پڙهڪندي ڏٺو هڪڙي به نه ڏٺو. جو هوءَ گهڻو ڪري پنهنجن ٻارن ۾ ئي پوري هوندي هئي. آءٌ رورس تن لڳندي اُت ٿوري دير بيهي ماءُ ۽ ٻارن کي هڪ ٻئي سان راند ڪندي هڪ ٻئي مڙاڇڙهندي چٽيڏي ڏسدي هئس. هميشه گلرن 'جو انگ ۸ ئي هوندو هو، ڪڏهن به ۷ يا ۶ نه ٿيو... به ته پاڙي جي شرير ٻارن کان عدو جي ۾ ريت سلامتي ممڪن نه هئي

ماءُ کي ڏاڏيڏي وقت هو پنهنجا ننڍا ننڍا ٻچڙا ڏيڏي پيار سان لوڏيندا ويندا هئا. ۽ عون عون ڪندا ويندا هئا، سندن ماءُ کين پيار سان چٽيڏي ويدي هئي. ۽ ڪڏهن هو به سندس ٻچ سان ڪيڏن بڳندا هئا.

آءٌ به سو منجهند مهل ڪڏهن ڪڏهن موٽندا هئاسين ته هو سندس ٻارن جو ان ريت چٽڻ چٽڻ ڏسي مون کي چوندو هو، "جانورن ۾ به مادي شفقت ۽ بچاءُ جو ڪيڏو نه شديد احساس آهي. ۽ ان بياد تي ئي سندن ٻچن ۽ — سر جي بقا آهي. .. هينئر به تون ڪهن هڪ گهر کي هٿ ۾ ڏس ته سندس ماءُ ڪيئن ئي تهجي پٽياڻ پوي."

پر ان "منرنل ڊرائيو" جي ميونسپالٽي وارن اڳيان هڪ به نه هئي. ٻچن کي ته حير بخش ڪيائون، باقي ماءُ کي ٿورو 'درو' ڏئي ويا.

جمع ڏينهن صبح جو ان دري تي 'ماءُ' لڄندي ڏسي منهنجي دل لڏي ويئي. ورور ڪيو سندس خيال ٿي آيو. پن ٻهرون جو موٽندي پاييم ته ڪا چڱي حالت نه هوندي، پر ڏسم ته، "ڇچ- ڇچ" سڀ حيريت سان هٿ ۱

تفق سان ان ئي سامهون جو وري گهڻي ماءُ لڳهن ٿيو. ڏسم ته پار ڏاڍي

موه وڇڻ ماءُ سان ڪيڏي رهيا هئا. الله ماءُ ٿورو ڪجهه رهي هئي. سمجهيم ته رهر جي ڌري هاتي شايد اثر ڪرڻ شروع ڪيو، ڏکي بگي ٻارن جو سوچي..... ڏک لڳم.

چنڇر جي صبح جو ماءُ لاءِ ڪنهن ”خواب خير“ جو سوچي ٻارن ڏي ڏنم، پر ڏنم ته ماءُ ته حيرت سان هئي ٻاهي ت ئي ٻار ٿوڙو پڪڙيا مٿ ٻي هئا- ۽ سڌن ماءُ جو رهيلو کير پيڊيون ڏيئي وهي رهيو هو- سڌن اکين مان مٽا جي پيار سان گڏ.

بيروزگاري ۽ بندوق

مون کي مليريا جي موسمي ٽپ وانگر هڪ دورو ٻوندو آهي، جو جسم کي ٻارن بدران دمن ٽپ ٿيندو آهي، (پاڻياڻ ٿي اهو پراڻو فقرو آهي، پر هٿ لکن ضروري نه آهي) ۽ آءُ ان ٽپ جي تو کان وڌيڪ لڳندي آهيان. يعني اڃا پڻ ۽ ستيون ستيون ڳالهيون! اڃا ئي حياتي سس ۽ ڳالهه ڳالهه ۾ گس لهن جو استعمال.

سهجو مامو، جو عمر ۾ مون کان اڌ سو سال وڏو، پر علم، تجربي، ذهانت، سمجهه مطلب ته هر ڏس ۾ مون کان گهڻو وڏو آهي، سو مون کي چوندو آهي ته، ”نعوري طور مون رڳو پن مانهن کي ڳالهه مان ڳالهه پڻ ڪرڻ جي صلاحيت ڏني هڪ حسطن ڪيائي، جنهن کي قدرت هو اهن عطا ڪيو، جو هن به رڳو ڏاڍي سستي سان پورو ڪيو، پر چڱو دلو به ڪريو ۽ ٻيو توڻ حڪم اهن کي قدرت ته ڪجهه نه ڏنو پر ’ندھميءَ‘ ڪري اهو مرض پڻ ٿيئي. اهن کي تو اڏيگائيءَ سان مراد ڪيو، جنهن

ڪري تون ڪجهه 'بدنام' آهين ۽ ڪجهه ٿيندين. (جو ستن نماڻي ڪي
هي ڳالهيون سڻن ڪن ٿيون.)

آءٌ چوڻدي هئانس ته، "گهڻي بي وقوف آءٌ نه آهيان. پنهنجي مرص ڪري
سڪ صرف بهن آڏو ڪڍي آهيان، جيڪي منهنجي بي وقوفن جا بار
سهي سگهن."

— پوءِ اه ڳالهه پي آهي ته ڪڏهن ڪڏهن 'ڪير سڻن جو هڙو ڪير
نه؟' ن من - گهڙتي ڪي ڇاچن لاءِ تجربي جي ضرورت پوندي آهي، جنهن ۾
'سڻن وريون' ۽ 'نه سڻن واريون' ٻئي درجي ٻڌيون ڇي وينديون آهن.
'نه سڻن واريون' ڪي بي وقوف صحافي در گذر ڪندا آهن (پنهنجي
ڪشادي نگاهه باعث) ۽ 'سڻن واري' Category مون کي پنهنجن بي وقوفن
جي هوندي به ڪجهه ڪجهه پائيندي آهي ۽ آءٌ به کين پيار ڪندي آهيان!

سو ڳالهه پنهنجي ٿي ڪيم، پر وڃان وري پنهنجي مامي جي ڳالهه ڇي
سگهي. پهرين مامي جي ڳالهه پوري ڪري پوءِ پنهنجي ڳالهه ڪنديس
(شرط آهي ته وڃان ڪا سڀ ڳالهه نه ڪري).

منهنجو مامو جو تنهنجي هوشيار، عقل ۽ علم وارو آهي، پر نه ڪري نه
من ڪري سگهت Frustrated آهي - ويٺي ويٺي کائڻ سان ته ڪو نه ڪيو
پون. سو به وري شادي نه ر سان - کيس دس ورهه هو ڪاٿو نه به
بگڻي سگهندو ته مٿ کان چڪير مڪيل هي ۽ مانهو، حبس کي سڻن نه سڏين
پهرن سورن جي 'نيڪي' ۽ هٿ ۾ ولايتي ۽ نلپ گريٽ جو دٻو، سوڪو
بدران بقول تاج بئوچ جي، "اس جي ڪڪڙي وانگر صاف ڪو اٿين
کوڪلو هوندو!"

پنهنجون مسوڙ تي ڏنل حايون، دڪان ۽ ٻي ۽ ٻي جا وادو بار (پهرين
واڌو ۽ هاڻي ضروري) وڪڻي وڪڻي (جي پٽن هي پڙهي ته ڊپر نه
ڪري) سڌي ادبي سگتون منهنجندو آهي ڳوڙ ڳوڙ ڪتاب، جيڪي مون
پريءَ کان به وڌيڪ ڪپ نه ٿين، حريد ڪندو آهي ۽ مرستريش کان
بيچن لاءِ نام جو ستريند جي حادي و ڪر جو ڏسڻو ڳهيندو آهي
شهر جون گهڙيون نه حيرت ۽ مذهوسيءَ سان رهائين ڪڍي
گذرنديون ٿيون، پر صبح سان سج جي تپش، ڪو وري سندن چمڪ

سمجھ کي وٽرائي ڇڏيندي آهي ۽ وري هو ڪنهن نه ڪنهن اخبار ۾ نوڪريءَ جا اشتهار ڳولهندو آهي. درخواستون تائپ ڪرائي آفيسن طرفان جو بن جو انتظار ڪندو آهي. (شاعرن ته پنهنجي 'چاه' ۾ سڄيون سڄيون عمرهون انتظار ۾ وهائي ڇڏيون. منهنجي مامي ته فقط ٻه حصا عمر گهاري آهي، اميد ته باقي حصو به خير سان ان انتظار ۾ گهاري ويندو)

جڏهن ڪتابن ۽ وسڪيءَ جا مڻا لٽندا اٿس ته ڪڏهن ڪڏهن سر سان جهونگاريدو آهي. "هائ اس ڪارزار هتي مين تو جوگر ايڪ بار مل جائي." تڏهن آءُ کيس چوندي آهيان، "ماما وقت اڃا به ناهي ويو، ڪا هلڪي سلڪي نوڪري ڇوڀن ته ڪٿي آءُ ئي ڪئي هٿ پير هني....."

چوندو آهي ته، "اها پڇاڙائي ۽ وچ ٿري واري پاليسي ٻن کان به پڄندي، وٺي ڏيسم ته يا ليڪچوري، به ته پٽيوالي، تخت يا تختو- پر پٽيوالي وٺي ڏيسم ته چڱو، جو منهنجي فرسٽ ڪلاس، ٻي- اي جي ڊگري ٻيو نه ته سماج جي هوٽ تي چماٽ ته بنبي"

ڪڏهن برائائيءَ وچان چوندو آهي، "عمر ڪافي لنگهي وئي گورنمينٽ جي نوڪري ته ملن کان وٺي! پويان پساء آهن، ٽڪجي پيا آهيون هر ٻار کان"

آءُ چوندي آهيان ته، "پوءِ پهچي آخري خواهش ته بيان ڪري ڇڏيو." چوندو آهي، "هڪ سدوق آئي ڏي، ان سان انهن سڀني جوانن جو خون ڪري ڇڏي هر رڀيو مهينو ڪمائي ڏي ۽ سندن واٽ مان اڃان کير جي ڌڻ به وٺي آهي. (سڌس سارو سڀي سان گڏ موٽائين به هوندو ئي)

"پر هيئن ماڻهن کي مارڻ لاءِ گردو پڪي؟"

"آءُ ائين ٿورو وٺي ڪندس."

"باقي"

باقي- سدوق جي مالي ته رکندس سڀي تي...."

"پر ان لاءِ به ته جگر ڪهي؟"

"همت اچي ويندو. جڏهن ٽرينگر ڊپارٽمنٽ کان پهرين چوندس، قوم جي سڀني مي رورگارن جي مالي- آسجڻ وٺي، ڪڏهن به ڪڏهن ضرور ائين ٿيندو."

مهاڳ

رعن شفيق جي ڪتاب ٻولار تي لکيل مهاڳ

ادب ۽ ادب پيدا ڪندڙ ڌرتيءَ ۾ به ڪوئي ”زچہ-بچہ“ وارو رستو رهيو
”..... جو ڌرتيءَ تي جڏهن به ويڳو وٺوڙ ٿي آرت سٺ پڇڙيو“ تڏهن هن ۽
ايدائش جو پيٽ چيرهي مسجھاس نرم گرم ڳاڙھ ڳٽولي ٻار حيان ”دب“
جسم وسدو آ..... جو ٻار وانگر پنهجو ٻلهه کير هي ٻوٽن ۽ راند هي
کيڏڻ مدرن گس تي کٽر صليب ۽ وس تي ورسايل ڪوڙن کان وسدو آ. اهي
صليب جيڪي انسان گلي ۾ پئي گهمڻ مدرن ساهن ۾ سايدي گهٽجن ڏو آ.
اهي ڪوڙا جيڪي خندڙي انسان تي وار وار ورسائيندي ”.....
ادب تي بهار پئدي ٿي ڌرتيءَ جي خزانن جي رنگن مان ”... ..
”ٻولار“ پڙهڻ سان لڳو ادب تي هڪوار وري بهار جهولي ٿي آ. ڌرتيءَ

جي داعن سان هيڪيڊ وري ادب جي ڳول تي لالان لمي آئي آ. ادب لاءِ اهو مڳن سوئي سهي پر هي منهجي کڻي اک الائي ڇو ڦرڪي رهي آهي.

”يا الله بهار جا هي رنگ ٻڌائين ٿا ته اڄ وري ڌرتي ۽ مٿس پلجندڙ ڪاٺي ڏس سر جهن جي مرڻي مان لنگهي رهي آ.....“
”اڄ وري ڌرتيءَ جي ڪاٺي ڪڍ شام عريان جي ٻاٽ اوسه ۾ اٿلي ٿي“ ..

هن ڪتاب ۽ منجهس ڪهاڻين جا ڪردار! ڇن هڪ جردان جي ڪمن ۾ ويڙهين ڏير سارا جاز!! هن کي هن ڪتاب جا ڪلها ڪاٺي ٿي کڻڻ جو سفس نه ساريڻا هجن ڪنهن مون پاري جو preface به پڻ هرتو اهو فرض پيائڻ جو اهل نه بڻجي سگهي، ڪاغذ جي قبر ۾ دفن ٿيڻ بدرن- پڙهندڙ جي دل ۾ دفن ٿيڻ جوڳا آهن. ”پولار“ پڙهڻ کان پوءِ دليون خود بخود ايڏيون ڪشاديون ٿي وينديون هجن چڱي ماڻهوءَ جي مرڻي تي سدس قبر ڪشاده ٿي پوندي آ..... جو صرف دليون ئي اهڙن ڪردارن جي مدفن لاءِ صحيح مقام آهن.

”پولار“ ۾ پڇندڙ ڪردار جيڪي جيئن مهل عقل وارا سفر ط آهن، مون پڇانان ”سڪندر“ آهن، سڪندر کي ماڻهو ”فتح“ جو سبيل ڪري سمجهند هوندا پر هت اشارو سندس ڪمن مان بڪٽل آهن حالي هٿ سان آهي، جيڪي دنيا جي ڪاٺي ڇيڙ نه ڇا خود پنهنجي پاڇولي کي به ڪڏهن ٻائي نه سگهيا.

دنيا درگذرا

پولار شايد انهن سڀني کي وٺي جي شاهي اڏام جي آس ۾ راکيٽ ۾ رهن مدرن پل کان راکيٽ جي ٻاهر ئي پولار ۾ ڪاٺا ٿيڻ لهر حيان لڙهندا ره. راکيٽ روڪاٽ ڪندو اڳيار ڪري وڃي ۽ هو پولار ۾ ئي ترندا ره. نه پويان ڪوئي ماضي نه اڳيان ڪوئي مستقبل.

حر جو ماضي ۽ مستقبل سان ڪو رابطو ئي نه رهي حوت جا سمور سلسلا ئي ڇڄي پون. اهڙا انسان راکيٽ جي هڪ ۾ رهن بدرن ڪڏهن ڪڏهن خود راکيٽن کي پنهنجي مڪ ۾ پري پنهنجي اندر هڪ ٻيو

پرائيوٽ ٻولار بنائيندا آهن. ۽ پوءِ ٻاهر جي ٻولار ۾ اندر جو ٻولار گرهه جيان گردش ۾ اچي Crush ٿيو وڃي.

ٻولار جا ڪجهه حملا مثلاً ”هو هڪ ٻئي تي ائين حملا اچي رهيا هئا جئن ٻار هس پکي ڏانهن ڦلا اڇلائيندا آهن يا جئن پير هڪ ٻئي ڏانهن ڌڪ ڏيڻ صوف اڇلائينديون آهن. هڪ وڏي Crush کان پوءِ به بطور يادگار باقي رهندا. جئن سڌي پهچي اجڙيل حال کي آئت ”موهن جي دڙي“ جو مثال ڏيئي پوري هڪڙا آهن تنهنهي حملا به انار قديمه جئن ٻولار جي ڪردارن جي مصبوطي، Maturity & Intellect جي ترقيءَ جو ڏس پئو ڏيندي ماهر ٿيندا.

ڪن ڪن ڪهڙين حا سڙا پڻ چئن کان پوءِ اميدن جي گئونچن جيان ڦٽندي من تي مور جي پڪن جيان وانڱ ڪندي به نظر ايندا. Identity جي ڪردار ٽيمپ وانگر جا پهچي دل کان ڌڪ کائي به دماغ جي اٽل فيصلي تي Relax ٿي پهچي جيور ڪٽ کي ڪيسٽ ۾ بند هڻي ريندڙي جي بيڪ ميل کان پٺي ڪيسٽ کي Air mail ڪرڻ لاءِ هي ٿي وڃي..... ۽ جي هڪڙا جيوت جي بليڪ ميلنگ کان بچي نه سگهيا، تن جي جيوت جي سموري سچي ڪهاني انهن ٻن ڪلاڪن جي ڪيسٽ ۾ ئي قيد رهي. جيڪا سماج جي V C R تي هلائڻ لاءِ به پير بچاءُ لاءِ پاسي کان ئي پئي رهي..... ڪيسٽ!

سماج جي V.C.R تي هلائڻ لاءِ اندران هندستان جي

۽ بچاءُ ۾ ڏيکارڻ لاءِ پاسي کان بيل پاڪستاني!!

حيدرآباد

۸۲-۱۲-۱۲

الطاف شيخ جي ڪتاب ”ڇا جو ديس ڇا جو ديس“ جو لکيل مهاڳ

سنڌي ادب جي افق تي جلڪندڙ قطب قارو

ٻڌي ائين ته الطاف پيدا ٿيندي ئي پريان کان پنهنجي بند مٿ ۾ ڪو
ديا جو گولو کڻي آيو هو. مٿ ڀڙي ته پاڻءِ سڄي دنيا گولو بڻجي ڪنهن
تر جيئن سندس هٿ تريءَ ۾ سمائجي آئي آ. هٿ کولي ته پاڻءِ اهو گولو
سندس رڪنن مان جاگرافي جو نقشو بڻجي سندس سامهون ڦهلي ويو آ.
ڪنهن سفر جي آڇ لاءِ ”امام ضامن“ پانهن تي ٻڌڻ مذهبي لوڙهات
مان هڪ ريت آهي. پر پانهن تي ”امام ضامن“ سان گڏ هٿ ۾ جيڪڏهن
الطاف جو سفرنامو سان هجي ته سفر ۾ Suffer گهٽجو سفر رهجي وڃي.
زمين جو ستر هڪريو، خدا قرآن ۾ فرمايو، پائجي ٿو خدا جو خاص

اشارو ڪو الصاف لاءِ ٿي هوندو ته اسان پاران سوين سڌي جي ڇان جهڙا ڪر ماءُ جي Placenta ۾ پيا پلجن. چڙو حج جي هُج کي ٿي دل ۾ ساديو ويڃو قبر پيڙا ٿين، تن کي الطاف جن ڪهن ”مواسلاتي سياري“ دريمي ”اميدن جو پارڙو“ هج ۾ ڏيئي ڇڏيو آهي. گهر وڃي ٿي دنيا ڏسن جي سڌ سندس قسم جي هڪرامت تي پوري ڪريو ويا آهن. ته اسان پنهنجي ٻوليءَ جي ٻه ڪن ۾ ٿي سڌي الهيار ”ڪاڏي مهن مريم“ ڪاڏي لهيار ڪن اڳ ته وڌياسين هانو لولو ۽ پيا ڪيترا شهر اچڻ وقت هسو تي هٿ هني پيا هاء ڪندا هاسين، سي اڄ گهر وڃي ٿي هالن ۾ ’هواڻيءَ جا گهر ۽ گندي ۾ سبڪڻو خون يادون چونڊي رهيا آهيون.

جهار تي الطاف جو پهريون قدم ڪهن جو بصورت سفر نامي جو حبيب آغا آهي، سندس جهاز جيئن ٿي ڪهن گولي جيان سمونڊ جو سڀو چيريندو پائي جي چپن کي ڪنهن چنڊ گرهن جيان پن چيرن ۾ ورهائيندو اڳيان اڳيان وڌندو وڃي، تيئن تيش کيس مشاهدي لاءِ منظر موضوع ۽ تصوير لاءِ هڪ گهري تاريخ ميو وڃي، جن کي هو هڪڪاراب فوٽو گرافي سان ائين جهپيو وڃي، جيئن چقمق جهلي لوهه کي.

عاباً سندس سفرنامي جو آغاز ”مهنجو ساگر مهنجو ساحل“ کان آهي، هي الحال اڄ به ڇپ جو ديس ڇپ جو وڃي. هن ڪتاب ۾ هن پنهنجي باقي اڳين ڪتابن، جن ۾ هن مختلف ملڪن ۾ شهرن جي تاريخ ۽ جاگرافي تي جو علم شعور ۽ اڳتي ڏسي آهي، بجاءِ خود جهاز جي بدن جي جاگرافي ۽ تاريخ بيان ڪئي آهي. جهاز جي آفيسرن، انجنيئرن ۽ ٻين هڪڪن جا چهر چپ اٿس، جهاز جي Physiology ايتري ته ماريڪي پيسي سان چڻي اٿس، جو لنگي ائين ٿو ته سڀ پڙهندڙ محض خوق جي حاصر سندس ڪتاب جو مطالعو نه پيا ڪن بلڪه انهن پيسي کي نيٺ ته هڪ ڏينهن جهاز رڻ ڪمپين ۾ ٿي پرتي ٿيئون آهي.

ها اليت سندس هن سفر نامي ۽ سندس باقي ٻين سفرنامن ۾ هڪ ڳالهه هڪ جهڙي يا Common Factor آهي. اها هيءَ ته الطاف پنهنجي ٻين سفرن جيان هن دفعي به جيئن ٿي وڃو هڪري سويي پائي جهاز ۾ گهڙيو هو ڏانهن جهاز جو دروارو بند ٿي. هيڏانهن الطاف جي شرافت جا دروار

ڪليو پون، شرافت به هڪ اهڙي تهڙي!

رڪي پير پيٽر روڊ تي - پراڻو رستو ختم ٿئي ويو هڪهن مسجد جي در تي - جنهن مٿي ڏانهن منهن ڪري بهاري سا هاني ٿي مريم جو ماسڪ پائي کيس عيسيٰ جي نظر سان بهاري.

هت شڪ آهي ته هڪ الطاف به ائين ته ناهي ته پنهجا تجربا پراڻي حوالن سان ظاهر ڪريو ڳالهه ناريو ۽ ٿاريو ڇڏي. جي ائين آهي ته پوءِ هن شيدي ڊرائيور جو مشورو به قابل غور هئڻ گهرجي، جنهن جو ذڪر ڪتاب ۾ الطاف ڪنهن محنت مزاج چيف آفيسر جي حوالي سان ڪيو آهي، جنهن متعلق الطاف لکي ٿو ته ڪيئن به هڪ ٿار ۽ واري چيف آفيسر جي هڪ شهدي بادشاهه چيڪ ڇڏائي.

واقعي ٻڌي شرافت يا بيخاري آهي يا پنهجري! مون کي ته هن ڪتاب ۾ الطاف جو لکيل گيسي ڪرڻ وارو مذاق به بيحد وڻيو. هڏاڻو ۽ مورون به لڳو، لکيو ٿين هڪ لڳان جهار جي چمڪندڙ گهٽي ۾ ڪو بوٽ جو ڊگهو لينگهو پاڻي ويو. ليکڪي کي ڏسي سندن ڪيئن پوءِ چيو ته (فلانو هڪ عبادت گذار شخص جنهن سان ان ڪيئن سواءِ جي ڪانڊ پوندي هئي) گيسي ڪري ويو آهي.

سرور ان گيسي ٿي ڪئي هوندي، جو ٻڌو اٿم ته پاڻيءَ جي جهار تي به ڪڏهن ڪڏهن ”پاڻي مٿان جهوپڙا“ واري چواڻي پاڻيءَ جي سحت ڪوٽ ٿي پوندي آهي ۽ ڪڏهن گهڻي ڦندي آهي تڏهن ڪاڪوسن ۾ Toilet papers جي به ڪوٽ ٿي پوندي آهي. پوءِ فضا جڏهن اهڙي هجي ته پوءِ جهار جا آفيسر پنهجي ذاتي رغبت جي سا تي صفائي مصف ايمان آهي جي مقامي تي عمر ڪندي هڪ ٻئي جي ڪيئن جي سامهون پيا گيسيون گيتيد آهن.

اهو مذاق ۽ ڪوڙ اهڙن نين نين دلچسپ واقعن سان هي ڪتاب پريل آهي، مون کي ته الطاف جي هڪ دوست آفيسر جي ڏيڏرن کائڻ وري ڳالهه بيحد مروڏنو. خط ائين ورتم جهڙو ڪر سڀ ڏيڏر مون ڪڏ. دراصل ڊگهن سمن ۾ نئين ۽ اُن جدتل ماحول ۾ ناروا ڳالهيون به روا ٿي پونديون آهن. جيڪي اسان هجن ناتي فطري طور انسان کان سرور ٿيو وڃن. پوءِ اهي ئي وهن اسان پنهجي تنهائي ۾ ورجهائي ڪڏهن انهن کان پيو سرشار

ٿيندو آهي ته ڪڏهن وري شرمسار.

حالاڪ الطاف ڪڏهن به اهڙو ذڪر پنهنجي حوالي سان ناهي ڪيو. خدا جاني هو ڪهڙي ڪميونٽر مان پنهنجي مستقبل جو رڻڇو اڳوڻ ٿي ڪڍرايو سر سائو ڪريو ڇڏي، هو ڪڏهن به ڪاڻ مٿس ڪا به ٿي آهي. عد جي باري ۾ ته محتاج ٿي پل کڻي ڪارڪون ۽ آب ره ره ڪندو هجي. پر باقي زندگي جي حساب ڪتاب ۾ سندس بخشش ڪيئن ٿي ٿئي. ٿور به ٿي جانن بقول ڪنهن جي مدد ۾ چيل ڳالهه جي ته لطاف گهڻي پڳي دتي حوائن کان لهرائي ٿو آهي ڏيڏر سندس دوست ته چا پڪ پڻ ڪاڏا هوند ٿين صرف ڏيڏر جي ڪهڙي ڳالهه! اڙي پاڻي هن کي ته سگن کان وس مانهو جي گوشت تئين جي ذاتي جي پڪ جان هوندي. پر ڪچي ڪيئن، جو ڪچي ته ٿئي ڪافرو..... خير آدم خوريءَ جو الزام آئون هروڀرو مٿس هڪو نه ٿي هٿان. پل هو پنهنجي ذاتي حوائن کي داه ۾ ٿي من ڏي. هڪجهه به سهي. ان ڳالهه کان انڪار ته ڪنهن کي به ڪونهي ته نصاب سنڌي ادب جي اروڻ زمين کي پنهنجي ان تڪ ڪوشش ۽ لافاني محنت سان اهڙو جسي جوڻي، هموار ۽ زرخيز ڪيو جو اڄ هن زمين تي جي گل سڙيا آهن، انهن گئن جي پور ۾ سندس پورهنن جو پگهر ۽ سون جي ٽارين ۾ سنڌي ادب جو لاروال ٿمڻ شامل آهي. انهي حوالي سان هو بيشڪ سنڌي ادب جي افق تي جر ڪندڙ قطب نارو آهي، جنهن جي لائ تي سندس پويو پيرا کڻي پنهنجي واٽ لهندا.

هو عام سڌين ۾ هڪ خوشصيب شخص آهي، جنهن به صرف عام رورنگر کي نه حوصورتِيءَ سان نڀايو آهي. اهو عام رورنگار به اهڙو جهڙو عام طور شيعه الله کان گهري وسند آهن، ”ليڪن عام حسين رحمه ميري دل سي ڪم به هو“ وانگر ان جي پنه تي، اجتماعي طور پنهنجي قسم جي ڪاوش سان سموري سنڌي قوم جي شعور ۽ ذهن کي بحتگي، علم ۽ آگاهي ڏئي آهي، پنهنجي بيحد سادي ۽ سڀاڻي ٻولي ۾ بيحد رس ۽ چش سان.

چش ۽ چشڪا به اهڙا ڏما ائين جو پاهرين دنيا جون دلچسپيون ۽ رنگينيون پڙهي اڄ اسان سڀني جي پردييه ڏسن جي اهڙي ته گهگهه ڳڙهي آهي، جو هاڻ ”ڳاڙهي نار“ جي بدران گهگهه جو هڪ ”اچو نار“ تيار آهي.

ڪٿڻ لاءِ اهو ٻڌي پنهنجو جهاز ان ۾ نه ڇڏڻ جي ڪوشش ڪري ۽ پوءِ سندس جهر ان ۾ به پيو ائين ترڪي جيئن ڇاڏي ۾ ڇاڻون ترڪي.

سندس سفرنامي ۾ علم ۽ Information ملڻ متعلق هڪ قصو محفل ۾ مشهور آهي. چون ٿا ته هڪ دفعو نيشنل شيڪنگ ڪارپوريشن ۾ نوڪري لاءِ ڪي اميدوار انٽرويو ۾ شامل ٿيا. اميدوار ڪوڙ هئا ۽ ڏي ڏي ٿيري سان آين هئا. پر ڪنهن جو به ڪڙ تيئن ڪونه نڪتو. البت هڪڙي ميدوار اهڙو ته زبردست نثرويو ڏنو، جو خود امتحان وٺڻ وارن جو ساهي وانگيا تيل نڪري ويو. ان اميدوار کان پڇيئون ته ڇا تو اڳ به هڪو اهڙو انٽرويو ڏنو آهي همراه ورائيو ته ”نه“ پڇيونس ”ڇا تو اڳ هڪڙهن هٿ نوڪري هڪڙي آهي“ جواب ڏنئين ”نه“ ته پوءِ تو اهڙي زبردست انٽرويو جي ٿيري هڪڙهن هڪڙي؟ جواب مليو ”مون رڳو الطاف شيخ جا سفرناما پڙها آهن.“ سنڌي شعبي جي شاگردن تي خاص طور سندس ڪتاب ڪرم آهي، جو هر سال امتحان ۾ ”الطاف ۽ سندس سفرناما“ ورو سوال بر رباني هن ڪريو ۲۵ مارڪن جا ٻڌي اڳهه وپاري بڻيو وينا آهن، ٻيا سوال ته امتحان ۾ هجن نه هجن، پر الطاف جي سفرنامن بابت ته هڪ سوال هجي ئي هجي.

انفرادي لحاظ کان توڻي جو اجتماعي طور بهرحال سموري سنڌ کي مٿس فخر آهي. ۽ سجاڳ ذهن سان پنهنجي ڌرتيءَ ان جي شهرن ڳوٺن واهن ۽ وستين کي پرڏيهه جي شهرن اتي جي وسندين ۽ وستين سان مشابهت ڏئي آهي. ان ليکي گوياءِ سموري سنڌ کي ڪل ڪائنات مٿان ڪنهن نرم گرم سوڙ جيان پٿيري ڇڏيو آهي، لڳي ٿو اسين هڪ ئي سوڙ جي نرمي گرمي هيٺان ڄڻ هڪ ئي ماءُ جي هنج ۾ هلجندڙ احيڙا انسان آهيون. خدا کيس پيدا ڪري گوياءِ سموري سنڌي قوم ۾ ڪنهن رهجي ويل حال کي پري ڇڏيو آهي. يقيناً الطاف جي پيدائش جو مقصد مڪمل آهي.

خدا سندس وجود تي پڪ سرهو ٿيڻو هوندو.

طارق عالم اڙو جي ڪتاب رات سانت ۽ سوچون جو مهاڳ

من المهد كان الي اللحد قاتين

طارق! جنهجي آئون ”ماءُ“ نه آهيان.

طارق هي آءُ (پين) به ناهيان.

ها مان سندن دوست نه ناهيان ايڏي جو سندن شخصيت تي ڪ
ٽيڪا ٿيڻي ڪري سگهان، سندن ڪهاڻين تي ڪو قلم کڻي سگهان، آئون
ايڏي پارڪو به ناهيان.

طارق ننڍڙي خج هلائي مور کي پاڻ ۽ پنهجي پڙهندڙن وچ ۾ ڪتاب
جي هڏي بنايو آهي.

هڪ ننڍڙي ڳالهه: (شيعه هٿن ماتي) محرم ۾ حشر وري ڏيهن ٻڌو
ٿم مولائي مسواڙ تي پٿر وارا گهرائي (حبيب ع) کي روئند آهي (هت

مدرق مونکي ڪڏي مسواڙ ٻاهي ڏسي هڪ ڪنگرو ٻي ڪنگري کي چاڏهي
سگهندو؟ بحر حال جسس ڪسيءَ واري ڳالهه ”حسين جي غم ۾ روئڻ
وارن کي ثواب، روٽائيندڙن کي ثواب ۽ جيڪي روئڻ واريون شڪليون
ناهن انهن کي به ثواب؟

رنو طارق آهي ”قوت العین الخيدر“ چوڻيءَ ته: امام زين العابدين سڄي
جمار روئيندو رهيو.

ان ڪري هن ڪتاب جا سمورا (قر) آئون طارق کي ٿي بخشيا.
روٽائيندڙ آئون آهيان، سو ڪجهه (قلن) تي آئون پهچو به ٿي حق
سمجهاڻ، (حو شيعا حسين کي ايترو ٻاهن روئيدو جيترو رينب رضه کي).
۽ ها، هن مجلس ۾ پڙهندڙ به ثواب جا حقدار رهيا، جو هن روئڻ واريون
شڪليون ٺاهيون.

طارق بوند ڪهاڻيڪار آهي مڃيو اٿم.
هو مون کان ڏهه دفعا ڏٺوس ڪهاڻيڪار آهي.
پر سندس دل اندر جو هو دالو پڙو (ڏٺوس) نه آهي. هو ڀتيمي اندر
پر ايئن ڪنهن Labour room ۾ پلجي رهيو آهي. (هن Preface ۾ ڄاڻي
قرانه پڙڻ لاءِ جيڪي Labour rooms مان مڪري نه سگهيا).
قوت العین چيو آهي: ”زندگيءَ کان گهڻا سوال نه ڪريو.“ علامه آءِ-آءِ
قاسمي چيو آهي ”پهچي پاڳ کي بند مٿ ۾ ٿي محفوظ سمجهيو جيئن ٿيندو
آهي تيسر ٿيندو نه ته، ٻي حالت ۾ ٿي نه سگهندو.“

علامه صاحب نهايت ئي شريف طبع شخص هو. هو قدرت جي قصن کي
قصن ۾ بدلجندو ڏسي درياھ ڏانهن ويو ۽ وري نه موٽيو. طارق حوان همت
اديب آهي. هن ۾ درياھ ۾ گهرڻ بدران درياھ کي لٽڪارڻ جي سگهه آهي!
۽ ها طارق ڏاڙيل نه ٻاهي، ڏاڙيل ٿين جي ڳالهه اسانجي وڏرين جي هن
پروليءَ مان پراڻي وٺڻ گهرجي.

نر جي مٿان نر نر ٿي ٿي ٺاري.

هي مڙي نهارين، ته نر ناريءَ جي وات ۾!

بس ۾ چوڪرن جي ڪچهري. ڪچهري جو Climax آهي Lens يا
عينڪو آهن جيڪي ٽن هزار رپين ۾ وڪامجڻ ٿيون. جن جي پائڻ سان

ماڻهون ماڻهونءَ کي الڳ ڳهاڙو ڏسي سگهي ٿو.

توبه! توبه!! ڪهڙو حراب رهندو آهي. ماڻهو ماڻهوءَ کي ڳهاڙو

ڏسي ... ۱۱۹

”پريار- ملنديون ڪٿان اهي عيڪون؟“

”کي هزار ڪٿان ايندا.....؟؟“

..... ”ڏڙو ۱۱۹“

طارق ڌاڙيل نه ٿي سگهيو. هو اديب ٿي رهجي ويو. ’ادب مر به هاءِ گهوڙ

ڪندو رهجي ويو.

درياءُ توڻي دانهن ڏيندس ڏيهن قيم جي!

قيمت جو ڏيهن ڪين بخار جي شدت!! مٿوءَ چو ٿي: ”ادب وقت جو

ٽيمپريچر آهي.“ طارق ان ٽيمپريچر کي شدت جو رنگ ڏيئي حق لار ٻڌي جي

Casualty کي لنگهار ڏيئي رهيو آهي. Casualty جو عمر آهي يا طارق جو

المر آهي.

طارق پنهين ڪهاڻين جي آڌار تي ڪيترن حايدن تي ڌاڙ پير ۽

ميدريڪس جي بڻاهي ڪري سد جا بيٺا ڏيئي هڪ جهٽڪي سان

فورن حايدن جي هٿن سگريٽن ڏٺي ڦريو وڃي.

اهو سندس جيون جي به محڪتي پروگرام مر طبيعت جو تورن آهي ته

حيڪمي Patent دوئون هو Aftord نه ڪري سگهندو. هي بيماريون به هو

هرگز نه پاليندو.....

عمر جي جنهن حصي ۾ سندس پير آهي ان پٽاندرو هو نظرياتي لحاظ کان

بيحد حدبتي آهي. ايتريقدر جو مان پايان ٿي ته هڪا چوڪري

جيڪڏهن سندس درد کي سمجهي پنهجي سد بچائڻ لاءِ به گوريون

(ڌاڙ پير) وڃي ته طارق هن جا Thanks سڄي شيشي پنهجي گلي کان

لاهي بچا آڻيندو، بنا ان ويچار جي ته سڄي شيشي گلي هٿان لاهڻ کان پوءِ

Thanks ڪرڻ جو مجھس سامهون ٿي ڪٿي هوندو.

نظرياتي لحاظ کان حدبتي هجڻ پنهجي جاءِ عملن هو بصيرتي طرح

هڪ تندرست چوڪرو آهي. ذهني دٻاءُ ۾ پيڙهيل مريض سٺيئر جا بند

گلا پٽڻ کان لهر ٿيندا آهن. طارق کي مون ڪڏهن به Open سٺيئر پائيندي

بہی ڏسو.

طارق ڇا آهي؟

طارق ڇو آهي؟

طارق ائين ڪيئن ٿيو؟! ٽي سوال What- How- and why جا.

مون کيس آرٽس فيڪلٽيءَ جي ڏاڪٽرن تي پهتڙن ساهڙين ۽ ساهڙن سميت اڪثرويسر ڏٺو آهي سندس چيرولي اکين ۾ ڇمڪندڙ خاموشي، ۽ حادثي انداز ۾ ڳالهائيندي، ۽ هيڪڙهن هو به به ڳالهائيندو آهي تڏهن به سندس چپ چرندا رهند آهن، ها مون کيس هميشه چيونگم کائيندي ڏٺو آهي (سايد هو پنهنجي محروميءَ جا چڪ چيونگم ۾ چڪائيندو رهندو آهي) چيونگم ٻار کائيندا آهن ٻار ته ننڍا به آهن، پر طارق پڇندو آهي.

(پڇڻ گهٽ پڇايا تون پڇڻ کي پڇاءِ)

طارق جي (حلائي) وجود ۾ مون هڪ حرامي ٻار ڏٺو آهي.

(چيونگم تي حلالِي توڙي حرامي ٻنهي ٻارن جون هڪ جيترو حق آهي) پاڻءُ هو پنهنجي اندر جي ٻارڙي کي چيونگم جا چشڪ ڏيئي کائڻس هڪ ڏک ڇرائڻ ٿو چاهي. (جن ٻارن جون مائٽ مري ويسديون آهن آهي پر ڪڇ ڏڳا گريس ۾ ٽڪائي انهن ۾ پناهون تلاش ڪند آهن.)

۽ هن سندس ڪهاڻين جون ڪجهه ڪٽيرون پڪڙي انهن طارق کي (ٿمر هن وقت مهجي هٿ ۾ آهي جو ڏاڍو سو گانو) چيڻ چاهيان ٿي. پر ان ڇههءَ جي آڌار ان ۾ سڄو سارو نه ته سندس اڌ بدن جون ڪجهه جهلڪيون ٿي پڙهندڙن تائين پهچي سگهن.

طارق جي ڪهاڻي جو سفر ۾ الحمد کان الحمد تائين سندس تقريبن هر ڪهاڻي جا سسلا پيسگهي جي لوڏ کان شروع ٿي مڪليءَ جي قبرستان ۾ گم ٿيندا نظر اچن ٿا.

رات، سائت ۽ سوچون

هڪ نون ڪهاڻي آهي طارق ۾ ڪهاڻيءَ کي اهو نالو ڏيئي پنهنجا هٿ حواسورتي سان بچائي ويو آهي. نه، اگر اها ڪهاڻي نڪر ه ته سئون سڌو نالو رکيس Kiss the knives

سڌس تحقيق ڪيل ڪردار جي Kiss تي سڄي ڪهاڻي جو Climax آهي. هت ٽن هڪ سڌري ڳالهه چوندي هان ته "kiss" ٻن وجودن ۾ پيدا ٿيندڙ هڪ حقيقت جو نالو آهي Kiss ان سمورو سچ نه آهي. ڪنهن سچ تائين پهچڻ جو ذريعو پڻ ٿي سگهي ٿي. Kiss via sex پر خود sex به سمورو سچ نه آهي. ڪنهن سچ تائين رسڻ جو هڪ ذريعو آهي. طارق ڪي ها ۱۹۷۸ "نوبي پاپ" ڳال ۾ نظر اٿي. مون ڪي سا sex خود طارق جي چيو سگهن ٿا.

پيلي ڌنڌ

هڪ بيحد سهڻي اسٽائيل ۾ پراڻي ڪهاڻي آهي، "اس سڀ پيار آهيون پر ظاهر ٿا ڪريون پنهنجن غمن کي ائين ٻين کان لڪايون ٿا جيئن ٻوٽ اندر ٻاٽ چهي وٽن حوراب" ۽ اهي ٻه قسم جا گهڻا من ۾ پيهي ويٺا ٻيئي ڌنڌ ڪهاڻي جا ڏاڏا لڳ.

سڌس ها ڪهاڻي پڙهندي مون ڪي (عازي) ياد آيو. جن طارق ۽ سڌس (هيروئن) هڪ ئي رستي تان گهمندي به ٻن الڳ الڳ گهرن جي تلاش ۾ هجن.

"هي رستو ڪهڙي دنگ وڃي ختم ٿيندو؟ هيءُ رستو اگر ڪنهن بنگي تي وڃي ختم ٿئي ته سمجهه ٿيندو آهي. اگر ڪنهن صحرا ۾ وڃي ٽم ٿئي ته پائنچ مهجو آهي."

۽ ها هن ڪتاب جي Preface کي اختتام تي آڻڻ چاهيان ٿي. ڪيئن؟ مون ڪي خبر ناهي.

چو جو طارق جي عزم جي مون ڪي خبر آهي. سڌس عزم جي بدرو سڌس هن جملي مان جهلڪندو ڏٺو ٿم، "سهجي قصي جي ڳلي جو آخري پٿر به ڳالهائيندو آهي."

پر طارق جي عزم کي Motivate ٿور ڪيئن ڪريون؟ مون ڪي خبر نه آهي. سڌس ڪهاڻي جا سڀ ڪيهر اونهائي ڪن ۾ گم ٿيندي نظر اچن ٿا! (سڌس ڪهاڻي ۾ اهي بيحد هٿ تڻا لڳي) پر خود طارق ۾ انهن هٿ ٿنڀن کي ٿور مٿانهن جاڳيا ٿي (پڙ مان سڌس (ماءُ) به سهي/

پل مان سندن پين نه سهي (سندن قلم جي Treatment مان سندن
 بيحد Submissive طبيعت جي جو اندازو ٿيو اٿم سو کيس "ٽور TV جي
 ڪنهن هيروئن حيان نه چوندس، "ٽڪري اچ طارق، ان Frustration مان
 ٽڪري اچ" بڻڪ کيس للڪار ڏيندس، پوءِ ان Frustration مان بڪر
 چو جو گشس اقبال ڏانهن ويدڙ سڀ رسا تنهنجي انتظار ۾ آهن

نذير ناز جي ڪتاب ابلوڪو وري آ جو مهاڳ

نذير ناز - سنڌي ادب ۾ فڪر ڀٽ

رڌڻي ۾ روسي، ار جي چسيءَ مان نڪرندڙ دونهن! لاءِ ڪيڏو نتجي
لڳند آهن دل کي.....

۽ جڏهن رڪنا تنڪ جاڙهيءَ تڻ ترڪي صدر جي هوش ۾ هڪو
ڪاٺيڏي آهي جڏهن سڄي تڻي بدوق ولا بيڪريءَ جي پيشاني درن
مان سوڀري سامان، تير روشيون، دڦر تي ويسر سڌورڻيون
چوڪريون روح کي ڳرو ۽ کس کي حاسي ڪنديون آهن. تڏهن ته
سڪريءَ جي ڀر وري سهڙيءَ، سوڙهيءَ ۽ ونڊهيءَ گهيءَ جي تحري
سري ڏيئي پهريندي هٿن.

ونڊهيءَ گهيءَ جي تحري سري تي سڀر جو ڪسو گهر گهر جي
گسريءَ مان رڌڻي جي وڏيءَ شيشي ڏريءَ ۾ روسي
روسي ڪندي اٿن ته دير هي وقت گهر ۾ آهي. گهر جي ۽ هڪڙي تي

پير رکدي. رڌي مان ايدر کڏي جي خوشو پڪ ڏياريندي آهي ته هينئر هوءَ رڌي ۾ آهي.

۽ لاءِ چيو آهي گهر. جي رڌن ۾ روشني ۽ ڏاڪڻ تي کڏي جي سڳڻ جو ساءُ هجي، مون کي ڏاڍا سڀاڳا لڳندا آهن.

ان وقت مڏير، سنهائي ۽ سڳڻ، ٽيئي هڪ ٽريءَ ۾ Conditioned پاسندا آهن، مون کي ۽ پنهنجو وجود لڳندو آهي. جن ڪوئي ائين ئي خوبين پانءِ تي ڏيئرن مٿان جهڙو ڪوئي ٽڪڙ پٽ جو وجود، جيئن ٽڪڙ پٽ کي سون سب ڪري سڀاڳو بڻايو ويندو آهي. ٽين مڏير به مون کي ڏسي حيث رڌي ۾ Oven جو پيو چلهو هاري، چانه جو گرم گهاٽو ڪوپ لاهي ايندي آهي ۽ پوءِ وات ۾ اهو اٿي وجهندي آهي، جيئن ماءُ ٻار کي ڏڪو وجهندي آهي.

مهين مهين سانس ڏهن - پندرهن مٿن جو ملڻ چاهين جي گرم ڪوپ جي حدت تي سرجي، ٿڌي پانيءَ جي گلاس تي ڊهر جهلي، ڏهن تي جهڙو ڪوئي گرم جو ڪڪر سڄي چاڻبو آهي - ۽ پوءِ مهين پئي سانس ملڻ به. جڏهن به اندر اٿو کائو، بادل برسي ۽ سندس ياد سان جن ٿي بنجي وڃي روح ۾.

مڏير هن ڌرتيءَ تي گهليل انيڪ انسانن مان.. جو ايتڪ ماڻهن مان صرف ڪي ماڻهو هڪٻئي جي سائيڪيءَ کي ساڳي Dimension، ساڳيو Tempo، ساڳئي Flow جي آڌار تي هڪٻئي کي ڪشش ٿين ٿا. پري بيٺو، جهڙو هڪٻئي لاءِ چهر چامورا، مڏير به هڙن شخصن مان هڪ چهر چاڻو آهي، جا پنهنجي گهر، گهروارن، دوستن، رشتيدارن، عزيزن، شاگردن لاءِ چهر چاڻو سهي، پر کيس ته مون ڪڏهن چهر هڪ چاڻو ۾ ويهندو ڪو نه ٿبو. هٿ جي تريءَ تي ٻاري سمن، هر وقت تحرڪ ۾ هوندي. ڪجهه به ڪجهه ڪرڻ جي تمنا، ننڍڙا ننڍڙا پروجيڪٽس، سڌڙ Missions هر وقت هٿ ۾، ۽ هوءَ تنهن کي تڪميل تائين آڻڻ جي ڪوشش ۾ هميشه سرگردان ٿي رهندي ٿي.

ادب جي مڪشش کي Attend ڪرڻ جو شوق. ادبي شخصيتن سان من جو شوق ۽ ن ڪار پوءِ گهر کي گهر ڪرڻ، کڻيءَ کي پورو ڪرڻ، روشنيءَ ۾ رهن، ڪنهن فڪشن ۾ وڃڻ، هڪ فڪشن ڪرائڻ، سڀو- ٿاڪو

ڪرڻ ردي- پڪي، ۽ سروس- باقي جو وقت بچي، ٻيو پاسي ٽيپ ۽ ڪري ٿڪ لاهڻ جو.....

ن وقت ۾ وري تحقيقي جس کي ترتيب ڏيئي، ڪاڌ ڪا ڏي ڪوت تيار، ڪڏهن ڪهڻي لکي ورتي، ڪڏهن شعر جڙيو، ڪو ڪالم لکيو، ڪو ڏي مقالو تيار، ڏهن تي ڪڏهن تنقيدي عصر حاوي ٿيو، تڏهن هن اردگرد جي ماحول کي مطابقت ۾ نه ڏسي 'عبرت' ۾ ڌڙاڌڙ ڪالم لکڻ شروع ڪيا. ڏهن تي ڪڏهن نرم گرم، گذار ۽ رڌمڪ پهلو حاوي رهيو، تڏهن 'شاعريءَ' اندر ۾ اٿلائي.

۽ وري ڪڏهن ڏهن تي تنقيدي ۽ تحقيقي نقطو اڀريو، هن ڪهڻين جي صورت ۾ ڪردارن جي حوالي انسان جي مدر کي قلم جي چريءَ سان چيڙ هڪري نرس جي پري کان گهراين کي ويجهو آندو.

۽ وري ڪڏهن ويجهڙ ٿي ۽ ۾ پري تائين.... تحقيقي قوتن جي اُظهر جي دريمن جي ڪمي ڏسڻ، تڏهن هن 'ناري' جي نالي سان تحقيقي ادب جي هٿ شروع ڪئي- هڙو ڪم، جيڪو مردن کي مهڳو هئي، هن اڪيلي سر، لاڳيتو 'ناري' جا ست- اب پرچا ڪڍي، سڌي ادب ۾ پهچي خدمت کي آمر هڪري ڇڏيو، سڄيءَ سڌ کان هڏ تائين 'ناري' جي به چاريءَ بدير کي بي نظير ۾ بدلائي ڇڏيو.

جيوت ۾ ڀڏيءَ هن هٿاڻ کان پوءِ، بدير سان ملي هڪ ئي جست ۾ ماڻهو سندس سمورو تاجي- ٻيٽو ڏهن ۾ اُپاري نه سگهندو، سٺن سي پهرينءَ ملاقات ۾ بگڏو، بدير سان ميس ڪٽ جهڙو سندس چڙو ڪسڻ اسٽوڊيو ۾ سڪتل فوٽو ڏسڻ، انهيءَ ڳالهه جي هوريان هوريان ڪجهه ملاقاتن کان پوءِ پروڙ پوندي، جنهن کي هڪ نظر ۾ 'فوٽو' ڏسڻ، نه پهچي ۽ ۾ ۾ حيات جي مڙني ڪارگدارين تي پرپور 'ڊاڪيومينٽري' فلم آهي-.

جيوت جي مريم ۾ رڳو ضروري پهلوئن تي مشتمل اهم موضوعن کي گرفت ۾ آڻيندڙ هڪ اهم تصوير.

حقيقت ۾ بدير خود نه 'عورت' جي وڏيءَ تصوير کي ڪئي، نڍو ڪري، يترو ڪندي، جيترو فوٽو حيات جي 'مريم' ۾ مٿي سگهي. وڏيون بگهيون، غير ضروري جذباتي ڳالهيون، زندگيءَ جا ڌڪ ڦسڻا،

انساني نظريه، عجب Ideology تصوير مان ڪٽي، باقي ضروري سچي
اهوئي هوسو هريم ۾ فت ٿيڻ جي ڏانو جو آهي!

سڌس ڪهاڻيون به گهڻي ڀاڱي عورت جي مختلف رخ جي تصويرن
حيون ڪهاڻيون آهن، جيڪي هريم ۾ فت ٿي سگهيون، سي گهر جي ديوارن
تي سڃيئون رهيون، جي ڏٺي سگهيون، سماجي ڪشچيءَ سان ڪٽجدي
پنهجا صحيح خدو حال وڃائي ويهيون.

عورت! پر هن سنڌي سماج جي ٽي سهي، ڇا رڳو ديوار جي ٽياس تي
سڳين هجن ڪي ٽي ڪافي سمجهي ٿي؟

بدير جي ڪهاڻين جو ماحول ۽ سڌس ڪردارن جي ذهني حاصلات
(هاڻ سڌيءَ طرح ليکڪ جي هٿن جي حاصلات ئي آهي) ڪهاڻين جي
پهچائيءَ ۾ پٿر ٿير آهن، ڪهاڻي 'انتقام' جو انجام پڙهي، بظاهر عورت
جي بذر تي چرڪ، حيرت ۽ پشيماني به ٿئي، پر ساڳي وقت ليکڪا جي
قلم جي Treatment (ساڳي جهڙي هن سماج جي اسان سان Treatment)
ڪهاڻي پڙهندي اسان سادگيءَ ۽ سچ سان نهن ڪهاڻين جا انجام اسان
جي تقدير جي محرم جيان قبول ڪري ٿو، سماج جا اهي ٽي عنصر اهڙي
ٽي نموني مون تي اثر انداز ٿين ته مهج جو انجام به اهوئي هجي، جيڪو هن
ڪهاڻيءَ جي ڪردار جو، هي ڪهاڻي پڙهي، گهٽ ۾ گهٽ مون کي ته هونئي
احساس ٿيو.

بدير جي مختلف ڪهاڻين ۾ 'سگم' جو انجام ايترو سُرهو ڏنم،
'سگم' پنهنجي پر ۾ هڪ ڀيرو روا ۽ مڃوڻ ڪهاڻي آهي. ڪهاڻي جي
هيروئن ڪهاڻي ۾ ته هڪ دفعو، پر سچ پچ هن سماج ۾ هر گهر، هر در تي هر
هر منڊي، جو بظاهر هر عورت مجموعي طرح سراسري لحاظ کان بظاهر
ٿي- وي تي ڏيکاريل ٽين سال جي بچيت جيان پنهنجيءَ حيات جو بچيت
دارم ۾ رمل رکندي. (ٽي- وي جي پاليسيءَ جيان حيون جي پاليسيءَ
جون به گهڻي ڀاڱي ڳالهائون به رڳو ماڻهو عام ماڻهن کان بيمڪ ڪڍڻ
ڪڍڻ پنهنجو پاڻ کان لهڪائي آف دي رڪارڊ رکندو آهي.)

سگم جي هني (هيروئن) / هن سماج جي عورت / ليکڪ / پڙهندڙ / آف
دي رڪارڊ رکيل جيوت جي ڪيترن شعبن ۾ ٽئڪس ڏهندي، ساه جو
سمورا بيڪا ٽئڪس جي اڏانگيءَ ۾ چڪائيندي، خدا جو شڪر به

آئيندي ٿي رهي. شڪر، الحمد لله، جنهن انسان کي اها توفيق بخشِي ته هو
 ساهه سمورا حساب ٿيڪن جي صورت ۾ ڏيندو، ساهه ناهن بوجھ لاهيندو
 ويڃي، ڪهاڻي جو نڪار، ’سنگم‘ جي صورت ۾، ڪهاڻي کي ڪهاڻين ۾
 بدلایو ڇڏي، جيڪو عام حيات ۾ اڪثر ناگريز ۽ ناممڪن ٿي. هراڻ
 ۾ ڪو هڪ ساهه هوندو ’هڙو‘ جنهن کي زندگيءَ جي آخري پساهن ۾ شام
 وڃڻ ٿيڪس جي چوٽ ملي ويڃي.

’هيٺو ڪو وري‘ اٽل امڙي ڪهاڻي آهي. جيڪا هر بيڪڪ جي هٿن سان
 نڪري نه سگھندي. ٻولي سادي سلوبي، Tempo روان، قيمت مڃي ورتل. اها
 ڪهاڻي هند ۾ به ڇپي هئي. هت به ’امام مائي‘ چڪي آهي. بيحد
 برجستگيءَ سان لکيل اها ڪهاڻي نذر کي ڪهاڻيڪارن جي هٿ ۾
 بيهاري نه بلڪه من سان ويهاري سگھي ٿي.

شعبان وسطري جي ڪتاب تي مهاڳ

”رستن جو رولاڪ“ هئڻ ته نه ڪي عمر جي هن پوئين حصي ۾ ڪنهن مون پري ڪي..... ۽ نه ئي وري ”رستن جو رولاڪ“ هئڻ ڪي عمر جي هن پهرئين حصي ۾ ڪنهن شعبان پري ڪي..... پر حيات جي فوٽو ڪي فریم ۾ ڦٽ ڪرڻ لاءِ پنهنجي تصوير کي جيئن سڌو وڌو ڪرڻو پوي ٿو تيئن ضرورت گهر کان رستي تي، رستي کان گهر تي ايندي، ڪنهن گهڻي پنڌ لنگهڻدي شعبان نظر اچي ويندو آهي. ڪارين ٿيلهي ۾ سامڻ هڻڻ ۾ لٽڪائيندي ڪڏهن گهڻي پنڌ لنگهڻدي بجلي ۽ ٽيليمون جا بڻ هٿ ۾ اٽڪائيندي پيهرون جو ٽهڻ ’س‘ ۾ رڪش جي انتظار ۾ پنڌ پئي گيسرندي آهيان جو اڪثر شعبان تي نظر پئجي ويندي آهي.

”نئون ضرورت باهر مڪرندي آهيان، پر شعبان بقول ڪنهن جي ”هريڪ جي جهنگل ۾ هڪ شخص زندگيءَ جي مصي ڳولي رهيو هو“ شايد زندگي جي مصي ڳولهن لاءِ گهراڻ مڪرنديو آهي. سندن هٿ ته

منهجي برعڪس حالي هوند آهن، بقول مختيار مسعود جي ته ”ڪي ماڻهو گهر جي غسڪائي مان سڌو بازار جو رخ ڪندا آهن. پاڻ پل بي لاس سهي پر سڌن خيالن کي حسين پوشاڪ ملي ويندو آهي....“ سو شمعان جا هٿ پٽي حالي سهي پر سڌن خيالي ڪردارن کي ڪهاڻين جي پوشاڪ ضرور ملي پوندي آهي. جو مقول سندس ”پس ڏيهن کان هن حالات تي هڪ ڪهاڻي ذهن ۾ سرخي رهي هئي..... سو ڪلهه مون کان سن ۾ ويسِي ويسِي ذهن ۾ ڪردار ڄڻيا، گهر اچي هڪ ڪهاڻي قلم جي نوڪ ۾ اچي ويئي.“ اچڪجهه هتي جا حالات ئي ڪجهه ائين آهن جو اخبارون حبرن سان، رستا فوجين سان، ٽارچر سِر قيدين سان ۽ دليون جذباتي ڊپءَ سان ڀريل آهن.

اسان پراڻي Tension جي ان حالت ۾ نڪن ڇاهيندي به ڪجهه ٺٺ لکي سگهون. جو پڌاڻو اٿم ته، ته پيرن هيٺان پنڌ ڇڻ رهڻ جو رستو سڄي ويو آهي. جيترو ان تي هر تيترو ويڃي ٿو اڳين چڪبو. هٿ پلي ڪنهن شيءِ ۽ پاڻ وٽ سان پريس ٿي صحيح!... پر لڳندو آهي ڪا چير جا..... ڪٿر آهي..... ڪجهه رهبر آهي..... جهن جي پورائي به ضروري آهي. ها ڪهڙي وٽ آهي؟ ملندي لائي ڪٿار آهي..... ٻاڻين اصل شاهنگ وري چير جا به هڪ ٻي آهي جا رهجي وئي آهي.

هو ڪهڙو دوڪار آهي جتان مطلوب چير ملن جو امڪان آهي واري ڪمپرسن واري حالت پائين..... رهڻ جو رستو اڃا به ويڃي ٿو چڪبو.....! ڪو امت باهي ان جي ڪٿن جو... پنڌ مسلسل پنڌ!

شمعان ۽ ڏس ۾ تندرست آهي! ڪجهه عمر جي تقاضا، ڪجهه شحمي نور ذهن جو مثبت لاڙو.... هو تقدير جي بند ۽ پيرن هيٺان پنڌ کي پهچي ارادي ۽ عزم سان موڙي جوڙي ۽ ٽوڙي سگهي ٿو.

سندس ڪهاڻيون پڙهندي محسوس ٿيندو آهي ته هو ذهني طور ڪنهن تذبذب جو شڪار ناهي..... رستي هلندي تهجا منهجا، هن جا هن جا مسئلا هن کي رستي تي اڪريل سڱ ميلن تي مٽيلن جي صورت ۾ اڪريل نظر ايندا آهن.

جن کي هو ڪهاڻين جي حبرن ۾ آڻي چڪائيندو ۽ چڪائيندو آهي سندس ڪهاڻيون پڙهندي محسوس ٿيندو آهي ته سندس خيال بي لباس ۽

چڙو، ڳ هٿن جي بدران مقصد ۽ معنيٰ جي جامي ۾ ڏيکين ۽ سمجهيل هوندا آهن.....

لڳندو آهي، ته کيس سماج جي هر 'وٺائي جي خبر آهي.....' ۽ هو اٺائي ۽ اوٺائي جي سدباب جي به خبر آهي.....

پر انهن اوٺائين ۽ اٺائين کي ڪيئن عمل ۾ آڻي ختم ڪجي، سندس وس ۾ ناهي جو ديب جون اٺيڪ ڳالهون اسان جي علم ۾ هوندي به اسان جي وس ۾ نه آهن. "وس وارا عملدار" ته پيا آهن. ... اديب رڳو آڻيو آهي اهو وس وارو عملدار ناهي.

ها..... هڪ ڳالهه. شعبان وسطري جو ذڪر مون رڳو رستن جي حوالي سان ڪيو آهي. شعبان رڳو رستي تي نه ڪڏهن ڪڏهن مهجي گهر جي در تي به نظر بندو آهي. پنهنجي ڪهاڻين جي سلسلي ۾ "گهر سلامت در سلامت" واري چوڻي لائي سنڌي بهار ۾ آهي يا نه آهي، جي هجي ته هاڻ هٿن ڪهي، جو هاڻي سڀني سنڌين پنهنجي گهرن جي درن تي بوهي دروار هٿن شروع ڪيا آهن..... پناه گيرن جي ڊپ کان.

..... پايڻن تي ته شعبان جي گهر جي در تي هجي ته پوءِ بوهي درواري جي ضرورت هروڀرو ناهي..... جنهن گهر ۾ شعبان جهڙن جوانن هجن، اهي گهر سلامت..... جنهن قوم ۾ شعبان جهڙا سنڌي هجن سڄي سنڌ سلامت!

شعبان کي در تي ڏسي مون واري نڌڙي چوندي آهي "اها، ها، ما، شوباز اچي ويو....." سانءُ مون واري چوڪري کي شعبان ۽ شوباز جي وچ جي شديد خبر ناهي..... هو اٺي سگهي ٿو ته کيس شڪل شبيهه جو رستن چڱيرڙو ڏسي ها ڳالهه ڪندي هجي يا سندس اچارشي بنيادي طرح غلط هجن.

هونئن پروف ريڊنگ جون غلطيون ته اڪثر ڪندي آهي، "مارشل لا جي پڇي کي مارشل لا جو پڇو ڪري پڙهندي آهي"..... اخبار ۾ اڇڪلهه ڏاڪوئن جي خبرن کي ڏاڪن جون خبرون ڪري پڙهندي آهي، هونئن به ڏاڪوئن ۽ ڏاڪن پاڻ ۾ ورهايو ڪونهي.

حيدرآباد جون ڏاڪون هون به منيون آهن هاڻي ته ڏاڪو به قوم لاءِ مٺ ٿي پيا آهن.

ڊاڪون ڪر ڊ ڪو..... سڄو ملڪ ئي مياڻي لڳو پيو آهي. جو
ڊ ڪوئش کي قومي غيرت بھر حال اچي وئي (پناهگيرن کان پادرن کان پوءِ).
ها، سوڳالهه ٿي ڪيم ته گهرجي در تي شعبان کي سائڻ ڏسي
ٻڌ ٿيندي آهي ماما شوبار اچي ويو. حالانڪ اها مونکي خبر آهي
شعبان شعبان آهي. ...

پيو ڪجهه هجي ته هجي پر شوبار هر گر ڪونهي..... هو ته
وڏي کان وڏي ڳالهه ڪري به ائين خاموش ۽ سنجيده نظر بندو جهڙوڪ،
ڪجهه يا ته ٿيو ٿي ڪونه..... يا ته ائين ئي ٿين ڪهندو هو..... ذهني
طرح پاڻ کي ميعاني ڇڏيندو آهي.....!

ذهني طرح انتهائي ميجور لڳندو آهي..... سندس پيشاني تي
پريشاني جو گهٽج به هوندو آهي. ڳالهه ٻڌي تههجو منهجو سيراٺ
نڪري ويندو، پر هي شخص جهڙوڪ پاڻي جي گلاس ۾ ڊسپرين جي گوري
جيئن هر ڳالهه ڳري پي چڪو هجي..... مثلاً ٻڌائيندو ته ميڊم ڪالهه
احبار ۾ پڙهيو هوم..... کي ٽارچر سيل ۾ رکيو اٿن سندس ذهن کي
چيري ان ۾ لوڻ پري وري سڀو اٿن.....

ڳالهه ٻڌي اسان ٻارو چڻ چچر جي ويندو، پر هي شخص ڳالهه ڪري
هڪ نظر پهچي ذهن تي وجهندو، هڪ نظر حيرت کڻي منهنجي ذهن تي
وجهندو ۽ پوءِ ائين خاموش ويههوندو چڻ ذهن سڀني جا چچرين
آهن..... ۽ ڪ خاص ڳالهه ماضي! ها البت ٽارچر سيل ۾ رهي نهن سلامت
هجن ته پوءِ خاص خبر آهي.

سوڳالهه ٿي ڪيم ته شعبان لاءِ ڪا خبر 'خاص خبر' بهي، هر ڳالهه
هن لاءِ عام آهي. جا عام ماڻهو سان ٿئي ٿي، جو هو پاڻ به خاص بهي عام
مان آهي..

سائنس آئون ان موقعي تي ملي هيس، حذدن پورو ملي به سگهي هيس.....
منهنجي ماءُ جي مرتيئي تي عذر خواهي لاءِ آيو هو..... مون کي صرف ايترو
ياد آهي ته ٻه سهڻا موچارا چوڪرا 'مون وٽ ٿيڻ لاءِ آيا هئا (شعبان
پهچي پاءُ سان گڏ هو.)

پنهين چوڪرن هڪ خاص ڳالهه ٻڌائي هئي بنهه عام انداز ۾ ميڊم
۱۹۸۶ع سن جي فيملي جا ڪيترا ماڻهو ڳڙڪيا... ماءُ، پيءُ، جوان پين

جنهن کي پرڻي صرف هڪ مهينو ٿيو هو.....!!

موت جو ڏک مائهو کي ننڍي عمر ۾ ڪيڏو سمجهڻ ڪندو آهي. اهو شعبان سان مٺي ئي احساس ٿي ويندو، ۽ پوءِ موت کان ٿورو ورتي..... رندگي جي تلحين سان لهه وچڙ. ... م اچي حساب ڪجهه وڃي اهو رهي ته، موت x تلحين = هڪ شڪار. يا برسر هڪ آئون، تون يا ٻيو ڪوئي اسان جهڙو.

خاص ڳالهه ها نه هئي ته عام ماڻهن سان خاص وقمن يا ڳالهين جو ٿيڻ..... خاص ڳالهه اها آهي ته عام ماڻهن سان خاص ڳالهه يا واقعا ٿيڻ پر پوءِ به عام ئي رهن ۽ ٺڳي ائين ته هي اهو آهي جنهن سان ڪا خاص ڳالهه ٻڌي ٿي.....!!

شعبان به خاص Incubator جو پلير چوڪرو آهي پر لڳندو آهي جهڙو ڪر هن سان رندگي ڪا خاص ڪيڏو ناهي ڪيڏي آئون پائيان ٿي ته اسان (ته هو نارم ۽ ننڍو ننڍو ٿي ٿي رهي.) جي وڏائي اها ئي آهي ته هو نارم رهي ۽ ننڍو ننڍو ٿي ان لحاظ کان شعبان هن ننڍي عمر ۾ وڏو آهي.

سندن ڪهاڻيون پڙهي سندس ڪهاڻيون ٻڌي سندس عمر جو اندرو ڪجهه ائين ٿي ٿيندو..... ۽ پوءِ مون کي هو ڪهاڻي لکڻ ويڻ لڳندو آهي ته سندس مدر جي هڪ هڪ حصي ۾ حساسيت ٺهيل آهي. هوءَ ڪيڏي به ڊکي ڪندڙ ڳالهه کي ماڻهن جي سامهون پهچي مک تي ڏک جا تاثيرات نه آڻيندو، هن کي اها لکائي به ڏيڻ ڏيندو، ته مون وب به ڪري ڊک هن هر وقت سندس مک تي مرڪ نظر ايندي آهي.

آئون سندس جيڪڏهن ڪهاڻين کي ڪمرشل ڪرڻ جي لاءِ اشتهار ڏيان ته جيڪر ائين ٿي ڏيان... جيئن هو، تيوي تي ڏيکاريندا آهن به، مٿس ڳالهه ٻڌ ڇڏيه ته کڻي چ... ها... ڇڏيه... دوست ٿا چن... ها..... هوءَ مون کي چڱي طرح سڃاڻي ٿي.....

شعبان تنهنجي ڪهاڻين جو ڪتاب ”جيون حد وسرندڙ لمحہ“ ته کڻي چ ”.....“ ها... اديب ٿا اچن... هي عبدالقادر حوتيجو آهي هن کان ڪهاڻي لکڻ وسري وئي آهي..... هيءَ حيرالساء جمري آهي..... هي به ماضي ۾ لکيل ڪهاڻين جو رکيل چئن فڪسڊ ڊيوارٽ وارو ماسهو کڻي رهي آهي..... هي آغا سليم آهي... جيڪو ٻه ڪستان ٻرڊ ڪاسٽنگ ڊيڊو

حي سروس ڪندي ڪسي ويو آهي..... هي شوڪت شورو هي..
 جيڪو نوڪري جي ور چڙهي ويو آهي هي تصوير جوڻيجو آهي...
 جيڪا ريڊيو بي پيشن سان ڪچهري ڪندي ڪهاڻيون نڪن واري
 ويسا آهي....!

هي سڀ ٻيسر پ تي آهن.. آئون ڪن سڃاڻڻ ٿي، ۽ ٻيو سڀي کان مٿيو
 سڃاڻڻ وسڻو آهي جيڪو ڪهڻي ڪيتر م هي رهيو آهي... هلي رهيو
 آهي..... پيش پاتي کان وري به وهندڙ پاتي پاڪ آهي.. پوءِ جهڙو سدس
 حال آهي، هو هي رهيو آهي... ۽ سڀني کان وڌيڪ چاق آهي.

در چوي ٿي ته پڇاڙيءَ ۾ به اکر سڃاڻڻ جي ڪهاڻين تي به ٿيڪا ٿيندي
 طور ٿي وڃن. مون کي ڪهاڻين جي ماپ طور Terms ٿا چن. پڙهيو اٿم
 ته مختلف دؤرن مان لکهندي ڪهاڻين تي به مختلف دؤر پوند آهن لاشي
 ڪهڙن ڪهڙن Terms سان تعلق رکنديون آهن. ڪهاڻيون (Sarishm)
 (Existentialism) شايد (Lebenism) ۽ روم ٿي اهر!

شعبان جون ڪهاڻيون ڪهڙي ازم سان ٿيون تعلق رکن مون کي خبر
 نه آهي..... شايد سڃاڻڻ کي به خبر ناهي! شاه نصيب شاعري ڪندي وقت
 ٿي ڇڏيو ته ڪنهن پوءِ سدس شاعري تي ڪهڙا These؛ مقالا ٿيند!
 ماتهو ڪيش ٿا Interpret ڪن. سو پڙهيا ٿي شعبان به گهاڙينو هڪو
 تور تورارو سامهون رکي ڪهاڻي ٺاهي لکي... جيئن خدا پهرئين بندو
 ٺاهيو ۽ پوءِ بدن آغا جان اڃا ٺاهي، جيئن بدن کي بچائي ۽ برقرار رکي
 سگهجي. پوءِ ها ڳالهه ٿي ٻي هوڪي سڌايل ڏسي مري ويا ڪي ن
 امتحان مان ڪاميابي سان موٽي آيا، ها ڳالهه ٿي بدن جي پنهجي! هر
 سڌي جي تقدير ۽ Approach پنهجي آهي.

سو شعبان کي پڙهندڙن جو غم ۽ ميت پنهجي آهي. شعبان کي ڪهاڻيون
 لکڻيون هيون سو لکائين..... هاڻي ڀل ميسلو پڙهندڙ ڪن، ڪهاڻي جي
 Operation ڪري، ته ڪهاڻي جي وٽ ۽ ڪٿ ڪيتري آهي.

آئون ته بس ڪنهن به چير کي پهرئين ڏک ۾ پٺيان سبب جي دل ۾
 ويهاري ڏي آهيان يا نه ويهاري ڏي آهيان سو مون به شعبان جون ڪهاڻيون
 هڪ ئي سنگ ۾ پڙهيو ۽ وٺيون. سو سندس ڪهاڻين جي باري ۾ پنهجي
 راءِ کي اتم پايان ٿي... ڪالهه تصوير جوڻيجو سان ائين ٿي هڪ ڳالهه

ڪير ته اڄڪلهه چوڪرين کي سٺن رستن نه منن جي هڪ شڪايت ان
ڪري نه آهي جو هر چوڪري (يا شايد هر چوڪرو يا هر اسان
لاشعوري طور) پنهنجو پاڻ لاءِ دهن ۾ ٿورو High image رکڻدي آهي. اصل
ڪٿ هونديس مير جي ته پنهنجو پاڻ کي سوا سير سمجهڻدي ۽ گهر وري
ڪڍڻدي ڏيڍ سِر جي..... سو رستن نه ملن جو سڄو چڪر ن ڪري آهي
جو ميچ Match ڪٿي به نٿو ملي هر شخص پنهنجي لاءِ ڪجهه وڌيڪ ئي
امڇ ڪي High ٿور ڪي!

سو ٿون به پنهنجي راءِ کي High ٿي سمجهار، جو آهيان ته وري به
بهيءَ ٻڌي مان جو موالين پٽاندر آئون به هن چوڻي جي قائل آهيان ته
”جيڪو پيشي سو ڀلي پيشي جيڪو نه پيشي سو پري ٿي بيهي“ جيڪي هي
ڪهاڻيون پڙهن تن کي پر هي ڪهاڻيون وٺن پر جن کي نه وٺن هي پر نه پڙهن!
سن ته پڙهيون سان کي وٺيون اسان جي راءِ High آهي..... اوهين ڀل
پنهنجي راءِ ڏيو..... راءِ..... راءِ.....!! ۽
۽..... ۽.....

مهاڳ اياز لطيف جي ڪتاب تي!

آڱري ۾ تاح محسن سڻن کان پهريون
 اسلام آباد ۾ فيصل مسجد سڻن کان پهرين
 هر وڏي هندي هڪ وڏي عمارت سڻن کان پهرين
 ننڍڙو هڪ 'مادر' تير هڪڙو آهي
 ائين جيئن وڏو اسان سڻن کان پهرين، ننڍڙي پاسڪو جي چڻي ٿيندي
 آهي، ناسور ڪيو آهي!
 سڄي 'حراسي' ۾ نالي ۾ هوندي آهي
 يا وري سڄي حراسي ۾ ان حادثن ۾ هوندي آهي
 (دوستو مون کي معاف ڪجو، آءٌ ڇڪل ه 'حراسي' کي حراسي چئي
 ويندي آهيان Heart attack کان پوءِ ٻيڙي پٺن بند ڪئي اٿم، 'دلڙي'
 ننڍڙي جنهن سگريٽ جي ڊوڪيٽن سان مڏي ٿي مون ته ۾ ننڍڙي قبر کي
 اڳرتيءَ جو دس ٿي ڪيو)

سوڳاله ٿي ڪيم ته سڄي خراساني ان نالي ۾ آهي. منهنجي نالي جي معنيٰ مون کي ننڍي هوندي مانا ٻڌائيندو هو ته آهي مائي خير واري.

نالي جي خراسانيءَ جو تسجوا هو ٿيو جو اڄ پاڻ کي اڪثر مارڪيٽ جي چوڪ تي فقيرن ۾ گهيريل ڏسدي آهيان. منهنجي حالت اڪثر اهڙي هوندي آهي جو فقيرن کي رڳو اڏيو ڏيندي ڏيندي بعضي بعضي ته خود فقير به ڀلجي مڃي هٿ تي رڳو اڏيو رکي ويندا آهن. سو ڳالهه ٿي ڪيم ته سڄو معنن ان نالي جو مڃايل آهي.

شيخ اياز جي نالي جو پويون حصو.

شاهه لطيف جي نالي جو پويون حصو.

رسول بخش پيڄي جي نالي جو پويون حصو.

انهن مڙني وڏن مان جا پويون حصا ڳڻن حصن کان ڪٽي پٺيءَ سان جوڙي هڪ مادر سڏيو ”ايراضي پليجو“

مادر کان عمارت جو سفر شاهه جي پٽ کان پٺيان ڪاٺوئيءَ جو سفر ۱۱ يار لطيف پيڄي پيرين پٽ طئي ڪيو آهي .. اڪيلي سر ... پيڄي گهر جي پاتين سان گڏ. ... ننڍڙي غافلي جو سڌڙو مسافر بنجي. تڏهن ته ڄيم ٿي ته سڄي خراساني ئي ان حادثي ۾ آهي.

مون کي پڌ آهي ننڍي هوندي مان مون کي ماهه يارگاهه مجلس ۾ وٺي ويهڻ هئي. پٽ جي شوق ۾ آءٌ ويهڻ ته هيس پر مون کي (سايد هر پار کي) مان جو روئڻ سڀ ڪوڙ وڌندو هو. مجلس پڙهڻ وري ممبر تي چڙهي بدن ماهه حسينءَ ۾ جي گهراني جا قصا ٻڌائڻ شروع ڪندي ٿي مس ته. ”مومو نسيب ڪندي هو....“ حسين اوند گهرانا... وڌائڻ ڪن ولا ...

امان جو روئڻ نشانن ولا ڪن ٿي شروع ٿي ويندو هو. مائي چوندي هئي. ”عزت سڀي بڙي تهئي.“ .. نو مصيبت بهي بڙي تهئي“ اهو جملو امان لاءِ در ڏرندڙ هو. مائي... جي جني ٿوڌن تي هٿ هندي. منهنجا هٿ تڏهن ڳوڏن تائين پڄند ڪوڙ ...

ڇا ته منهنجا هٿ به منهنجي ڳوڏن مان ڪوڙ به سڳند هڻ ٿا هٿ دل تي رکي ڇڏيندي آهين .. حسين جي سڳند ... ڪنديين جي

بيماري..... بيمين جو قيد وسد، هٿن ۾ رسيون، گلي ۾ طوق..... ۽ پوءِ
ڪوفي جي ٻار ۾ ساداتن جو ننگي پير نڪرڻ، ميني زيب جو ڪوئين کي
حطب... . اهو سڀ ٻڌي لڳندو هو دل هٿن مان به نڪري ويڌي ٻڌي
آراريءَ کان پوءِ ساداتن جي آزادي..... اڄ به سڄي دنيا جا شيعا ڪرا
ڪپڙ لاهي رنگين ڪپڙا مڻيندا آهن. باقي سو اياز جي جندن ورا، پاڻ،
سندن پيءُ، ماءُ، ڀاءُ، پين سوچيان ٿي، ميد مان نڪري الاه ڪهڙي رنگ
جا ڪپڙا مڻيندا هيا.....! يا شايد رنگين ڪپڙا پائڻ جي اڃان موسم به
آئي آهي!!

ڏڏ هوشو تنهنجا ڏهتا اڄ به آهن چوٽ چريان نعرو جن جو سڌ به
ڏيسون پتو جن جو پتو ئي پتو، ايار صفحي ۲۶ تي اهو شعر مجيدي جو
ڪوٽ ڪيو آهي. هوشو جو ڏڪر پڙهندي ڪلهه وري ڳالهه ياد آيد،
حميد چيو 'هوشو پڪي قلعي ۾ دهن آهي، سندن قبر تي پهاڳير چٽ ٿئي
رهي آهن'..... سوچ جو سلسلو ٿئيو پوي..... هو سامهون T V تي
اجهو لطاف بهارو ڪيو پيو آهي. ڏسندي ئي ڏسندي سچو اسڪرين بهارا
ٿي بهار ٿي ويو آهي. Close up ۾ هڪ بهارو..... پريان جي سين
۾..... بهارا ننڍڙا ٿيندا وڃن..... بهارا سهڙا ٿيندا وڃن... صائم لکن
۾ دسترب ٿي ڪري،

‘مسي هي بهارا ڪٿي آهن؟ هي ته ڏاڙهيون آهن.’

نه پتو، هفت صفائي جي بهاني سڀي جي هٿن ۾ بهارا آهن.. ..

لکن جو سلسلو وري جڙي ٿو.. .. ذهن ۾ هڪ سوال اياز چا ٿوڻ انهن
ڏاڙهي سار ڪهن ڏينهن هوشو جي قبر تان اهي چيڻ لاهي سگهين
ٿو؟..... ايار جو خواب گهڻو ڪري هر صفحي تي موجود آهي. رڻو
سمجهه ۽ وقت جي ضرورت آهي... . الاڻي وقت ماڻهو جي هٿ ۾ آهي...
الاڻي ماڻهو وقت جي هٿ ۾ آهي... .. سهجي ته وڃي به الاڻي چوسو هلڻ
لڳي آهي. وقت هميشه گهٽ ٻڌائيندي آهي آءُ ڦڪائي ويندڙ ٿي لاءِ چوندي
آهيان هيءُ سو ڪو به ٿي هلي، بلڪه ’نڪساريءَ‘ سان ٿي هلي جلالڪ
ڪلهه تارو V. I تي سڙي ڳالهه ۾ ٻڌايو هوند به ڪميءَ جي ريل هميشه
سنسيءَ جي پٿري تي هندي آهي

صفحہ ۴۲ تي اياز لکي ٿو..... پاڻي ڊڪ ڏيڻ بدران انسپيڪٽر ڏڪا ڏيندي چيو 'سلا همارا' بهي رورا خراب ڪرڻا هي..... ۽ پريان بيٺل ڀنگي ۽ مون کي پهنجي ٿي گلاس ۾ آڻي پاڻي پيارايو. اها ڳالهه پڙهندي مون کي ٽيون ڏينهن پهنجي پاڙي ۾ ٿيندڙ هڪ ننڍڙو واقعو ياد آيو.

ٽنڊي وي محمد ۾ اڪثريت سنڌين جي آهي. وچ ۾ ۴-۵ گهر پناهگيرن جا آهن ۽ پوءِ سڄي اڪثريت ڀنگين جي آهي..... گهڻو ڪري روزانو ڀنگين ۽ پناهگيرن جا جوان جوان چوڪرا ٽولا ٽولا ٿي بيٺ يا، اتي ڏڪر ۽ اهڙو ٻيون رنديون ڪڍندا آهن..... الاڻي ڪيئن هڪ ٻن سنڌي گهرن جون شيشي جون دريون پڇي پيون..... حالات اڄ ڪلهه هونئن نسلي جهيڙن جي ڪري چڱا نه- درين جي پڇڻ ڪري سنڌي، مهاجر ۽ ڀنگين ۾ هڪ ڌ تي جهيڙي جي بدران ننڍڙو سياسي ۱۹۸۷ الهه ٻيو- ڀنگي ۽ مهاجر هڪ ٻئي تي هٿ لڳا ته اهي شيشا انهن ۾ هر ٻئي ڌر ڀڳا آهن- سو ڀنگين ڏٺو ته متار ان ڳالهه مان ڪو وڏو سياسي ڳالهوڙو لهي سو رات جو سمورن ڀنگين جي پئڄت ويٺي، ڪجهه فيصلو..... ڪجهه ڪجهه انومان.... صبح جو هجاء سٺ ڀنگين جا چوڪرا هڪ حٺوس لاهي ٻاهر نڪتا. نمرا هنيائون. بينر لنگيائون.

”سنڌي- ڀنگي پاڻي پاڻي“

”سنڌي- ڀنگي پاڻي پاڻي...“

الاڻي چو نمرو ٻڌي مزو آيو. واقعي پيل هجن ڪي ڀنگي..... اسان جا پاڻر آهن.

احهوا وري سامهون T V تي الطاف بهارو کنيو بيٺو آهي هونئن ڀنگين جي پائيچاري جو ڏڪر اياز ڪجهه وڌيڪه مزيدار لفظن ۾ صفحہ ۴۴ تي ڪيو آهي. مهمان، جيڪڏهن ليدير آهن..... ۽ مهمانن جو اگر ڪموت خراب ٿي پوي ته..... بقول اياز هي بنا بحثش وٺندڙ ڀنگي سندس مڙني دوست سرفروش لشڪر حيان بهار ۽ ڪاٺيون کڻي ڪموت تي ڪاهي پيا ۽ منهن ۾ نه رڳو صفائي ڪيئون بلڪه Thanks به پاڻ تي ڪيئون!

باقي صفحہ ۴۹ تي اياز جي When ۽ Where واري ڪٿ، ڪڏهن واري

Philosophy الائی جو تہجی لگی۔

I dont know اوارا لفظ ھروپرو پنھنجا لگا.

I only know that I don't know!

مَعْدَن؟ كَب.....

ملن : وچتر چن جو پسو.

کھن مان ملجي؟ ... ڪڏهن ملجي؟؟

جا جا جاتجی؟؟ جا جا جا جاتجی؟؟؟

زندگيءَ ۾ ائينڪ سوالن جو حل ٿو آهي. جو وقت به وقت ماڻهو کي آزمائيندو آهي. يا خود وقت پاڻ ئي ماڻهو کي آزمائيندو آهي. ماڻهو جي ڇا مڃار ٿو ڦرڻ ۽ ڦرڻ جي وقت جو حساب ڪڏهن نه رکجو.....
ڏينهن ۽ راتين جي گذرڻ جو حساب رکن جي ڪڏهن به ڪجو.....
آءُ ڪڏهن ڪڏهن Bio Data جا فارم پُر ڪندي اٿس ڇو.... عمر جو خانو پُر ۽ اڪثر ڪري ڪري ويندي آهي..... ٻيلا سڄي عمر جا ليک ڇوڪر محض هڪ خاني ۾؟ بد نصيبيءَ سان اهو خانو به اڳ پُر ڪن رهجي ويو ته ڇا سڄي زندگيءَ جا ليک اٿس لهي ويا؟

ايزوت ٿيڻ ناهي..... ايز پنهجي سڄي ڪتاب ۾ زندگي جا ليڪا چوڪ
تاريخن سميت پيلي رکيا آهن..... ۱۹۷۶ع ۾ مور پنهجي ئي ڪنهن
ڪهاڻيءَ ۾ لکيو هو، آءُ نالو ڪماڻ لاءِ جيڪڏهن خودڪشيءَ ۾
ڪرين ته منهنجو نالو ايسو سهي اخبار ۾..... پر ڪجهه ٿيڻ نه
لاوڻ جو لاش لڌو..... ڇهري جي سڃاڻپ ٿي نه سگهي.

اھو ته خير ڪهاڻي؟ جو هڪ حملو هو..... هاڻ ته روز اخبار ۾ اھڙيون
جيئريون خبرون اينديون آھن، اڄ هيترا مٿا..... هيترن جا لاش لاوارث سرد
خاڪي ۾ پيل آھن، ڪيترا لاشا ابائين ڳوٺن ۾ اُماڻيا ويا.....

ڏک! هو اسان وٽ پهچي عمر جي تحرین جي لاشن کي سڀالڻ لاءِ سرد
 حساب ڪونهي..... پر الاڻي ڇو هڪي لاشا سردخاني نه هئڻ جي
 باوجود به دس جي ڌرتيءَ ۾ قدرت 'امانت' طور رکندي آهي..... وقت انهن
 کي ڪاري، ماري يا ڳاري نه سگهندو آهي..... هي هڪتاب به پاڻ ته هڪو

سودخو آهي. اتيڪ يادگيرين جو..... اياز لطيف پليجي جون يادگيريون! حالانڪ جيترو نالو، شڪل شيءَ يا شڪتي ڳري اٿس، وترو ئي ڏسڻ ۾ هلڪو ٿلڪو آهي... ٺوڪ سان اڏامي وڃي ڪبوتر وانگر لطيف جي قبي مٿان وهي..... پل ويٺو اُت لطيف جي بيتن ۽ بياس کي داني ونگر چڱي..... ڪبوتر رڳو جڳندا آهن..... اياز لطيف پليجو ڇڳندڙ به آهن..... انتهائي حساس.

صفحہ ۷۱ تي..... اياز جي مارچ جي ۱۰ روپيا خرچي ۽..... الائي ڇو ڏک ڏٺو..... سندس موتي ۽ جو مرتبو به ڏکوئيندڙ هو..... اهي جملا..... ”بابا وقت ڏس پاڻ ۾ ڪيڏيون به وڃوئيون هين“ هڪري ڇڏيون آهن. پاڻ شاه لطيف جي ست وانگر ڌار ڌار ٿي ويا هيون..... ڌر ڌرين..... وڇوڙا..... الوداعيون..... خدا حافظ ڪرڻ، هر لفظ کي پليجي پٽ چڻ آهي.

آءُ هتي ڪتاب ٺهڻ جي موڊ ۾ آهيان..... ٿورو ٽڪجي به پئي آهيان. شايد منهنجي هٿ به هان ڳوڏن پوئيندو ويهن..... سامهون T.V کان بهار به صاف ٿي ويا آهن..... شايد شيخ اياز جي وائي اچي رهي آهي، ’ٿري پوئيا ٿارئين..... جڏهن ڳاڙها گل تڏهن ملندا سڀي!‘
پر ڪٿ؟ ڪڏهن؟؟ ڪيئن؟؟ ڪيئن سان؟؟؟

ان کان پهرين جو سوال جو سلسلو ڪو نئون ڀيري ذهن ۾ آخر ۾ هڪ ننڍڙي ڳالهه اياز لطيف پليجي مات ضرور ڪندي هلاڻ ته جي هو جيئن آهي تيئن ئي هلدو رهي ته يقيناً ڪو وقت ايندو (ن پر ڪو شڪ ناهي) جڏهن سڀاڻي ڪنهن رستي پنڌ هلدڙ ذهين انقلابي سياستدان ۽ عظيم قومي هڪاره کي ڏسي ماڻهو چوندا، ’هو ڏسو اياز لطيف پليجي جا ماءُ پيءُ آهن!‘

ڪڏهن هو پئي هن جي سڃاڻ ۽ ڪڏهن هو هن پنهنجي جي سڃاڻ.

هڪ ٿاثر

ذوق تي تفهمنجا دڪ

انيس جو، سرار آهي ته کيس هڪهائي لکي ڏيان، ۽ منهنجو انتظار آهي ته آڏاڻ هڪ ليکڪ آهيان. پر به مطمئن اهڙو ڏٺو اٿس جو وڌيڪ نه هڪڙي ڪانه سگهيس ۽ کلي ”مونکي تنهنجو قسم، تنهنجي سر جو قسم“ ڳائي، واعدو هڪڙي ويٺس ته ”بابا اڄ ئي گهر وڃي احساس جي دونهن ڍوڪڻي قرطاس جي دانگي دهيندس.... قلم جي ويلن سان لفظن جو ڊوڊو آئون ڏريندس پوءِ قسم ڀل پاڻ هڪڙي....“

سندس سر جو قسم کڻڻ سولو نه هو، ۽ نه ئي ڪو لکڻ وري سولو هو.... دراصل قلم ۽ ڪاغذ سان ”ڪوڏي ڪوڏي“ ڪيڏن ته آسان آهي، پر حق ادا ڪرڻ انتهائي ڏکيو. مون ان ڏکئي ڪم جو قسم کاڌو هو، بنا ن

ويچار جي ته منهنجي اندر جو اديب ڪو ڪورو ڪنگلو آهي...
 منهنجي آڏو موضوع، پلاٽ، لفظ ۽ احساس پل پل وڪريا آهن ۽ ڪن ڪن مان
 ڪوشش ڪئي ته آئون به ڪو ڪوڙو ڪليم هٿ ڪيان، پر ٻيو پلاٽ
 ٺهائي ان تي فرضي لفظن جي عمارت اڏيان، ان کي رنگين احساسن جا رنگ
 ڏيئي وضعدار ڪري پاڻ لاءِ ؟ قلم هٿ پر اٿم ۽ ڪاغذ جو ڪو گهرڙو اڏيان
 ۽ پڙهندڙن لاءِ به ڪو محل اڏيان، اڳيان پٿريو پيو آهي. اڪيون هونتي نهن
 تي زور پريان ٿي خيالي پکيڙو هيڏانهن هوڏانهن پرواز لاءِ پر به هتي
 ٿو..... هر هر ويل ياسجيم ٿو ته ارد گرد مان ڪا گولي اچيو پر پيچنس ۽
 هو پڳن ڪنپڙا ٿيون کنيو واريو اچيو منهنجي منج پر ڪري.....

اندر جو اضطراب پڪ ٿو ڏياريم ته اڄ سندس واعدي جو پرم پورو نه
 ٿيندو ۽ لکن جي ذات جا آياز کي بي وفا سريت لڳندي آ، مون کي هينئر رنل
 راجهن جيان وجهه نه ڏيندي.....

جڏهن اندر اڌ ڪئل جڏهن جو ڪوس گهر بٽيل هجي ۽ Sublimate
 ڪرڻ جو ڪو خاطر خواه ڏانءُ نه اچي، تڏهن رحم ايندو آ
 پڻ تي.... ائين چڻ پهنجو وجود ڪو لاوارث لاش هجي، جنهن کي دڪ ۽
 پڙاڻون گجهن جيان ڪنڀنديون ۽ ڪوڙنديون رهن ۽ جهن کي ڏوٽن لاءِ ڪو
 رحمدل روادار نه ملي.....

پلا ڪجهه پائڻ چاهجي ۽ پائي نه سگهجي..... ڪجهه چوڻ چاهجي ۽
 چئي نه سگهجي..... ڪجهه لکن چاهجي ۽ لکي نه سگهجي ته پوءِ اندر جي
 دگهي ڪسمپرسِيءَ واري ڪيفيت ڪٿ وري ڪنهن سڪرات کان گهٽ
 پائشي..... هينئر به ذهن جي ذري گهٽ اهڙي ڪيفيت آهي ۽ پڪ اٿم ته هن
 اٿانگي من کي ماکي جهڙن سادن سوٽن سان آٿت نه ملندي..... ها البت
 سنگيت سنگيت جي لڙ اندر جي سوچه سوچه پر ڪجهه چورا ڪورا
 آئيندي ۽ شايد ڪو سوچ جو نرهل پکي هڪڙو وري ڪنهن ٻئي تي پر
 سوري اُٿڻ لڳي.....

ٽيپ رڪارڊ آن ڪيم. سون پر هوريان هوريان سرسراھڻ ٿي ۽ آياز جي
 گيت چڻ سورن جو ساغر اوتي ڇڏيو اندر پر..... وچوڙي جا ڏينھڙا.....
 پورائيءَ جا پل جڏهن ورنديون ڪو تجزيون..... هر هر ڪري هل

ٿڙي پوندا ٿرئين..... جڏهن ڳاڙها گل..... تڏهن ملند سين... تڏهن
منداسين.....

ان گيت سن ڪنهن ياس پري آس جو تاثر تريو آ ڏهن تي..... ت
ويراڳي اکين کي جا نااميديءَ سان ڏسن جي عادي آهي..... مسرت پري سي
ڪڙي اک! حا طويل سهيو لهي ٿي تڪي مٺي حيون جو..... جيون! بقول
ڪهجي، آسن اميدن جو مقبرو..... جتي هرروز، من آزادي ۽ الفت کي
اهتمام سان ڏسايو ويندو آ..... محرومين جي عالم ۾ ويتر جڏهن ڳڻين
جا ڳاٽ سرڪ ساهي وانگر اچيو سرتي پر گهٽ ٿين تڏهن ”مداد“ جيان
حيون لڳندو آهي... ڏکي پوسل دار سرنگ ۽ ماتهو پائيندو آهي پن کي
بي وس، زنجيرن سان ڇڪڙين..... ڇن ڪو بيمار قيدي، گهٽجندو رهندو
آهي اڳيان اڳين..... عيسيٰ ۽ ڊڪر وانگين مصلوب ٿي، ٿڙندو ٿ پڙندو
ڪير ڄاڻي ايمان جيان عميق هن اونداه ۾ زنجير جو آخري ڇيڙو، ڪهڙي
صحرا ۾ ويهي گم ٿيندو؟..... ڪير ڄاڻي.....

زندگي جو طويل سفر، اوچائيءَ کان وٺي نيچائيءَ تائين، ڇن ورڪن
وچڙيل ڪو پڪيڙو، تقدير هٿان مار پيچائي، ڪاپار کان ڪري، پٿر ۾
پيهندو اچي..... سفر جاري آ... ڪاپار کان ڪرن جو.....

سرا پٿر ۾ بيهي وڃن جو سفر!! (ڊڪ) پيڙا ۽ درد جو سفر!!!
آسماني بلدين ۾ رهندي، جڏهن پڪيڙو پنهنجي ولر سان واڳين هو
تڏهن هن اتي من موھتا محب مرڪندي ڏٺا..... هن، محسوس ڪيون هين
بسنت رت جون هڪڪارون، مٿيون مٿيون هيرون..... هر طرف سونن
سنگن جيان لهلپ ٿيندڙ سايون سايون اميدون...

پرنڊن پڪيڙي، اهو ڇاتو ته اهو ته سيڙو ٿريلر هو ڪپري سمر
جو..... اصل سفر ته ڌرتيءَ جو هان شروع ٿيو آ.....

هڪو سمجهائي هن ارڙي پڪيڙي کي ته هينئر تون ولر سان واڳين آسماني
سفر تي ماهين... مورڪ تنهنجو واهيرون ڌرتيءَ جي ڊڪ ۾ آ.....

ڌرتي... ڇي من موھتان ماڻهو ڪن پل ۾ کڻي ويندا آهن..... جت هيرو
جون هڪڪارون گرم لڪن ۾ لڙائجي وينديون آهن..... جت سايون
اميدون سرءُ جو پن بنجي وڪري وينديون آهن.....

است روح جا اي پيارا پکيڙا! توکي ڦرتي ۽ جا اهي ڏک سٺ پوندا.....
 توکي 'نهن پيڙائن سان پرچاءُ ڪرڻو پوندو.....' ان الميه کي کليءَ دل سان
 قبول ڪندين ته بسنت ڪڏهن موٽي نه ايندو، ۽ مرڪون ڪڏهن موٽي نه
 مسديون لهيندڙ لڪون ڪڏهن به هيرون ڪونه ٿيون..... ڇهن تان
 ڇڳر مرڪ ڪڏهن به موٽي نه ملندي ۽ ويل مٽڙا ماتهو وري ڪين
 پند توکي تنهائيءَ جو سفر هيڪلو طئي ڪرڻو آ..... "حاموش ۽
 ويران گذرگاهن ۾..... هڪ اجبي بنجي ۽ مسافر بنجي."

ڪجهه ڇڏ پڇيو؟

جواب: خيرالنساء جعفري

— ياسمين ميمڻ، حيدرآباد

سوال: مڙس ڪڏهن قابل رحم ٿيندو آهي؟

جواب: جڏهن هو اڃان ماءُ جي رحم ۾ ئي هوندو آهي.

— ڪشمور راحت، نوان هالا

سوال: دنيا ۾ اگر باريءَ جو وجود نه هجي ها؟

جواب: مذهڪاري شايد پوءِ به هجي ها. 'ڪارو ڪاري' واري رسم هو

پڻ ۾ ئي ملهائين ها.

— گل بانو رضيه، سجاول

سوال: عورت جي محبت جو انعام...؟

جواب: آغا داد هڪاري— وڃ رها ڪاري ۽ انعام ڪارو ڪاري

— مهرالساء، موابشاه

سوال: اح جو مژد چا تو گهري؟ سگهڙ رال يا دولت؟

جواب: ح جو مژد صرف اوهانجي جملي مان ”يا“ جو لفظ مٽائڻ
تو گهري....

عشوت منڪ، حيدرآباد

سوال: توهان جي نظري ادا وفا جي قيمت؟

جواب: اد جي اصلي وفا فارن جي قيمت ٿا پهچو ته ظاهر آهي ته ڳري
هوندي باقي ديسي وفا ظاهر آهي ته ڪجهه سستي. جو پهنجي منڪ
جي پيد ٿيڻ آهي. پوءِ اها ڳالهه هي جو ڪي منڪ پهنجي پيدائش
پارهن يا ڌارين ملڪن ۾ ايڏي برآمد ڪن جو پاڻ ويو اوڏر سوڌر
تي هلن. هونئن جيئن ته پاڻ غريب ملڪ جا باشندا آهن ۽ هاڻ ته
منڪ جي ناتي جو گه به ويران ويران ڪرندو وڃي، ان ڪري ڪوئي
ڪمپن ڪي اگر گار به پتي ڪڍڻ چاهي ته به چوي هن ٽڪي جهڙا
(سو ماڻهو ئي جڏهن ٽڪي جهڙو ته وفا جي قيمت نه پائين ٿي ته
ڪسيري کان ڪريل هوندي.)

— رحمان پرديسي، لاڙڪاڻو

سوال: دا حليم اوهان ناريءَ جو ساٿ ڪڏهن ٿا ڇڏيو؟

جواب: بس ادا پرديسي جيڪا قسمت.

سڄو ساٿ ڇڏي لڏون لاهي هو هليا ويا؟

(هتي لڏون جي مٿان زير آهي. اسڪري زير ڪري نه پڙهندا.)

— مس نيلم مورائي، مورو

سوال: دا حليم مون ٻڌو آهي، اوهان ڪي عورت دت کان نفرت آهي....؟

جواب: مان ته پايان ٿي ته اها ڳالهه حقيقت ناهي. پئي حليم هڪ ته
حليم آهي، ٻيو ته اديب آهي. هو اهڙو حليم بلڪه مرغ حليم دانق
دار ٿيو ٿي انڪري آهي جو عورت جي وات کان سمر شروع ڪري
معي تي اچي لٽ ڪري ۽ پوءِ آلسر جو روپ وٺي هميشه ان کي
لڳو اچي.

(ادو حليم جي هيءَ ڳالهه پڙهي ته دل ۾ به ڪري.)

— غلام حسين آزاد، ميهڙ

سوال: ڇا عورت مرد جو ساٿ اڙي آهي...؟

جواب: ها مڻي آهي، بهشت ۾ جهيڙو ڪيائون، دنيا ۾ ڏقيرو وڌئون. هان
هتي اٿم ته ان جهيڙي کي ختم ڪرڻ لاءِ قيامت ۾ حد مردن کان
سندن شناختي ڪارڊ ڪسي وٺندو. +ولاد چڙو ماءُ جي کاتي سڃاتو
ويڏو.

- پرويز مخمور، دادو

سوال: مان پيار جو محمور پيلو آهيان. هان چلڪن ڇاهين ٿو؟

جواب: ادا پيالو! ڪارن کان چلڪن ته حواري آهي - بته پيلي کي
هيٺان ڇيڊ ڪري ڇڏيو - لوڪ - پسي پوءِ ..

- ناهيد سز، مورو

سوال: سنڌي ڪتاب گهٽ ڇو ٿا مڪرن....؟

جواب: ڪتابن جي ڪهڙي ڳالهه پيڻ! خود سنڌي گهٽ ڏک ٿو ميد رتي. ..
- نسرين قريشي، حيدرآباد

سوال: ڇا وفا جهڙي شيءِ هن دنيا ۾ ملي ٿي؟

جواب: ادي اُميد ڪنهن لائي آهي! هور ڳالهه ته ٻڌي ٿو! هڪ پنڌ جي -
جنهن غريب جو گڏه گم ٿي ويو هو. همراه کيس ڳوليڏو ڳوڏو
ويجي ڪنهن جهنگ ۾ نڪتو. اتي گڏه ته حير ڪون ڏٺي ايت هڪ
وڻ جي پاڇي ۾ هڪ حوڙي جي سرهائن کي ٻڌي بيٺي رهيو.
ڇوڪرو ڇوڪريءَ کي چئي رهيو هو: ”محسوس ٿئي ٿو ته تنهنجي
هنن حسين اکين ۾ سڄي دنيا سموهجي ٿي آ...“ اُن تي پنڌ ۾ ميد
ٿي رڙ ڪئي، ”پوءِ ته جوڇي مهجي گڏه کي اتي ڏسي ته هڪئي مور
ڏي ڪرينس.“

- اشوڪ ڪمار، ڏوڪري

سوال: نذير جي ناري تي سهيءَ جو روپ ڇو آهي؟

جواب: ادا توھان ڪٿي حليم جي لکتن ۾ پڙهيو هوندو... ته طارق شرف
حڏهن حيرن کان ٻاهر هوندو آ تڏهن هميشه پيٽ سان هوندو آ، سو ٿي
سگهي ٿو ته سهيءَ ناريءَ جي پيدا ٿيڻ ۾ ڪو سدس هٿ هجي

- عرفان علي، ڪراچي

سوال: محبت جالڙهه؟

جواب: جي دٻليءَ ۾ سايي جي تـ هوند سڃا هيرائي جهرڪن.
— اياز پروانو. مان هلا

سوال: مان پروانو آهيان، شمع ڪي ٿي.....

جواب: ڪنهن فلم جي شوٽنگ لاءِ اهڙو اشتهار ادا، خبر ۾ ڏيڻ ڪي.....
حيتري قدر مونکي ياد پوي ٿو. .. اهڙي نانءُ جي هڪ فلم شمع
پروان، ته هلي چڪي آهي، جنهن ۾ هڪ پروانو انسان مان ڦري
حيون يعني پتنگ ٿيو پوي، پوءِ شمع يعني مين بٽيءَ کي ڏسيو ويو،
لوسين جيئن لوٽاڻ هئي، آخر ان ساڳئي حيوان نما انسان هڪ لنگان
پههجي ۱۶ سالگره جي موقعي تي ان شمع کي ڪيڪ تي ڀرندو ڏيو،
ڪيڪ کي ڏسندي ئي ان جو گڻو گڻ سان روئجي ويو. (يا اهڙي
هڪي ٻي حملي سان) ۽ همراه ٿوڪ جي بهاني گه گه هئي ان شمع کي
هميشه لاءِ ٿڌو ڪري ڇڏيو.....

— مشتق احمد. مٽلي

سوال: پروني کي شمع سان پيار آهي يا شمع کي پروان سان؟
جواب: اڏا پهرين ڌرين مان پيار ڪنهن کي نه ڪونهي، اها اوهان جي ذهن
جي اختراع آهي. هو ته ٻئي پههجي پههجي طرٽ کي پههجو فرض
سمجهي مراجع ڏيئي رهيا آهن. ...

— علام مرتضيٰ. ڪڍڻ

سوال: جيئرو رهن لاءِ ڇا ڪرڻ ضروري آهي؟

جواب: اڏا جيئرو ته جن جيت، پڪي پڪن به رهن ٿا. سا ڪا وڏي ڳالهه نه
ليکي. — البته جي پڇو ها ته وڏو ماتهو، ٿيڻ لاءِ ڇا ڪرڻ گهرجي ته
اوهان کي ٻڌايان ٿي، وڏو ماتهو ٿيڻ لاءِ پهرين پههجي ڀر ۾ بيٺل
ڀاءُ جي پير تي پير رکو. پوءِ آهستي ڪري ان جي گوڏي تي رور ڏيئي
پير کپايو پوءِ مضبوطيءَ سان هن جي پيٽ تي لت ڏيئي پير هٽو. پيٽ
تي پير ڀندي ئي اوهين ڏسندؤ ته اوهان جو بيٺل ڀاءُ هاڻي بيٺل نه پر
ڪري پيو آهي. — جيئن ئي هو ڪري، فوراً ان جي هاءِ تي پير رکي
ست ٿي بيهي رهو. انهي ڪرڻ سان هن جي دل جي ڌڪ ڌڪ اوهين
پههجي ڪن سان نه پر پير جي ڪڙين سان.... ٻڌي سگهه — چوڄو
اوهين هاڻ هن کان هڪافي مٿي، اونچا ۽ وڏا ماتهو آهيو ...

— زيب النساء۔ ميرپورخاص

سوال: محبت ۾ خوشيءَ جي بدران غم ڇو ٿو ملي....؟

جواب: لاهو غم ڪٿي ادي! 'ٿڪ بچو، مار موچڙو جدا،' ڪهڙيون ٿي
ڳالهيون پڇين پيڻ!

— شانتي ديوي، ڏوهڪري

سوال: ادي ناز 'فاري پبليڪيشنس' جي ڪتابن ۾ ايڏي دير ڇو؟ انتظار
ڪري ڪري آءُ ته آخري پهاڻن ۾ آهيان۔

جواب: آخري پهاڻن ۾ ٿين تنهنجا دشمن، پيڻ شانتي، تون ئي شانتي به
ڪڍين ته ٻي ڪي ڪهڙي ميار.... بس تو وانگر ٻيون به پيڻ اهڙو
تعاون ڪن ته....

بس پيڻ وعدو... آئينده ڪوشش ڪري ڪتاب وقت تي نڪرندو....
شل تنهنجو ساٿ سلامت هجي.... ان ڪري پهاڻن جي ڀارت هجيئي
پيڻ، ان ۾ اسانجو ٿورو حصو آهي.

وہ - ساکي

عجب ئي عرصو اڳ ٻڌو هئم ته بي نظير وٽ سيڙي اچي رهي آهي، توت
ئي بينظير بختاور کي جنم ڏنو. ٿورا ئي ڏيهن پوءِ وري هاڻ ٻڌو هئم ته
سحر امداد وٽان بختاور اچي رهيو آهي. اجهو اجهو 'بختاور' اوهان جي
هٿن ۾ آهي....

اهو نالو ماضيءَ کان حال، حال کان هينئر تائين.... 'مائي بختاور کان
'بينظير، بينظير کان سحر امداد تائين انسائيٽ، سياست ۽ ادب ۾ هڪ سٺو
سڳڻ بڻجي ويو آهي....

مستقبل جي ڳالهه ڪانه ٿي ڪريان... جو پائيان ٿي ته بخت ته اسان
سڀني جو بند آهي ئي آهي.. البت نالي جو پويون حصو 'آور' جو شايد
فارسي لفظ 'آور' مان نڪتل آهي، جنهن جي معنيٰ اچڻ آمد يا آيل جي
آهي... ته بخت اسان جو ريل ڏيئي بهارين جي صورت ۾ اچي رهيو آهي....
هيءُ مهينو مارچ جو آهي. ڳالهه ته بهارين جي بدران بهارن جي ڪرڻ
کپدي هئي....

پر هي حاسامهون 'عوامي آوار' اخبار پئي آهي.....
هو جو سامهون حيدرآباد تان ريڊيو وڃي رهيو آهي..... مهجي دل تي
سري بهارن پر..... آهيان گلشن پر يا شرارن پر.....
گني پر گلشن سان گڏ هم قافيا لفظ شرارن جي مدرارن ته عربن اچڻ
ڪهندو هو.

پر! هو عرارو خاسم گوهر اوڍي پنهنجي سترپوشي هڪئي آهي... ۽ لئي
پر چي سيد سڳوري سائين جي ايم سيد جي ماني جهلي آهي.... دعوت ته
سائين ڪاڏي آهي، پر بدو اٿم ته سائين ۽ جو گلو خراب ٿي پيو آهي..... هاڻ
ريشمي غرارو ته آيو، خانم گوهر جي گوڏن تي، البت اسن جي هٿ ۾ ۽
حصي ۾ آيون آهن، ڏسهرين جون گوريون..... لڳي هڪجهڙائي ٿو ته ڏسهرين
وارن غرارن ۽ ريشمي غرارن جي وچ ۾ منج آهي- ڏسون ته هڪڙن ۾
ريشمي غرارا ڏسهرين وارن غرارن سان پسي شرارا ٿين.....

يا شايد شرارا ته ٿي چڪا آهن..... بهارن کي باه لڳي چڪي آهي.
عوامي آواز اخبار جي ڳالهه پئي هڪيم، جنهن ۾ (ڳالهه ۾ ڳالهه) تي ڊاڪٽر
شمس سومري جي نالن بابت ٽيڪا ٽپي آهي.....
ڊاڪٽر شمس سومرو ته تڪلمن لکيو اٿم، ته ته ٿون کيس شمس
چوندي آهيان.....

بطاهر! هو ته حرفي نالو شين ميم سين قرآن جي الف لام ميم جين
پهجي پر سورج بادشاه جون سموريون عقي، علمي ۽ ذهني توانايون
رڪڍي ٻه بيروگراريءَ جي بواس ۾ پٽڪي رهيو آهي.
چم تي ماڻهن پلاٽ خريد ڪيا آهن.....

سح تي اگر ڪڏهن ڪا اهڙي گنجائش نڪتي ته شمس جي دماغ واري
حصي جي پهرين خريدار آئون ٿيڻديس..... جو دلي وارا حصا ته سين ۹۰
سالن جي ليز تي وقت رکندا آهيون..... شمس اخبار ۾ لکيو آهي، آهي ته هڪ
ٽنڊڙي پر اڪيون ڪوليندر خبر آهي..... 'الطاف نالو ترڪ ڪرڻ جو اعلان'
لياري پبلر سوشل موومينٽ هڪ اجلاس ڪوٺائي شهر ۽ پاس ڪيو آهي،
ته پنهنجي علانتي جي سڀني جوانن، ٻارن ۽ پوڙهن اهو نالو بدلائڻ جو
فيصو ڪيو آهي، جو هو نالو ظلم، بربريت، ڪوڙ جي علامت آهي.
ڊاڪٽر شمس لکيو آهي، ته ڪنهن زماني ۾ ماما جا واسيل ماڻهو هر س کان

ماتا کي وڏي 'مائي' ڪري سڏيد، هئا.... آئون سوچيان پئي ته مٿي سالي جا ورثو منهنجو جيسين هو پنهنجو نالو بدلائين تي بدلائين... تيسين کين ڪڪو پايو پ وري وڏي مائي جي حساب سان ننڍو پائي ڪري ڪولجي جو سٺي جي معنيٰ ۽ انهن جي حصار مان نڪرڻ ۽ اچڻ کي پنهنجي ليکي هڪ وڏي سائنسي حقيقت آهي.

خدا ڪري ته اهي سيني نالا زير جي اُتر هجن، جي زير جي ور چڙهيا، ته پوءِ حشر تئين زير زير هوندا. بابا کي لمڙن جي زير زير زيرو بم سان ڪجهه وڌيڪ دلچسپي آهي، مثلاً پڇندو آهي، ڪٿو نجس آهي يا نجس آهي؟ ته چوندي هيئن ته سڙي ڳالهه آهي. ڪٿو ويڇرو ڪٿو آهي. بابا چوندو آهي ته نه. ڪٿو نجس آهي، يعني نجس چير آها آهي، جيڪا هڪ دفعو ناپاڪ ٿي ته اها سڄي عمر ناپاڪ ٿي رهندي.... يعني اه چيز ڪڏهن به پاڪ ٿيڻ جوڳي نه آهي. البت ڪٿو جيڪڏهن نجس هجي ها ته پوءِ ڏوڻ پوڻ سان پاڪ ٿي وڃي ها.... سو دعا آهي ته نالو بدلائڻ وارا دوست به هڪ دفعو نالو بدلائي هميشه لاءِ پاڪ و پاڪيزه ٿي وڃن. اسين ڪيڏا به چڱ ۽ پاڪ سهي پر ٻين قوم جي نظرن ۾ ته وري به پاڪي ئي آهيون.... جو لنڊن ۽ آمريڪا ۾ پڌو اٿم ته هر پاڪستاني کي پاڪي سڏين.... الاڻي پاڪستاني کين پڌو پاڪ ٿا لڳن، يا وري پاڪي مان سندن مطلب مٿي تي گهمائڻ وري پاڪي آهي. اسين پاڪي ناهيون....

اڪ پاڪ اها غلطي ڪري ويٺا آهيون.... اسين سنڌي آهيون....

خدا هڪري بيمظير جي بختاور کان وٺي هن پرچي 'بختاور' تائين اسان جي دٻيل ذهن ۽ دماغن تي روشن روشن خوشبودار نالي جي بهار ۽ برڪت هجي.... ڪو هڪ قدر ڪو هڪ لفظ سچ پچ اسان لاءِ بختاور بڻجي.... هي ۽ زمين پنهنجي هجي ۽ آسمان پنهنجو هجي!!

سنيھو بختاور لاءِ

حوصلو ۽ همت

جيوت راند ۾ ھار ڪيڏي نہ ڏکونيدڙ آھي! مٿج جيڪڏھن ڊر، ٿي وڃي تہ
بہ مزو ناھي.....

جيون ٿمواڙيءَ ۾ جيڪڏھن رڳو حوصلو آھي.... تہ گس تہ نڪرون ٿ، پرن
۾ ڪڙي ڪڙي سمير جا ڪنڊا بہ آپ ڪنڊين ھي چار وانگر
ٿلھجو وڃن.....

چو نہ جيون کي گذارڻ لاءِ ’سي- سا‘ واري راند بٽائجي.... اھڙي فسڪاراءِ
راند جھن ۾ ’سي- سا‘ جا ٻئي پاس مٿي ھجن.... ھڪ طرف حوصلو، تہ
ٻئي طرف اخلاق.....

حوصلو + اخلاقيات، ڪاميابي آھي = خوشي ڏيندڙ آھي.
حوصلو - اخلاقيات، ڪاميابي آھي = ڪاٺي خوشي ناھي.
چڙو اخلاق - حوصلو، ڪو ڪم ناھي = رڳو ڳڻتي آھي.....

اچو ته ڪو ڪم نه ٿي يا جيون ۾ هارائڻ يا ڏرا وارن نتيجن کان بچڻ لاءِ
ج ٿي. حوصلي کان ڪم وٺي هڪ 'سي-سا' واري راند مرتب
ڪريون. .. جنهن ۾ ضمير يا اخلاق جو ميدان هجي....

حوصلي ۽ همت جو سامان هجي....

پوءِ ته ڪيڏي به بهاري آهي!

ظالم ڪٽندا حوصلي جي زور تي آهن.

مظلوم هارائيندا اخلاق جي ڪمروري تي آهن.

چو ته پنهنجا سڀ حق ۽ واسطا حوصلي جي بلندي ۽ اخلاق جي

مضبوطي سان حاصل ڪريون!

ڪاميابيءَ جي نتيجن کي وقت جي بربڪين سان بند ڪريون....

جيون راند جي انگي حساب ۾ وقت جي بربڪين کي وڏي اهميت حاصل

آهي! پر هو سڀ ڪيئن ڪريون؟ چو به هڪ ٻئي سان وڙهن بدران پنهنجو

پاڻ سان وڙهون.... همت جو هر ڪٿي پنهنجي سٺل ضمير جي زمين کي

کيڙيون.... اخلاق جو ٻج وجهي حوصلي جون هوائون هلايون.

عبدالحق عالمائي تي لکيل مضمون

هاڃو ڪري هو، آڏيءَ جو اُٿي ويا!

،رادو ٿم ته ج اڏي عبد الحق عالمائيءَ کي لکت پر قيد ڪري، هڪ ورهيه کيس جيون هي جيتريگ پر آڻيا، سندس ٻارن دوستن مٿس ٿورو گهڻو لکيو آهي. هن چوي ٿي ته آءٌ به مٿس لکان. مون تي سندس حق به ٻڳي، جو مهجڻو سڀ کان ويجهو پائيسري هو، مهجي پياري دوست حسد جو جيون ساڻي هو، مهجي مٽري جيڇيءَ جي پوريءَ جو واحد سهارو هو ۽ ان کان سواءِ مهجڻو پنهنجو به اڏڙو هو.

کيس حيات جا پڇوڙ پاڻي نيسيءَ کان ورائي ’هستيءَ‘ پر اٿن ڇاهيان ٿي. هو، هو ’ثبات‘ کان ’ني ثباتيءَ‘ جو سفر هني ڪڍي، ڪن ڀنڀر ’رمان‘ حال‘ کان، ’رمان ماضيءَ‘ جي وراڪڻن ۾ ورائجي ويو، ۽ ان ويچار جي ته

ڪنهن پوءِ سندس پويان ساڻس لاءِ آهي 'حي مدران' هو جو فقط لائيندي
ڪڍو نه ڏکيو محسوس ڪند هوند ايمان جي ان پيڙا کي پروڙي سگهي ها
ته هوند پيرا پيچي لاڳاپ ڪونه لاهي ها ۽ ڪوئي پنهجي پويون کي رستن
۾ رلائي، پاڻ ويهي پنهجي ٿاڪ تي ٿاڻيڪو ٿئي ها!
چڏي جلا هليا مومل مائون،
پيرو پڳائون آسن آرامي ٿيا.

اي دن جا راهي سامر ڪاش تون پنهجن گهنگهرون کي اڃ بحاليءَ
وچار مدر جي پٿر ۾ ڀٽڪندو ڏسي سگهين.... ڪاش تون مدر آهن
دانهون وين وڇوڙا پنهجن حواس مان پاڻ ڇهي سگهين!
تو کي ساري نه ڪڍيون آهن ڪري،

در چوي ٿي ته اڃ ٿوري دير لاءِ سندس انتهائي ذاتي زندگيءَ کي قلم
جي ڪوڙ ڪيءَ ۾ ڦاٽ پاڻ پل ماضي هيڪر هڪ لحظ لاءِ حيات جي رنگ
۾ رچي ڪجهه ٿڙڪي، ڪجهه ٿڙڪي! پوءِ اهوئي ثابت جو لسو گهيرت!
ڪمپلٽي موت جو خاموشيءَ سان ڳٺ ڳچيءَ ۾ پائيندڙ انسان! تون اهڙي
قسم جي هٿ چراند کي بخش ڪري ڇڏهاري، (جيڪڏهن موت کان پوءِ
ڪنهن زندگيءَ جو تصور ممڪن آهي ته.) هو مثالن مان قصي نه ڪري
ناممڪن نه، ته به مشڪل ضرور آهي، سو به تڏهن، جڏهن اندر جي اسات
ڪجهه ڪنهن نه ڏي ۽ بطني هيٺاڻي مطلب جي عظمت سهارِي نه سگهي.

اهو ڪلهوڪي ڪاله جي ڳالهه آه اوڀر سوڀر صبح شاھ جڏهن لنگه
رستي تن ته اڏو عالماني يا اچي رهيو آيا ويهي رهيو آ، سٺو ساڀيا وارو،
ڪرا ڳڻڻ اڪي تي، هٿ ۾ اچار، ڪارن سنبڙن ۾ سندس ڳلابي ڳلابي
پير پري کان پٽر ڪپڙن جو شوقين، هر وقت ايٿوڊيٽ ڪڏهن به لڳون يا
لامون نه، هميشه فيئر فيئر، ويڙهي فيئر!

طبيعت هو بيحد حساس ۽ نارڪ، تورڙي ڇڪ آني يا مٿي ۾ سور پيو
ته ڏوٽ جا درجن پٿيري ڇڏيندو ميز تي ڪجهه ٿو پٺو ٿو پوي ته ماڻس
جي هيٺين ۾ هر ڪ پنهجو وحي. چئي "الله نه ڪري، چوري کي ڪوسو واءِ
هو لڳي" ته ڪندي هئي سندس، "حيجي جي ٿڌو واءِ وريو ته نه تون رڙيون
ڪڍين" ورنهيندي هئي، "امان پائين، پنهجن کان پري، سمر جي وچ ۾

وچڙي وڏو ٿيو آ. من من ڪا پهنجي مدلڙي هي اٿئون. عمر ته سڄي
ڏک ۾ وئي. جهو اجهو پريءَ ۾ سڪيو ساه پيو اٿم سو نه به ڪري
جي چوري ڪي.....

سال جي ستايل مسڪين ماءُ کي ڪپڙي ڪل ته جهن لاءِ ڪوسو وءُ
نه نه ٿي سٺائين. سو ڪو اٿي لڪر ۾ لڙائجي ويدس. جهن کي مري
چڏڻ لاءِ مدي هئي. سو ڪو اڳ ئي اڏري ويدس ڪيري مار.

حي هٿان هوت مرن هوت تهين جي صبح ۾

ڪيڏو به پوڄه آهي. احيڙو اسان ۾ تمام مخلوق ۾ اتم هجڻ کان پوءِ
به هميشه جو هيسيل ۽ هينو جيڪي شيون منڙيون لڳنديون اٿس. تن کي
”انه نه ڪري“ جي سوڻ سان مائي. پانيدو آ ته جن کيس مدين تائين
سائي چڏيو ٿين. جن سندس آئيدي کي لوح قسم ۾ محبوس ڪري.
بچائي چڏيئن ازل لاءِ.

پر جڏهن قدرت ڪلور ڪرڻ چاهيدي. هروڀرو الميه. آئن لاءِ آهي
ٿيدي آ. تڏهن دين کي ڌڌڪا ۽ ڌرتيءَ ۾ درازون پون لڳنديون آهن. در جن
حي وفا چاهيدي. سي بي وفا پور بنجي ويد. آهن. ڏکوندي ڌرتيءَ کي
چڏي آڪش ڏي اڏري ويد آهن بيوسيءَ کان محتاط ٿي تائين بجاءِ به
پري پوندا آهن ۽ اي بيڪر اسان! اسان متنبر جي هڪس مڪس
نديشن کان آهو ٿين لاءِ جهن ”انه ڪري“ ۽ ”ڪري“ جي به وائي تي
هلڻ لڳندو آهي. تنهن ۾ پاڻ ئي وچڙي منهن پر ڪري پوندو آهي. پر پوءِ به
هو گهلجندو رهندو آهي. گهلجندو رهندو آهي. محس ڪاروان هستيءَ کي قائم
رکن خاطر.

شايد قلم اصل ڳالهه تان ڪهي ويو آ. آه ڪوشش ڪريان ٿي. وڪرين
هٿن تان يادن جا ڦٽ ٿين قول ڪٽاڪري مالها ۾ پروڻڻ جي. جو دو
عالماني مالها کان ماموس به هو اڄ کان ۳-۴ سال اڳ. سندس شاديءَ
جي موقعي تي ۴۰۳ سال پوءِ. پهچي موت جي موقعي تي به مرق اهو آ. جو
ڳ جي مالها پاڻ مرڪي ملهائي هٿائين. پوءِ جي مالها سندس پويو روئي
ملهائي پيا. رندا رهندا. ملهائيندا رهندا.

سار جون هي سارو ٿيون سندس ئي گهر جي چؤباريءَ سان چونڊيل

آهن.

حاج اسان جي گهر جي سامهون اصل پن وڪن تي گلابي تہ ماڙ عمارت آڪري پيسي. اڃان عمارت جي آخري فليٽ خون پٽ وڏيون ويڪريون پروقار دريون اوله ڏانهن مهر ڪيو، دعا جي درن جيان بنديون پيون آهن. ڪو وقت هو جڏهن صبح ساحل ادي عالمائيءَ جي ماءُ، جهن کي پيار مان اٿون جيڪي چوندي هئس (آهيان)، کين چڊ ڪو جو ڏيندي هئي ته سئون سڌو آواز سان کي گن پر گهمندي ڦرندي پڌن ۾ ايندو هو، پڌن جو آواز ٻڌندي ئي هڪ هوندي هنم ته هوءَ هميشه جيان دريءَ کي پيڪري، جهروڪي مان اسان جي اڱن ڏي به نهاريندي هوندي ۽ هوربان هوربان ڪجهه جهونگاريندي به هوندي. هڪ الله نبيءَ جو ڪو قصيدو پ وري پٿر جو ڪو سهرو.

ڪئين دفعا سمجهي ويلا مون کيس اورڻي روم جي دريءَ آڏو ويٺو جهونگاريندي پڌو هو. هوءَ دريءَ آڏو ڪٿ تي ويهي پريان کان ئي پٿر جو پڌن نهاريندي هئي ۽ نويڪلائيءَ کي ٿارن لاءِ سندن گيج ڳنڍيندي هئي. ڪتر ٿورن کيس اڪيلو ويٺل ڏسي هڪ ئي سٽ ۾ سڀ سڙهيون چڙهي، ويهي پريان بيهندي هئي سس. هوربان کان بيهي جهونگار پڌي چرڪن حاضر رني جي پلانڊ کي جهڻي چڪ ڏيندي هئي سس. پر جيڪي چرڪن بدران سانتيڪي سانءُ سان چوندي هئي.

”ئي منهنجي امان!“ پڇندي هئي سس، ”يلا ڪيئن ڄاتو ته اٿون آهيان؟“ جواب ڏيندي هئي ”منهنجي امڙ حق جي پيري پري کان پڌري. رستي تان پڌو ڏسم امان کي....“ چوندي هئي سس، ”چ پي ڳيٺ جيڪي؟“ ورنيندي هئي، ”اهي ئي چوري جا سهرا.“ گهڻون ڪري ڳنڍيندي هئي، ”حق وري وري آ... تنهنجي دل جيا گل ڪڙندا... پٽ پيگهن ۾ لڏندا... گر باغن ۾ ڪڙندا...“

اڳين جا آر ياد ڪين اٿم. پر جن جو مول مقصد هوندو هو ته سڄيءَ دنيا تي، سڄيءَ دنيا تي حق جي راج شاهي قائم ٿئي، هيمن پلاسنگ وارن حا پروگر ۾ پسي پٽ ٿي ۽ ن جا ابار پس جي ڪورن ۾ گڏ ٿيندا ويڃن، راڳ پڌي مون کي ڪل اچي ويندي هئي. چوندي هئي سس، ”جيڪي عوامي

راج آ- ذخیرہ اندوزی منع ٹیل آ- ۽ ٻڌندي ناهين ريڊئي تي ته ٿو ٻار پيار
ٿي پيار، ”ڳالهه نه سمجهي ٻچندي هئي، ”اڄ پاڻين ڏاڍي اوڀر هڪئي آسمان،
هيو ته بهيو ٻار چانور ڀريو ڀريو پيا ويجن....“

عادت هئس، سنجھي جي نماز کان واندې ٿي چانور ٻجڻي چڏڻ جي.
حق کي مهر کان ٿي ايندو ڏسي وڃي هڪئي چاڙهيدي، پئس ڏهڪڻ جيسين
چڙهي چڙهي، تيسين داغ ٻيججي ڳاڙهو ٿيندو هو، جيسين هٿ مهن ڏوٽي
واندو ٿيندو تيسين ڊيگڙو دمجي تيار!

مجال آحو ڪڏي پر اوڀر يا سوير ٿئي، داغ گهٽ يا گهڻو لڳي، مرچ ٿورا
يا گهٽ هون، عبدالحق عالماڻي سڌ جو يا ادب اديب ۽ مسمم هڪاليج جي
هرار شاگردن جو دلپسند استاد چاه ۽ چڱائيءَ جو چوڻو لاهي ڦٽو ڪندو،
بقول ماڻهس جي ”پير تي ڏوٽڪو هني الم ٿي بيهڻو.“

”ي هڪيا هڪا اي، اهي خيراتي لنگر مين تون بهين کاوڻ- پري هڪر
اينهن ڪون، مين هڪوئي گهوڙا هان هڪ اي دانان کاوس.“

عرض ته ٿانورن کي ٿونا هڻندو، رڦل هڪي وڌڻ نه ڏهندو، تو تو مين مين
هڪري، هوڏ هئي، جهڙو هوندو تهڙوئي رات جو سويل ٿي بتي به هڪري
سمهي رهندو.

صبح جو ٻئي ٿي ڦٽو ٻوٽ هڪري دوا جي شيشي کڻي اچي ماءُ جي آڏو
بيهندو چوندو!

”اي دو اڪيان وچ گهٽان، بيمار هئي اين ته مين نه ڪرسان، ته ڪير
هڪرسين؟“ جيڪي رٿس هوندي، سو ڏهڪا ڏيئي هٿن کي ڦار هڪنديس ۽
هميشه هڪڙو ڌڙڪو ڏيندس ”تيڪون چوڙ مين چل ويسان ڳوب.“ مرڪي
ورائيدو، ”ها مين هان موا، هڪي تون ويسين ڳوب.“ نه ٻچندي لوڪ ٻه
خاطر آخر اسان جو ڌڙڪو ڏينديس.

”اهي جيڪي گئي گنتي، الاڻيد پيا، اهي سڀ تيڏي سامهين پيڻ ڪون
اڪيسان.“ به به چوندو، ”ٻلي وچ سٿا پيڻ ڪون، ميڏا هڪڙا اڳوڻا پٽ
چوڙيسين.“ اهي سڀ ڳالهون جيڪي سادگي ۽ وچان پاڻ ٿي ٻڌ ٿيندي هئي-
پر مون کي مور ڪو نه لڳندو هو، هجي ها عام ماڻهو ته ڪٿي محسوس نه
ڪريان ها، هي هو هڪ اديب ۽ پيو استاد، هئي ڏنڌا اڌ جڏا- اهڙا جو ڪه.

ٿئي گوڏي ۾ ته ڪهيو مٿو، ماڻهون ماڻ ڪيو وهو رهي - سو منهنجون مٿس سڄ ته ميارون هيون ئي ڪين..... هاڻ ته هونئين ميارن جا ڪنڌ ڀڄي چڪا آهن.

هتي ۾ ست ڏينهن ٿيندا آهن. روز روز جي ڪٽ ڪٽ ڪري ها ته به هتي ۾ صرف ست دفعا ڪوئي پويس ها. پر عالماني هو پروج - ستن کي ستن سان ضرب ڏين ورو. ڪل ڪل ڪري جئين ئي پئير وٺندو، جيڪي نور ٿا هون ڪو ڪرڻ لاءِ اسان وٽ ايندي (يا اسين وٽس وينداسين.) ڪلا جو ڪلم وڃندو. پاڻ ۽ امان پئي ويهي پنهنجي پنهنجن 'چورن' جون ڪلائون ڪنديون هڪ چوڻدي 'منهنجو چورو وڌيڪ ڇتو.' ٻي چوڻدي، 'منهنجو وڌيڪ.' ٻئي هڪ ٻئي کان گوء ڪنڻ لاءِ وڌيڪ کان وڌيڪ پئس جي عيبن جي اڀار ڪنديون. سندن هڪڙا ڇما پٿرا ڪنديون. خوب دليلن سان هڪ ٻئي کي قاتل ڪنديون. پر آخر ۾ ٻئي هڪ راءِ تي اڪتفا ڪنديون ته جهڙا تهڙ، هر رب کين ڏينهن ڏي، هي ئي سڳهي ته سندن حياتيءَ جا باقي ڏينهن به سندن پٿرن جي ئي ليکي ۾ 'مرج' ٿي وڃن.

* * *

ادي عالمانيءَ جي اها خاص عادت هئي. گهر جي ويجهن پاتين جو انتهائي حيل ڪندو، پر خشڪ موع ۾. دل ميب هونديس پر مٿو به ڳلهائيندو. مٿس ۾ سٺو سپرنڊو پر پوليڊو هميشه پڙو. هڙان گهڻو ڏيندو، پر وس پڇندي وڙان به سرور وڃائيندو.

هو مڃڻ مراد هئي ته اهي سڀ تلخيون اوتيندو هو. پنهنجي گهر جي چنوديواري ۾، سهندڙن کي سهائيندو. جي هاڪار ڪندا تن تي حجتون هلائيندو. پر جيئن ئي گهر جون پتيون لتاڙي ٻاهر آيو، عبدالحق عالماني باادب اديب، باشعور استاد خرامان خرامان، مرڪنڊڙ ۽ موهينڊڙ، زنده باد جي ڌن تي ان شان دلربائيءَ سان ويندو، جو مجال آ ڪو سمجهي ته هن ڌوتل پوتر شيءِ تي ڪڏهن ڪو غلط انگ اڀريو به هوندو.

* * *

حسد ۱۲ مهين ۾ به بمشڪل به تي چڪر ٿي ڏيئي سگهندي هئي. حيدرآباد جا، جيڪب آباد جي ليڪچراري 'خط استوا' سڃي، 'هڪ' کي.

هن ۾ ورهائي ڇڏيو هو. جيئن حسه ڌار هونديس، تيئن سائس لاءِ تو ۽ آسانتو هوندو. خط لکندس. تنوار ڪندس. موڊ ۾ هوندو ته مائس سان ويهي سندس ڳالهون به ڪندو. جوئس اچڻ جو اطلاع ڏيندس ته مرڪي اچي مائس کي ٻڌائيندو. سندس آڻ ۾ هڪڪڙ هڪهو. وڏي ڳالهه ته پڇندو به پان. سندس اتساه ۽ اڪير مان پائبو ته چڻ موڪلڻ جو صويل عرصو هن وچريل سائين ۾ ڪن هل ۾ ڪهي ويندو. هو هڪ ٻئي کي سامه ۾ سانڍيندا. هڪ طرف حيدرآباد جون هيروڻ ٻي طرف حيدرآباد جا جهولا پان ۾ گرائڙي پائي 'اعتدال' کي جنم ڏيندا. مائيءَ جون مدون اهيون. شريت جا مينهن وسندا. ۽ هر طرف مٺ ميلاب جو چڻ جل ٿل بڻجي ويندو..... پر ٿيندو ائين ڪون.

عالمي صرف ٻه، ٻيءَ مٿس هجي ها ته بطور معاوري ۽ بحثيت گاديءَ جي ٿيڻي جي، زندگي کي ڪٿي گهلي به ويهي ها. پر هي هو منجهيل، گورک ڌنڌي ۾ تاتيل اديب! جهجهي عشق ۽ عقل جي حصار ۾ قيد حيات جي تايي پيئي کي جيون جا جهول ۽ وڏون تن جيان ٿي رهيون هيون. جنهن مان ذات، رت ۽ پوءِ جيان سمن لڳي هئي ۽ انهن سميل ٿيڻ کيس اديب بنائي وڌو هو. جولان جهڪو رهيو. ٿڌن ڪڙيون ٻڌيون ته ديب به صبر منجهي ۾ رهندو. ليکي چوڪي ۾ پورو. حساب ڪتاب ۾ برابر. هڪ واڌو هڪ ٻه ٽيا ٻه. سو حسه به ايندي ته ڏاڍي خوش..... نٺا شٽ، تازي ٽڪڙي، سر رشت پشٽا! جهيڙو جهيڙو nil.

پر جيئن ئي ڏيک ويٺ ۾ ڪا رهڻ آئي، ڪا ڪڙي ٿي، ڪو چاڪ چريو، ته پوءِ حسه روز مون کان تاريحون پڇندي. موڊ آف هوندس. ور پريشان. ڪڏهن گهر جي فصا تي جيڪب آباد جون تيز لڪون حاوي رهنديون ته ڪڏهن وري حيدرآباد جون ٿڌيون مٿيون هونون!

هن جيڪڏهن ٻئي 'الجر' جي موڊ ۾ ته 'ڪاٿو' سان 'ڪاٿو' کي گڏي پيا 'حوڙ' بڻائيندا. ٻنهن جا پنڙن ٻارنهن هوندا مري جي مير وڃندي. موج جي ماني هلندي. ٻئي چڻ موچارا مهمان. هو چئي تون ڪاء- هوءَ چئي تون!

* * *

سڌس ننڍڙو روم به جن ڪنهن اداس ماڻهوءَ لاءِ پڪنگ پوائنٽ هو. عجيب رومانسڪ رومانسڪ ماحول... سادگي ۽ سادگي جي سڳند سان واسين... در جي آڏو پيل ڳاڙهي ڪٽ (اڪثر گلابي چادر سان) اڏي عالماڻيءَ جي هئي. هي ڪٽ فراسي پيل هميشه بڪني پيٽ جيان حالي رهندي. حسنه ايندي ته اچي مهن تي پاڻيءَ ڀڪ وجهنديس، نه ته ويڳڻي جي ويڳڻي. پنهنجن ڪٽن وچ ۾ نراليءَ جيان ميز پيل، جنهن تي ڪتاب سريڪا رکين. ٽيپ رڪارڊ، ريڊيو، انڊين ڪيسٽز، هيٺ شربت جا انيڪ سونا، موتيو گلاب، تڏل. روم جي سڀ کان اهم خصوصيت هئي چؤطرف اڏي عالماڻيءَ جا وڏا وڏا رنگين فوٽو... ماڻهو جيئن پئي روم جي چائنٽ ٽپي اندر ايندو ته هر طرف کان سڌس مرڪنڊڙ مهن مارو ڪري ڏيندا، آئون حسنه سان ڪلندي هئيس، ”حسنه، پاڻو هتي ڪٽ تي ويٺي ويٺي، پڻي پاسي پاڻ کي ٽنگيل ڏسي ڇا محسوس ڪندو هوندو؟“

چوندي هئي، ”ڇو ري ڇا محسوس ڪندو، ڪندو ڪو ڪتاب، رڪارڊ يا شربت جي هڪ شيشي محسوس.“

غرض ته زندگي لڪ لڪوٽيءَ راند جيان هن معصوم ٻارن کي وندرائيندي رهي. پر واري ڪچي گهر ۾ تمام مٿي نم جي وڻ تي جهن تارو ٻور جهليو هو، به پڪيٽڙا هڪ هڪ ڪري اُڪيرو اڏي رهيا هئا، هيٺ ڌرتيءَ واري جيجهي هميشه جيان دعائن ۽ نمارن جي آسري هوريان هوريان سرگ ڇوڻ سرهايون سهيڙڻ ۾ پوري هئي.

شايد مارچ ۱۹۷۶ع هو... ننڍڙو حيار طبيعت ۾ ٿورو ڪنٽرول هجي، رڪي رڪي پيءُ کي ٿي پڇاريائين. ٻروچ جو ٻروچ کي سڏ هو. حسنه کي ڪهڙي مجال جو پيءُ پٽ جي وچ ۾ آڏو اچي، پليءَ جيان وجهي پڇڙي کي وات ۾ جي عالماڻيءَ جي پير ۾ ٽڪاءُ ڪيائين.

ٻاڪ ته پيءُ جي ٻل تي نئون بنو ٿي ويو. پر حسنه جي ”ايمرجنسي ليو“ لاندو ڪري وئي.

چوي ”پاڻي کي پيٽ ۾ سور ٿي پيو آ، آت اوني ۾ آرم ٿي ڪوم

ايندمر- دوا ڪا پرچيسو ئي ڪانه ٿي. الائي چو؟“
 ٻيٽ جو سور! هروڀرو ڪا فڪر جوڳي ڳالهه نه هئي!! هٿو ٿيو- به
 ٿيا. سور الائي ڪهڙو سرجيو، ڇڏڻ جي ڪري ئي نه.
 ڏسدي ئي ڏسدي وسن جهڙي ويسجھار جا ڌرڳهت ٺڪري ويا.
 حسه ڳڻتيءَ ۾ ڳاھت- جيڃيءَ کي هانءَ ۾ هورو- حيار کي ننڍڙا هٿ
 جوڙي الله کان پيءُ جي دعا پسن سڪاريائين. جا گهڙي ڏس ننڍڙو پيڪر
 پيءُ جي فوٽن آڏو هٿ ٻڌي پارائي ٻوليءَ ۾ الائي ڇا ڇا گهري رهيو آهي.
 سيون ڊيز هاسپيٽل نئون شوشو چوڙيو.
 ”هڪينسرو!“

بيمار جو سفر، سيون ڊيز اسپتال کان، سول اسپتال هيدرآباد تائين-!
 آٺ، ڏهه ڏينهن نيريا.... حسه جيڪا به وڪور هلڻ کان لهر ٿيندي هئي،
 سا صبح شام سول جا چڪر ڪڍي ڪڍي ڪانه ٽڪبي هئي..... محض
 هڪ اميد ۾ هڪ آس تي- شال سمر صاب ٿي! مان الله مسڪينن تي مهر
 ڪري. ڪنئس ”حالت“ پڇندي هئس ته ٻڌتر جهڙا جواب ڏيئي، چوڻدي
 هئي تون پاڻ هلي ڏسينس.

مون پڻ ويهي ڏٺو- پر مون کي اهو عالماني ڏسڻ ۾ ڪونه آيو جو مون
 ڏٺو هو.... روپ ميا، جاءِ ۽ جواني هڏ جي اڇي چادر جيان ڪڏهوڪو
 ڌوپجي پئيو ٿي ويا هئا. ”مي تات شين سان نيهن نه لائيو.“ اکين جا به ڏيڻ
 هئا، جي الانجي ڪهڙيءَ آس تي ٿم ٿم ڪري رهيا هئا، جنهن مان پٺي
 ٽپو ٽپو ٿي سمي رهيو هو- جنهن کي حسه آب رمر رمر حيان عقيدت وچان
 رٿي جي پلانڊ ۾ پائيندي رهي.

هاڻي رات اجها ميل اپ سان، مڪو ٿيڙو نه ٿي ڪٽي، تازي ڪنهن بيوه
 حيان اڇي ڪفني اوڍيل، جنهن کي مڪو چوڙين جو چمڪو نه ٿي ڦلڙيءَ
 جي جهرمر.

وقت ڇڻ ڀڄي انداز ۾ هوريان هوريان ٽپري رهيو هو. مٿي ۾ محروميت
 جي مٿي، بدن مي آسراڻيءَ جي ڦوڙ کان پيوت. پات پيس ڏس کي سد
 جهڙي هئي تهڙي نه. ٻين اڍائي جو وڳڙو. اوچتو ڇڻ ڪا هيسيل رڙ ٿي
 ڪنهن پر کان. امان رڙ تي جهٽ ٿي چيو، ”شايد عالماني...“ مون چيو،

”پڪ عامهائي....“

هڪ ئي ست ۾ سڀ سڙهيون لتاڙي مٽي وياسين. حسد در آڏو عشق،
حيار کي هيٺين هليٽ جي رحمدل مائي کنيو پنر جي تصويرن آڏو
بيٺي هجي.

خيال حالي هٿا ڪيون اڃا ۾ دعا پيو گهري.
جيجهيءَ کي ڏس، حالي سڀ اڪيون. بي تاثر چيرو،
مون تي نظر پس ته ڪجهه چري- پڇيائين ”اماڻ پائين اڄ به ڏي
اوپر ڪئي.“

پوءِ هائي گهڙي، اهائي وير- جهن نقطي تي اسان مري ماڻ ٿيو،
اتان ريت رسمن ڪر کڻي جاڳ ڪئي. طرح طرح جا وسوسا- نموني
نموني جا ابومان- ”متان بيوگيءَ کي سج نه ڏسي، متان مسڪيءَ تي
دمحور جي نظر نه پوي!“

فيصلو ٿيو ته مڙه سان گڏ ليل مال ۾ مڙيون به اوڏيءَ مهر پٺير کي
ڪر اڳ ئي ڳوٺ روانا ٿيا. اڃا خالي ڪيا ويجن.

تر ٽڪڙ ۾ سامان هيٺ ٿيو- سندس مرڪندڙ تصويرون، ڪتابن جا
ٽپ، شاديءَ جي ڪٽ، ڪٽور، هيگر ۾ ٽنگيل سندس ڪپڙا، بنگون، ٽي وي،
ريڊيو.... جيپ آئي. پل پل پريات جو جڏهن پکي لاتيون لنون لڳا هڪ،
ٽن ليل مسفرن جو نڌڙو قافلو روانو ٿيو. وري ڪڏهن ۾ ورڻ لاءِ.

مان پهچن هٿن سان رومن کي ڪلف سڙا ڏنا ۽ اهي دريون
مضبوطيءَ سان بند ڪيون، هن آڏو جيجهي جهونگاريندي هئي ”حق وري
حق وري آ.....“

جڏهن پيچ پسي، تڏهن اونين آب پلاٽيا،

هاڻو ڪري هو، آڏيءَ جو اٿي ويا؟

شميره ذرين

شميرا زنده هئي! شميرا مري وئي!! آهي ته بظاهر مختصر ئي ڳالهڙي. پر ان هئي ۽ آهي جي مختصر وچوڙي ۽ پر وقت جو هڪ طويل وقتو آ- هڪ دور آ- عهد آ... تڪي مٿي جيون جو رس هڪس آ...

سڄي ساري شميرا چند هڪاڙن پر قيد ٿيئي ته ناهي پر حڏن به ڏينهن ۾ مون کي سندس چندڙيءَ تي لکڻ لاءِ چيو ويو، تڏهن هڪڙو هائوڪر جي ڪر ته ڪيم هر ڪڙ به ڪاڌم. ٻلا سالن جون محبتون هڪ ٿيون لفظن ۾ لاهي سگهجن....

چند حملا جوڙي هن جي سڄي جيون جو قرض چڪائڻ آهي ته قرض تي چئن قرض چاڙهن! پر محبتن ۾ اهي قرض هروڀرو بوجھ نه پائيندا آهن- ۽ مقروض ئي مري وڃن پر سڪرات به هروڀرو ايتو نه ستائيندي آهي. بيشڪ شميرا مهجتي دوست هئي. اول ادب جي ان ٿٽ ناتي، ٽين جئن بالڪ جي مک ۽ ماءَ جي ارڙ ۾ گج ناتي امر ۽ لافاني رشتو جڙي.

اهو رشتو ساڻس اڄ به قائم آهي. آهي ان به قائم رهيو. پل هوڻ جيوت جا سڀ وسيلو ٿوري پريءَ کي پور ڪري قبر جي تنهين ۾ ويهي پنهجو اڳڙي اڏي....

پوءِ ٿمرا مان دوستي ٿي سدس شخصيت ناتي. هوڻ هوڻ هئي، ٿون ٿون هئس. بس ان ڪري هڪ پٺي کي سهارو آياين سان. کيس حسين نه ڏسو هئس، تيسين ساڻس لاءِ دل ۾ احترام ۽ عزت رکندي آئي هئس. جڏهن ساڻس ميمر تڏهن احترام ۽ عزت ٻين لاءِ ڇڏي ساڻس محبت جوڙي ويٺس.

هوڻ ڪيتريءَ قدر قابل محبت هئي لعل ۾ به ٿي آيان. ان ڪري به جو محبت ۾ چڪي ڳالهيون لکيون ويون پنهجي اهميت وياني وهن ٿيون. بلڪه ائين محبت جي سهارو ٿي ته عار حرا جي عبادتن آهڪش عظيم جو سحر طئي ڪيو هو. دلين جون محبتون ساعت ۾ معراج جو مرو بحبو ويون، پر سچ ته ٿون سدس وقفي وقتي ۽ ديرح ديرح ٻي ديرح هئس معراج ۽ محبت کي قسم جي ڪوڙ ڪي ۾ آئي ٿي ٿي سگهان. مون کي پنهجي قسم جي ڪمزوريءَ جو پورو اعتراف آهي. هوڻ ته تاري نازيل جو چوڪير جهڙو ان چهيو پوتر پٺي هئي.

حسين مان چڪي چڪي ٿي هن جي ون ۽ واس جي مٿس جو مزو ماڻي سگهيو هو. پر ته ڪو باغ اهر جي ميون جي مٿس ۾ هڪ ڪمي هئي. هن جي پور ٿي لاءِ حلق قدرت کيس اوچتو ٿي اوچتو فرش تان ڪڍي فرش جي وسعت ۾ اڪلائي ڇڏيو.

بس هن سان ميسين ۽ وچڙي وياسين! آهي ته وري به مختصر ٿي ڳالهڙي!

پر ۱۰ ميلاپ ۾ پهاڻن جا لمبا سلسلا هئا. ادبي بحثن جو بي پايان دڪر هو. سيڙين ڳالهيون ٿي وڌڻ سامان ۽ پرچاءُ. ڪناس جي ڏي وٺ جيئن جي ڏي وٺ. گهرن ۾ سيڙيون دعوتون. فونن تي وڌيون ڪچهريون. ذات نيب جا ڏک ٽولا بجهه. ياد ٿم هڪ لڳن هن ڪنهن وڏي ماڻهو کان ڏکونجي ماڻهي وچان فون تي چيو هو. "يار ڪجهه به ٿو وٺي. ڪجهه به ٿو وٺي. هڪ دم سر چير پور. ان بي چيو نه مٿس.

نميرن سڀي لاءِ سندن حق تماشو ڪندڙ ڏٺو هئا؛ وڏين وڏين گهٽين ۾
 ٻارڙن جو هڪو گول ڏانوي جي صورت ۾ سندن کي ورايو پيو هوندو هئا
 وچ ۾ هزارين منهن سانڙن سانڙن پٺن سان پيلا پيلا سڀ هڪ ٻئي
 مٿان سٺ ڪيو سرڻا پيا هئا.

يدتم ڪٿي ڪو سڀو احتجاج وڃاڻ ٿر کان ٿيڙ کان ٿي پري سون
 لڳندو هو. ته تماشي ڏيکارڻ وارو پيل ان کي چمڪي سان جهلي وري هندو
 هو وچ ۾ پاسي کان هڪ وڏي ٺوڙ جي ڪٽهائي ٿاڻن تي ڊمڪي
 رهندي هئي. تماشي ڏيکارڻ وارو جيترا سرڻا سڀ ڪٽهائيءَ ۾
 وجهي رڻ جو تير چڪائيندو ويندو هو؛ شيشون پري حوائي پيهر مٿن
 لاءِ حريد رڻ کي وڪندو ويندو هو. پر تڏهن اسين ان کي تماشو
 سمجهندا هئاسين.

هان خير پئي ته اسين پاڻ تماشو آهيون، اسين پاڻ ئي تماشانئي. هي ته
 وري به مختصر ئي ڳالهڙي. پر ان ۾ پيرين کان پيرن تائين جون پيڙائون
 پورين آهن. ڪنني سماج جي سڀتن جو مٿا شامل آهي ڏک ڏولا مسر
 ڳوڙها؛ نهين جون ڳالهيون.... سماجي مٿا ۾ اسين سڀن سمن آهيون.
 اسان جي تير تي اسان جا وڏڪڙا پوٽ پهريل وڏا اسان جي ئي تير تي هر
 دم حوسي مٽين ٿا. اسين جي ڏيڙن جي طاقت اسان جي ئي تير تي آهي.
 سج ته هوءَ پنهجي ڳوڙهن کي ميهجي ڳالهي ۾ گهي وٺي.

پر حالت سان هلي ڪانه سگهي. هي ڪهه سگهي.. تماشو سڄن هن
 جي ساهن نه ڪونه هو. تماشانئي ٿين هن جي سڀا وٽان ڪونه هو.

بس ستي حتي پير کي جو پاڳ هئي. رات جي ڪارڻ؛ سج جي پير
 کير کان حراسي هڪ ئي هي وٺي؟

جنس مون نميرن جي شخصيت تي ڪو خاص ناهي لکيو، تيئن مون هن جي
 دٻ تي به ڪجهه خاص ناهي لکيو.

چو جو وري به وقت ٿورو؛ قلم ڪهو اٿم. ائين ته ڪونه هو ته ڪو
 نميرن ادب کي پيٽڙ پاييڊڙ ٻار حيان اٿر ڪن وٺي اڳتي هلايو. ادب
 سڀن پنه تي اڳيان هندو رهيو؛ هوءَ هڪ موڙ تي ٽڪهي پري پيهي رهي.
 به نه ڏيهجي مٿا وٺا آهن ان وقت جي گير. ضرورت هر حد هن عام

عورتن ۾ نڪت ته ڇا پڙهن جي سمڪ ب پوري ساري هئي. مردن مٿ مس
 ٺاڻيٺ ايسگل جيان دٻي مشر هٿ ۾ ڪري اويدهي واٽن تي لاٺ
 وڪيردي 'خاتون اول' جو لاپ پائي وئي. پوءِ ڀل ته روشيون درجي بدر
 جي ترقيءَ جون منزلون مٽي ڪندي، وهندڙ وقت سان گڏ پهچا مٻ ماٺا-
 ڏيئي جي نديڙي لاٺ کان سڙ واٽن جي بلبن تائين رسي وڃن- ٽميرا انهن
 بلس جي چڪ چونڊ روشني ڀل پهچي اکين تي سهي نه سگهي هجي- پر
 به پاٽ وڌ هين ۾ سندس هٿن جا ڪڙڪيت ڪوڙ نور سان چيه جيان
 چمڪند رهيا. اڄ سندس ڪهاڻي پڙهڌي پڻ وڌندڙ وقت جو پتو پئي نه
 پئي، پر پوني وقت جي پوري سچائيءَ جو ساڻ سرور اچي ٿو. هن جيڪو
 لکيو هيترو لکيو سچ لکيو. بقول آغا سليم سقراط ته فقط هڪ زهر جو
 پيو پيو- ٽميرا هجي ڌرتيءَ جو زهر اندر ۾ اوتي موٽ ۾ امده اکر ڏا-
 سچ ته 'مهرن' جون چوليون 'ٽميرا' جي پورهن جي اهو پگهر آ- جنهن

من پانت پانت اديب جي سهيڙ ۽ سيڙپ مان چمڪايل عطر جي خوشبو
 واسي سگهجي ٿي- مهرن جون چوليون هميشه چر ۾ هونديون آهن-
 وقت جي در انهن کي مانو ڪري مڃائي نه سگهندي آهي. ٽميرا جي اها
 ڪوشش هميشه عطر ۽ صبر رهندي- وقت هن جي سڳند کي هميشه سانڀي رکندو.
 آخر ۾ انور هيترو چون ته سڄي ساري ٽميرا جيئن جيئن هوءَ هئي تيئن
 ئي مون هن کي هن چند ڪاعدن تي پهر ڄم ناهي ڏيو- چو جو اڄ ٽميرا
 جو ڄم ڏينهن نه، ڏک ته هن کي هن چند ڪاعدن تي پهر ڄم ناهي ڏيو-
 چو جو اڄ ٽميرا جو ڄم ڏينهن نه، ڏک ته هن جي مرڻي جو ڏينهن آهي.

ٽميرا تور پهچي شخصيت جي باقي وصفن کي منهنجي ان چهي ڇڏي
 وڃڻ کي بخش ڪري ڇڏي. جيڪڏهن محبت ۾ ڪو روحاني رشتو آ-
 ڀل ته موت جي وچوڙي توکي اسان کان چي پري ڇڏيو آ..... پر به ايترو
 سو ايمان ٿم تهجي جدڙي ڪٿي اسان جي آس پاس پرڙا هندي
 هوندي- اڄ حور هي چار گهڙيون اسن سڀ تهجي ئي مان ڪڏ ٿيا آهيون-
 هت ڪو ڪير آ ڪو ڪير؟ جو سوان ڳالهه ناهي- بلڪ هت توکي ڪنهن
 ڪيئن محسوس ڪيو ڪنهن ڪيئن جي ڳالهه سواج جي هيءَ شمر تهجي
 ئي مان ڪي رهي-

غزاله رفيق تي لکيل هڪ ناثر ۱۹۷۷ع ۾.

”تنهنجي لاءِ.....“

بقول اياز ”ڪن انسانن کي واقعي مرن به گهرجي...“
پر الانهي ڇو..... جن کي حيات جي خرداڻ ۾ لپي، روح جي رُجل ۾
لهي ڇڏڻ لاءِ در ڇا هڻي آهي، اهي ئي هڻي اسان ”سرحيات“ جو ڪن
وڍي اسان کان روح جا نانا توڙي بيوقت من مٽي سان وڃي بيهر لائيندا
آهن..... لائي ڇو اسان جي روحاني لڳائڻ کي بي مامو ڪري هو مٽيءَ کي
وڃي مامائو ڪندا آهن.....!

پر اسين ته هڻي آهيون..... آئينه جي، پڇي پون ته صرف عڪس ئي
اندرو ۾ سانڀي ڇڏيندا آهيون..... جيئن جيئن آهيون تيئن خالي خالي
اکڻ سان انهن واتن کي ويهي ٽڪيندا آهيون جن تان اسان جي پريءَ پير
گهمايا به هٿ هڪڙن!

هو ته لائي چوڻ مد ڪن. پر اسان جو ته ضد بجا آهي ۽ ڇا ٿي؟
 ۾ چير نه پوندا تڏهن..... حڏهن ڪنهن جي کلي ڪيڪ ريو هوسين. ج
 سائن مرحيت جو لفظ لايون، صرف سندن يادن جي پڙلائڻ سان ئي پاڻ
 کي پرڃاڻيون ڏيندا گهمون!

ڪوئي حائي ته سهي ته ”مر حيا“ جو لفظ سندس نالي پويان لائي
 سندن محبت خون ميخون وٽر ڪيڏو ٻاڻڪو ڪيو وجهن..

مَن کي پريائڻ لاءِ اهو دلجو ته نه رو! ڙي جريا؟ سندن وچوڙي جا ڏک
 جهلي ’غازي‘ هت اسين به آهيون.... هو جي هت مٿا آهن ته اڌ مٿا هت اسين
 به آهيون.... هو ته وڃي هڪ هٿ هڏ ٿا ٿيا پر اسان کي ته الائي
 ڪيستانين بن پئڪئون آهي..

پراهو من ئي هڪڙو جو سمجهاڻن سان سمجهي وڃي!
 الائي ڪيترن جنس پڇيوائن ”خيرو“ توکي ته وڌيڪ ڏک ٿيو هوندو
 يڏن ڏه ڏينهن اڳ ته ملي آئي آهينس!

هـ ۱۱-۱۲ ڏينهن ئي ته اڳ ملي آئي هئي سانس ٿي ويءَ طرفن تيگر مر
 مليو هوم.... ”سپني ۱۰ وڳي پارس لاءِ پڇي وڃ“ ٿي وي اسٽيشن پڳيس ته
 سهڻي صورت واري ڏي سلطان چيو ”هلو، وهاڻ کي اوهان جي مير بن
 غره سان ملايان....“

پنهجي مڙي ميربان سان مليس. يادگار هوءَ به مرڪي هئي. اٿون به
 مرڪي هئس..

پتو پيمَن ڏينهن جو موضوع ”خواب“ هو... پوءِ اسان هڪ هئي سان
 مياسين. بقور موهن جي ”هن مون کي“ ”مون هن کي ڏٺو. اسان پنهين هڪ
 هئي کي ڏٺو پر هن جي چهري کي پنهنجو تصور هو. جي سامهون ٿي
 نهاريائين ته ڳوٺي پنهنجي آهي..... جي نظر ڦيرائي ٿي ڏٺين ته پوءِ ڪ
 احسي هي ”پر مون کي هوءَ احسي مور به لڳي هئي. بيشڪ هن مون ڏي
 ڏٺو.. بيشڪ هن مون ڏي نه ڏٺو.. پر پنهين حالت ۾ هوءَ مون کي
 منهنجي لڳي هئي.....

جورن ٿ علامه آءِ آءِ قاضيءَ جي سٺ ۾ سڀ ساٿي پنهنجي پنهنجي جاءِ
 تي پئسدا هئا. ”علامه خبرو مونکي ٿو چاهي وٽو سو ڪهن کي به

نه.... سو مون کي به سائنس ملي ائين محسوس ٿيو..... غزاله جيتري
منهجي آهي، اوتري بهي ڪنهن جي به نه!

کيس ٽسي نگو هو.... اجهو جهو ڪنهن ٿڌي چانو وري ون هيس
ويهي ٽي هڪس.... الاڻي چو کيس ياد ڪري هروڀرو پيري ٽمن ۽ ٿڌين
هوائن جو حيار آيو.....

اتن موٽي دل ۾ صرف هڪ خيالن کي بس پروگرام چڱو ٿيو يا نه،
پريلي ۽ عراق سان مٽي ته مرواچي ويو. (انه پڪ ٿي ڪي ڏيس ڏي...
هن ته هر مٽي مانو لاءِ دل اهائي ٿي دعا ڪري)

لاڻي ڪيتريون ڳالهيون ٿيون هيون عراق سان، ياد نه اٿم ورور ٿيڻي
ڪي حملا آهن دهن ۾ جي جهڻڪو ٿيڻي مٽي پرر ٿا.

لڻي ٿيڻ پڇيو هوس "عراق تو رنگين مٽي وي ورتو آهي" پاڻ مرڪي
ور ٿيو هين "نه پر منهنجو پاڻ ڏهڻي سان سان لاءِ ضرور موڪليندو، هن
ٿڌي ناز سان چيو هو....

پلا کيس ڪهڙي خبر ته هو؟ منهنجي پرڏيس سان پاء جي مرڪيل ٿي
ويءَ کي ڏسن ڪا اڳ ٿي ڪيون پوري چڏيڏي

پڇيو هين "پلا تون خير ساءِ جواب ڏسڏي آهين؟ تون هڪ جواب
جا حل ڏسڏي هونديءَ- اسان پاڻي.. سان به جواب ڪر جواب
ڏسڏا هيون،"

هي ۽ هڙيون الاڻي ڪيئي ڳالهيون جاڳ جاڳ جون ٿيون هيون پر
تڏهن خبر نه هئم ته صرف ٿڌ ڏيس پوءِ... جي چيو جو هس مرڪي
مرڪي نه ٿو مات ٿي سو ڪو ائين مرجهاجي به ويندو....

پلامون کي ڪهڙي خبر... ۽ ڪيئن کي به ڪهڙي خبر... ته هيءَ
ماڻيءَ ڪا مٽي ٽسي منهنجن لاءِ ڪيترن عقيدتمندن کي... منهنجي
پرڏيس ۾ رهندڙ پاڻ کي... منهنجي ڪيڏي سڀني کي وڏي ڳالهه ته
سندن حصي جي ان هن، کي نياڳي ۾ مٽي کي وڃي سان ٿيڏي... جنهن
مٽي، الاڻي ڪيترن جوابيءَ جي مونس کي ڪا به مٽي... جيون جي
ڪيترن رنگين ۾ جيڪر کيس پري پري ڪر ۾ ويهاريان ها، سندن سندن
سندن کي هين سان هين سان ڪيس ڏو ڏسن ها، ايدو ڏسن ها، جو

مهجور اكيون انده ڏسن جي عادت ئي ڇڏي ڏين ها.

سج ته ها سوچ..... جهن کي هڪله ڏمو هوم..... 'ن کي ج ڏسي نه
 سگهندس هڪڙي ماريندڙ سوچ آهي.

کيس بي وي جي اسڪرين تي هلندو گهمندو ڏسي سندس عقيدتمندن
 جو هڪڙو حار ٿيو هوندو. سندس سڄڻ کيس هڪڻ ساريڊا هوند !!
 سندس سخيون سهيڻيون هڪڻ ڏسنديون هونديون !!

سندس معصوم ٻارڙا، عزيز، دوست هڪڙا وين ورائيند هوندا.....
 حذر ته هوءَ هينئر هن لمحي رب جي رب تي راضي رهي زمان وڪار جي
 حضور مان پلايد چاڻي، خاموش قبرستان جي مٽي کي مان ڏيو سڪون
 سان ستي پئي آهي!

نور حوسن سان 'ن ڳالهه کي سوچي نه ٿي سگهان، نه سوچڻ
 چاهيان ٿي.

پر پڪ ٿي..... سندس گهر ۾ ۽ هر گهر ۾ هڪڙو رد عمر هوندو
 سندس پنهجن جي در ۾ هر دل ۾ خونخوار هوندو هڪ سڄي سڪر جي
 موت تي وڏي ڳالهه ته ٿي معصوم ٻارڙن جي مڙ جي موت تي چا سڄي
 ڌرتيءَ تي رڙلو نه آيو هوندو؟

برهي ڌرتي "ٻهر ٻاڻ نه سڪري" جي مصداق، هر سور کي هميشه
 حيان پي ويندي رهي آهي.

ڪنن سان کي هن ڌرتيءَ حيان صبر 'چي اسان اهن سورن کي چپ
 چاپ پي ويڻ سڪي سگهون. پر اسان ته روئون ٿا سج اڏي غرابه
 تنهجي لاءِ! هي سڀ روئن ٿا..... سج نه اڏي غرابه تنهجي لاءِ!!

پنجاه هزارن جو حزب الله

شهيد حزب الله تي ٻويون ميمون اسان جي شمع نفسيات جي لاش
 ۱. مٿس صدر علي جو لکيل آهي... صدر ۽ حزب الله دوست هئا... صدر هن
 ميمون کي بمحڪم سمجهي مٿس ڪتاب لکي رهيو آهي... بهرحال هي
 ميمون لکيل سدس آهي... ترحو لبت مون هڪيو آهي... تون ميمون ۾
 ڪشي ڪشي ٻياني ب ڪري وئي آهيان، ڪو ڪو چيو جت صدر جو
 ڪاٿو اٿم ت پهنجو چلو به هتي وئي آهي... ائين ئي چمن جي ڏي وڌ
 تون ۽ حزب الله به پڻ ۾ ڪڍا هئاسين... صدر هميشه جيئن سرور
 خاموش ئي هوندو هو... اٿون پاميان ٿي هن پهريون دعوو پنهنجي
 خاموشي کي محتاج جي صورت ۾ بهر ڪڍيو ۽ اڀاريو آهي...
 هي ميمون مڪمل ڪونهي... جو حزب الله پڻ به مڪمل نڪو نه هو...
 حد يقيناً کيس ڪهن مقصد جي مڪمل ڪرڻ لاءِ پيدا ڪيو هوندو... سو
 حد جو مقصد به مڪمل ڪون ٿيو... ۽ هو وڃ ۾ ئي سان ڪن هليو

ويو..... ج اسان جو ڊپارٽمينٽ به مڪمل ڪونهي... اسان جو هڪ ساٿي هڪ دوست .. هڪ ڪليگ..... هڪ انتهائي ڪم وارو ماڻهو اسان ۾ کٽيل آهي. حرب الله پنهنجي آفيس ۾ پنهنجي ميز آڏو ڪرسي تي ويس ڪونهي البته ڪنٽس يو، مائٽس لاءِ آيل پوسٽ ميز تي ڪٽي ٿي وئي آهي. آهي ڪارنرسون، عقيقه ۽ شاديون..... جن لاءِ ڪارڊ ۽ دعوت ناما آهن.

آهي به مڪمل ڪينهن - جو حزب الله جي شرڪت انهن ۾ نه آهي. هڪ ذات خود به اهڙن ماڻهن جي هلي وڃڻ سان مڪمل نه آهي.

منهجو پٽ به مڪمل نه آهي، جو اٺون روز صبح جو بس مان لهڻ شرط ڪامن روم مان ٿي هلي وڃي سندس آفيس جي ٻاهران دري آڏو بيهدي هئس..... اتي..... حزب الله آيو آهين.....؟ روم ۾ اندر جهاتي پائينديس..... هو ڪڍ مان ٿورو اڳتي اچي مر هڪي ورائيدو.

"ها..... ها..... اچو..... اچو..... ڇان ڪون ٿي..... بس توکي ڏنل ٿي ته تون ويو ته آهين. نه....."

پوءِ واندي ٿي وڃي حزب الله وٽ ويهيس..... ڇانهه هدي سگريٽ هدي..... ڪتابن جي ڏي وٺ..... ادبي ڄمڻن جي ڏي وٺ..... علمي ڪانفرنس جو ذڪر..... دوستن جون تعريفون..... ڪن ڪن جون ڳالهيون..... ڪچهري..... سدس ڳالهائون مان بردباري به نظر ايندي ته بهدري به..... گهٽ ڳالهائيدو..... پر هر جملو توري ٽڪي يا ممٽي..... بي خبر ٿي حزب الله ڪڏهن ڪي ڳالهايو.

ڇانهه جو شوقين Mild Seven سگريٽ جو شوقين ڊگهي وقفي سان سگريٽون پسندو ته پڪيون به... گهڻون ڪري ڇپ هوندو..... هئي ڪي بهندو..... گهڻون ڪري Set, Set لڳندو. پر هو Set هوندي به Upset

هو..... حراڻ هوندي به پوڙهو هو..... استاد هوندي به شاگرد هو.. پن ڪي محڪم ڪرڻ جي ڪوشش هئس..... هڪ پتوڙ..... هڪ پٽ..... حو لڳو ٿي ته کٽڻ جو نه هوس. کيس ڏسي لڳندو هو ته هي شخص لاءِ ڪيترو اڳيان ويندو، ڪو معمول آهي..... جهن ڪي هي حل ڪندو. ڪو پراڻو سبب آهي، جيڪو هن کي ملندو. تمام وڏن عزائم جو مالڪ هو، اسان جو حزب الله.....

لک ٻن جو ذڪر ائين ڪندو..... جيئن ڪي جيڏيون پن ۾ رنگين

چوڙيون پائڻ لاهڻ جو دڪر ڪنديون آهن.... ها اٽل رنگي چوڙين جي
 براڪٽ ۽ رنگن کي سمجهندو هو..... محسوس ڪندو هو، مرڪدو ۽ مات
 رهندو.... سو شاگرد ۽ شاگردياتيون سندس هٿن مان آيا ويو...
 چوڪريون توڻي چوڪرا... وٽس پنهنجا پنهنجا Problems کڻي بيٺا
 هوندا.... هو پيو ٻڌندو ۽ سيريندو جيڪڏهن حرب الله ڪرسي تي ويس
 ڪوبه ته پوءِ پڪ هوندي ته هو ڪنهن نه ڪنهن پراڻي يا پنهنجي ڪم
 سان ڊپارٽمينٽ کان ٻاهر وين آهي.... اسان جو پٽيوالو يعقوب بيمار
 آهي.. هو هاڻ ته اسان جي ڊپارٽمينٽ ۾ نوڪري ڪو نه ٿو ڪري.... پر
 حرب الله سندس گهر جي در تي بيل نظر ايندو.... يعقوب بيمار آهي....
 ان لاءِ دوائون پيو وئي.... يعقوب (Serious) آهي ته حرب الله به تمام
 سنجيده آهي....

ڊپارٽمينٽ کان ٻاهر رستي تي هڪ پگڙل سوزوڪي کي حرب الله
 پریشان ٿي ڏورائيندو هو ويو.
 حزب الله ڪيڏانهن؟
 ”يعقوب گدري ويو.. ان جو بندوبست ڪرڻ.... بس اچڻ ٿو
 ڊپارٽمينٽ....“

ڊپارٽمينٽ نه آيو.... هي ڏيهن پٽيوالن کان خبر پئي ته حزب الله،
 يعقوب جي ڪمن دفن جو انتظام ڪري سندس حارو ڳوٺ ڪڍي دفن ٿي
 آيو.... پر ڳالهه پاڻ نه ڪندو.... پر اها ڳالهه ٻيا ڪندا.... پٽيوالا ڪندا....
 ڪنهن پٽيولي جي شادي آهي.... يا ڪو ٻار ڄائو آهي ته حزب الله لافن
 ۾ ويڙهي سوت پيو ڏيندو.... خوش پيو ٿيندو.... هڪاچن ۾ پيو
 ايندو ويندو....

اسان جو پٽيوالو سومار.... تمام سنجيده، سچو ۽ Sincere
 ماڻهون.... سندس پٽ به اسان وٽ پٽيوالو سياري ۾ عاليشان پهچي پئي
 پٽن کي ڪوٺ پيس.... اٿون پڇيان ٿي سومار هٿر عاليشان ڪوٺ پهچي
 پئي ۽ پٽن ڪٿن ماريآ آهن....

دي سائين حزب الله اسان لاءِ اسلام آباد مان وڃي آيو آهي....
 منهنجي گهر ۾ هڪ نئين قسمن جو هٿ سان اٿل ڪيس آهي.... ڪوئي

پڇندو آهي ته هي ڪٿان آيو آهي. اٿئون چوڻدي آهيون..... ته هي سان جي ساڻي حزب الله جو آبدل آهي، مون کي شادي تي Present ڪيو هين.

هائڊ ٽي هٿيون ڪوڙ، احرڪون. ڪٿا ۽ ڪيس، سوسيون ۽ حزب الله جي تحقيق آهن... جو سندس پيءُ انهن شين جو بن بنيادي ٺاهيندڙ به آهي ته وڌيڪ به.... حزب الله جا ليڪ به، نهن شين تي لکيل آهن..... پر چوڻدا آهن ته لکني جا ليڪ به هڪي عجيب آهن..... ڳالهه اجرڪن جي... هن دفعي کان اڳئين دفعي... اڳئين دفعي به دهشتگردن..... سندن پڙي وارن سندن گودام ۽ دڪان تي حملو ڪيو هو..... سندس چوڻ مطابق ته گودام ۽ دڪان جي هڪا چير نه ڇڏي هئائون..... حزب الله سخت آهي ويدو انسان هو..... آهي جو پمان سهي نه سگهيو..... چئي، اسي هتي جا..... سان جا ابا ڏاڏا هتي ها..... هتي اسان جا بن بنيادي گهر گهاٽ..... وٽح واپار..... هي هڪ بهوڪا آهن ٿ، اسان جا گهر ٿين..... اسان جا مال ۽ مڏيون ڏاهين..... پيمان هن کي هڪو مڙس هيل ٿاين پتو هڪوبهي..... نه ته..... اسان جي دڪانن کي لٽو ٿن، انهن جو هڪ اجرڪ به ڇڏي ٿن.....

ڪجهه ڏيهن کان پوءِ..... حزب الله ڏکيو مرڪندو مرڪندو مليو چئي..... سڀ سامان هٿ ڪيو من..... هڪ هڪ اجرڪ اڳئي ورتي مان.....

حزب الله سامان جي ملن کان وڌيڪ پنهنجي ابا جي بدالي تي مطمئن هو.... ۽ هاڻ جڏهن هن دفعي سندن سامان لٽيو هو..... گهر سڙيو هو..... ۽ جڏهن حزب الله ٿي نه رهيو هو..... سامان ورائڻ واري کي ٿي ماري ڇڏيائون..... تڏهن سندس پيڻون رسيون هيون. چون..... آيا سامان ته ساڙيئون..... گهر ساڙيئون بيٺو (حزب الله) کي ماريئون..... اسان وٽ هڪ اجرڪ امري نه ڇڏيئون... هو اسان پڇاڙي ۾ بائو جي مٿان وجهون..... اسان کي بائو مٿان وجهڻ لاءِ هڪ اجرڪ به ملي.....

بائو جي پڇاڙي سرهي ڪرڻ لاءِ.....

حزب الله، اجرڪن جي تخليق ڪار جي پڇاڙي سرهي ڪرڻ لاءِ...

هڪ اجرڪ جو سوال.....؟

اسي هڙي سنڌي حوالي آهيون..... سموري سنڌ سمورا اسان جا

سڌي جوان... پههجي ورثي کي واپس ورائڻ لاءِ.... هڪ ٻئي ڏهن ڏسي رهيا آهيون..... ڪڏهن هڪ ٻئي کان ٻڌي ۽ اتحاد جي ٿ خبرات گهرون. ته ڪڏهن اساسي حقن جي ڪميٽي آڏو ٿا پههجا لاءِ ڳنڍيون.... لاءِ ڳنڍيو!..... تازيون قبرون ڳنڍيو!..... ڪيترا سڌي مٿا..... حالتن ۽ حڪومت اسان جي قومي ڪردار ۽ قومي عيرت کي ماري ڇڏيو آهي..... اسان بغيرت بشجي ويا آهيون..... ڪڏهن لطيف کي ٿا دانهون ڏيون

..... ڪڏهن خدا کي پيا ڏوراپا ڏيون..... اسان مان ڪجهه قومي ڪردار جا ماڻهو حيلن ۾ آهن..... ڪجهه ريلن ۾ آهن ۽ اسان جا ليڊر هون ئي چهارن ۾ هتان کان هت بيان ڏين لاءِ گهمي رهيا آهن... اسان جا پڙهيل ڪڙهيل نوڪرين وارا ماڻهو گهڻي پاڻي..... رشوتي هڏ حرام ۽ کائو آهن..... انهن کان وڏو بغيرت اسان ڪنهن ماءُ نه چيو هوندو. سنڌين جو سڀ کان وڌيڪ بغيرت طبقو تعليم..... جي انتظام ۾ آهي. ان کان وڌيڪ بغيرت طبقو سڌو سنئون حڪومت ۾ آهي. ڪي مسٽر آهن ته ڪي ڀر پي اير ۽ ايم اين اير آهن.... جن ڪڏهن گڏه گڏي ڪون ڏني هئي، هجاري ۾ ٿ سنڌين جي حقن لاءِ هجاريون ڪن.....

ڪلهوڪو آيل الطاف (جنهن سنڌين جا اسب کائي هله ورتو) ۽ ان جي چند چاڙتن سنڌين کي جيئري ئي آسمان جا قارا ڏيکاري ڇڏيا آهن.....! هو ڪا قوم نه هوندي به پنهنجو ڪردار، ماهي ويا آهن پههجي دهشتگردي جي تنظيم سان ڌرتي کي لوڏي ڇڏيو اٿس. هن کي پههجي ڌرتي به هوندي به هو پههجا پير چمائي ويا آهن..... چو.....؟ ان ڪري جو هن ۾ ڪجهه به نه آهي... سواءِ تنظيم ۽ ٻڌي جي..... هو پههجي ڪي ۽ ڪوڙي ڪردار سان سڃا آهن ۽ اسين پههجي سڃ ۽ سرزمين سان به ڪوڙ آهيون... جيڪڏهن اسان جي پڙهيل ڪڙهيل ۽ چڙهيل ماڻهن ۾ ٿورو ٿورو به..... حزب الله هجي ها..... ٿوري ٿوري به حزب الله جهڙي خودي هجي ها..... ته ائين مور نه ٿئي ها.....

قلم منهنجو ٿيڙ ڪشي ويو... مون ڳالهه ته حزب الله جي پي ڪئي... ته حزب الله پي وندو اسان هو..... هن جي عيرت کي لشڪارڻ ڏکيو هو..... اهو ئي سبب آهي، جو هو دشمن جي دل ۾ ڪندو ٿي ٿي لڳو... اهڙا

انسان قومي اٿائو هوندا آهن.... ڪنهن قوم کي پورو ڪرڻو هجي ته پهرين هنن انسانن کي پورو ڪجي سو حرب الله به پههجو رت پههجي ڌرتي پههجي قوم کي ڏنو..... سدس گوشت البته ايم ڪيو ايم جي ڳجهن کڏو جو بقول ڪنهن سياست دان جي ته هي اها دهشت گرد تنظيم آهي، جنهن پهرين پستان جي گوشت سان ناشتو ڪيو..... پوءِ هن پهرين جي لڄ پهچين جي گوشت سان ڪئي ۽ هاڻ ته شام رات جي ڊپر سنڌين جي گوشت سان ڪري رهي آهي..... هي رات ڪيڏي ڊگهي آهي..... ڪنهن کي خبر ڪونهي، هي ڊگهي رات..... جنهن ۾ گوشت جي هن ڏينهن جو هڪ ناغون به نظر ڪونه ٿو اچي.

سنڌين جو گوشت..... حرب الله جو گوشت.... حرب الله جهڙن نيڪ انسانن جو گوشت!!!

ڪو وقت هو جڏهن چماٽ هنن وڏو جرم سمجهيو ويڏو هو، عيسيٰ چيو، ڪوئي هڪ ڳالهه تي چماٽ هئي ته دشمن کي اخلاق زير ڪرڻ لاءِ هي ڳالهه به پيش ڪريو.

هو اسلام جو يسو مسيح دور هو.

پوءِ سنڌ تي اسلام جو تار مسيح دور نه آيو..... جڏهن پئي کي قارا مسيح ٿاڻي ڏني هئي..... ۽ هاڻ سنڌين تي اسلام جو لطف مسيح دور آهي.....

اسلامي حريقي تي سنڌين جي گوشت کي جهانڪو ڪري سندن گوشت کي حلال ڪيو ٿو وڃي..... ڳال تي چماٽ هنن ته هڪ ڳالهه ئي ڪونهي. حرب الله جو ورن ته الائي ڪيترو هو.... پر حڪومت سدس بدن جي قيمت هي ڪيو 5۰ رپئي جي حساب سان 5۰۰۰۰ هين چا حرب الله صرف 5۰,۰۰۰ جو هو.....؟

تاريخ کي هڪ سوال آهي..... هو پيل ڪٿي 5۰۰۰۰ جو هجي، پر سندس شڪتي روح سدس رت جي قيمت.... پاڪستان کي ڏاڍي مهاڳي پويدي ڪئي ته سنڌ جا پٽ هوندا، هن ڌرتي تي..... يقيناً هن ڌرتي تي..... جي ايمان ۽ انصاف سان..... هن ڌرتي ۽ ان جي شهيدن جي قيمت اسان کي وٺي ڏيندا.

تحریر: صدر علي
ترجمو: خیرالنساء جعفري

پروفیسر حزب اللہ میمن

شہزادو همايون بیمار هو۔ بچن جي امید کونه هئي، طبيبن ما ميدي
ظاهر ڪئي ته بابر بادشاه پنهنجي زندگي جي مدرار شهر دي همايون جي
مختيار ٿيڻ جي دعا گهري اُن جي ڪٽ جي گورد چڪر ڏا ۽ اٺن پنهنجي
جن ڏيئي شهشاه ناصر الله تعاليٰ کان همايون جي رمدگي وسي چڙي!
۲۸ مئي ۱۹۹۰ - حيدرآباد جي هڪ پاڙي فقير جي پٽ ۾ حزب الله جي گهر
تي دهشتگردن جو سحت حملو ٿئي ٿو..... سامان ٿجي ٿو .. مڪان
کي به ٺڳي ٿي، مڪين جيئن ٿينن هڪري پنهنجي جان بچائي پيرين اگهاڙ
صدر جي گهر ۾ اچي ٿا. پوهي چا! الاء ڪيئن حزب الله خدا سي پٽ ۽
هڪ پٽ دهشتگردن جي گهيري ۾ اچي ويا..... چئن خون چوڪرن جي

زندگي جي سخت ۽ اميدي!!.. شهنشاه نامر وانگر شهنشاه حزب الله
پسهن پائڻ ۽ پٽ جي ڪنن جي چوگرد ڦيرا برادر ڪين ڏا البته هو سخت
چڪرن ۾ اچي ويو... ڪشمش ڪي... ڊپٽي ڪشمش ڪي... فوج
ڪي... ريجوز ڪي پوليس ڪي... هومون... پرپشاني... ناميدي
ڪوشش... ۽ پوءِ بادشاه نامر جيئن حزب الله جي الله جي در دعا...!!

دعا جو الله جي در تي شرف قبوليت رات جو ۹ بجي فوجي حفاظت ۾
چوڪرن جو واپس اچڻ... الت هڪ ڀاءُ ڪي گلي تي چري جو رخم...
پئي ڏينهن... حزب الله جهن گهر ۾... جهن گهر ۾... پلجي وڏو
ٿيو... وڏو ماڻهون ٿيو جملي طرح ذهني طرح... جذباتي طرح... دل
جي دنيا... گهر جي دنيا ڪتابن جي دنيا... سندس گهر جي نياڻين
سندس پيرون جي دنيا سندس مٿن ماءُ جي دنيا جهن ڪي مٿي ايجان ٻارنهن
مهينا مر ٿي هئا... ۽ حزب الله سندس ڳالهون ۽ گهر ۾ سندس شانيون
پير ڏسندو ۽ ڳائيندو هو.

ان گهر ڪي ٻه! منهنجي گهر ۾ هيترا ڪمرا آهن، ههڙا اڱا آهن... ڪيترا
باٿ روم آهن، ڪهڙا سهاجڙا ڏينهن آهن... منهنجي گهر جون سهائتون
رهيون آهن...

(حزب الله چواڻي) گهر ڪي ٻه گهر جي، هر شيءِ رسالن ۾... ڪتابن
جو سڙڻ... قرآن جو سڙڻ... ۽ هر شيءِ سان گڏ حزب الله جي روح جو
سڙڻ!! سندس پيرون جو چوڻ اسان ڀاءُ ڪي چيو ته ادا سامان سڙيو ته
خير ٿيو... پاڻ سڀني ته سلامت آهيون، ڀاءُ جو چوڻ... خير ڪٿي ٿيو...
منهنجا صدين پراڻا قلمي نسخا... لئبريري هڪ ڪروڙ ڪتابن جي مون
ڏاڍو ڏکي طرح ٻاهي... سڀ راکه ٿي ويو!! حزب الله جي متاع حيات
ڪتابن سان گڏ گويا حزب جي انا به سڙي رک ٿي وئي...

۽ پوءِ سڄي ماڻهون جي... سڄي دعا جو الله جي در قبولين جو وقت!!
ست جون ۱۹۹۰ صبح جو ۸ لڳي... سڄي عمر پڙهڻ ۽ پڙهائڻ
و رو ماڻهو...

وقت جو پاسد... دشمن وقت جو ڪاڻو ڪري لائو ته حزب الله
ڪپڙي مهل ٿو گهران مڪري... ڪپڙي مهل ٿو پنهنجي ڪينٽ واري

سڳي تي پهچي. (جو ڪينٽ واري بڳلي تي حزب الله رپٽر جو ڪم شروع ڪريو هو، جو بڳو سڀ کان Safe ايريا ۾ هو) سندس پيادر ته جواني ۽ پيري جا ايندڙ ڏينهن هو اتي Safe ٿي، پنهنجن ڪتابن ۽ باقي سڙين سامان هو مائٽر ملهائيندو) پهرين حورن جمع جي ڏينهن..... ٽن حورن نه جي مدر واري گهر ۾ ويس... هو تمام دل برداشت هو... سامان سڙڻ جو ڏک به هوس.... پر اهو خيال ته صدين کان هو جنهن گهر ۾ رهيو.... حتي علم حرم نومي شرافت جذبات جو ديرو هو.... اتي بهيون بگيون ڏمڪيون مليون.... ۽ هڪلاشڪوف جا پرست هليا.

حزب الله چيو هو خدا جي زنده رکين ته تمام وقار ۽ عزت سان زنده رک به اهڙي حياتي ڪهڙي ڪم جي جنهن ۾ ڏلتون شامل هجن....

ٽيپو سلطان جهڙا ماڻهو رڳو ميسور جي ڌرتي پيدا ڪو نه ڪيا....

سندن جي رر خيز ڌرتي حزب الله جهڙا جوان به پيدا ڪيا.

۽ پوءِ..... ۷ جون تي ۸ بجي.... ڪينٽ جي بڳلي جي در تي دشمن

حزب الله تي پٽيرو وار ڪيو....

حزب الله دل جو وڏو هو، شهنشاهه هو دن هو، هيڏي حزب الله جي دن

گهري هئي، ايڏي شايد ڪنهن جوان جي دل گهري هجي.

گولي سندس دل ۾ لڳي.... پر گولي هو ٻي ويو....

ڊاڪٽر حيات سندس پاڻ گڏ هوس، سندس چوڻ موجب ته مون کي خبر

ٿي نه پئي ته ڪو گولي بابو کي دل ۾ لڳي آهي.... هڪلاشڪوف جا پرست

ته کيس ٽنگن پانهن ۾ لڳ هئا، مون سمجهو هو ته اهي گوليون سول اسپتال

مان ڪڍرائي آئون جهٽ يا بو کي وٺي گهر ٿو اچان....

هو دل جو گهرو هو.... گولي دل ۾ لڳي.

حزب الله شهيد ٿي ويو....

انا لله وانا اليه راجعون!

مٿس نالو حزب الله سيد احمد شهيد رکيو هو....

سيد احمد به شهيد ٿيو....

حزب الله به شهيد ٿيو....

حزب الله سان گڏ ڪائنات جو هڪ اهم حصو به شهيد ٿيو.

پروفيسر مهڪري آخري دفعو حزب الله کي چيو هو، تون حيدرآباد وڃين پيو.... هي مذهبي ذاتي ڪتاب به پاڻ سان کيون وڃ.... حزب الله ڪائونسل ڪتاب ورتا.... سر مهڪري چيو، تون سان ملندو آهيان ته پوءِ مريد ڪتاب پڙهڻ جي گنجائش ئي به رهند آهي حزب الله هڪ ڪتاب هو... هو کليل ڪتاب هرگز نه هو.... بس حزب الله کي رڳو اهي ماڻهون پڙهي سگهندا هئا، جيڪي پاڻ به اهڙي بصيرت ۽ بياني رکندا هجن. پاڻ جوان هو پر سدس دوستي هئي، مهڪري جهڙي ماڻهون سان.... نبي بخش بلوچ جهڙي ماڻهو سان.... مظهر صديقي جهڙي پوري ماڻهون سان.... سدس وقت گهڻو ڪري هڙن شخصن جي صحبت ۾ ئي گذريدو هو... پير حسام الدين ۽ ڊاڪٽر احمدائي جهڙن ماڻهن سدس مذهبي لڳائڻ جي آبياري به هڪئي.... فرئم ۽ ايشڪ ماهرين نفسيات جي ڪتابن کي بمبائي ۾ به ڏٺو.... شايد اهو ئي سبب آهي جو دنيا جي عالمي تنظيم (Universal Organisation) ۽ ئي ايس پي يه جهڙن تنظيمن جو ميمبر هو.... اُتي ايس پي ايه جو حزب الله پهريو ۽ واحد پاڪستاني ته ڇا، سنڌي ميمبر هو! هٿن ڏسڻ جو شوق هئس....

هج ڪرڻ جو شوق هئس....

دلي گهمڻ جو به شوق هئس ته دلي کي گهمڻ جو به شوق هئس.

هٿ ڏيئڻ، هج ڪيئن، دليون ڏيئڻ البته دلي ڏسڻ کان رهجي ويو. نفسيات جي ڪري پاڪستان جي ڪل نفسياتي ڪانفرنسون ملڪ جي هر وسدي ۽ وستي به ڏسي آيو، همدرد... ضم گسار...

دلي جون ڳالهيون ڏيان سان ٻڌڻ وارو حزب الله.... پتلون جو پاشچو گهڻو ڪري پويان بوت ۾ پيل.... مٿين شين کائڻ جو شوقين.... هميشه مٿو ماڻهون....

ڳالهيون ۾ شيريني.... شاعري.... به لطيف جا شعر کيس فرياد.... فارسي شعر رمر.... ڳالهين ڳالهيون ۾ انگريزي مهاور. سنڌي پهڪا لطيف جا بيت! ڳالهيون ۾ خوشبو، حسر ۾ خوشبو.... ڪپڙن ۾ رنگ.... حزب الله ڏاڍو شوقين هو....

ليڪن واڃ.... سو ڪينلڪس..... هيرو جون صديون....
مهاڻگ ٺهيو ..

گرمي جي ڪن سردی حزب الله جي ڪن جيڪي جيڪي ضرور من
پاڻي.... گلي ۾ اسڪارو رنگين شوب.... هوسٽ ڪلاس ڪڪ
ڪڏهن ڪڏهن ڪن مان حمزه بکري ۽ ويدو هو.... هڙي وقت
ڊپارٽمينٽ ۾ ڪير جي هو حزب الله جي سامهون چي . هڙي وقت
حزب الله کي ڪير سامهون ڪون ايندو هو ڪو پيو نونئيدو . ست
ڳالهه خيرالساء جمدي جي ... هڙي سمي کيس پياڻ جو ڪم ماني
جيروءَ جو... چٽو بندس، گهڻو ڪري ساڳروڻ تي جيرو ڪوئي ب مهن
تہ... ڳالهه ٺهي ويندي . کيس حزب نه هان ڪسرو ڪر پير
ايڏي چٽو ٺهي ڪون ٿي.

هن کي ڪڏهن به سامهون نه ٿيندو. پٺيڏو پٺيڏو ڪندو... غرت
به ڪندو.... ۽ ڇپ ٿي ويندو..
ٿورڙي دير کان پوءِ چوسو ٿور توهان جي ڪري ڪڇيس ڪو..
نه ته.....

نه ته مون کي خبر آهي .. ته حزب الله ڪنهن کي ڪجهه نه ڪندو ..
هو بيحد شفيق همدرد ۽ هڏوڪي اسان هو.... سان جو بيحد پيرو ساڻي
ڏکڻي وقت جو سهارو .

گڏ ڪون جو شوقين .. ساڻي پراڻيون ۽ قيمتي شيون
گڏ ڪندو هو . سندس مير تي يا ڪڏهن هن ڪو ڪو پر ٿي نون
مان ڪا شيءَ ته هجيس ٿي هجيس . هڙي سمي پڻ نه تنهائي پرتو روح
لڳندو حزب الله هي ڪنڪر ڪڏهن ۽ ڪٿي حان، حزب الله هسري
پڌ، ٿيندو. ۽ ان وقت پڻ نه هزار ساڻي جو ڪندو ڳندو. ته پڌر پڻ
کي اوڀرو اوڀرو پيو پائندو

پراڻيون قيمتي ڪارون... پراڻا قيمتي ڪتاب... پراڻا قيمتي قلمي
نسخه . گڏ ڪرڻ..

حزب الله شهرادو هو...

حدا ڪس دل ۽ دوت بيبي سڀ سان نوريو دل هميشه پڻ لاءِ باقي

دولت رڳو ٻين تي خرچ ڪس.... چئي اهڙي طرح خرچ ڪري آءٌ خدا جو
نڪرڻو ڏا ڪريان .

حرب نہ پہنچی دل ہمیشہ پاؤں وٹ رکی.... دل بندر حور گالہیوں
 ہمیشہ پاؤں وٹ رکیوں اہڑی طرح اہو مک راردار ۽ امانت حور محفظہ میں
 ہو... پہنچی پیشانی تی ہمار جی دے کاں ثورو قہکو تیسو دھار ہی دے
 ہیں کی ڈیکٹی ڈی تہ آئے بہ کو ہمار پڑھدڑ آہاں....

ٻه سال پهرين حڏهن هڪ ڪانفرنس ۾ سرڪيٽ تي لاءِ سلام آباد
ويو ته مهججي پانچجي حاويد وب ٿيو... حاويد وٽ ٻه شي ڏيڻيون رهيون...
حاويد خبر ورتو ته ان ڳالهه تي هو نه ڏيڻيون جو مگريري سوٽ بوب ڪئين
هي بوجھون رت جو انهي وٽ عبادت ۾ سر بسجود هي..... به حج
ڪيائين ٻين حج جي لاءِ ۵۰ تاريخ ۽ لائين هيس...

هو هتي سان مر هڪو بهي. .. سڀد هيٺر هو ات هجي ...
هيٺين حوسن جو مالڪ حزب الله..... هيڏو وڏو حزب الله... الله جي
مارت سان به پر دهشتگردي جي مرضي سان رڳو ڀڄي مري ويو.... جو
هن جو هڪ سڀڙو ڏوھ هو.

هن جي ۾ ڏاڏن جو هڪ سڀو ٿو رهيو

تہ، حریف اللہ ہستی ہو۔

حَرْبُ اللَّهِ يَعْنِي 'لَهُ حَرْبُ شَجَرٍ' سَدِّي هُوَ.

یہی خبر نہ دیں جو حکومتوں انہیں قاتل کی جگہ پر ڈینی سگھدو پ
 نہ ۔ بیگم موم کی یقیں آہی تہ سون پتیلی بیسارے ۔ دادرں حوں آہوں
 دہوں بہر قاتل کی ضرور پر ڈیاریدیوں ۔ دسمن ضرور کیفر
 کردار تئیں رسدو ۔ ایستہ حرب انہ اسان وٹ ہان نہ ایدو.....

حرب نه جي پيءُ چيو ته موت جي جڳهه؟ وقت مقرر آهي.... جنهن کي
ڪير نه ماري نه سگهيو آهي...، حرب الله نه رڳو جي ماري نه سگهيو... ۽ هو
هليو ويو... اٿڻ سوچيان ٿو... چاڪڪس به ماري نه سگهيو آهي....
نه هو بهي ماري نه سگهيو آهي ۽ چوي ته اٿڻ توکي ماريان ٿو هو تهجي موت
جو وقت ۽ جاءِ مقرر آهي...

عک دوک چیت حرب الله گنہ مارید وید ..

اچي ويو، جنهن کي سندس دوست چيو ته تون بي گناه ٿو ماريو وڃين، تنهن تي
سقراط ورائيو ته بيوقوف ڇا تون پاتئين ٿو ته آه پهريون گناه ڪريان ۽ پوءِ
ماريو وڃان.

سوره سنڌي ادب

صاحبت خان سوره ميراڻي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

(سفر نامو)

ماروريء ملير

پور پوٺا نو، واچ جو ڪاٿو ڪاٿي مٿان، چن پويان پورا پڻ ۽
ساعتون ڪٽڻ جي پاڪرم پڪوڙجي يڪجاڻي پيار وري پچڙهڪي
ڳرائڙيءَ ۾ ڳڀي هي هئا، وقت هڪ نقطي تي سڀني موڙهو ٿيو، سڀني
اندر ساحل مليا، مون سامهون سدريءَ ۽ اُتم ڏي الوداعي نظر سان
سهاريو، هنن جون نظرون، خلاوطيءَ جو سحر طن ڪندي چن سنڌيءَ جو
آخري سرو به هٿان هيٺ وڃائي ويڻيون هيون.
هو ئي اڏي تي ڀيارچر واريءَ لابيءَ ۾ شيشي جي ديور جي هن پار هند
چڏي سٺ چن لاءِ اجهو ويٺو هئم، خدا حافظ ڪرڻ لاءِ هئي سچڻ به
سان هئا.

مون لائونج ڏي قدم وڌايو ۽ ڪاٿو ڪاٿي تان ٽريو، پورا سوا نو.

ڪاٺو ڪاٺي جي آمهون سامهون. وقت جي اڪائي وڌجي ٻن حصن ۾ ورهائي. جيتوڻيڪ ٻنهي ڪاٺن جو اڪار جيان محور ۽ ماپو ساڳيو هو. معرفت ۽ حقيقت به هم آهنگ هيون. شناخت، اوريجن ۽ هستي به هڪڙي ئي هئي.

ويروم ئي ڪيتري! ڪلاڪ اڌ جو هوائي سفر. ائين جو بمبئيءَ جو سانچي پاڻ وجهي وات ۾ - ٽنگ ڀر 'چي پاڪستان جي دست بن ۾' 'چلايو، پر ان پاڻ جي وات کان دست بن جي سفر ۾ suffer ڪيڏو ئي ڪرڻو پيو. صوبت ڪيڏي ئي سڀني پئي. سنڌ کان هڪ جو سفر! جهڙو ٻاهري ڪنڊن تي پورن جي بدران ٻين تي گذر. ڳالهه درگذر حيرت ۽ ويڃي پر به هڪ ته روح کي رشتي نپاڻن لاءِ رت کي دتو پياڻن لاءِ سحت قسم جو O.C. درڪار آهي! ڪاغذ جي اها پڻ صراط جنهن کي ٻار ڪرڻ لاءِ نساڻ کي آهيس جا چڪر ڏيئي هڏ ماس ڳاري پوڻ جيان لغڙائي لنگهڻو پوي ٿو. مڙ جو لغهر يا ڏيڍل جي ڏور جي مصيوط آهي ته شاھ واري چوڻي صياد ته مدياس پتادر منهنو ويڃو هند کان سنڌ يا سنڌ کان هند پيڙو ٿئي ته گهري حار حلق بند چئي مائري ڪري ويڃي قبر پيڙو ٿئي. ڪوڙ هن محنتي ۽ محنتي مون سنڌ جا هند ۽ هند جا سنڌ ۾ ڏٺا پر پوءِ به لالچي ڪيئي رين جو رستو ۽ هو ئي چهار جو پٽ هميشه مرتسري، جيسميري ۽ ڪسميري مسافرن سان ڪٿيو پيو آهي. مسافرن جي ڪا پيڻهه پيڻهه ۽ گپ گپهه آهي ته خبر به ٿئي پوي ته آخر هي مسافر هن ڪهڙي ماحضر قوم مان جو لغڙ جيان پيسهجي ناني پويان ڏور پنهنجي شهر جي نڌي سڪ جي هر وساري ۽ وٽي تي ڪهڙي پيا آهن - ۽ پوءِ به هو مسافر آهن

[illegible]

نڪتي. مختار صاحب ته ڪاميابيءَ جي ڪنجين جو چڱو ڪٿي ٿو ساڻ هلي. روڻون اسين هت پاڻ کي جن جي حصي ۾ اهڙي ڪا چيز ئي ڪٿي آئي، جو ڪٿي ٿا ٿو هئجي - سو ڪنجين جي ته پاڻ وٽ هميشه هڙتال ٿي رهي.

هڙتال تي پل ڪنجهيون ئي صحيح پر هڪ دور دل تي اهڙو به آيو جو بنا هڙتال ئي دل گهر جي اندر نظر بند ٿي وئي - هندستان وڃڻ ته ڇا هندستان جو هڪ غذ تي نقشو ڏسڻ ۾ ئي دل هراسجي ۽ سراپجي ويندي هئي. روم جي هڪ ڪنڊ کان ٻي ڪنڊ وڃڻ ڪونه پهچندو هو، سو لکن ڪٿان ٿو پهچي. لکن ته سالن جا سال وسري ويو هو. پر اهڙي سمي منهنجي دوست نذير ناز اچي اهڙي نظربندي جي ناڪي بندي هڻي چئي، 'ناريءَ' لاءِ اٿرويو لکي ڏي. بنديخانو ڪجهه ته ٿيو - ڪجهه سِر پئي. اُمالڪ ان سِر مان حمد آباد - انڊيا مان سائين گنگرام سمراٽ جي اُڇليل هڪ ڪنجي اچي منهنجي هڪ ۾ ڪري... ان اٿرويو جو نالو ڏي طارق شرف الانبي هڪڙي ڪارڻ لکيو هو 'هيل ته هڪو سنگ ڪاڌم'. هو 'سنگ' سنڌ ۾ اديبن دوران ته جنگ جو سائين وڃي اٿيو هو، پر هند ۾ پهچي ان ڏلين پياري هستين آڏو 'سنگم' جو سار. احمد نادر مان سائين گنگ رهر سمراٽ جو هڪ وڃائو پروقار تحسين گاڏڙ خط آيو نذير ناز کي ناريءَ لاءِ. نذير ناز ۽ منهنجي رفاقت ان زماني ۾ ڪجهه ان طرح هئي جو چڻ جيوت راند ۾ لوڏي جي چوڻ ڪيڏندي پنهني جون ساريون، تهيون ٿي ڏڪڻ جي پير تان ٽٽندي وڃي ٿي نانگن جي وَر چڙهيون. مون و سگيان نذير کي به هروڀرو جي ڏت پل ته سهي پر ڏانءُ سو ڪمار جو هو، هو ساڳي ۾ ٻچ تي پير ڏيئي به فقط پنهنجي ساري پر سڀ جي مٿ تائين جهلي ورتائين - هو اڄ سدس ساري مٿي تي چمڪي رهي آهي. خدا ڪري ويران وڃي وڌ هجي. لبت پنهنجي ساري هيٺ پر گسڪي گسڪي ايڏي ته ميرانهڙي ٿي وئي هو پاڻ راند جي پچر ڦٽي ڪري ان ساريءَ کي سِر مڏيءَ رکي پاڻ کي SORRY چئي سديحاموسي چڏيو... سِر پياريءَ ان ڪوب مان هڪ سِر ڪڍي. سائين گنگ راهر بروقت ئي هڪ خط موڪلي چئو ان سِر مان هڪ ڪسبحن جو سندر بطور بخشش آڻائي ڏنو.

گنگ رهر سمراٽ سائين کي تعريف و تشدد ڪرڻ جو عجب ڏانهن آهي.

سندس تعريف سرير کي 'حلال' ڪريو وجهي- تنقيد سان سڪون حرام ٿيو وڃي... مون کي سندس ٻنهي خوبين جو ذاتي تجربو آهي جو هن منهنجي تحرير جي هميشه تعريف ڪئي ۽ تحريڪ کي قابل criticism قرار ڏنو جو تحريڪون چاهي سياسي رنگ پر هجن، چاهي نجی زندگيءَ پر اڪثر باعث ٿيڻ پوندو، ٺي رهيون آهن... هت منهنجي سياست سان نه ڪا ڪٿي نه ڪا ٻڌي. پر منهنجو مطلب منهنجي هڪ نجی زندگيءَ جي غلطيءَ سان آهي جنهن باعث مون انگريزي پهاڪي پٽاندري 'دولت' ويڃائي، ڪجهه نه ويڃايو. پر ان وقتي نقصان سٺ تي ڪاڪا گنگا رام جا چنڊ ڪڍي مون کي ته ان جي چٽڪر اڃا به ذهن ۾ وڃندي پڌندي آهيان.

سو ڳالهه ٻئي هلي ڪاڪا گنگا رام سمراٽ جي خط جي. مون کيس شڪرائي جا لفظ لکندي مستقبل جي الائي ڪهڙي اڃياڻ باعث ٿيڻ ٿي لکي ڇڏيو ته مان به انڊيا اينديس، گهمنديس، اوهاڻ سان ملنديس، هالن ڪري اينديس ۽ اوهاڻ مان چٽڪي ٿي ڪوپ چانهه جا به ڪڍنديس... جواب بروقت پهتو. ڪاڪا لکيو هو: چانهه اسان وٽ ڪونه منده... اچجان، رهجان رواڻجان، منهنجي گهر ۾. حيترا ڏينهن هت هوندين، اوترا ڏينهن هو گهر تهنجو ٺي هوندو...

پنهجي قسمت جي خوشي نه سهي. ڪاڪا گنگا رام سمراٽ جي ان ڪنجي جي ڪرامت ٺي سهي، جو الائي ڪيئن پاسپورٽ ٺهيو- ڪيئن ويزا ملي. اکيون کليون ته پاڻ کي جهاز ۾ ڏٺم. ويتر جو اکيون کليل ٺي رهجي ويون حڏهن پاڻ کي بمبئيءَ جي هوائي اڏي تي بنا ڪنهن اطلاع بي پارو مددگار نه سڃاڻپ نه ساڻيه ڏٺم.

سڌ مان اسهندي وقت ڪوڙ دوستن صلاح ڏني ته بمبئيءَ ۾ سائين سڌري ۽ سائين ٽمر کي اطلاع ڪري ويڃان اچڻ جو. هو نه رڳو مون کي بمبئيءَ جي هوائي اڏي تي اچي لاهيندا بلڪ پاڻ وٽ ٺي لاهيندا. پر جيڪي ان وقت منهنجي خيال موجب نه مون کي سڃاڻن نه ڄاڻن تن کي ڪيئن ڪري ها اطلاع اچڻ جو. اها خبر پوءِ پئي ته هو اُت مون کي ته چا، اسان جي سڄي ادبي لڏي کي ايترو سڃاڻن حيترو اسان هڪ ٻئي کي ڪونه سڃاڻون. چون ٿ، خدا شه- رڳ جي قريب آهي. ضرور هوندو! پر اُت ايترو پري هوندي

ٻه سنڌ جي رڳ رڳ کان واقف آهي. هن جو جسم اُت ٻه ساهه هئا سنڌ ۾ آهي. بقول گذر صاحب جي: 'سنڌي اجرڪ' اُتم جو اوچو ۽ سنڌي ڪتاب هن جو ٻوڇو آهن. 'سنڌي اجرڪ' جي لاک رتائين رنگ سان ئي اُتم جي رت ۾ حدت آهي. مارئي جي لوني سان لڳت ئي اُتم جي وفاداري ۽ ورثو آهي... اُتم پل سنڌ ۾ نه سهي - سموري سنڌ اُتم جي ساهه ۾ آهي.

هر مون کي بدن ۾ ساهه تڏهن ٻيو جڏهن هوائي اڏي تن شهر وڃڻ لاءِ ٽڪسي جهيبي. هيد جو ٽرئفڪ قانون باضابطه هو جو لائين ۾ لڳل هر ٽڪسي مسافر کڻڻ کان پوءِ هلڻ وقت پنهنجي حد ۾ بيٺل ٽرئفڪ آفيسر کي پنهنجو نالو، ٽڪسي نمبر ۽ لائسنس نمبر لکائي پوءِ ئي اڳيان وڌي.

بمبئي هڪ نظر ڏسڻ سان پاڻ واري ڪراچيءَ جي وڏي جوان جمان پيڻ ٿي لڳي... ڪراچيءَ ۽ بمبئيءَ ۾ مشابهت ضرور هئي پر مناسبيت ڪانه ٿي لڳي. بمبئي ڪراچيءَ آڏو جهڙي سورنهن سالن جي الهڙ چوڪري، جنهن کي هڪ نظر سان نه پر ڀرپور نظر سان ڏسي ئي سدس حسن ٿي سمجهه ۾ آيو... ان وقت مون وٽ ڀرپور نظر ڪانه هئي سو بمبئيءَ جي جواني به چڻ ٿي رهي. آئون ٽڪل به هئس ۽ ذهن تي عجب بوج به هو اجنبِي شهر ۾ ان ڄاڻائي ۽ نا واقفيت جو. دل ۾ سوچيم: ان کان ته پاڻ واري جهڙي ڪراچي ئي چڱي هنهن کي هنج ۾ کڻي ماڻهو پلي ٻيو سڄو وقت رهي ويندو... هڪ ڀڳ ڀڳ تي هونئون. ڪن ڪن تي خوانچہ دان، بمبئيءَ جا وڏا ويڪرا رستا، پٽيه پٽيه ماڙ بلڻنگون! هٿت ۾ هيچي پاڻ ته ڪروئمڙي ٿي ڪري پوس ٽڪسي جي پويان سيٽ تي - البت ٽڪسيءَ واري تي ڪم رکيم ته اسان کي ڪنهن شهر جي وچ ۾ وچولي درجي جي هٽل ۾ هلي ڇڏ جت جو ماحول اسان يارن مان ملي اچي.

محمد علي روڊ تي 'ايشين راج' هٽل... وچولي درجي جي. 40 رپيا روز جي حساب سان رهائش... پر اسان کي هڪ ڏينهن کان وڌيڪ ترسو ڪونه هو جو بمبئيءَ ۾ ويرا ئي ملي هئي ڪل 24 ڪلاڪن جي. انهن 24 ڪلاڪن کي ڪيئن استعمال ۾ آڻجي سو هٽل جي روم ۾ پلنگ تي ويهي سوچيم... هٽل ۾ گهرڻ کان پهرين دروازي سان لڳ هڪ ماڊليءَ تان سانڌا کي جو پاڻ وٺي ڏنم ته ان پاڻ جي قد بت هئي هيٺائي ڇاڻو، مانيءَ

جيڏو پن، نه هڪو ڇن جو لپ نه هڪائي جو گارو... ساڻو ڏاڻو غ نپار،
 پاڇهر جي مانيءَ جيڏو پاڻ جنهن تي رنگ برنگي پاڇي جيترو مصالحو.
 پاڻ جي ڪنڊ پڇي وڌر ساڻما جي وات ۾ ۽ باقي سڄو پاڻ پنهنجي وات ۾.
 وات بند - گو گهٽيل - غ نپار پاڻ جو اصلي دائقو دهن کي هڪجهه ڳورو لڳو
 جو پاڻ غ نپار اصلي شين جا عادي نه رهيا آهيون.

هوئل ۾ هو گهڙياسين ته ذهن ويتر اڃا به مجهيل ۽ موڳو ٿي پيو. هوئل
 جي ماحول جي مهڪ ٿي هڪجهه عجيب نستو ڪندڙ هئي. شايد هوئل ۾
 هڪجهه اگريتي يا لوبان وانگر هڪا شيءِ ڪيو ايل هئي جنهن کن گ ڪڏهن
 سنگهن جي حواسن کي واسطو نه پيو هو. هئي ته يقيناً هڪا خوشبو ٻه لائي
 ڇو من هروڀرو زيربار ٿي پيو هو. هڪجهه اڪيلائي ۽ اُٻانڪائي جو
 احساس ۽ هڪجهه وري همد جي ڌرتيءَ جي مخصوص مهڪ. بقول ابراهيم
 خشڪا 'اوهين اڪيون ٻڌي ڌرتيءَ جي ڪنهن به ڪنڊ تي نڪري ويو، ن
 ڌرتيءَ جي مخصوص خوشبو، جو هر ڌرتيءَ کي پنهنجي سڃاڻپ لاءِ الڳ
 خوشبو ٿيندي آهي. پنهنجي ڌرتيءَ جو تعارف پهچجو پاڻ اوهان سان
 ڪرائيندي ۽ ٻڌائيندي ته اوهين هڪ ٻهجي ويا آهيو.'

سو همد جي ڌرتيءَ کي به هڪ مخصوص خاص الخاص خوشبو آهي جا
 پٿرس جي لٽڪڙين ۾ ٺهيل ڀرميومن جي بجاءِ چن آسمان کن لهي ٿي ۽
 هڪ کان لنگهي دماغ ۾ وهي ٿي. ائين جو بندو پهرين ن آسماني خوشبوءِ
 کان هيسجي ويڃي ۽ پوءِ ائين هري ويڃي جو پاڻ سان آبدل ڀرليوم هنن
 بدران هارڻ کان سواءِ هڪو چارو ٿي نه رهي. پر هارڻ کان گ چيسن هير
 پوي تيسين لي لحال ته حواس هراسجي، سراپجي سوڙها سوڙها ٿيندا ويا،
 ويتر هوئل ۾ گهڙڻ کانپوءِ جو هوئل جا بئرا ۽ مالڪ ڏسائين ته تن ها حلي
 ڪليا به قطعي مختلف. ڪن کي پڇاما ۽ پهرائ، ڪن کي هڪڙا ۽ واس
 ڪوٽ سينگارن جهڙا سل ڪارڙا ڪمارڙا. چست ڦڙت، دخل تي ڪمپيوٽر
 يا ڪيلڪيوليٽر بدران پنهنجي آڱرين ۽ دماغ تي رور ڏيو لمحن ۾ حساب
 هڪتاب ليڪا چوڪ لاهيو وري ڪنهن نئين ليڪي چوڪي لاءِ چاڪيد. پيشانيءَ
 تي ڳڙهو سندور ان سندور مٿان اچري ڪنهن شيءِ جو چنڊو لڳل - يا
 چن ڪنهن پڪي جي وٽ ڪيرائيل. پاڻ ۾ هندي ۽ اسان سان اڙدوءِ ۾ ٿي

ڳالهائون مون کي 'ديدي جي' ۽ امان کي 'ماتا جي' ڪري.

روم ۾ گهڙياسين ته پلنگن جي ويڪر ڏسي دل سوڙهي ٿي ويئي - ڪٿي سان جي هونئن حا موڪرا وسيع نرم گرم پلنگ - ڪٿي هي پسڻ؟ آسان پاري ٿلهي مٿري ماڻهو لاءِ سٺو ٿي سمهن مدران پاسيرو ٿي آهن ٿي ممڪن هو. لڳو ٿي، هت هند ۾ سمهن ۾ سوڙ آهر پير ڊگهيون و رو متولو ٿي ستمار هيٺ هو. هر شيءِ صرف ضرورت آهر ايجاد ٿيل هئي. هر شيءِ جو استعمال حادث ۽ صرف ناجائز هو. روم شايد ڪوڙ ڏيهن کان بند هو. صاف هوندي به سجهس گهٽ پوسٽ واري بوءِ ڀريل هئي. ماني گهرائي ڪڍيسين پر مود مزي ۾ به هو سو ماني به مري جي به لڳي. ڪلاڪ به آرام سان اهلي، ٽين بجي ڌاري تيار ٿي هون کان ٻاهر نڪتاسين. مون وٽ موهن ڪپ، پوپٽي ۽ سڌريءَ جون پراڻيون انڊريسون هٿ ۾ هيون. پوءِ خبر پئي ته هي سڀ غلط ۽ پراڻيون هيون. انهن انڊريسن کي سان ڪري نڪتاسين پاڙا پچائڻ.

محمد علي روڊ کان 5-7 مٽن جي پنڌ تي اسٽيشن هئي جتان کان لوڪر ٽريون بجلي تي هلندڙ بمبئيءَ جو بمبئيءَ ۾ ٺي هن ٿيون سوچيسين سڌري ۽ اتم سان ملجي. سڌن پراڻي انڊريس 'مٽوڱ' جي هٿ ۾ هئي، سو ريل پڪڙي سين مٽوڱ جي. رير تي لهڻ ۽ چڙهڻ جو ڏيک پاڻ وٽ T.V. تي تير موشن ۾ هلندڙ ڪارٽونن وارو هو. ريل جي دهلي ۾ گهڙڻ وقت ماڻهو 'مٽر' ٿي گهڙي ۽ 'مهتر' ٿي مڪري. ڪ چسپ ۾ بهنو چڙهنو هو. ريل ڪنهن به پليٽ فارم تي منت ڪن وڌيڪ به ٿي ترسي. اندر دهلي ۾ جهڙوڪر چڙهاسي هڪ جي هڪ پڪڙيل - شايد ڪنهن وٽ به پڙ هٿ هڪ وارا يا شايد بمبئيءَ ۾ هڪ جو واهيو ٿي ڪجهه گهٽو هجي. لوڪر ٽرين ۾ به عام ريلن ۾ به مود زالون گڏين ڪمپارٽمينٽ ۾. ندر گهڙندي ٿي ڏسڻ جهڙوڪر ڪوڙ سارا ڪوٽ هينگرن ۾ ٽنگيا پيا هجن چوڪريون، مايون، سيڊيون، وڏيون ڦڙتائيءَ سان چٽ تي لڳل راد کي ٻهي ٻانهن سان اٿن جهلي بيٺيون هيون جيئن عيسيٰ صليب تي ٽنگيل هجي ويهن لاءِ دهلي ۾ رڳو پاس ڪن سیتون هيون جن تي وڏي عمر جو مايون ويٺيون هيون - اُها انهن سان ويهي. مون کي راد تي هٿ رکڻ جي جاءِ به به ملي سو رش ۾ آئون

وري شاهه رڊ بدرن ڪنهن مانيءَ جي ٿڌگ جهلي پيسي هيس.

'مٺوگ' آئي ٿاڻين ڪونڊ ڀر لاقا وياسين جو اسان پهتجي هم-سريٽين کي سڄي وات اهڙيون هدايتون ڏيون ته شراعت سان ٿيو اسان کان ڪو نه ٿيو. مٺوگ چي ته اسان کي ڏڪو ڏيئي ڪير ٺحو. آخر سين هٿ پڪستان جهڙي ملڪ کان آيا هيون... اسان کي هڙو تڪڙو لهڻ جي پريڪٽس ڪانهي. سمر جي 'مار' کان 'شل' ٿيڻ هيون. سان وٽ جلد لهڻ جو اهڙو 'لا' ٿي ڪونهي...

'مٺوگ! مٺوگ! سدريءَ کي ڳولهن' ڇ به سوچين ٿي ته وار ڪنڊارحيو ويجن. سٽيشن تي هڪ سڌي همراه ڪو نواب شاه جو گڏيو ٿوري ڏهن ڏينهن جي هٿ ۾. چيم، مهرباني ڪري هن ٿوري سڌي رسائي... سٽيشن جو ڦڙو هڙو سوڙهو هجي جو منهنو کي پاسي پاسي کان به ڀر هڪ ٻئي جي پٺين لائين ۾ سوڙهو ڪهڙو ٿي هنن جي بدرن چڙهو ٿي ٿي ڀيو جيئن سوڙهي ابداني ۾ اڳت ٿري... بدان ۾ ته حير 'جون' جي گنجائش به ڪري سگهي ٿي. پر هٿ اهڙي گنجائش به نظر ڪانه ٿي آئي. پٿرهن - ويهه مٽ ڦڙو ستڙن کان پوءِ اس پاسن جي وٽن کي بدي نظر آئي. پڪڙ پڪڙ مائهو، چڱي حامي وندو. چڻو هو پر 'روشي' شايد سدري سان گڏ سمهي پئي هئي. سي چڻو جي چوڪيداريءَ ۾ سدري به لڏي سان نه لڏي... ساندو به - ٿي ڪلاڪ پٽ ڪيوسين. مٺوگ کان ڦري ماهر تي آيسين پٿر تي پسا ڪندا - پڇاڻيدا پٽ ٿي پٽ. صائم جهڙو ٻارڙو ڪڇ ۾. آخر هني ماري وڃي سدري جو ڦليلت هٿ ڪيوسين. ڀروري ڦليلت مان پتو پيو ته ٻئي چٽا - سدري ۽ اتم ٻاهر ويل آهن ۽ ٻن ٽن ڏينهن کان پوءِ وريدا. مان هڪ عدد سکر تي ساڻن لاءِ بيٺو ٻڪي ڏ ڪن تن هيٺ لهي آيس.

جهڪي جهڪي روشي. ٿڪل ٿڪل دهن سدريءَ جي به ملڻ ڪري دهن تي مايوسي. رات جا اچي مو لڳا.

ماهر کان مٺوگ، مٺوگ کان وري محمد علي روڊ جو واپسي سفر! رين جو تصور... ماڻهبي مان ڦري پيهر ڪارٽوني جهر وسڻ! اهو سڀ منهنجي لاءِ انتهائي نه رڳو ڏکوئيندڙ، ٿڪائيندڙ بلڪه دل ڌاريندڙ هو.

هونئ به حیوت ڏوڙ ۾ فتح محمد شخص کي سامهون ڦهليل شهر ۾ پهچي
ڪنهن تي چاڙهي پار ڪندي ... شڪست کاڌل شخص لاءِ ڪو رستو ئي
ڪٿ بچندو، ڳاڻا پند جو... چئن ڪانڊين جي ڪنهن تي به هوجھ ٻيو
پاسندو آ...

سو فيصلو ڪيم ته بجاءِ پيرن تي رور ڏيڻ جي، پئسن تي زور ڏجي...
سو هڪ ٽئڪسي جهلي واپس ورياسين 'ايشي لاج' تي... ايندي ايدي سو
پترو ڪيم جو ٽئڪسي واري کي 'بمبي سيٽر اسٽيشن تي روڪي
پئي ڏيهر حمد آباد وڃڻ واري گاڏين جو ٽائيم ٽيپر پهچند آهي...
پليٽ فارم تي هڪ ڪٺي ته به رڳو مورو رير جو وقت ٻڌو پر پئي
ڏيهر لکيتون وسي ڏين- سيٽ تي جاءِ ڏيارڻ جو به واعدو ڪيو بسح رير
خرچي جي عيوض ۾... هونئ وٽ لهي، مٿي چڙهن بدران پاسي ۾ هڪ
ڪٺن نم هونئ ۾ گهڙياسين. هال نما هڪ روم هو. چئن ئي پاسي ويڪر
۾ سوڙهيون ميزون، سان جي ڦهلاءِ جي ڊپ کان مسلسل ڪرسيون ۽ ميرن
جي وچ تي وڏا ٿلهه سؤف ها، جن ۾ بطور ٽپ ڪجهه سڪا چمڪي رهيا هئا
نسي تي صول آهي ته ذهن گهٽ ۽ پوست سان دٻالت هجي وٽ هڙي
ويل سڪاس لاءِ ويٺينئر جو ڪم ڏئي ٿو. گهڻو ڳالهائڻ، ٻرو ڳالهائڻ ۽
گهڻو کائڻ جهڙي بندي وڏي ڪرت سان ماڻهو پاڻ کي کائڻ، کان بچيو
وڃي بنري ميو جي لسٽ ڏيڻ بدران آڱرين تي کاڌا ڳڻي ٻڌاي، مون دري
گهٽ سڀي پڄي جي هڪ هڪ پليٽ جو آرڊر ڏنو، امان پترو کڌو ٻڌي
'بر' ڏيڻ جي سوراڻ جهڙو سوڙهي سوڙهي ٿيڊي رهي، 'متن پوءِ به جي
ڊپ ۾ کڌو دل سان به کائي' جي ڊپ کان مٿي کان بل پڄي اڳواٽ ئي ڏيئي
چڏيم، سڄي کاڌي جا ڪل پنج رپيا. ڪاڇن سان دم ٿيڻ پلاءِ، تن چئن
سمون حوڙ پاڇيون، پوريون، ٽي ڪوپ قوتي واري دود پتي چانهه، کاڌو
مٽرني اصلي گيهه ۾ رڌل، دانغو اهڙو، جهڙو اسان جون وڏريون هڏن جي
هٿن جي پاڇيءَ جو مثال ڏينديون آهن...

صبح جو ساڳي هونئ تان آئون چانهه جو ٿرماس ڀري ٿي. ويه
پنسا ٿي ڪپ 'دود پتي' ۽ شايد پنڌرهن پئسا ساڍي چانهه... تير ٿي بئگ
بد ڪري 'سهياسين اسٽيشن احمد آباد ڪاڪ گنگ راهر سمرات سان مل لاءِ.

ريڻ جي رڙهي - انويھ ڪلاڪن جي سفر ۾ ڪاٺي درويشن به ٿي سگهي. ريڻ ۾ درويشن جي آئون هونئن به ڦاٿل ڪو به آهيان جو حيات سفر ۾ آخر ڪهڙي شيءِ آهي جا قدرت اسان لاءِ محض اسان لاءِ دروي رکي آهي؟ شايد ڪجهه به نه!

ريڻ جو سفر به زندگيءَ جي ڏکڻي سڪڻي سفر حيان بهرحال گذري ٿي ويو. بحاليءَ جي زور تي رڪاوٽ ڪندي ريڻ ڪل مسافرن کي آمرانه انداز ۾ ساڳي تيز رفتار ڪوڙن سان ڪٽيندي ڏڪندي ۽ ڏوٽيندي هي، ڦر ڪنهن هٿ لکيو هو: 'هت زندگيءَ جي گهائي ۾ سموري عوام ساڳئي نموني پهچي ٿي، جت اٽليڪچونل ۽ غير اٽليڪچونل جي ڪاٺي تميز ڪانهي' هت ريڻ جي گاڏي ۾ وري گهائي ڪر ڪهڙو گهٽ حشر هو! هت به مهمان يا ميزبان جي وري ڪهڙي تميز هئي! سفر چاهي ريڻ جو هجي ڪن زندگيءَ جو - انسان جي ڪن آتالي سان هر هٿ گڙ پڙ گهوٽلوني آهي.

ٿڌ وڳي ڌاري ها ويل هجون ريڻ ۾ ... مٿان اچي سڄها وري هئي. ريڻ ۾ دريءَ ٿڌو ويهي جو مظر مظر آيو، سو چن پهچو ٿي حد پاڻي مظر آيو... ساڳيو جهڙو سنڌ جو نظارو! 'لائي چو ڪي مظر در کي بود ۾ تن مدرن بوجهر ڪري اکين کي ابر آلود ڪري وجهندا آهن. هيءُ منجهن ورتي سائوري شام! تير ڏو ڪيڏي ٿڌي هو! ڪنهن چيو آهي، 'مسامت ڪيڏي نديڙي ٿي سهي' پر حئن هو درين مان ڏو ڪي 'بيدي' ٿيئن غريب الوطن جي دل به ڏک سان ٿڌ ٿي پرحي ايندي آ.

سوچيم! نديڙي سفر جي هيءُ اندهاڪ بنياد تي عارضي بي وطني ٿي ايندو ست ڪڏڙ آهي دل کي - پوءِ انهن جو چ ٿيو جي صدين کان، ساس کان وار کان سهي ترار کان تير حلاوطيءَ جي پرمس پل صراط پڌر ڪري رهيا آهن، ڪٿي ڪري رهيا آهن، ڪي ڪري رهيا آهن، آزمائش جو هڪ لامحدود ڪوئي لانگ مارچ آهي، جهڙو ڪر 'ڪوفي' کان 'ڪرڻ' جو حث وڌيل ڌڙ پهچن وڇڙيل ڌڙن جي سڏن تي ڌڙا ڌڙ ڊوڙي رهيا آهن.

هلندڙ ريڻ ۾ دريءَ کان مظر ايندي هيءُ سائوري شام. پڌندڙ شفق آلود سج جو آڌ. تراين جي ڪناري ويٺل خاموش اڃا پڪي. پنهنجن واهين ڏانهن ورندڙ مال. هيءُ پڌندڙ سج جو آڌ وري سڀن ساڳيو سڄو ٿي

چمڪندو هيءَ قطار ۾ ويس خاموش پڪي وڃي پنهنجي واهيرن ورتيندا. هيءُ ساهين جو موندڙ مال به اجهو وڃي پيني پرتيندو. باقي سان! جو هڪ دفعو ڏٺو سدائين پيو پنهنجي باقي اڌاءِ واجهائيندو. شايد هن ڌرتيءَ تي اسان جي ڪاميڊي اها آهي ته ڌرتيءَ جو جو تڪر هن کي بيهڻ لاءِ ميو ات ايمان ’نو پار هڪڱ‘ جو بورڊ لڳل آهي. سدس ٽريجي ه آهي ته هن لاءِ کيس ڌرتيءَ جي تڪر بدران سڄو ڌرتيءَ جو گولو ڏنو ويو. هو ’شو پيس‘ ڪنهن منڪر جي ڊرائينگ روم واري شو کيس ۾ بند آهي. هتان کان ٻاهر چڻ جو ڪوئي رستو ئي ممڪن ناهي. ان انسان لاءِ خسران انسان واقعي خساري ۾ آهي.

اڪيلي اسان پنهنجي خساري وري هر جي بها اجتماعي نموني تهذيب جي فتح جي صورت ۾ ماني. هونئن به ’تنهائي‘ جي شڪست ’تهذيب‘ جي فتح آهي. تهذيب سا به هند جي! سڌ کان گهڻو مختلف ۽ مخصوص. هند جا رهاڪو ته هونئن ئي پنهنجي تهذيب پريدي سندور جي صورت ۾ پيش ڪري ٿي چمڪائي گهمندا آهن. سندن سندور جي سڳت هند جي هوائن ۾ به گهليل مليل پئي پاسدي. منهنو مانهو ڌرتي دائي جيئن پنهنجي نصيب تي پنهنجي تهذيب جي مهر ثبت ڪري پنهنجي تقدير ان تنگ جي چهر ۾ سو تخت محفوظ ڪيو گهمن. رين جو دٻو ڪڇ ڪڇ ماهر سان سٿين هجي پر ورلي ڪو ڏسو جو ان سندور جي سڳت کان سواءِ هجي. مون پنهنجي عمر ۾ پاست پاست جا مانهو ڏٺا آهن. پاڪستان جا ڪل صوب گهمي هيان، نموني نموني ڌرتيءَ جا حصا ڏٺا آهن ڪا ڌرتي طباً غريب ۽ حليم محسوس ٿيندي ۽ هر وين پنهنجي مظلوميت ۽ غربت جو احساس ڏيهرندي رهندي. مثال طور سامهه عاف جي ڌرتي. جنهن تي پير رکندي روئن کان سواءِ رهي نه سگهجي ڪا ڌرتي زوراور وات ڳڙهي، خود عرض ۽ بي حيا محسوس ٿيندي. ڪنهن ڌرتيءَ جي رستن جا ڏلا به چمڪي ۽ چڪلائڻ جهڙا هوندا. جنهن جا مانهو پجن پاتين جي ملاوت جو محلول پڇ ٻي هوند. ڪا ڌرتي حبادار شرم وندي ۽ غيرت مند هوندي جا ڌرين جا ڌڪ سهي نه سگهندي ۽ شرم کان ائين ڦاٽي پوندي جيئن موهن جي دڙي وري ڌرتي! هند جي ڌرتي عام ڌرتين جي مقابلي ۾ ڪجهه سخت نظر آئي.

هوءَ هر ويل هر گهڙيءَ پنهنجي هوائن جي آڌار، پنهنجي تهذيب جي دوار،
 اوهان کي احساس ڏياريندي رهندي ته اوهين هينئر هند ۾ آهيو، سرير ۾
 اوهان کي پنهنجو هجي پر ساهه لاءِ هوا اوهين هند جي کڻي رهيا آهيو. ورق ۾
 اوهان کي پنهنجي مصيب جو هجي پر روٽي اوهي هند جي کڻي رهيا آهيو.
 هوائي ڏي کان وٺي هوٽل تائين، هوٽل کان ريل جي بند ڏهي تائين، هند جي
 مخصوص تهذيب گڏ گڏ سمر ۾ سان رهندي. ايتري قدر جو وڏن ويڪرن
 رستن کان گهمندي، رستن تي کتل وڏا مذهبي رهواس جا بت، ڪنهن
 آئسڪريم کڻڻ جي ننڍڙي ڪول ڪارنر اندر چڱو پاسي لنگهي وڌين
 تصويرن ۾ ڪرشن ۽ سندس گويين، راجائن ۽ مهار جائن جون تصويرون
 ائين اويرا هونديون جو مذهب تهذيب جو حصو نه هوندي به تهذيب ۾
 مذهب هو رنگ شايد محسوس ٿيندو ۽ انسان ڪنهن لاءِ هندن جي پگوان
 ٻوٽن ڏي سر بسجود ٿين بدران انهن هٿن ڏانهن پيو سر ٽيڪيندو جن جي
 ڪمال ڪاريگريءَ هنن پگوانن کي تصور جا سور کائي جنم ڏنو. هند جو
 چيو چيو هونئن به فن تعمير ۾ ڪاريگريءَ جي لحاظ کان دنيا جي مقابلي ۾
 آخري سنڌ آهي. شايد اهوئي سبب آهي جو هت پاهرين سياحن جا (گچي ۾
 پاتل ڪئميرائن سان) ٺٽ لڳل مظر ايندا. ڪئميرن جون سياحن جي گچين
 ۾ پاتل هونديون پر هت مقامي ماڻهو مقرر شخص پيشانيءَ تي سندور ۽
 نوحون چوڪرا گچيءَ ۾ سنهڙيون رڃيرون ۽ پاهن ۾ ڪنگيون پاتل
 هام جام ڏسيا. انهن رڃيرون ۾ سنهڙا چانديءَ جا پترا اهڙا سهڻا جو ماڻهو
 ڏسي نه ٿو ڪهي وارو قصو. گچي ۾ پاتل ننڍڙيون ميز ڪرسيون، بليڊ
 پالا، ڪاٺ ڪهاڙين کان وٺي ويدي، ڪرشن، راجائن ۽ مهاراجائن جا
 سهڙي اڪر سان مونو گرام. في اڪر ٽه رپيا. هڪي چوڪرا پٿيون
 رڃيرون پاتل به نظر ايندا. هڪ رڃير ۾ بليڊ پيو لڙڪندو ته ٻيءَ ۾
 انگريزي حرف اي بي سي هوندا جي پڪ سان سندن گول فريز يا
 مڱيندين جي نالن جا پهريال لفظ هوندا. ڪڏهن حرف بليڊ مٿان هوندو ته
 ڪڏهن بليڊ حرف مٿان، پر سچ پچ پنهنجي مڱينديءَ يا گول فريز جي
 نالي تي حرف نه آئيندا جو نيٺ ته پانهن ۾ ڪنگن به هوندو اٿس. هونئن به
 هند جو مجموعي طرح ايوريچ مرد طبيعت سادو سادو ۽ اکين ۾ شرافت

پريل نظر ايندو. هند جي عورت سادري، سهاجهڙي، سانوري رنگت، چيرولي اکين سان، سهڙي بدن تي سوتي ساڙهي پاتل. اڪثر عورتن کي ٻوڏن بلانورن جا وڏا گلا تراشيل، هيءَ هند جي عورت! هن جي اک ڪيڏي سندر آهي! هن جي اک حيار آهي ان ڪري سندر آهي. عام عورت جي اک کان وٺي ويندي اندر جي اک تائين. هند جي اک جي جيڪڏهن پاڪستاني اک سان ڀيٽ ڪجي ته هند ته ڏسي ئي اندر جي اک سان پر پاڪستان نارو توڙي نماچاري لحاظ کان مرداني خاني پر اچي ٿو. (هت مرداني خاني کي مردا خانو يا مردارا خانو نه پڙهيو وڃي.) سو پاڪستاني اک کي به حيا آهي. اسان وٽ بسم الله وارو پلارو دور ڏسڻ جو شروع ٿيو ئي ڪاٺي اک سان، سو اسان وٽ به حيا آهي، پر هڪ اک پر اها جا ڪاٺي آهي. هي اک اڪثر لڙايل آهي، سا مشغول آهي.

’ک جو ڏءُ- ڀيٽ جي پڪ واري چوڻي اسان وٽ پل سٺي سٺي هجي پر هند ۾ اُتي هلندي ڏسي. ٿوري ڪٽي گهڻي برڪت واري چواڻي، هند ۾ ڪافي سستائي ڏسڻ ۾ اُتي. ڪنهن وڏي اسٽيشن جي پليٽ فارم تي بيٺل ريل ۾ دريءَ ڏو سوا سندرا چيلهه سان ٻڌيو پنهي هٿن تي ’روٽيءَ‘ جي ٿالهي سجڀر بٺرا ’روٽي... روٽي‘ جا سڏ وجهي رهيا آهن. روٽيءَ جي پوري ٿالهي، ڪل قيمت ساڍا ٽي روپيا. ٿالهيءَ ۾ پوريون، پٽالا، دال، ذهي، چانور ۽ ٻيون ڀاڄيون ڪسٽر وغيره، پنهنجي پنهنجي جاءِ هر ڪاڇي ۾ ائين ڦٽ هجن جيئن موتي مڇريءَ ۾ ڦٽ. ان کانسواءِ پليٽ فارم تي پوريون، پٽالا، پڪان ۽ پيل پوريون ترڻ وارا به جامر نظر ايندا. کاڌي جون شيون ايندو عام جامر پوءِ به اڪثريت ماڻهن جي بجاءِ مارو ڪرڻ جي جهڙي ’جامر‘ ٿيل. گهڻي ڀاڱي مسافرن جو پاڻ سان آندل روٽي پاڻي تي گذارو. ڪي رڳو ڏسيو ۽ ڏسي ئي ڏءُ ڪري ويلو ٿارڻ ۾ خوش. لڳو ائين ٿي ته هت هند جا ماڻهو کاڌو رڳو جيئن لاءِ کائين ۽ مون لاءِ بچائين، جو اسان کي جيئري ته ڪي به مني به ڪي به ٿي ڪبي.

سنڌ ۾ سوغات به ڪي به سوغات اهڙي جا ٿاڻيم ۽ اسبوس جي پابندين کان مٿي هجي ۽ دل کي ڏي ۽ روح کي راحت بخشي. اهڙي سوکڙي وٺڻ واري هٿ جو ته مان مڃان ٿو ته آهي ئي پر ڏين وارو هٿ ته هونئن ئي وٺڻ

واري هٿ کان مٿيرو ۽ بند آهي. ٿيو هيئن جو جهن دهي ۾ اسين ويٺ
هئسڻ، تڏه ٻارهن پير پريان هڪ هندو ڪٽنب سفر ڪري رهيو هو.
منجهن هفتي ڏيڍ جو چور هڪ ننڍڙو ٻارڙو به هجي، ان ٻارڙي جي روئن
جو آواز جيئن ئي صائما جي ڪن تي پيو، حا هونئن ئي مسلسل سمر کان
سحت بيزار ۽ چڙچڙي ٿي پئي هئي، تيئن صائما ماڻي ضد ٻارهو ته ”مون کي
وسي هئي هو ٻارڙو ڏيکاريو.“ کيس هڪ ٻه ديمو ڪڇ ۾ ڪري هندڙريل ۾
وڃي ٻارڙو ڏيکاريو به سهي پر سدس هر دهمي جي ضد تي گهڙيءَ گهڙيءَ
اچڻ وڃڻ ڪجهه مناسب ڪونه لڳم جو ان حادثن آڏو وڃ ۾ پير سامن
تي هڪ عرب سڳورو ڇي ويٺو هو، مهجي هر دهمي جي اچڻ وڃڻ ڪري
کيس جو سونيو ۽ تڏه تي لڳا سي خود مون کي ڪنن تي وٺا، شايد ان
عرب کي وٺا تي جو هر تڏي تي هڪ قدم وڌندو ان حادثن ۾ گهڙندو ٿي
ويو. مون صائما کي ٻارڙو ڏيکارڻ مدرن هان عرب ڏيکاري کيس سرچائن
جي ڪوشش ڪئي، ”ڏمو مان، هي عرب مٿي تي رڌو رکي ويٺو آهي.“
عرب کي مٿي تي دسترخوان جهڙو پوتڙو پاتل هجي، ان پوتڙي مٿان آبي
اڪريءَ جهڙي ٿوپي ٿي پتر هيس جين عام مور رن پٽ کي دم ڏيڻ
لاءِ ڊيگري تي ٿو ڪپڙو وجهي مٿ ڪري پي ڪري رکنديون آهن.
چوڪري به سرچي م به سرچي، سدس روئن جو آواز ان حادثن جي
ڪن تي پيو مور نيد ٻارڙي جو پيءُ ٻار کي رٻڙ تي وجهي رٻڙيءَ ۾
ويڙهي ڇي مون ٿو ويسو، چئي، ”جيسين تنهنجو ٻارڙو سرچي تيسين هيءُ
مهجو ٻارڙو پل تون پڻ وٺ رک.“ نه ڄاڻ نه سڃاڻ، هو هد جو رهاڪو،
ٿون سدواسي، پنهنجو ٻارڙو مهجي هج م دني جن سموري هد مهجي
جهوليءَ ۾ پري ويو، ٻارڙي کي گهڻيءَ دير رڪڻ مناسب به سمجهي ٻارڙو
مون پيءُ جي حوالي ڪيو، م صائما کي دسي پير مان کيس ٻچڪ ريندي
چيو، ”هي ئي، تون هي اسر برت ويٺه، هيءُ ٻارڙو تون پاڻ پهچي هج ۾
سمندر“ صائما ٻارڙي جي لالچ تي سار هي وٺي غر شخص پهچي هج
م صائما کي ويهاريو ۽ صائما جي هج م پنهنجو ٻارڙو وٺو ڪن رکي حا
وڃي سامن به صائما ٻارڙي کي ڏوڪندو هج م ڪري پٺن ۾ جي پيءُ جي
هج م م سامن ستي پئي آهي

هد جي هندوري پر سنڌ کي اهڙو آرام ۽ سڪون سان سمهندي ڏسي
 مهجي دل جو سڪون محسوس ڪيو، سفر ۾ خوشگوار احساس جي اه
 مالا مال سوکڙي ساهه سان اڄ به گڏ اٿم.

هند جو وقت ۽ ڪرنسي ٻئي پنهنجي پاڪستاني وقت ۽ ڪرنسي کان مختلف آهن. هو وقت ۾ اسان کان اڌ ڪلاڪ اڳيان ۽ رپئي ۾ ستن هن کان چار آڏو پئسي آهن. هند جي بلنگهه اسان واري رپئي جي قيمت جي موت ٻارهن آڻي ۾ ڏيندي. پاڪستاني فقير خيرات ۾ گهر هڪ رپئي کان گهٽ جي به ڪندو جڏهن ته ڀارت ۾ هڪ رپئي جو نوٽ جيڪڏهن ڪنهن ۾ آهي ته ماڻهو پاڻ کي امير پيو پائيدو. شروع شروع ۾ هند جو رپئي وارو نوٽ امان کي سمجهه ۾ نه پيو اچي. ريل ۾ ڪا شيءِ ٽول وٺندي هر دفعي ڪڏهن مون کان ته ڪڏهن پنهنجي ڀر واري مسافر کان ٿي پڇيائين؟ آه، هيءُ گهڻي جو نوٽ آهي؟“ امان جي ڀر واري سيٽ تي هڪ شڪل شبيهه جو چڱيڙو ٻڙهيل ڪپڙ سوتيل بوليل شخص سفر ڪري رهيو هو. اٺون احتياط ڪا موشيءَ جي ڪوشش ۾ هئس جو نه ٿي چاهيم ته هروڀرو هٿ ڪپڙن کي خبر پوي ته اسين نه رڳو هٿ اوڀرا پر سم اوڀرا آهيون. وڏي ڳالهه ته هيڏي سفر جي سحتي سهن کان پوءِ جهڻ اسٽيشن تي لهنداسين ات سار کي ڪوئي ولن به ڪونه ايندو هو شخص سمجهو هو، سو سمجهي ويو. پٺ ۾ سڌو مون کان سوال پڇيو، ”اوهين هٿ شايد ڪٿان ٻاهران کان آيل آهيو؟“ مون کيس منڍڙو جواب ”جيءُ“ جو ڏنو. پر امان کيس سچي هٿي سڀي ڪوي پٽ نٿي“ آه، گنگ راءِ وٽ ٿا وڃون ۽ اچو هين ٿا وڃون.“ هو شخص ڳالهه ٻڌي سخت حيران ٿيو. سڌ کان هند جو سفر! محض هڪ خط جي ڌرتيءَ ۾ ڇڏيو، ”هڪ ته احمد آباد حاصلو پري.. پوءِ سحر پور به ڇڏا پري. هيءُ گڏي اسر حم اوهان کي ٿين ڇڏن وڃن ڇڏيندي. اوهين ڪمپيو هن جي گهر ڪيترن ڪيترين ڏينهن؟ وڏي ڳالهه ته جهڻ شخص وٽ وڃي نيو آهيو ٿي سگهي ٿو“ آخر محض ڪم سانگي شهر کان ڪٿ به هروڀرو

مستطابا في سفره الى بلاد الهند في سنة ١٠٠٠ هـ

پنهجي ڪنهن مطلوب ماڳ تي لهي پيو، جو غل تي هلندڙ همراهن کي
انسيسون جهٽ ملي پوندڙيون آهن. ڳالهه هت اسان ڀارن جي آهي جن کي
ويجهڙائيءَ ۾ ڪا جيڪشن نظر تي هڪ نه اچي.

احمد آباد واقعي آسرو ٽين چئن وڳي آيو پليٽ فارم تي ڪاري رات
بس جي روشنيءَ کان هاريل ٿي لڳي. صلاح ٿي ته فجر جون چار گهڙيون
وينگ روم ۾ گذارجن، پوءِ صبح ساڃهر جو سج جي ڪنهن هڪون جي
ڪٽيءَ ۾ پاڻ کي اٽڪائي ان جي روشنيءَ جي رهندڙيءَ ۾ مڪان ڳولهجي.

وينگ روم ۾ سامان رکي ساهي پئي چاهه سان پاڻ کي چاهي ڏيئي
ٿورو ڦڙت ٿي اٿون پليٽ فارم جو ٿورڙو جائزو وٺڻ لاءِ ٻاهر نيس. اڃا
ٿورو ٻاهر اچڻ نه ڏٺا هڪ ٽنڪسي ورو ٿورو ڪروڊرو ٿي پاڻ تي
ڪيس وڃي اڳين سيٽ تي جهوٽ ڪئي رهيو آهي. مون ٿي ڪنسر ڪئي
پڇيوا ”ٻ، سهج پور هيندي؟“ ورتيائين، ”ها.“ کيس سهجي صورتحال
سمجهايو ته سهج پور اسان جو ڏنل ڪونهي. جنهن گهر ۾ ويداسين اهو
گهر به ڏنل ڪونهي وڏي ڳالهه ته جنهن گهر جي مالڪ سان من ويڃي رهيا
آهيون، اهو مالڪ ئي ڏس ڪونهي مطلب ڏسوري ڳالهه چون هئا اهو هو
ته ٽنڪسي ورو سموري جواب ڏري پنهجي سر تي ڪئي سان کي مطلوب
ماڳ تي رهي. چئن پڇين جو وڳڙو رستن تي حامي اوندهه، سڀاڪڙي چنڊ
جي واپس ۾ آسمان ۽ تارا به جهڙا بيم سٺل. احمد آباد جا وڏا ويڪرا
تاهي رستا ڏسي دل جهڙي مسن پئي لڳي. مون سمجهيو هو احمد آباد ۾
سهج پور ائين هوندو جيئن حيدرآباد ۾ ٿيندو وٺي محمد آهي، پر هت نڳو ٿي
ته رستو کڻڻ جو نه هو. ٽيڪسي اوندهه کي اداريڊي مسٽرس هيندي رهي.
ڪٽ ڪٽ ڪنهن مندر يا ٽڪ ٿي ۾ وڏن وڏن پٿرن مان بيل رنگين نٿن
ٿڌو چميون ۽ ڏيٺا ڪوي رهيا هئا. لوبان جي مهڪ هوا ۾ رجلي دهن کي مستو
ٿي هڪيو. ڪٽ ڪٽ ڪا پوليس چوڪي نظر ٿي آئي هت پوليس وارا
سٽيشن تي مٿ ٽيڪسي اسٽاپ ۾ ڇڏي رهيا هئا. وندڙ ۾ ويرو ماحول هت
دهن کي ڊچ وچان هوشياريندڙ هو، اُت وڏن ويڪرن رستن تي ٿڌڙي هوا دل
کي مست ڪندڙ لڳي. رستو ڳو ٿي کڻڻ جو نه به آهي، ان وقت حالت
وري سان جي ٿي هئي جو ٽيڪسي ورو جيڪڏهن پنهجي در تي لاهي

چوي ها، اهو اٿائو گنگا رام سمراٽ جو گهر، تہ اسين پڪ سان حمد آباد
 جي گل مٽهن جي گهرن کي گنگا رام جو گهر سمجھي گھڙي پئون ها.
 صبح پور جي ٻيهر ستل رستي تي هڪ چؤڪيدار چلم پر تاندو ٻاري
 رهيو هو. ٽيڪسي واري کائڻس پتو پڇيو پر هن لاعلميءَ جو اظهار ڪيو.
 اتفاق سان اسان جي پٺيان ڪا ويگن اچي رهي هئي. ان ويگن واري رڙ
 ڪري چؤڪيدار کي چيو، ”اڙي، پريس والا گنگا رام نهين ڄاڻا هي؟“
 ويگن وري جي رهنمائيءَ ۾، اڳيان هو، پويان اسان جي ٽيڪسي، سڌو
 ڇي هڪ هڪ جي در تي لٿاسين. جيسين ٽيڪسي وارو در تي گهٽي وڃائي
 تيسين مون ٻاهر واپو منڊل جي وانگ ورتي.

صبح صادق جو پهريون سلام پکي پر پکيڙي وٺڻ جي لامن تي لائون
 لهندي ڪيو. باقي سوا گت سوئرن ڪيو جي هت هت ائين گهمي رهيا هئا
 جيئن اڪثر گهرن ۾ پليون ۽ گهٽين ۾ هڪٻئي گهمندا آهن. الاڻي چو سان
 وٽ صبر طور لفظ ”سوئر“ بطور گار يا ڪرپ ۽ ظلم جو احساس ڏيارڻ لاءِ
 استعمال ٿيندو آهي. پر هت سچ پچ جا ايڏو ويجهو ايترا معصوم سڌا ۽
 صوبو سوئر ڏسي پنهنجي اندر جو سوئر وڌيڪ ظالم ۽ زورور نظر آيو.
 هيڏانهن هوڏانهن گهمندڙ سوئر اسان کي ڏسي اسان جي پيرن تي ائين
 پوئيون رکن لڳا چئن انسان جي اندر جي سوئر جو رهڻ چٽيندا هجن.
 سڄو ٻڙو چئن ڪنهن هڪ حويلي جي چؤديواريءَ ۾ محفوظ ٿي لڳو.
 وچ پيچري تي دڪي سان ٻڌل بلڪو هجي جت هڪ مائي مٽڪ پري رهي
 هئي. هڪ صبح ساجهر ٿانوَ ڌوئي رهي هئي. مائين آڏو ٻارڙن جو هڪ ڊبلو
 هجي جي رڌ ۾ گولوناهي گهمي رهيا هئا. ڪجهه ڳائي رهيا هئا صبح ڪاڌ
 جو رام جو گيت

بن ۾ نه وڃ رام، مهجا مين روئدا،
 توکي اڄ لڳندي، پاڻي ڪير ڏيندءِ؟
 توکي پڪ لڳندي، مائي ڪير ڏيندءِ؟

پويان جا اکر ياد ڪين اٿم پر الل صبح جو ٻارڙن جا ٻهڪندڙ چهرا ۽
 سڌن پيدا ٻون ڪنن کي بيحد ڀلا ٿي لڳا.

پيچري کن پريان ننڍڙي پاڻيءَ جي کاڌ ان کاڌ کان ڪجهه پريو رين

هون پٽريون، لٽين، لوڙهن، وٽن تنن جا جهنگلا، ڪاڪا جي در آڏو پڪين سرن سان ٻڌر ٿلهو هجي، حت ڀر ۾ هڪ ڪٽ آڀي رکيل هئي جنهن پٺيان هڪ مادي سوئر پنهنجن ٻچڙن کي تازو ڌارائي آئي هئي. انتهائي غج سادو ۽ جفاڪش ماحول. لڳو ئي، هٿ ماڻهن کان وٺي مرڻن تائين، جيوت صبح جي ماڳ ۾ مهين ڌوڻي پنهنجي فرض پنهنجي فلرت ۾ جنبي ويندي آهي فنا ٿيڻ جي حد تائين ۽ صبح جي روشني ۾ وري نئين سر جنم وٺندي آهي هڪاڻا جي ڪرپڙ ۾ مڪڙيس جيان چڪڙ لاءِ. سنجهي ويل سڄي ڏيهن جو حساب هڪتاب! ٺٺايل فرض چانديءَ جي سڪن جيان چنڊ جي روشنيءَ ۾ چمڪندو آهي. ۽ حيات پنهنجي ڪمائيءَ تي اطمينان جو آرس پيچي وڃي بستر تي آرامي ٿيندي آهي.

ٽيڪسي واري در تي گهٽتي هئي. جواب ۾ اندران بٽڻ اُن ٿيو ۽ ٻاهر در تي لڳل بلب ٻرڻ ۽ پوءِ در کليو. سامهون ڪاڪا بيٺو هو. سدس تيز اکين جي روشني آڏو بلب جهڙو پلڙو ٿي لڳو. الائي ڪيئن، ڪهڙي آڌار تي سياحتين! اُتان در تي ئي وراڻيائين، ”اڙي گڏي!“ چيم. ”ها، هڪ هڪ برابر آئون ئي آهيان.“ ڪن ٻل ۾ ٻاهر آيو. مون کي چيائين، ”تون اندر هل، مان پڻ سان ٿو سامان کڻي اچان.“

اندر وياسين، هڪ روم هو جنهن ۾ ڪاڪا جا ٻار ۽ ڪاڪا جي گهر وري آرامي ٿيل هجن. شايد گهٽتي وڃڻ جي آواز تي ڪاڪا جي گهر واري ڪٽ تي آئي ويئي هئي، اسان کي ڏسي آئي بيٺي، آئي ۽ آچي ڀاڪرين پئي، جهٽ ٻٽ ڌار ستل ٻارن کي سهيڙي گڏي هڪڙي پلنگ تي مڪيائين. اسان کي ٻه ويڪريون کٽون نوڪليون هڪڙي ڏهڻي پاڻ جهٽ ويئي چانه جو ساڄو هڪڙو. ڪاڪا ٽيڪسي مان سامان لاهي اچي پاسيرو ڪيو. مون کان سفر جو حال ٻه پيو پڇي. نڌير ناز جي خيريت معلوم ڪندي مرڪي ٻه پيو. مون ڏي ڏسي خوش ٻه پيو ٿئي. امان کي ڏسي چوڻ لڳو، ”اڙي گڏي، تنهنجي امان کي ڏسي ته سموري سنڌ جا سالن کان ويڙيس هئي جهڙو اوچتو مهنجي گهر پنهنجو پاڻ هلي آئي آ. پڪي غج سنڌيائي اٿئي تنهنجي ماءُ. ساڳي سنڌ واري سادگي، ساڳي سنڌ واري.“

جنهن روم ۾ اسان جو ديرو هو ان سان لڳ هڪ منڍڙي ڪولي هجي

جنهن ۾ ڪاڪا جو ٻلڱ، پاسي هڪ دريءَ تي ريڊيو ۽ سامهون ميز ڪرسيون رکيون هجن. ڪتابن جا انبار سامهون ميز ۽ هڪٻئي ۾ دريءَ تي ڪاڪا جو ٿيلهو هجي. مون کي سڌ ڪري ان ٿيلهي مان ٽي چار مهيا پهرين منهنجو لکيل خط ۽ ٻيا ڪوڙ ڪڍي ڏيکارين. چئي: ”ڏس، هيءَ تنهنجو خط، جنهن ۾ تو ڇڙو سوسري طور انڊيا اچڻ جو لکيو هو. پر مون هت پنهنجن سمورن دوستن کي مختلف شهرن ۾ خط لکي ڇڏيا آهن جيئن توکي انڊيا جي ٻين شهرن ۾ هڪا تڪليف نه ٿئي.“

ڇانهه ٻي حال احوال ڪري اسين ٿورو اهلي پياسين. ان وچ ۾ ڪاڪا صبح جو سان ڪري، اچو وڳو اوڍي، ٿيل سرمون ٻائي ويو پاڇي پئي وٺي، جو ٻه ڪٻڙ ڪاڪا جي رورمره جي نيم ۾ آهي.

انهي صدي ۾ ڪاڪا بازار مان موٽي آيو، ناشتو ٺهيو، ذهن کي جاگ هوندي به حواس جهڙا نستا ٿيا ٻيا هجن جو هو اچي منهنجي سيرانديءَ بيٺو. چئي: ”گھڻن برابر هوندئين، پر اٺ، چند اديب دوست توسان ملڻ آيا آهن. پل ڪجهه دير لاءِ ٿي سهي، تون هلي ساڻن مل.“ ڪاڪا جو بازار ويو هو پاڇي وٺي، اٺ رستي ۾ کيس پاءُ هنس راج پهچائي ميو. ڪاڪا ساڻس منهنجي اچڻ جي ڳالهه ڪئي ۽ هن پنهنجن ٻين يارن سان ۽ اهڙي طرح مڙهي دوست اچي ڪاڪا جي گهر پيڙا ٿيا. اڌو هنس راج پهچائي، پاءُ هوند راج بلواڻي، پاءُ پريم پرڪاش ۽ اڌو شام رام رکياڻي. چار ئي دوست اچي ويٺا ڪاڪا جي هڪٻئي واري ڪوليءَ ۾ جو ان ڪوليءَ کي ٻاهران رستي تان به دروازو هو. سندس گهر کي تازو چن جي پرچي ٿي هئي جو ڏياريءَ جو ڏن ويجهو اچڻ وارو هو. ننڍڙو نوپڪلو گهر. صاف سٿريون پٽيون. سڌا سڀاڃا پاتي، ننڍڙو ڪڪو صائم جيترو، ڪڪي چوڏهن پندرهن سالن جي ۽ انهن ٻارن جي ماءُ. وڏو ڪڪو پرڻي ڌار گهر ڏئي ڪيو اٿن. گهر جي سادگي ۽ صفائي مڪين جي ستر پوشي جي ساکي ٿي لڳي. لڳو ٿي ته هت سگن ۾ وسندڙ پڙ پانگ اڏاسي ۽ بيماري نه پر جيوت جو صحيح تصور پلجي رهيو هو. آئيڊل محبت جي چوڏيو ريءَ سان محفوظ گهر جت دين ڌرم، علم حلم، صحت سکيا- سڀ ڪجهه پنهنجن پاتين منجه پاتين سان گڏ پلجي رهيا هئا. شايد جذبيءَ جا

مسي رحجار هي حيات کي سري جيان کايو ساڙيو ڇڏين، ڏيريءَ جي ڏن تي هر ٻارنهي مهيني جراثيم ڪش ڇن جي ليبي سان لهيو وڃن ۽ اسان هر ورهيه وري يسڌر ورهيه تائين تازو توانو ٿوتو ٻوتو ٿيو پوي.

چار ئي دوست مڙي آيا ملڻ. نسون نستيون ئي سهي پر مرڻا ٻه ڪا ڇيز هئي. رٿورکي مٿي تي وڃي کڻ کيڪاريم، يا ڪنن الائي هنن کيڪاريو. ڪنهن ڪنهن کي کيڪاريو، پتو ئي ڪٿ پيو! لڳو ئي الائي ڪهڙي ڪڳ، ڪهڙي جسم سڀني ساڻين جو صمير ساڳي مٿيءَ مان ڪريل هو. مختلف جسم ساڳي ٻولي ڳالهائي رهيا هئا. جدا جدا مانهو ساڳي ئي محرڪ هي ٻل تي تڳي رهيا هئا. سنڌي ٻوليءَ جو ٻل! سنڌي ڌرتيءَ جو ڏم! ادبي ڪيتر جو ڏڍ!

پريم پر ڪاش سڪن واري سونهاري پر سڀني کان نيارو هجي. وٽ تي گهڙو مٽ سو گهٽ هجي. رکي رکي ريمارڪس اهڙائي ڏنائين جو وٽي ئي دل خوش ٿيندي. ڏاڍو ذهين ۽ Willy نوحوان، شيم رام رکيا ئي ائين هو جيئن آسان وٽ جسم پر عبدالقادر جوڻيجو ۽ مراح پر عبدالجبار جوڻيجو آهن. حبار ڪڏهن ڪڏهن حرام پائيءَ ۾ هني به ويندو، پر ريمارڪس تي آس رک پر رهندو، ٿوري ڳالهائڻ ۽ گهڻي سوچڻ وارو هيءُ ڀاءُ لڳو ئي، سان ته ڇا ڪيولڊن کان به ڪيپائيندو هوندو. هس راج پڄاڻي! جهڙو بدن جو ڳرو پاڻ تهڙي ڪاريائين ڳري ماني... احمد آباد جي ٻن ڏينهن واري پروگرام ۾ پهرين ماني جهلڻ وارو ادو هس راج هو. سندس جسم ۾ گوشت گهٽ پر شمعيت گهڻي پريل لڳي. سلوموشن ۾ سندس مسڪر هٿ کپن ته ٿلهايو هو پر ڏسن وارو به پيو ٿورجندو. لڳو ئي ڀاءُ هس راج وٽ جسم جي وزن کان وٺي دهن جي وزن تائين صبر ۽ شڪر جهڙا گڻ گهڻا پريل آهن. سندس پتني ’رجني‘ به سمارٽ ڪڪڙيون سندس متاع حيات آهن جن سان پوءِ ٻئي ڏينهن تي احمد آباد جون گهڻيون گهمڻ ويا سين. پڇاڙيءَ جو ٿڪجي هڪ آس ڪريم جي دڪان تي سڀ صوبا آس ڪريم جا گهرائي، الائي گهڻيون بنيتون ڇٽ ڪيون، ڪن ٻل آيو پندرهن روپ جو جهٽ ڏيڻ ۾ مون کي عار ڪون ٿيو.

هوند راج بلواڻي! گيپو ٽا پريل اکين ۽ خاموش لهجي ۾ ڳالهائيندڙ

سنڌي ٻولي ۽ ڪلا جو هڪو ڀرتيوان. ٻارڙن جي ادبي ڪيتر جو ڪٽهر. اڌو هوند راج! ڌيرج سڀاءُ وارو مهنجو پيارو اڌو جهن کي اڄ به پهنجي گهر جي اڳر ۾ نوبڪلي ويهندي آهيان ته ياد ڪندي آهيان. منهنو نارمل رهڻ لاءِ ٽائيم ٽيبل تي زندگي گذاريندا آهن پر آئون پهنجي پيار جي تشفيءَ لاءِ وقت به وقت هوند راج کي ساريدي آهيان. چئي ڇپائي، حد پٽ جي پل کان سواءِ ئي سندس پيار مون کي هند پار ڪندو آهي. ۽ آئون محض ثواب خاطر کيس ساري جن پاڻ کي سيرياب ڪندي آهيان. ڪڏهن ڪڏهن هڪ ٻيو پيار به دل کي زيربار ڪندو اٿم. اهو پيار اٿم ارجن سڪايل جو جهنگو پيرو بمبئي ۾ آهي. جنهن جو ڪتاب آ ڪانگا ڪر ڳالهري پڙهي اڄ نه دل روئي روئي ويهي آهي. ڊاڪٽر ارجن پهنجو هي ڪتاب سنڌ جي انهن ڪانگرن نالي اڀريو آهي جي ڪڏهن سنڌ ۾ سندس گهر جي اڳر جي وٺ تي اچي ويهندا هئا. ڊاڪٽر 'سڪايل' سنڌ جو سڪايل آهي. مون کي هڪ وار کيس ڏسڻ جي سڪه آهي. ڏک پهنجي سڪه جو اٿم جا آلائي پوري ٿيندي يا نه ٿيندي؟ آلائي ڪيترو هوجهو دل تي سهي سندس ڪتاب پڙهڻو پوندو اٿم. 'ارجن ساڻين تنهنجا ڪانگا ته توسان گڏ تو جيان ئي وڪري وڃڙي ويا هيا. هاڻ ته تنهنجي سنڌي ٻوليءَ ۾ تنهنجي پڪار لائي سمجهن به سمجهن باقي سنڌ جي هڪ ڪوئل ج به توکي پهنجي پوري درد سان پڪاري ٿي!'

قلم آلائي ڇو پيار جي ترڪڻ تي هيڏانهن هوڏانهن ترڪيو ترڪيو وڃي. ڳالهه ته ڪيم ٿي ڪاڪا واري ڪوليءَ ۾ چئن يارن جي چڙياريءَ جي، جن پيار جا پيلر هني راحت جو هڪ ٻيو روم اڏي ڇڏيو هو روح ۾! هوند راج جو دڪر ڪندي قلم کسڪيو هو. جنهن پئي ڏيسن صبح ساحلر ٻاهر ٿهي تي ڪٿ تي وٺي هيس جو اچي مون پرڪٽ تي ويٺو هو ۽ پهنجي يارن لاءِ سڀها چيا هئا پهنجا ويچار ورتايا هئا سنڌ لاءِ، سنڌي ادب لاءِ. ڪڏهن ولي رام کي ٿي ساريائين، ڪڏهن ظفر حسن جو ٿي پڇيائين ته ڪڏهن حارق اشرف کي ٿي پڇيائين. چئي: "سنڌ ۾ سنڌي موجدون حاصو تحقيقي ادب تخليق ڪري رهيا آهن. سنڌ ۾ تخليق تي زور آهي جڏهن ته هند ۾ ادب جو گهڻو زور تحقيق تي آهي جو تحقيق جي اڌار انسان تسڪو تسڪو

ڪٿو پنهجو ادبي سرمايو سان ڪري پهچي پيرن هيٺان پهچي ثقافت جي ڀر ڏي سگهي ٿو جنهن کي ٻار ڪري هو پهچو وجود هڪڙو به ڪيئن به بچائي ۽ مچائي سگهي ٿو.

شايد اهو ئي سبب آهي جو مون جيترو سنڌ جي صوفين تي تحقيقي ڪم، سنڌي سورمائن تي لکيل هڪتاب ۽ سنڌ تي لکيل سووين جيڪي پوءِ مون بمبئيءَ ۾ پڌرا ٿيا، ايترو ذخيره سنڌ ۾ خود سدالاجي وٽ مشڪل سان منڍو.

هوند راج پٽايو، ”هت احمد آباد ۾ بمبئي کان پوءِ ٻي نمبر تي سمورا سنڌي هت ئي وسن ٿا. گجرات ته ڇڻ سنڌين جو ئي گهر آهي.“ چئي، ”آئي آهين ته پيڻ هت ره. احمد آباد جي ٻين اديب دوستن سان مل. احمد آباد گهر، گهرڻ جهڙو شهر آهي. هت سلطان قطب جو نهرايل تلاءُ آهي جو ڏسڻ وٽان آهي. هڪ اهڙو موي، مارو آهي جو هڪ مناري تي چڙهي ان کي لوڏ ته ٻيو منارو ب هڪن اسپرنگ پاڻي پيو لڏندو.“ وغيره. شهر گهرڻ جو گهڻو ئي. ملڻ لاءِ ماڻهو به گهڻي. پر سفر جي عمر ته اهاڻي ماڻه لڙي جيتري. ماڻه، مڪڙين جو منهن ڏناري سج ڏيئي ڪيو ويڃي پر سفر نسان جو اندر اُجارو ڇڏي. عمر جي سج نه ٿي ساڻهي ٿئي ته يادن جو چنڊ ڪڙيو بيهي آهڪاس تي. جيتري عمر چنڊ جي اوتري يادن جي، نه چنڊ کڻي نه يادن ئي ٿين.

هڪ ياد ڪاڪا گنگا رام سمارت جي، جنهن کي سڄي لکڻيءَ ۾ شايد ياد ئي ڪونه ڪيم. ٻيلا پهچي جسم جي حصن کي به ڪوئي ياد ڪندو آهي؟ جسم سان ئي ته جهان آهي. ڇڙياري وارو روم هڪڙو اڏيان ها روح ۾ هي ن ڪوئيءَ کي ڇهر ڇانو لاءِ ڇٽ نه هجي ها ڪاڪا جي عمر ۾ هجيس پهچي، ستر ورهيه، پر ليڪو ماڻه وارو حيطا جيئن پر ئي ٿين مٿي! مٿان به سا ڏاڍي وٽس. سو آئون به هت سنڌ ۾ ملڻ جو پهريون گراه سندس نانءُ جي وزن ئي کائيندي آهيان. ملڻ پل وٽس بيحد پر کائيندو احد جي حساب سان. يعني ڏينهن ۾ فقط هڪ گهمرو. هونئن به ويٺو آهي. ملڻ پل پاڻ کائي، پر جي ڪنهن ٻئي تي ميان اچيس ته پل ٻي ڌر ملڻ کائي نه کائي. پل وٽي Sugar جي مريض ٿيندي. سندس

مضمون ڪي ڪي ٿاندي ٿيا مون اڪثر چيل ڏنا آهن. ج ڪله انهن شاعرن جي درهي آهي جي شعر چوندا گهٽ، 'شوت' گهڻو ڪندا آهن. پوءِ ڪاڪا کي 'هوت' ڪرڻ کان ڪير جهلي. هونئن ڪ ڪا پنهنجي ذهن ۽ جسم جي تندرستي ڪري هلڻ ۽ ڳالهائڻ ۾ به هڪڙو. پاڻ جڏهن صائما کي جانورن جو Zoo ڏيکارڻ هليو هو تڏهن سندس هلڻ اڳيان مهنجو هلڻ جهڙو سهي آڏو ڪچور ۽ جي ڊوڙ هئي. ڪاڪا پل هلڻ ۾ هڪڙو سهي... پر تڪڙ سا توري تڪي سوچي سمجهي ڪندو... ان ليکي ڪ ڪا جو شيطان يقيناً شڪر گذار هوندو جو ڪاڪا ڪڏهن به اهڙو ڪم تڪڙ باعث ڪو نه ڪيو هوندو جنهن لاءِ پوءِ مورد الزام شيطان کي سڏي، فرشت سندس شڪر گذار ان ليکي هوندا جو فرشت حوالي ڪيل ڪيترا ڪم ڪ ڪا پاڻ ڪري مرشت جو هٿ وٺايو هوندو. جو شخص گهر سان، ٻارن سان پهچو پاڻ سان، پنهنجي پاڙي وارن سان سچو هجي، پهچو فرض مابعدو هجي. دٻ جي عزت ڪري، آئي ويٺي کي مان ڏي، دين ڌرم ڏي به ڏيان ڏي، ان کان وڌيڪ چڱائي ٻي ڪهڙي! هو عام نسانن جيان شيطان ۽ فرشت وچ ۾ پيل صليب تي لتڪيل مامي... هو خدا جي پروگرام تحت خالص خدمت گنگا رام آهي. انون فجر مهل وٽس پهتي آهيان ته صبح مهل پڻ هڪ خط مڏهر کي مهنجي پهچ جو ثبوت اماڻيو 'تس. مون کي چيائين. 'گڏي، گهر وارن کي سنڌ ۾ پهچ ڏند؟' چيم. 'نه هڪ ڪ'. ورائيائين. 'مون ته مڏهر کي لکيو آهي ته هوءَ خط رسندي شرط فون تي تنهنجي گهر اطلاع ڏي.' سفر ڪري صائما ٿورو ڪشسيل هجي، گهمائڻ وٺي ويو ته موٽندي ڪيڏا ڪيتر کي به ڏيکاريندو آيو. گهمي ٿوري ڪاٺي ٻي جو واپس گهر موٽڻ ته ڏسان ته سندس ڪڪي ۽ ستيءَ مون وري ميرن ڪپڙن جي لڌ نه رڳو ڌوئي رکي آهي پر استري به ڪري ڇڏي ائين. ڪپڙن تان مير ته لٽر ئي لٽو پر جو احسان ملنديءَ جو بوجھ مهنجي دل تي چڙهيو سو اڃا لهيو نه ٿو لهي. اهڙا ئي ميڙا ڪپڙا پوءِ بمبئي ۾ سندر سڌريءَ به ڌوئا هئا. ستي! ڪين سندر! ڌوئي ڌوئي به ڪپڙا ئي ڌوئي سگهيو. نه ڌوئي سگهيو ته اهي داغ جي دل تي سندن وچوڙي کڻي وٺايا آهن. ڪين ٻيهر ڏسڻ جي اڪير! پر نه ڏسي سگهڻ جي مجبوريءَ جهڙو به

ڪوئي داغ! نه لڏي اهڙي ڪاٺي لاندري جا اهي داغ ڌوئي سگهي!
 احمد آباد ۾ ۲ ڏينهن ۲ ڀل ٿي آڌري ويا. اسهن لاءِ ڪاڪ گهر وٺي
 گاڏيءَ جون ٽڪيٽون اٺين ئي گهرائي ڏنيون جيئن گهر وٺي پوليس
 چوڪي تان پاسپورٽن تي لڳا هائي ڏنا هائين. پڇاڙڪو هڪ ويڻو
 ڪاڪ جي پيٽوئي جهليو هو جو ڪاڪا جي ئي گهر جي ڀر ۾ رهندو هو.
 صبح شام هڪجهريون ڪرڻ ايندو ۽ امان کي مختلف سورن جون مختلف
 گوريون ڪرائيندي گذاريندو. چئي، ”هي گنگا رام اٿائو ويٺو هن وٽ
 پڇيون ڪاٺي ڪاٺي ٻيٽ پراڱاهه بچي ويو هوندو. هاڻ هو مهاجي گهر ۽
 ڇڏيو هڪو ٻيٽ ۾ هڪڙو جو هلي اهو گاهه چري.“ سندس گهر ۾ گهرڻ کان
 پهرين هڪ اسڪول ۾ چاهه پائي پيتوسين جت هڪجه اديب دوستن قرب
 ڪري هڪ گڏجاڻي رکي هئي.

پڇاڙڪي پهر ان ’مامي‘ کان موڪلايوسين جا ڪاڪا جي گهر ڀرسان
 رهندي هئي. وڏين اکين ۽ ساموري رنگت واري آچي ساڙهي اوڀيل مامي! جا
 وڌو آهي. جنهن جا مائٽ ڪراچي ۾ ورهاڱي جي وقت کان وٺي اڄ سوڌو
 لاپتا آهن. مٺي جو هڪ سور- جيئرن جا سو سور سائدي مامي روزانو
 اڪيلي سر ٻڏي اڳهه دررين جا ۲ درجن فرائڊ رورائو چئين روپن جي
 ’جرت سان سبي پڻ کي پاليندي ۽ پنهنجا وڇريل مائٽ ساريندي آهي.
 مامي کان موڪلائي ويناسين تپڪسيءَ ۾. ڪاڪا جي هڪڪيءَ سٽيءَ
 ريل لاءِ رفت لاهي سان ڏنو. ڪاڪا اسان کان اڳيرو اسٽيشن پهچي ويو
 هو. اسٽيشن تي قرب ڪري ڀاءُ هس راج پنجاپيءَ جا ٻارڙا ۽ گهر واري به
 آيا. هوڏانهن ڪاڪا جو وڏو ٻٽ ۽ نهين به موڪلائڻ اسٽيشن تي آيا.
 هيڏو وڏو جلوس اچي جمع ٿيو پليٽ فارم تي پر پاڻ ندارد! پهرين ريل به
 ايندي نظر آئي. پر ڪاڪا جو پتو ئي نه پوي. ٽڪيٽون به وٽس هجن. ريل
 آئي. ڪاڪا به ساڳيءَ ريل جي ئي ڪنهن ڏهي مان لٿو. خبر پئي، هو الانبي
 هڪهڙي طرح پريان کان ئي ريل ۾ سوار اسان لاءِ گاڏي ۾ به سٽون رکڻ
 ويو هو. اسٽيشن تي ويناسين ته ڪاڪا غور سان ڏسڻ لڳو ڇڻ اسان ۾
 ڪنهن ڪميءَ کي ڳوليندو هجي. ريل ڪوڪ هئي ته سندس نظر وڃي
 ٿرماس تي پئي. پڇيائين، ”ان ٿرماس ۾ پاڻي اٿئي؟“ چيو، ”نه.“ جهٽ

ست ڏيئي مون کان گرماس وٺي منجهس پاڻي پري آيو. ريل چرڻ لڳي ته پهنجي کيسن مان چند پوسٽ ڪارڊ ڪڍي مهجي هڪج پر اڇلايائين، هر اسٽيشن تي پهچندي ئي هڪ ڪارڊ پنهنجي خيريت جو لکي مون کي اماڻي ڇڏج جيئن خبر هجي ته تون هينئر ڪٿه ۽ ڪيئن آهين.

اهي ڪارڊ اڄ سوڌو پنهنجي يونيورسٽيءَ واري ڪپٽ پر هڪ ڪتاب پر رکيا آهن. اڄ به جڏهن پاڻ لاءِ خيريت نه ڏسندي آهيان ته جهٽ انهن ڪارڊن تي ڪونه ڪو جملو لکي ڇڏيندي آهيان جو پوءِ ڪاغذ تي ڪڍي کيس اماڻيندي آهيان ان اميد سان ته ورندي تهال پر مهنجي جملي جي جواب پر هڪاڪا ضرور ڪانه ڪا اهڙي چوڻي، اهڙي مصيحت لکندو، جو خيريت سان زندگيءَ جا ڪجهه ڏينهن ته گذري ئي ويندا.

مهتاب چنا کان ورتل انٽرويو

ڪل - جا ڪستودي

ٻهر- ٻهر- ٽپهر! جيوت به ڪا ڊائينگ مير آهي، جنهن تي هر ٻهر پنهنجي مرضيءَ جي ماسي کائي سگهجي. جو گريه مونکي حمي ۾ آيو، صرف اُن جي ئي ته آءُ مالڪ آهيان. پنهنجي ڪهانيءَ ۾ ڪٿي لکيو هئم.....
پر مهتاب سان مٿي ڪجهه اهڙي ريت محسوس ٿيو ته هو Time & Space کي من ۾ پڪوڙي، پنهنجي جيوت مير جي، پاڻ مالڪ آهي. جو چامي جو حسي سونمي. سڄو مينو هن جي مرضيءَ تي حريل آهي. بقول سندس ”ونهي جي انت جي خبر ته ناهي. پر اهو پتو ٿم ته جيترو جيئندس شان سان جيئندس. زندگي جي آءُ نه، زندگي منهنجي محتاج ٿيندي.“

واه مهتاب، تنهنجي شان فارساني!

آهي ته optimism جي پرڙن تي آڪاش ڏي سندس انتهائي پرواز!

حوش خياليءَ جي نيب Lab اڳيان کان اڳيان اڏرڻ جي آس. جنهن ۾ ڪنهن ڪيميوي ڪنٽرول جي ڪم مائيگيءَ سبب ڪنهن اسڪاءَ لپ ڪرڻ جو کيس ڪوئي خطرو ناهي. سندن فن مان ڪو ذهن محفوظ ٿئي ته ٿئي پر انساني آباديءَ کي ڪوئي خطرو ناهي. غار حرا جي عبادت به نفسياتي ٻلهه تي آڪاش جي عظمت جو سفر طئي ڪيو هو..... دين جون محبتون لفظي ۾ معراج جو مزو بحشو ويجن. مهتاب جو تعلق گهڻي کان گهڻن ماڻهن سان رهي ٿو..... مهنجي خيال ۾ انساني آباديءَ ۾ ٽي نمونا ماڻهن جا ٿين ٿا. ڪجهه ماڻهو هوندا آهن، جيڪي دماغ جي توسط سان دڻن ۾ پيدا آهن. عقل اٽڪل جون ٻه چار ڳالهيون ڪري چڻ اندر جي اسڪرين تي ڪجهه وقت اُڀري وري هليا ويندا آهن. ڪجهه ماڻهو سامهين دل کان بنا ڪنهن توسط جي سڌو دڻن ۾ ايندا آهن. ميٺ محبت جون ڳالهيون ڪري دڻن ۾ دائمي مسڪن بڻائي رهي پوندا آهن. ڪجهه ماڻهو هوندا آهن دل و دماغ ته ڇا پڄن ٿي حواسن کي ان ڇهيو ڇڏي اچن کان اڳ ئي هليا ويندا آهن. مهتاب جو ان ٽين نمبر ماڻهن ۾ شمار قطعي ڪونهي، هوءَ پڄن ٿي حواسن کي ڀرپور تاثر ڏي ٿي. هر سندس تعلق پهرين Category ۾ آهي يا پوئين ۾، دماغ کي متاثر ڪري ٿي يا دل کي، اها خبر کيس يا دڻ ورن کي.

مهتاب ماڻهن کي شاهدي ۾ ڪيئن ٿي اچي، هڪ ڳجهو نيدر ڳالهڙي ناهي - Teaching تي وي ۽ ريڊيو هن جي اظهار جا پورا ذريعا آهن. پر هوءَ هوءَ پهچي من جي مراقبي ۾ دنيا کي ڪيئن ٿي ڏسي. مهتاب کي ڏسي محسوس ٿيو ته واقعي سڪ آهن ته سيار ۾، پر انهن کي سانڍڻ جو ڏانءُ به اچي.....

حيوت جا سمت ۽ سلسلا، رخ ۽ قهلا، زمان و مڪان جي ڀرڻ تي پرواز ڪندي به، ڇو وڃن وجهه ۾ جي ذات هجي ۽ ڏان هجي. هر سمت پانءَ هڪو ساڻو رنگ، عزم اعتماد آس ۽ اميد، چڻ ڪنهن ميدي رنگي و س جي سرمدي سومي سڳند. هر رخ چڻ هڪوئي نيرو رنگ، سونهن ساڀيا سڌائون ادايون، پانءَ تيءَ پونءَ تي اڻڪڪري جو وسڻ. مٺي مٺي مٽيءَ جي سڳند.

باد ٿم هڪواري حيون جڏهن ڪڙو ڏاڍو ڪرڻ لڳو هوم، تڏهن تڏهن ڪان
گهريو هوم: ”رب جيئن من کي هن مٽيءَ ۽ مٽيءَ جو واس منو“، تيئن
مونکي هي جيون منو ڪر.“

ڪي ڪجهه گهرندا آهن، ۽ ڪن کي ري گهرڻي ٿي گهڻو ڪجهه مٽي
ويڌو. ”پونءِ پونءِ جو پاڳ آهي الاءِ طرف طرف جي ڳالهه، جو کائڻ
پهچيو هوم، ”مهربانن ۾ الله کان اڪثر ڇا گهريو ٿي؟ تمام اطمینان
سان ورائين“ سچ ته کائڻ گهرندي ڪجهه شرمندگي محسوس ٿيندي
ٿم..... ڀلا پنهنجي لاءِ گهرڻ به ڪو طرف آ..... جيڪڏهن ڪڏهن ڪجهه
گهريم ته پنهنجن عزيزن لاءِ.....“

ڪو گوتم ٻڌ جي نروان (چاهنائون پاوانائون ترڪ) کي پويون پٿر
به اڇلايو ٿي. بلڪ هٿ وانجهيل نه ٿيس، جو پنهنجي مٿ ۽ وٽ آهر باغ
ارم جا مڙئي ميوائس هٿ ۾.....

پس پلان جو ته خير ڪوئي چيهه ٿي ڪونهي، ائين ناهي ته مهتاب
ڌرتيءَ جي اها ڪنڊ آهي جتان وسنئون ۽ وستارون شروع ٿي، گولائي وارو
چڪر پورو ڪري وري اتي ئي اچيو ختم ٿين. پر به هوءَ پنهنجي ڌرتيءَ
جي عام حصن مان پنهنجو الڳ ۽ وسندو حصو ضرور نظر چي ٿي. جنهن
کي ڏسي ڪارونجهرتي چمڪندڙ چنڊ ڪجهه ڪيجهه ڪرڻ ڪيريدو
محسوس ٿي. آسماني چانڊوڪي ڌرتيءَ جي چانڊوڪيءَ سان رلي ملي
لڳي. ۽ ماڻهو چانڊوڪيءَ جي ان لمحاتي حسن ۾ کوٽجي ڪڍاٽ جا باقي
بيحد وقتي طور وساري وهي.

وقت ۽ لمحن جو ليکڪ ڪري ڪيم، جو مهتاب علم جيوت ۾ مٽي به
ماڻهن سان لمحن ۽ ليکڪن جي حساب سان ٿي..... پر جت لمحن ۽ ليکڪن جو
حساب رهي نه سگهي، وقت ٻڌي اڳهه جي حساب سان ڪلاڪن جي مٿن
جڻ پنهنجي ملڪ لڳي. مطلب ڪا پڪڪ يا پارٽي (جت شخصيتون
پنهنجي تفرديت ويڃائي وهندڙ ميلي ۾ اڪائي ٿي لٽي ۾ اچي لڙهن
لڳنديون آهن) ات هوءَ ماڻهن کان الڳ ۽ خاموش ماڻهن کان موشو ڪري
ويهي ٿي. جڻ چنڊ چڪورن بنا بوريت پڻيدو هجي. اهڙي سبي
ڪارونجهرتي جو چنڊ ڪيجهه جي چنڊ تي چنڊ ريس ڪرڻ لڳي، جت هو

چولين جي چوه چڻ ڪنارن سان اڪهوت ڪيڏو هجي. ليڪن جي ان حساب پٽاندر مهتاب وٽ چڻ مائنس Minus جي نشاني آهي. ڪو وقت هو جڏهن "روش تارا" پروگرام T.V تي خوب زورن تي هوس. واحد سنڌي پروگرام هو، جو ٻارن توڙي وڏن ۾ بيحد مقبول ۽ ڪنهن به تنقيد کان بالاتر هو. "آمان مونکي ڇڏ آئي ڏي" هڪ ننڍڙي راما گهريو هو، روشن تارا اڃا به مڙهي هالڪ راما جيئن مهتاب سان مٺي ويهڻ ۾ هڪ هڪ ڪري ڪاريدا هئا. جڏهن هوءَ انهن ننڍڙن ٻارن کي پڪ ڪري پري جهل مل سمعائي نور سان اڀري هئي، تڏهن سڄو پروگرام هن جي کلن سان ڪستوري ٿي ويندو هو. ڪل جا سندس ذات ڪن شروع ٿي سڄي پروگرام تي مڪڙي تي ماڪ جيان واري ويندي هئي. کيس ڏسي لڳندو هو، چڻ ر ٿي روماسا (ڇڏ مڪ واري) نيري آپ مان ستارن جي چائن کي هٿ سان ڇڏيندي پهچو رستو ڪهڪشان مان ٺاهيندي هن و فڪر جي وڳ وٺي آڪاش تان اڏرندي اچي. اهو پروگرام بند ٿيو، پر مهتاب جا ٽهڪڙ T.V جي ٻين پروگرامن ۾ شروع ٿي رهيا..... ڪل جي هيءَ جو لا مڪي جهن مان ٽهڪڙ، ٽامڻ جيان ٻه ٻه ڪڍا آهن. پهچي ڪل تي ڪوڙن کي ڪامائيندي آهي، ڪن کي مشڪائيندي آهي ۽ ڪجهه کي ڪل تي ڪلائيندي آهي. بهرحال پاڻ جيئن آهي تيئن ئي آهي.

بهر حال هوءَ فقط ٽهڪڙ نه آهي، منجهن اعتماد آهي اڏانگيءَ جو حسن آهي. فر آهي فڪر آهي. سندس فڪر ۾ سمورن جي گهرائي نه سهي. پر گفتار ۾ دريائن جي رواني آهي. اڄ ڪلهه سنڌي پروگرام "موتين ماڻها" ڪن سوء سندس اردو پروگرام "فروزان" نه ورن تي آهي. پروگرام آهي اردو ۾! ۽ اسين آهيون سنڌي ۾، ايترو سو ڏسو آهي ته ڪٿي ڪٿي جي ذهين حلق خدا جيءَ کي ڏاڍي مان سان منهن ڏيو بيبي هوندي آ..... حاصر دماغيءَ باعث ڪوڙن کي پڌائيندي ۽ ڪن کان پڌندي به آهي. پر پڌو- ٿو پڌو- حت دماغ، دماغن مان ٽڪرائين اُت ساهميءَ جا پٺي پڙ برابر هجن اُت ڪاڻ ڪرندي ئي ناهي. هونئن به سندس ڪمپيئرنگ ۾ ڪا ڪاڻ نه ڇا سندس ڪمپيئرنگ سچ ته سندس سڀني منهن سڀني لڳندي آهي. "ندير نار" جڏهن سائنس انٽرويو وٺڻ لاءِ ويو ته هڪ ڪري ڪري ڪيم ۾ ڪو

ڪاٿم، انٽرويو وٺڻ معنيٰ ڪنهن جو قرض چڪائڻ آهي ته سو فيصد حوامداري نه؟ ۽ هت آهي مائي مهتاب. سڀ رنگ دھارا ڪڍهر سندس ريڊيو ڏانهن ڇڪيو ويجهو، جت هوءَ پهرين سگهڙين ست پروگرام ڪڍي هئي. ڪا T.V ڏانهن، ڪا ٽيچنگ ڏانهن، ڪا آمريڪا جي تجربن ڏانهن جتي هوءَ ٻه سال تعليم لاءِ ويل هئي. ڪا سندس تعليمي بيڪ گرائونڊ ڏانهن ڪا سندس شاگرديءَ جي زماني ۾ تقريرن ڏانهن..... سوان آخر ڪيترا ڪيترا ڪيا، بهر حال جڏهن هڪ لڳن آف بس ۾ هلندي هلندي کيس ڇهه، ”انٽرويو ڏي“ چيش، ”وٺ“ چيم. ”تون موڊ ساھ“ ور ٿين، ”ڇا جو موڊ، مان موڊ جي پابند ماهيان“ آءُ ڪلي پيس، ”پئي مون کي ڇڙو تنهنجو ڊرائينگ روم گهمنو ناهي جيڪو هر آئي وٺي لاءِ خوش خيالي لاءِ هجي..... بلڪ تنهنجي اندر انتهائي اندر جو اسٽور به ڦلاشو آهي، جنهن جون چاهيون پئي ڪي ڏين ته ڇا پاڻ کي به لائي ڪڍهن سجديون آهن ڪڍهن نه.....“ پر هوءَ نه ڪو هميشي نه ئي هراسي، چئي، ”انٽرويو وٺندي تون.... سوڊپ به ٿم ڪٿي توکي Disappoint نه ڪريان پر نه- تون Disappoint نه ٿيندين، جي انٽرويو وٺڻ واري تون آهين ته ڏين واري مان آهيان“ سو انٽرويو جو آغاز ته رسمي جملي سان ئي هڪم..... ”تنهنجو ڄم.....؟“

ورائين، ”۱۴ آگسٽ ۱۹۴۷ (نئون ديرو)“

”ڄم ڄمڻ Time of Birth جو من وٽي (psychology) تي وڏو اثر پئجي ٿو (هڏو اٿم) آهي جهٽون، آهي پل، جي نه هجن ها ته تون ڇا هجي ها؟“

جواب ڏين، ”ڇو ته مون کي آڄڻو هو. اُن ڪري آهي جهٽون آهي پل آڇان ئي هئا.“

”تنهنجي اڌ ڪلي اکين ۾ اٽڪيل ڪي سڀا؟“

اڌ ڪلي اکين جي انڪشاف تي هوءَ مرڪزي پئي..... چئي، ”شيون ته سڄيون ئي ڏسندي آهيان، انهن اڌ ڪلي اکين سان ست سڀا اڪثر اکيون کولي ئي ٿي ٿا اٿم. آهي سڀا جن جي ساڀيانتي سڀا ويڪ هجي، جيڪي زما ۽ مڪان ۾ پاڻي سگهجن. يعني ناممڪن بجاءِ ممڪن جي قيد ۾ قابو ٿين

وارا سڀنا

”سنجهي ويل پڇاڙ ڪن پهاهن ۾ پٽندڙ سج جو ڌڪ ٿيڻو ٿئي ڪن
اڀرندڙ چنڊ جو چاه“

جو بـ ”نـ. پٽندڙ سج جو ڌڪ نه ٿيڻو ٿم. چو جو خبر ٿم اهو
وري سڀاڻي اڀرندو. سندس لهڻ ۾ شڪست نه پر شان آ. بلڪ لهڻ وقت
سندس حسن اڃان به وڌيڪ دلپذير آ..... لهندڙ سج جا پويان پاڇائي
تـ شمع کي رنگ بخشين ٿا. جهڙ مهل Dignity ٿئي تـ ڪنهن وٽ جي وقت
جي اصل هڪٿ آ.....

”سج، سج آ. سج لهڻو ٿي ناهي، وقتي طور هڪو منصور پل سج جي سرا
تي ٿاهي چڙهي ويهي. پر ٿاهي جي رسي تسبيح جيان ڳچي ۾ عبادت جو
ڳانو آ..... سج اهڙن منزلن سميتي ڪوڙ ۽ ڪروڙ جي ڪاري رات کان
ڪوڙ جي، ٻئي ڏينهن اڀرڻ لاءِ لهندو آ..... هن جي لهڻ ۾ واقعي شڪست
نه پر شان آ.....“

”مهتاب. پڌو هوندو، نان به من وٽي ۽ ڪي متاثر ڪن ٿ. اسان جي
تهذيب ۾ ڇنڊ سان لاڳو ڪوڙ ڪٽائون مشهور آهن. پلا تههجي نانءُ
ڪا ڪهاڻي؟“

مرڪبي محاصر ورائيلن، ”مان خود، ڪهاڻي ۽ جو پڇي ڇا ڪندين؟ ان
جي ڪردار کي ڏس.“

پڇيم، ”رڳڙو، ٽي وي، اداڪاري، صداڪاري، استاد، شاگرد، ڪلاس،
ليڪچر هڪ مهتاب گهڻن حصن ۾ ورهايل پوءِ پل تـ چنڊ سمن تنهنجي
جوت هر هنڌ سريڪي ٿي هجي. فن جي انهن سڀني پهلوشن کي اڀرندي
اڀرندي ڪجهه حصو پاڻ لاءِ به رکيو؟“

”گهڻو ڪجهه. اهو جنهن جي ڪل اڃا ڪنهن کي ڪانهي.“
هن ڪرسي جي سيٽ کي ٽيڪ ڏيئي آڱاٽ سار چيو. سندس عزم ۽
اعتماد مان پٺيم ۽ ساهه جي اونهائين ۾ اڃان به هڪي اونهيون اونهيون
سڄون اٿس، جيڪي سسار سان سونجهي هوءَ مڙني حصن کي سور
بٽائيندي اندر جي اها تجوڙي اڃان لڪل اٿس. جنهن ۾ ميدن آسن
حوصلن ۽ بلندين جا لال رتن لڪل آهن.

هن حملن کي اڳيان جوڙيندي چيو، ”پر ورهايل هرگز ناهيان..... پنهنجي تمام تر ساڳيائيءَ سان هڪ ئي آهيان. مصروفيتون البت مختلف آهن. ڪلاس روم ۾ شاگرد وڃ ويهي پائيندي آهيان، مان صرف استاد آهيان، شاگرد مون لاءِ آهن ۽ مان شاگردن لاءِ. سندن مشڪلاتون جن منهنجو مشڪلاتون، کين پڻ مهل به پاڻ کي سائن جيئن ساڳيو سمجهي ان Situation ۾ سمائجي ويندي آهيان. اهڙي سمي جيوت جا پ سڀ سسٽلا ڪٽيل محسوس ٿيندا آهن.“

”ساڳيءَ طرح ريڊيو ۽ ٽي وي تي به، جو وقت انهن لاءِ وقف آهي، انهن ۾ ٻيئي فقط انهن ئي گهرين جي گوڻجڻ پڌندي آهيان، جن گهرين کي ان وقت منهنجي گهرج آهي. ۲۵ سٽن جي هڪ پروگرام ۾ مون لاءِ اهي ۲۵ سٽ ڏني، حيثيت رکندا آهن، جي ان وقت منهنجي گرفت ۾ هوندا آهن، گهڙيل جا باقي انگ مون کي تڏهن بي رنگ ۽ بي وقت پائندا آهن.“

هر نظر کي پنهنجو پسمنظر آ، هڪ مهر پري، هڪ قهر پري، هڪ سحر پري، مهتاب جڏهن دنياوي بکيڙن کان وانجهيل آ، تڏهن مون ن جي نظرن ۾ سحر به ڏلو آ بقول موهن ڪلپاءُ: ’جڏهن مون ڏي بهاري ته نگي پنهنجي‘. جڏهن سامهون بهاري ته لڳي ڌارين آ. هڪانهو رشتو جوڙيندي، هڪ بهار رشتو ٽوڙيندي آ، ساڳي ڳنڍهه مسڪراهن سان به، ڪل ۽ ٽپڪڙ بي معنيٰ ٿي به سگهن ٿا. پر مسڪراهن کي وڏي معنيٰ آ ”منهنجو توتي لرام آ، ۽ مون ٻارن کي پڻ ماڻهن جو به ته، تون جڏهن هڪڙي سامهون ڇڏي ٿي تڏهن تنهنجون Dealing به روشن ٿارا پروگرام جيان بازيچي حاصل هي دنيا مري اڳي جي مصداق هڪافي قدر Superior جا ڪمانا ۽ جارحانہ قسم جون هونديون آهن، ڇا Feeling به سچ پچ اهڙي هوندي ٿي؟“

ڇيئن، ”Superior“ نه هونديون آهن. جارحانہ هونديون آهن ۽ نه ئي جا ڪمانا هونديون آهن. خبر ماضي جو عام کي ٿو اهو Impression ملي.“ مهتاب تقرير جي مود ۾ ايندي چيو، ’سچ‘ سادگي، ۽ originality سان وٽ ڪيترن ماڻهن ۾ هر ماڻهو کي ڏس ته هو Double standard جي هڪ هٿي هنيو هي ’مدر ڪجهه بهر ڪجهه. ڪنهن کي اخلاقي جرئت آهي به بي ريائي جي. هر سوال جو ’هوني سهر سو ڪيل هٿ سو ڪيو جواب مثال

مدرسوار پڇ شوق جي ابتدا جو جواب ملندو بچين به ته. ماڻهن لائي چو ڇاڻيڻ ڇوڻيل ماڻن مائين ۾ تور ٽڪ سان ٿا سامهون اچن. پلا حيرو، ضروري ته ناهي ته اسين ماڻهن سان سندن خوين جي ئي تعلق سان ئي سڃاڻون هر ڳالهه جهڙي خوب کان خوب تر ڪوشش ۾ ڪيل. مون کي اها بدديانتي لڳندي آ، پاڻ سان به ۽ ٻڌڻ وارن سان به. مائني پاڳي جو ايترويو ٻڌو هوندو، ڏٺي مون ان ۾ ڪيترو ڳالهائيو. دراصل هن جي ڳالهين ۾ ايتري سدگي، سچائي ۽ صاف گوشتي هئي جو اکر سٽون منجي پهچو پاڻ اڪند ۽ ۰۶ مون کي ڳالهائڻ جي ضرورت ئي نه محسوس ٿي. هن ۾ اهي in-hibitious ڪو به هون جيڪي کيس اندر کان ٻاهر اچڻ تي روڪين. ان کيسواءِ مون کي ريڊيو ۽ T.V تي ڪيترن ماڻهن سان ملڻ جو اتفاق ٿئي ٿو. ضروري ته ناهي ته ڪو هر مڃيل ماڻهو سٺو ڳالهائيندڙ به هجي. ان کي ٿورڙو ۽ ٿورڙو لاءِ Counterquestioning ڪرڻي ئي پوندي ٿي. مزاح ۽ مسخري کان ڪم به وٺڻو پوي ٿو. هونئن به T.V جا Game of wits Talk shows ٿي آهن. منهنجو مقصد محض کين اندر کان ٻاهر ٿيڻ جو هوندو آ، وقت محدود، آڻانگها ماڻهو ۽ پاليسيون محدود ان سڄي مهم کي منهن ڏيڻو پوندو ٿم. ورنه مان هر ائين ماڻهوءَ جو احترام ڪندي آهيان، منهنجو مطلب دٻاءُ وجهي ڪهجي دلشڪني ڪرڻي هرگز ناهي.

موضوع ڪجهه خشڪ ٿيندو ڏسي سوال جي نوعيت بدلايم- پڇيم، ”ڇڏو پلا پٽاءِ رات منهن ويل، ويل ڏيهن تي ويچاريندي آهين، ڪي ايدڙ صبح جو انتظار؟“

پڇين، ”هتي ڳالهون ڪونه هن ته اڳ ۾ ئي occupied هوندو آ. جيڪر ٿورو گهڻو ويل وقت تي ويچارين به سهي ته به هر ڳالهه Reason out ڪري ويندي آهيان (يعني ليڪو چوڪو برابر- حساب ڪتاب Nil)“

”مهربان جسٽس ڪيائيءَ جي هڪ لکڻي آ حالات سان compromise جي باري ۾ لکي ٿو، ننڍي لاءِ بابا اسان سڀني ڀائرن کي عيد جا پوان بونٽ وٺي ڏن مڌا ۾ بابا چيو ته آءُ اوهان کي بونٽن جا ڪٽا ٻڌڻ سڃاڻين.“

هڪ شرح تي، جي آءُ اوهان لاءِ نئين ماءُ آهيان ته اوهان ان کي سلام ڪڍو. ڪيائي لکي ٿو ته هر ٻار نئين ماءُ جي آمد تي ڪجهه گوشتا ڪئي، پر پوءِ

ڏاڳن پٽرائڻ جي شوق ۾ هر ٻار هاڻوڪري ڏاڳا پٽرايا، پر منهنجي بوت جا ڏاڳا اڃا تائين ڪليا پيا آهن.....“ مون ڪلي پڇيس، ”پلا سٺنڊل جا ڪشا؟“

مهتاب ورائيو، خيرو Compromise جي خيال کان آءُ ڏاڳ و پرايائين ڪونه-Compromise سوبه پهچي لاءِ. مڱ مڃڻ واري ناهيان. ه لبت ڳالهه حث پنهنجي انتهائي عزيزن جي اچي، اُت شايد مڃائڻ جي بدران مڙي وڃن.“

پلا ريڊيو تي اداڪاري. هيئر T.V تي صداڪاري انت؟“ هن ڪن رکي سوچي چيو، ”T.V منهنجي خيال ۾ آخري ئي Scope آ، ان کان وڌيڪ انت ٻيو ڪهڙو.“

جن آخري حدن کي آڱرين جي پورن سان چهي ڏسو ٿئي“ مهتاب چيو، ”ه چهي ڏسو ٿم.“

”يمسي پيپور جي پٽ کي انتها واري اها آخري چمي آ.“ ”شيخ اهڙ جي هڪ چوڻي- مان ڳڻڻ مهل خلق ۽ جيئن مهل مخلوق آهيان، تون عام ۾ فنڪار ۽ اندر ۾.....؟“ ”اندر ۾ به بس مان ئي آهيان.“

”پلا مهتاب تون آمريڪا ۾ ٻه سال رهي آئي آهين، اتي جي عورت ۽ هتي جي عورت ۾ ڪو نمايان سماجي فرق؟“

مهتاب چيو، ”هتي جي عورت! سور به تمام سرور سان سهي ويندي آ..... ڏوجھڙا ۽ ڏوتڙ سھڻ هتي جي عورت جي عادت سھي ويئي آ... .. منهن کي زوري ڪانڌي جيان ڪلھن تي کنيو چڻ الله جي راضي تي راضي رهي ٿي، جڏهن ته آمريڪا ۾ عورت مرد سان ساڳي طرح سماجي وهوار ۾ سماين آ. هتي هر لحاظ کان عورت کي مرد جي مساوي حق آهي. فرق هڪو آهي ته اقتصادي inequality جو پل ان تي عورت جو Caliber مرد جي مقابلي جو هجي، ڪم جي Capacity ساڳي هجي، پريشنسي به ڀڳهار جي معاملي ۾ هن کي گھٽ معاوضو ملي ٿو. ان جي برعڪس هي اقتصادي برابري آهي، پر سماجي سٽاءُ ۾ کيس اهو احترام ناهي، جنهن جي هوءَ اهل آهي. پيرن هيٺان حث جي مبارڪ ڏيئي هن کي طرح طرح سان Exploir ڪيو وڃي ٿو پوءِ

پر ان حسرت کي سندس اولاد جو پيءُ پيرن هيٺان لتاڙي، پاڻ وڃي ڪنهن ٻئي عورت جي پيرن هيٺان حسرت آڻڻ جو اهنتمام ڪري.“

”پلا مهتاب، سياستدانن کي تقريرون ڪندي، مير تي محڪون هڻندي ڏلو اٿم. شاعر گلو ڪندڙ پڻ آھن. تون ڪندي آھين. اها خوشي دل جي خوشي آ. ڇپير پروگرام جو حصو آ. ٻين اکرن ۾ آمد آ ڪن آورد آ؟“

”ڪل منهنجو شخصي حصو آ. ڪندي آهيان جو ڪل ايندي اٿم. ماڻهن کي وقت پهچو آ. T.V. پهنجو آ. پر ڪل ڪل منهنجي آ. ها خوش هوندي آهيان، تڏهن ڪندي آهيان. اها منهنجي Conscious effort ناهي. البت جڏهن ڪل تي روڪ رکيم ته اها منهنجي Effort ٿيندي.“

”پلا اداسي جا ڪي لمعا.....؟“

”اداسي جا لمعا.....“ هن گنپير ٿي ورجايو، ”انهن جي ته ڪنهن کي خبر ئي نه پوندي آهي. ڇپ چاپ خاموشيءَ سان گذري ويندا آهن.“

”زندگي ۾ ڪڏهن ڪجهه ماڻهن تي رشڪ به آيو ٿي؟“

”نه..... هنن جي صلاحيتن کي ساراهيندي آهيان. باقي رشڪ ڪڏهن

ڪوبه ڪيو اٿم..... مان جيڪ ڪجهه آهيان ڪافي ئي ته آهيان.....“

آخري سول ڪيم، ”هن جي فتح فڪار جي شڪست آ، ڪجهه پهچي شڪست جي ٻاري ۾.....؟“

هن ور ٿيو، ”جهن کي تون هن ٿي سڏين، الاءِ اهو هن آهي به يا نه-

(عاجري اچڻ به ته اڌ فتح آهي) ان ڪري منهنجي ڪابه شڪست ناهي.

مان جيڪي ڪجهه آهيان، ائين ئي آهيان. ائين ٿيڻ لاءِ مون کي ڪجهه ڪرڻو به پيو.....“

”شڪستن کان شڪست ڪاڻي وٺين؟“

”يعني؟“

”يعني شڪستن جو توڏي نه اچڻ.....“

”شڪستن کان شڪست ڪاڏي نه اٿم. پر شڪستن کي شڪست ڏئي

اٿم.....“

”تنهن اس ۾ جڏهن اسٽاف سر ڪاري ڌامر جي تتل روڊ تي ڏينهن

جو گسرمدي ويندي آهي تڏهن ٽڪل ٽڪل دهن سان ڪهڙا خيال

ويچاريندي آھن.....؟“

ور ٿي، ”منجهند مهل هڪ طرف گرمي پئي پاسي اُس..... سين ته خير
بس ۾ هوند آھيون، پر جڏهن ان ٽنهن اس ۾ اسڪولن جا ٻارڙ ٿيلها
ڪتابن جا، ڪلبن تي لڙڪايو انبوه ڪيو رستن تي ڪنهن سواريءَ جي
آسري سڀا هوندا آھن. ڄامشوري جي ويڙان رستن ڪٿي ڪٿي ڪي
ٻوڙها، ڪٿي تي پوي ٻڌي هوريان هوريان رڙهندا نظر ايندا آھن. ڪنهن
ڪٽاپ تي هڪ عورت پگهر ۾ شل دوائن جون شيون هٿ ۾، ڄم شوري
اسپتار ويڃڻ لاءِ هيڏانهن هوڏانهن واجهائيندي نظر ايندي، تڏهن حيل
ايندو اٿم..... هڪش مون وٽ هڪ ڪار هجي، ڪا سواري هجي جو اهي
ڪي ڇڙهي وڃي منزل رسايان..... پر وقت وقت ۽ حالتن جي ڳجهه آھي.....
ٿي سگهي ٿو مون وٽ جيڪڏهن ڪار هجي ته مان به انهن کي ڏسي زور
هڪري اڳين هڪري ويهان..... ماڻهو پاڻ کي پرکي، ماڻهو لاءِ موقعو ٿي
هڪڻ جي هڪسوئي..... باقي وقت کان اڳ ۾ هامي ڀرڻ ته محض هار
هٿڻ آھي.“

انٿروپوپروٿيو، واچ ۾ ڏٺم ته ساڍا ٻارنهن ٿيا هٿ..... هڪ طرف
هين حيدرآباد جون سحت گرميون خاص هڪري ڄامشوري جون تر
ٽڪريون..... مٿان وري ڳوڙا ڳوڙا سوال جواب..... سچ ته مهجو
دماغ! مهتاب ته مارم نارمل ٿي لڳي، جيئن، ”خيرو تهجي ڇانهن.....“ پر
ڇانهن نه، مونکي پهنجو گلو خشڪ لڳو، تر ٽڪڙ ۾ هڪ عدد سهيڙي مٿي
پنهجي ڊپارٽمينٽ ويڃڻ جي ڪيم جو بس جي ويڃڻ جو ٽائيم اچي ٿيو
هو..... مهتاب آرتس ملاڪ جي هڪ ڪم تي آئي ٿي ۽ وڃ ۾ نه ته
به سٺو ڪن ڏاڪا لتاڙتا..... هٿ ۾ انٿروپوپروٿيو جا هڪ عدد گلي ۾ ٽوسس-بيرون
هين لاءِ هڪٿرا ڏاڪا لتاڙي پنهجي روم ۾ آيس، ڇانهن پيئڻ جو وقت
ڪونه هو. پنهجي هٿن ڏي مهاريم، پائيم پهن هٿن جي ٻڪ ۾ هڪٿان
چنڊ جي هڪڻن هاڻو سونو پاڻي ڀرجي آيو هو..... منهنجا هٿ ڪي سڀ
سمان ته ڪين هٿ..... پر پاڻي پاڻ ٿي سورو سون هو.

خير النساء جعفري ء سان گاله بوله

سانول

- اچڪله چا پئي لکين؟

- ڪجهه ئي ڪونه،

- ڇو؟

- motivation ناهي، محرڪ ضروري آهي. هاڻي محرڪ ويڊيو وڃائي

وٺيا آهن. اسپاڻریشن ناهي. چڪور ڇنڊ کان اسپاڻر ٿيندو آهي ۽ بلب

گل کان .. مڻهجي هن Motivation جي 'سیر فائر' ٿي چڪي آهي.

- اهو هن هليل آهي ته توهان قلم ڇڏي ٿالهيون ڪيون آهن؟

- ٿالهيون سيلانيائون ڪنديون آهن. مون اڳ ۾ ئي چيو آهي ته آءُ

سيلاتي نه پر چيلاتي آهيان. (هوشن سنڌ جي نئين جي هٿ ۾ ٿالهيون

سونهن ڪونه ٿيون، ويڙه لاءِ) پر چيلائي ڪي به شريف نفس هوندو آهي. ان جي چرچ ڪبي ته پوءِ ئي چڪ پائيندو. نانگ به ائين آهن، پر انسان .. ڏنگ چيلائڻ ۾ نه- انسانن ۾ آهن.

- ڪتاب (تخليق جو موت) ڇپجڻ کان پوءِ تو ڪا ڪهاڻي به لکي آهي؟
- ان ڪري هو مون پنهنجو ڇپيل ڪتاب پاڻ نه ڏسو آهي..... هاڻ ڏلو اٿم، بلڪه وڪيو اٿم، جو ڪاين ۾! هڪ لکندڙ ۾ پنهنجي تخليق وڪڻي، ان کان وڌيڪ ٻيو ڪهڙو آپاڳ ٿي سگهي ٿو.
- ڏوهڪڙ نسپاڻ ڪري سگهن ٿا؟

- نه، نه، پتيءَ نه پنسو پناه گاه ٿي سگهي ٿو، اسپائريٽس ٿو بڻجي.
- آءُ پيڙي بيان.....؟

- مون کي ڊپ آهي ته تون ڪڏهن پريل پيڙي به پئين؟
- نه اها نه اها نه، چو ته آءُ پنهنجي ڌيءَ لاءِ به اهو پسند نه ڪنديس ته هوءَ..... ۽ جيڪا شيءِ آءُ پنهنجي ڌيءَ لاءِ پسند نٿي ڪريان ته پنهنجي لاءِ سماح لاءِ پڻ لاءِ ڪيئن ڪنديس.

- پر اسان جي پسند نه ڪرڻ جي باوجود ڪيتريون ڳالهيون ٿين ٿيون؟
- ٿين پيون ته اها الڳ ڳالهه آهي، برائيون ته آهن به..... ليڪڪ ڪو سماج سڌار ناهي. پر تڏهن به..... ٻياري رڪن بدرار ان سان شادي ڪرڻ سٺو آهي، چئن شادين جي فلسفي جي حمايت ٿي ڪريان، جو مسلمين کي نيٺ انڊر ڪن بچتو آهي. چو ته مسلمين آهيان، به هجان ها ته چئن کي چئن سان ضرب ڏيان ها. پر ان لاءِ پياڻ ضروري آهي. برقرار نٿ رهي سگهو، ته ن کي دل سان بيقرار رکو.
پلا ساهيڙپ.....؟

- ساهيڙپ..... هم جنسيت..... مهنجو اندر ان کي لڳو ٿو چوي، ڇاڪاڻ ته اسان وٽ شاديون ڏاڍيون مهانگيون آهن، ان ڪري ماڻهون سستي سولي طريقي ڏانهن لوڻ پائيندو. ٻاهر ته اهو Legalize ٿيل آهي.
- هوئن هم جنسيت فرائڊ مطابق شخصيت جي شونما لاءِ هڪ هم نفسياتي ڪيمپ آهي. جنهن مان هر ماڻهون لڳهي ٿو... پل ڪو مڃي به مڃي
- ڊج ٿيو وائڻي؟

- دچان رڳو امان ڪار ٿي. بايا جو احترام ڪندي آهيان ۽ پيار رڳو ڏيڻ سان ٿي ڪريان.

- پلارنگ ڪهڙو ٿو وڻئي؟

- رنگن سان ڇا نه اٿم.....

colour blind? -

- نه colourless less less..... آهيان. ۽ 'ليس' ته رڳو تي به نه وڻدي

اٿم. هي رڳو پاڇائيءَ جو اٿم. اچو ۽ ڪارو به رنگ ٿين ٿا.

- اچو ۽ ڪارو به انتهائون؟

- ٻئي انتهائون جڏهن ڪنهن ٿيڊيون، تڏهن آءُ پاڻ کي balanced ٿيڻ

ڪندي آهيان. سڏين لاءِ balanced هئڻ ضروري آهي؟

- نه. سڏين لاءِ رڳو ان اکر جو آءُ يعني 'ban' هئڻ ضروري آهي.

- تون balanced آهين؟

- آءُ survive ڪري رهي آهيان. unbalanced هئڻ سان ماڻهوءَ يا ته مري

ويندو آهي يا چريو ٿي پوندو آهي. مان اڃا نه مٽي آهيان ٻنچري ٿي آهيان.

- ته تون پاڻ کي سئون ٿي سمجهين؟ سو! هٿ تريءَ وانگي؟

- ها، لکڻ مهر ڏنگي ٿي ويندي آهيان، ڪار و هوار ۾ سڏي هوندي

تهين ڪار و هوار ۾ اونڌو ڏسي پڇان وڻندي اٿم.....

- هڪ سر جهٽار، ساهتڪار جو ڪهڙو ڪردار ٿي سگهي ٿو؟

- هو حساس هوندو آهي. پنهنجي حقن ۽ فرضن جي سڃاڻ رکندو آهي. هو

هر حالت ۾ حق شروع پاريندو آهي.

- ۽ ائين هو ڪري رهيو آهي؟

- نه، ائين هو نه ڪري رهيو آهي. سڏي ادب ۾ جيڪي بي ادبيون آهن،

اهي مون ڪٿي به ناهن ڏسيون! هتي جهڙو گند آهي..... گند خراب آهي، پر

ان لاءِ ڪا مخصوص boundary ڪا limit هئڻ گهرجي ... ڏست بن

بارار... باٺ روم.

- اهيءَ گند بهارن ۾ تو ڪهڙو رول ادا ڪيو آهي؟ يا تو به ان گند ۾

واقرو ڪيو آهي؟

- مون گند ناهي ڪيو. ائين هجي ته مون کي احساس ڏياريو. آءُ پنهنجي

- حمي جو گند پاڻ ڪنڊيس، پر ٻين جو گند آءُ نٿي ڪئي سگهان، اهو حصو انهن کي پاڻ کڻڻ گهرجي.
- پاڻ ماڇيس مٽايون؟
- ڪم مڙهي آهڙن سان، لاٽر آءُ پاڻ اڀورڻ نٿي ڪري سگهان، آءُ تـ
سڀ سٺڪ اڀورڻ نٿي ڪري سگهان.
- ڪهڙي لحاظ کان، ڪيسو يا ذهن؟
- ڪيسي جي ڳالهه پوءِ جي آهي، پهرين ذهني طور تي اڀورڻ نٿي
ڪري سگهان.
- دٻي اختلاف تـ ٻڌا اٿئون، پر ادب ۾ هي ذاتي اختلاف ڪو به ڪاهي
پيا آهن؟
- ڪهڙي پوڻ ڪين، ڇاڪاڻ ته ائين چئڻ ڇڏڻ ڇڏڻ، ذات به ڦٽڻ گهرجي.
- ائين اصل مسئلارهي نه وهندا؟
- لکڻيءَ کي ڇاڻي ڪاٺيو آهي، تڏهن ئي فرق ڪري ٿي، ادب ۾ به ائين
ٿيڻ گهرجي.
- ڳالهه وري به اصل مسئلن جي آهي، اسان وٽ ناول ڊگهي ڪهاڻي، ناولت،
تنقيد، اسٽيج ناٽڪ، لکڻين تي اڄوري جهڙا مسئلا، ٽولي بزيون،
ليڪچرارپون.....
- اصل مسئلن جي صحيح معنا ۾ اسان کي ڇاڻ ڪانهي، ن ۾ وقت لڳندو.
- ڪيترو وقت؟
- آءُ نه، ته منهنجا پار، تن جا پار.....
- ڇا تنهنجي لکڻين کي رڳو ساراھيو ئي وڃڻ گهرجي؟
- ساراھ وٺندي ٿم، جيڪا ساراھ آهي اها نٿي وٺيم، حذر تـ در ۾ ن
ڪي مڃان ٿي، ساراھ تي ماب ته ڪري سگهان ٿي، پر مڃي نٿي سگهان.
- پوءِ ڇا ٿي اها ساراھ غلط ٿي چو نه هجي؟
- اهو فيصلو آءُ نٿي ڪري سگهان، گهٽ ۾ گهٽ ماڻهن ۾ ته پڙهي به بهه
اڪيلائي هجي ته پوءِ.....
- بنهه اڪيلائي آهي به سهي؟
- آهي ئي ڪوبه.
- ڪي ڪيلي ۾ ديا اسين، ميلي جهيلي ۾ تنهن اسين!

- ها، نه، نه، ها.....

- توکي هونن به ۽ هيتو به اهو فيل ٿئي ٿو، ته تون چٽي پٽي ناهين! پٽري پٽ ناهين؟

- چٽي ته هڪا به شي ۽ ڪونهي!

- تون چٽي سمجهين ته اهڙي ايڪانت ملي به ته اهو عرصو فيصلن جو هوندو آهي يا پوڳڻ جو؟

- ها، اهو عرصو پوڳڻ جو ئي هوندو آهي!

- ڀلا لکڻ جو ڪو مقصد؟

- مقصد بهي، هوندو تڏهن به چتو ناهي! مان پاڻ به چٽي پٽي ناهيان،

قلم سان سڄي آهيان، پر ڪڏهن ڪڏهن پنهنجو پاڻ کان به لڪائي ڇڏيندي آهيان،

- سچ چاهي؟

- هڪ معمولي ڄات... جهن کي گهڻائي مڃي، ۽ محسوس ڪري،

- پور ٿيندي آهين؟

- هي ڏي اڙانگا ڪن آهن، سچ ٻچ، ڏينهن قيام تائين پور ٿيندي رهندس.

- هڪ سرجنهر لاءِ پور ٿيڻ ضروري آهي.

- ها، تخریب ضروري آهي، تعمير لاءِ حال ۾ لکيو ٿم، ضروري ناهي ته اهو

سائرس قابل هجي، پٽن تي لکيو ٿم، جڙيل ناهي، ٽڪرا ٽڪرا ڪو به تسلسل ناهي انهن ۾.....

- سيڪونسز ضروري به ناهي ٽڪرا هنڌ کي به ته هڪ معنيٰ ٿي

سگهي ٿي.

- آءٌ جا خود جڙيل ناهيان..... ناهيان..... پورو پورو، ٽڪرا ٽڪرا

ان ڪري ئي شايد جڙيل هجن، تسلسل وٺندو ٿم.

- لکڻ کان پوءِ relaxed فيل ڪندي آهين؟

- آءٌ relaxed هومدي آهين تڏهن لکندي آهين.

- آخري خواهش؟

- آءٌ وقت کي moments کي enjoy ڪرڻ ٿي چاهيان..... بس رڳو کي

ڪي پل.....

پاڻيءَ منجهه پتاشو

نصير مرزا

تعارف

سڌي ٻوليءَ جي دفين ۽ بيحد ڪهاڻيڪار خيرالدين جعفري ستر واري
 ڏهاڪي ۾ اُڀري آيل ليکڪ ۾ ليکڪائن جي لسٽ ۾ سڀ کان ٿاپ تي نظر اچي ٿي.
 مولائي طبيعت واري هي ليکڪا هر ٺاه لوه کان لاهرواهه پهچي من ۾ مست مگر.
 سندس شخصيت کليل آڪاش وانگر آهي. کيس ڏسي دل چاهيدي آهي هڪڙي سڌي
 سماج جون سڀ آڻيدل پيئون آهن پون تي هجن. گڏي سندس گهريلو مالو آهي پر هاڻي
 ادبي دنيا ۾ به انهيءَ مالي سان سڃاتي وڃي ٿي بظاهر ڏاڍي رشتي مٿي. پر سندس
 ڊائلاگ ٿري ماڻ ٿري جي گولي جيترو گهرو گهڻا ڏيندڙ سندس ڪهاڻي تقرير
 ڪرڻ توڻي ڪهاڻي سندس اکر معادن هن من مي دوست مائت ۽ پڙهندڙ نين هوند
 آهن جن معادن حال ۾ ويٺل هجن جيڪو اڌ ۾ چڙهي اٿي پڳو سو چٽو. جنهن
 کيس برداشت ڪيو ان لاءِ هو ڪنڊ پتاشي جيتري مٽي آهي. پهچي اڀرڻ کان ڳالهه
 سچي ڪري ۽ منهن تي لکڪائن جي قاتل آهي. ”تخليق جو موت“ سندس ڪهاڻين جو
 پهريون مجموعو آهي. جيڪو ۷۸ ۾ ڇپيو ۽ اڄڪلهه اڻوٽ آف اسٽاڪ آهي
 جيڪو ته سندس اهو مجموعو سڌي ڪهاڻين جي مجموعن ۾ هڪ هم مرتبو
 رکي ٿو.

حير لسان ڄمري بي حد تڪل تڪل ۽ آداس مود ۾، پنهي هن جي
ڪشڪول ۾ مک رکي، نهايت ڌيان ڳيان سان منهنجا سوال ٻڌي،
پرسڪور امدار ۾ ننڍڙا ۽ معصوم جواب ڏئي رهي هئي. ڪنهن به طرح دل
نه پئي چاهيو ته، سوالن جا ايترا مختصر جواب ملن. چو ته خواهش هئي ته
مهني سول جي ريس ڪورس ۾ پيڻ خيرو (گڏي) هميشه وانگي پنهنجي
جوابن جا گهوڙا تيز ڊوڙائي. پر پوءِ خيال آيم متان گڏي ان ڳالهه کي
سمجهي وئي هجي ته، تير هلڻ ۽ تيز ڳالهائڻ سان ماڻهو جلدي ڪري پوندو
اهي اڃان ان ٻڌڻ ۾ ئي هئس ته، اهڙي حالت ۾ ڪهڙا سوال ڪريان ۽
ڪهڙا ڊراپ ڪيان. چو ته جوابن لاءِ بهرحال سدس مود ٺهيو ئي ڪونه
پئي. پر پوءِ اوچتو ٿيو هين جو گڏي جي ڳالهه جو تنور گرم ٿين ٻڳو.....
۽ سدس آڱرين ۽ چپن جي وچ ۾ پن جي ٻوڙي تيزيءَ سان ختم ٿي رهي
هئي.

ڪوڙ سال اڳي مون، هالي ووڊ جي تيار ڪيل دنيا جي حساس ٻارن بابت
هڪ عجيب ۽ ٽچي ڊاڪيو ميٽري فلم ڏٺي هئي. ان فلم ۾ بنگلاديش جي
هڪ حساس ٻارڙيءَ جو ڪردار ڏاڍو صعب ۽ ڏکيو ٿيندڙ هو. هن ٻارڙيءَ وٽ
ڪلڻ روئڻ ۽ نچڻ لاءِ هڪ شيڊول مقرر هو ۽ هو ان مطابق زندگي گذاري ٿي.
روئڻ لاءِ هن جي موسم هئي سائون!! جيئن ته ماڻهن جي اڳيان روئندي هو
پنهنجي همت جي انسٽ فيل ڪندي هئي. ان ڪري سڀ ڏک ۽ پيڙائون
ڊائري تي نوٽ ڪري ڇڏيندي هئي. سائون جي رڙ جهڙو ورڪا ۾ پنهنجا
سڀ ڏک ياد ڪري کليل آڱڻ ۾ بيهي بوندن ۾ پڄندي ۽ روئندي هئي. ائين
هوءَ برڪ سان گڏ پنهنجا ڏک به اينجواءِ ڪندي هئي. بنگلاديش جي اها
نيسگري ذهن ۾ ايندي ئي مون کي الائي چو، ادي گڏي ڏاڍو ياد آئي. شايد
ان ڪري به جو سڀ موسمون هن جي ڪلڻ ملڻ جون موسمون آهن. سال
جي فقط هڪ موسم هن جي روئڻ لاءِ آهي. يعني ”محرم“ جڏهن هوءَ امام
بارگهه ۾ مير آڏو لويان ۽ اگري جي خوشبو خوشبودارن ۾ ويهي، مولا
جي مصائب سان گڏ پنهنجا سڀ ڏک ياد ڪري، ڪاري شمعن جي رڻي سان
لڙڪ اڳهي، بلڪل فريش ٿي ويهي آهي. گڏيءَ هن ڳالهه ٻولي ۾ هڪڙي
پاڻ ئي مهني هڪ سوال ته سڌائين ڪلندي نظر ايندا آهيو. ڪڏهن رنو به

اٿو؟ ڇو جواب ڏيندي چيو هو: ڀاڻي! اها ئي منهنجي روئڻ جي موسم آهي. نه پلا!! (نه پلا گڏي جو تڪيه ڪلام هو. جيڪو هن هر جواب جي آخر ۾ نهايت سعوت سان استعمال ڪيو ٿي).

پلا خدا کي حاضر ناظر ڄاڻي ٻڌايو ته، اوهان ڪهاڻي ڪڏهن ۽ ڇو لکي؟ گڏي باقاعده سنجيدگيءَ سان جواب ڏيڻ شروع ڪيو. ادب جي مطالعي جو رجحان شروع کان ئي هو. مٿان يورپورستيءَ ۾ پڙهائيندي اهڙين سرتين جو ساٿ مليو، جن کي لکڻ سان بي حد چاهه هو. ٿرڊ فور جي ڪمن روم ۾ سرتين جي ڌماچو ڪڙپن ۾ اُهي اُهي ڊائلاگس ڳالهائينديون هيون جو پوءِ، ڪڏهن خيال ٿيندو هو. ڪاش اُهي ڊئلاگ وڌي ڪ ڪهاڻي ٿي پون، تنهنجو جوڻيجو ۽ ليليٰ بابا جي ادبي صحبت ۾ اهو ڪرشمو طهر ٿي ٿيو هو. مون ڪهاڻي لکي ڏيکاري، ۽ خ. ج. جي نالي سان سوجهري ڏانهن موڪليم. همت افرائي جو خط پهتو ته لکي چيو مان ته، هاڻي! ڪهاڻي منهنجي پوري بمبي حيرالنساء جعفري جي نالي سان ڇپيو. سو ڀاڻي! ائين ادبي سفر شروع ٿي ويو ۽ (گڏي ايجان جواب ڏنو ٿي پئي ته سندس ڌيءَ سائڊ ڪمري ۾ آئي ۽ مد ڪرڻ لڳي ته مون کي ڪينجي ۽ ڪهڙو ڏئي ته ويهي گل ڪٽيان. گڏي اٿي کيس ڌرنگي رنگ واري ڪينجي ۽ پراڻا پڙا ڪٽڻ لاءِ ڏئي واپس ڪڍج تي ويهن بجاءِ هيٺ ڦاٿين تي ويهي رهي هاڻي مان گڏي کان جيڪو سوال ڪيو هو ته آغا سليم، نيم ڪرل، توڻي جليل جي ڪهاڻين جي پيٽ ۾ اڄ جي ڪهاڻي اهڙو فيم نه ماڻي سگهي آهي. ڇو؟ ڳالهه ته ڳڻي جهڙي ڪئي اٿي نه پلا!! ان جو ڪارڻ ممڪن آهي هي به هجي ته، انهن جا تجربا اسان کان وڌيڪ منچوئر هجن. پيو ته هنن جهن دور ۾ لکيو، اهو هر لحاظ کان هڪامي دور هو ذهني سجاڳي بلڪل نئين ۽ نظرياتي ليول تي آسري رهي هئي ڪورٽون هڪس چالان، تحريڪون ٻڌڻان سڄو وايون منڊل اهڙو ٺهي پيو هو جو، ماڻهو پنهنجي ليڪڪ ۾ دلچسپي وٺڻ لڳا هئا، اسان سان ٽرئجدي هي به آهي ته، ڪسي حالت ۽ مٿس هڪس جي دور مان گذري رهيا آهيون. تنهن ايجز ڄاڻي وائي به هاجيڪار مسئلن کان منهن موڙي پنهنجي اندر (داخليت) ۾ لهي آيو آهي جيڪر انهن حالتن سان منهن مقابل ٿئي ته، پڳل ٿي گوريون ٽڪي

مري ويڃي ۽ اڳ جي پيٽ ۾ ليڪڪن جو تعداد وڌيو آهي. ور ٿي به اچي وئي آهي نيڪڪ سورج آهن ۽ اسين فقط ترورا..... ترورا، ڀلا پنهجي ڪ هڙي ڪهائي منجهيو ٿي جنهجي ڪهن ويچاري ڪردار سان انصاف نه ڪري سگهيا هجو؟

نه پائي!! ائين ڪڏهن ناهي ٿيو. منهنجا ڪردار مڪمل فارم ۾ هوندا آهن. اهي ڪڏهن مڪمل شپ (سورٽ) وٺي ذهن ۾ لهندا آهن تڏهن ئي انهن کي لکندي آهيان مان انهن کي بس ايترو ئي سمجهندي آهيان جيترو لکندي آهيان. نه ڀلا..... (جواب پورو ٿيڻ وارو هو ته امان هڪمري ۾ داخل ٿي. ”ٺي گڏي! پٽا الانهي ڪٿي رکيا اٿم گڏي خوب ڏسو، امان موڪلي ته خبر ڪسهي. اتي ئي پيا هوند، جتي توهان رکيا هوندا) گڏي سلسلو ڳنڍيندي پڇو پائي الانهي ڪهڙو سوال هو، پر هاڻي مان نئون سوال پڇانس ٿو. ڀلا ڪهائي ”حويلي کان هاسٽل تائين“ وارو موضوع ذهن ۾ چو ۽ ڪيئن آيو؟ چو جو جواب آهي ته هرون ڀرون ان موضوع تي لکڻ جو ڪري رهيو هو، مان هڪ مهينو مليم ته سيڪس تي لکي خيرو سٽي شهرت ٿي چاهي سورن شخص کي تيز ڪرڻ لاءِ اها ڪهائي لکيم، موضوع توني پلاٽ بس تن ئي ملي ويو. جتي روز پڙهائڻ وڃن ٿي، ڪردار بلڪل سچ پچ آهن بس لاهو ٽريٽمنٽ منهنجي آهي.

پر ٻڌايو ته سهي توهان جي هر ڪهائي ۾ تي ڪردار چو هوندا آهن؟ انهن مان هڪ ڪردار شيڪا مذهب جو پرچار به ضرور ڪندو آهي. اهو ڇا آهي؟ ٽن ڪردارن جو هجڻ محض اتفاق آهي، هوش ممڪن آهي پس منظر ۾ ٽن سان منهنجي ڪا ذهني وابستگي هجي يو يو رسٽي ۾ اسان ساهيلين جو به هڪ ٽڪڙو هو مان اهو اثر هجي. باقي توکي ته خبر آهي، مان حسين حسين چونڊڻ جي گهر ۾ پيدا ٿي آهيان. مون کي اهو مذهب آسماني مذهب لڳندو آهي. ٻيا سڀ مذهب خوشي ڏين ٿا، پر هتي وري روج پٽڪي ۾ سڪون مٽي ٿو، لکي ڇڏ ته اهو ”ٽيون ٽن تارو“ ڪردار منهنجو آهي جنهن ۾ منهنجو ذاتي رنگ مشاهدو ۽ فلاسافي هوندي آهي تي مان گڏي ڪي اڌ ۾ ڪٿي ان سوال سان لاڳاپيل نئون سوال پڇان ٿو.

توهان جي هر ڪهائي جو اهو ٽيون ڪردار هر دفعي هر ڪهائي ۾

حوصلو ڇا هٿيار ڦٽا ڪري مایوس ٿي منزل کان موٽڻ لڳندو آهي ڇو؟
 ها پٺي! هو آهي سچ (گڏي سهمت ٿيندي جواب ڏنو مهجڻ ڪجهه عجیب
 ۽ ذاتي ڪامپيٽڪس آهي مان سمجهان ٿي ته ڪهائي لکندي مان صرف
 پهچو پاڻ کي پهچي اندر کي آڙسي پر ڏسدي رهندي آهيان. جيئن دونهي
 مان هوريان هوريان منظر ظاهر ٿيندو آهي لکن سان خود مهجڻ ذهني
 ڪردار مهجڻ بي طاقتي ان ڪردار جي صورت پر مهجڻ آڏو پئي آهي
 اهو ڪردار مهجڻ عڪس ناهي پر مان پاڻ آهيان..... مایوسي مان نجات
 جو پيو ڪو به رستو ڪونهي سواءِ خودڪشي جي پر با پاڻ ۾ ايڏي
 همت ناهي. گڏي باقاعده ڪندي جواب ڏنو..... اوچتو گڏي ڇيو (آئي هٿ
 نصير!! ڪباب کائيندي؟ آه ڪو جواب ڏيان ان کان اڳي گڏي پهچي
 ڪرن پاڻ حميد کي ڇهن ڪبابن جو آرڊر ڏئي ڇڏيو.) کاتي جي ڳالهه
 نڪتي ته کائڻس پيئڻس ”مڪئي جو سنگ ڏسڻ مان حيرالساء ڏاڍو پڊ
 ايندي آهي، ادب پر اهي شيون لارڻ ملروم بچي ويون آهن.

واقعي مڪئي جو سنگ اوهان کي ايڏو وڻندو آهي؟ گڏي هڪڙو مرڪي
 جواب ڏنو. پٺي مڪئي جو سنگ مون کي ذاتي طور تي ته نه ليلي
 بنا جي حوالي سان وڻندو هو ليلي کي سنگ ۽ ڏڏڙي ڏاڍو وڻندي هئي. (ن
 مهل به گڏي جي ڏي صائم ڏڏڙي کائي رهي هئي) هاڻي ڪجهه به نٿو وڻيم
 (گڏي گمپير ٿي ويئي هئي به سنگ نه سگيائون پٺي نصير! جڏهن ماڻهو
 پنهنجو پاڻ کي نه وٺي نه تڏهن ڪجهه به ماضي وڻندو نه پلا! ۽ اها
 حقيقت به ائين ته صائم کان سواءِ مون کي پيو ڪجهه به نٿو وٺي. بس
 الائي ڇو.....

زندگي جي هوگس پلان واري ڪهائي پر گهڻجي مون ڪوڙ دٻا گڏي کي
 ڪول ڪارموس تي اڱلو ۽ چوڪريا آئيس ڪريم کائيندي رستن تي تير
 تير هلندي صائم کي ڪڇ تي گهمائيندي ڏٺو آهي محسوس ائين ٿيندو آهي
 جن گڏي جلد کان جلد ڪنهن اوچائي تي پهچڻ ٿي چاهي پڇو ميس ادي
 گڏي! توهن جو گهر فرسٽ فلور تي ۽ آسمان جي وچ ۾ رهن ڪيئن پيو لڳي؟
 (سوال جي وچ ۾ پاڻ حميد ڪباب کڻي آيو ۽ جواب وري روئڙي ۾
 پئجي ويو) پر ڪباب پليٽ ۾ رکندي هو جواب ڏيندي رهي، پٺي!! اسان
 جهڙا ماڻهو وچ ۾ ئي رهن گهرجن. زندگي ۽ موت جي وچ واري ڪشمڪش

يمى سگرات پر ئي بجات آهي. هون سوچان ئي ته، مون کان پوء پيل صراط
 حي وچ پر ئي پئي پتڪندس نه حنت پر وڃي سگهندس نه دوزخ پر ۽ الان
 چو هو احساس به ڪهن ڪهن مهل ڏاڍو ٿيندو اٿم ته، مان بنان نتيجي
 ڏسڻ جي مري ويندس. (هائي اسان باقائده ماني ۽ ڪباب کائڻ شروع
 ڪري ڏنا هئا! واه ڪيڏا نه لريز ڪباب آهن) گره وات پر ۽ سوال چين
 تي: ڪڏهن ڪيل آڱر پر صائم سان گڏ لپتي، آسمان جا سترا ڳڻڻ جو
 تجربو ڪيو ٿو؟ اها آهي ته بي حد روميڪ ڪرت! پر صائم ڪڏهن ڳڻڻ
 ئي ناهي ڏهندي. ها! البت ڪڏهن موڊ ٿيندو آهي ته، چت تي چڙهي هٺالي
 جا بلب ڳڻندي آهيان ڪهڙيون ڪيفيتون اوهان کي لڄي پائي ڇڏينديون
 آهن؟ جيڪا ڪهن به ڪهن اينگل ڪا پڇ ڪري ان بريمڪ ايل گلاس
 ڏٺو اٿئي نه! بطاهر ان کي ٿٽ نه گهرجي پر ان کي به ڪهن نه ڪهن
 يگر کان ڌڪ لڳي ٿو ته ٿٽيو پوي سومون پر به پائي! لڄي ٿيڻ ۽ ٿئي
 پوڻ لاء اهڙي اينگل جي گجائش موجود آهي. پلا توهان جي ڇهن حس
 صحيح اڳڪٿيون ڪندي آهي يا.....؟ گڏي هن سوال تي باقائده ٿهڪ ڏئي
 کلي پئي. منهنجي ڇهن حس جون تعميري خصوصيتون بلڪل بوگس آهن.
 چوندا آهن ته، ڏئي ته وڌائي پر منهنجي ڏائي بجاء سدائين ڪاهي اک
 ٽرڪندي آهي. ۽ سمجهي ويندي آهيان، پراڻي آئي هڪ آهي، سو پائي!
 منهنجي ڇهن حس سدائين ايتيون اڳڪٿيون ڪندي آهي.

توهان جو استار ڪهڙو آهي؟ استار منهنجو ليو LEO آهي عصر سج ۽
 شامي شينهن پر سج پچين نه ته، مان پاڻ کي چانورن پر سرمڙ لپو ٿي
 سمجهن (گڏي هي ڪڇ پر ويٺل صائم لفظ استار کي جهٽي ورتو ۽
 جهوپگرڻ لڳي استار، استار، استار، استار سدس استار واري تڪرار
 تي اٿڻ لڳو جن امام بارگاه مان آوار ايندو هجي حسين حسين، حسن)

توهان جو مهتاب چنا کان پچيل سوال اوهان کان ئي پڇان ٿو ته اوهان
 کي ڪڏهن ڪنهن تي رشڪ آيو؟

ها! مون کي خود مهتاب تي ئي رشڪ ايندو آهي.

ڪهڙو نهو ٻڌي ان تي لمت وجهڻ لاء دل چاهيندي اٿو؟

نالو ٻڌ ٿيندس ته هون ئي منر ڪرائي ڇڏيندو.

وري به هڪ نشاني ٻڌايو؟ هن جي اکين تي ۸۸ جا انگ ڇاپيا پيا آهن.

وس پڇيو ته ڪهڙو وڏو ڪم ڪري ڏيکاريو؟ جيڪر سياسي توپي
پاڻي ماتهين جي اندر ۾ گهڙي ويڃان ۽ ڏسان ته هو زندگيءَ کي ڪيئن ڏا
”میں“ ڪن.

سنڌي سماج جي خطرناڪ روايت، سس سس ۽ ستان پڄاڻي واري
جهڳڙي بابت ڇا خيال آيو؟

هي هٿن گهرجن، سس وڻونچر آهي. علام آهي - آهي قصي چيو آهي ته،
جيڪا شيءِ ٿئي ٿي، ان کي اٿس ئي ٿين گهرجي. نه ته ٻي صورت ۾ ڪجهه
ٿي نٿو سگهي.

منهجو ئي لکين ڪو ڊائلاگ ٻڌايو جيڪو اوهان کي پاڻ به
پسند هجي؟

پاڻ کي ته پاڻي! سڀ ڊائلاگ ئي وسري ويا آهن.
خوب ڪهڙا ڏندا آهيو؟ ڪسي ٿيل! جن مان ڪا به معنيٰ ناهي نڪرندي.
عورت عورتن مرد جي اڳيان سورج مڪيءَ جو گل هوندي آهي. مرد کي
ڪهڙو گل هجن گهرجي؟

مرد کي عورت جي اڳيان گوميءَ جو گل هجن گهرجي.
پروپچرو گومي به نه ٿي سگهيو گل ئي ٿي ويو.... منهجو مضام آهي
جيئن ٻئي نفل ٿي ويندي آهي.

ليڪڪ ۽ ليڪڪائڻ کي ڇا سارتر جي دوست ساڻس ڏي ٻو و نگر
زندگي گذاري ڇڏي؟ سره ڇوڏي آهي ڪو سچو پيار ڏئي. پوءِ اهو
دنيا جي ڪنهن به ڪنڊ ۾ وڃي رهي. شادي ڪرڻ سان ئي بس عالمي دهلي
رهاقت جي سهاري زندگي حوشي سان گذاري سگهجي ٿي.

جڏهن وارن ۾ ڇڏي لهندي ته زندگي ڪيئن گذاريندو؟
لهندي ڇا، لهي ٿي آهي. باقي جڏهن ڏسڻ ۽ ٻڌڻ ۾ ڇڏي لهندي ته،
ڪٿي سنڌو ۾ ڏهو ڏهو. (آهي ته پاڻ ۾ خودڪشيءَ جي همٿ ماضي پاڻي)
اڏي گڏي سوال ته سڀ حتم ٿي ويا آهن. هاڻي ڪهڙو سول پيچاڻ؟

ڪوبه نه

ڪوبه نه

ڪوبه نه!!

خير النساء جعفری

علی نواز قلی

مون کي 'سڏ' جي پهرين پرچي لاءِ پهچي مرضي ۽ تي ڪنهن اهم شخصيت کي 'شروبو وٺڻ لاءِ چيو ويو. منهنجي ذهن ۾ منهنجي پسند ڪيل ڪجهه ليکڪن جو نالو آيو. عبدالقادر جوڻيجو، ماهتاب محبوب، عني باد ۽ حيدر ساءِ حمري انهن چئن مانن تي سوچڻ لڳس ته حيرو سان ڳالهائڻ ممڪن ڪيئن ٿي سگهي ٿو يا نه؟ حاج لهرائڻ جي مرڻ کان پوءِ. حدهن عبد القادر جوڻيجي کي 'اديبون' لاءِ 'شروبو ورتو هو ته مون پڇيو هو ماس ٽڏي حيرو شروبو دوران ڪيئن ٽڳي؟" ته ٻئي هٿ ڪن جي پيرين ۾ وجهي چيو هئائين، "بااين جي جاءِ ٺاهي" سو مان به ڊڄندي ڊڄندي دل ٻڌي ويس ۽ منهنجي حاج لهرائڻ حيرو وٽ ويهي پئسن، تر ٽڪرن ۽ وقت جيڪي سوال مون کان سڃاڻيا سي پڇيائون.

خير لساء جعفري کي انهن ڪهاڻيڪارن ۾ ڳڻي سگهجي ٿو، جن پنهنجا سنڌي ادب ۾ پڙهندڙ پيدا ڪيا آهن. امر جليل، نسيم کرل، آغا سيم، مہتاب محبوب، عبدالقادر حوتيجو، علي بابا، علامہ سي مغل ۽ خير لساء جعفري ڪهاڻي کيتر ۾ اهڙا ليکڪ آهن جن پڙهندڙن جو پنهنجو مخصوص طبقو ٺاهي ورتو ۽ ان کان پوءِ موجود سنڌي ڪهاڻيڪارن مان هڙو ساو ڪوبه ٿو نڪري اچي جنهن پنهنجا مخصوص پڙهندڙ پيدا ڪيا هجن. "٦٦-٦٧-٦٨" "تحليق جو موت" ۽ "حويليءَ کان هاسٽر تائين" حير و جون صرف سنڌيءَ جون شاهڪار ڪهاڻيون آهن پر بين الاقوامي ليول تي پڻ سڀ ڪهاڻيءَ ڪهاڻيڪاره کي وڏي اهميت حاصل آهي.

مون حير و کان هيٺيون ڳالهيون پڇيون،

▲ ماڻهو لاءِ نڪت چو ۽ ڪڏهن ضروري ٿي پوندو آهي؟

جڏهن زندگي گذارڻ لاءِ صرف ساڄي ياکاڀي ڳوسي جي نشان Right, left, thumb impression کي اسان پنهنجي حق ۾ ڪمزور سمجهي. زندگيءَ سان جهيڙڻ يا ريزهه ۾ جڏهن صرف ڳوسي جو نشان ٿي ٿورو گهڻو حوصلو بخشي وڃي پوءِ اسان چو ۽ چڙهي ڳوسي سان باقي آڱريون جو زور لائي زندگي کي پوندو ڏين بدران پنهنجي پاڪر ۾ پري وٺي. جو قسم هٿ ۾ هڻڻ سان انسان ڪيترين ئي سبباني بلاتن کان بچيو رهي. قسم جي قوت جو اعتراف ماڻهون نه ڇا خدا به مرڻ ۾ قسم کڻي هڪيو آهي. جي هٿ فلر جو علم سياڻپ جي ڌرتيءَ تي صيب ڪوڙڻ به جاش اهي ته آسمان تي نقش هئي آسمان جون دريون کوليده آهن.

▲ ڪڏهن ٿين ۽ ٿيو جو اوهان پنهنجي منهن ويهي سوچيو هجي ته مون کي دٻي ماحول ۾ به اچڻ کپندو هو؟

▲ نه به نه- ادب کي ڪوبه محدود ماحول نه آهي. بلڪه ادب ته آسمان جي لامحدود وسعت جو سرچشمو آهي. مون کي جڏهن به ڀڄڻ چئجي مان چڱي پيئن جو احساس ٿيو تڏهن يقين ڪر ته ميهنجي اکين تان شين جي پري کان نظر اچڻ وارو چشمو ٺهي وڃي. مان صرف شين کي ويجهو ڏسڻ لاءِ چشمن پائيندي آهيان. حوشي اٿم دب ۾ اچڻ ڪري چشمه به وڌي وئي اٿم ۽ طوطي چشمه سجن کان بچي وئي آهيان

▲ ڪهڙو ڏيهي پرڏيهي ليکڪ. ليکڪا پسند اٿو؟

▲ ڪو وقت هو جڏهن نسيم ڪرل ۽ آغا سليم بيحد وڻندڙ هئا..... انهن جي تحرير ۾ اڄ به اها تارگي ۽ حوت آهي جا ڪلهه سندن لکڻ وقت اڳريون جي لکڻ ۾ هئي. نسيم مري ويو (شايد آغا به جيئرو هوندي ئي گذري ويو) پر هينئر به سنڌي ادب سندن ئي ڪشش تي قائم آهي. هاڻي هن وقت عبدالقادر جوڻيجو لکي ٿو ۽ خوب لکي ٿو، اهو شخص قبر مان به نڪندو رهندو. سندن قيمت به پٺيان ٿي ته ”ڏور يڪ“ سان ڪاري هوندي.

▲ مهان ليکڪ ڪو اوهان وٽ معيار؟

▲ جنهن جي صرف هڪ لفظ يا هڪ سٽ ڏيئي دل ۾ گهڙي وڃي.

▲ سنڌي عورت ادب جي جا خدمت ڪئي آهي ان مان اوهان ڪيتري قدر محسوس آهيو؟

▲ اڄ جي عورت پنهنجي گهر، وره ۽ ٻارن جي خدمت مان وڌيڪ ٿي ڪڏهن ٿي آهي جو ادب جي خدمت لاءِ وقت ڪڍي. اڄ جي عورت کي هن دنيا کي مهل ڏيڻ جون جوابداريون ڪڍي جي ميرڪاڻ ڪٿي ريشم ڳليءَ جي ڪهن ڪنهن ۾ گهر ڪريو ڇڏين..... فنيءَ جي لڳائيءَ کان وٺي فني پلينگ تائين جي رڪوالي عورت جي دمي، پوءِ ادب جي تحقيق لاءِ وقت ڪٿان ڇڏي. جو ڪجهه ٿورو هڪي گهڻون لکي رهيو آهي ان ۾ تحقيق گهٽ دستاويزيت گهڻي آهي... هروڀرو به جيڪڏهن هڪ ٽري ٽري ٿين ٿي؟ مان هڪا مياڻي سمائي قلم آزمائي ڪرڻ به چاهي ٿي ته مون ته ڏسو آهي ته اسان جي ئي ادبي نڌي مان انهن چوڪرين جي باره سائنس جي لبادي ۾ هڪڙو عاشق جو سولو پيدا ٿيو هوي، پوءِ چوڪري ويڃاري ٻڌائيندي خرمائيندي وڌندي انهن جي رومانسڪ هوس، خط، ۽ سڌيس جا سر سمجهائيندي..... جيڪي اسان پريور انهن چرچن کان چڙهيل سي وري چوبه ساريءَ ۾ چوٽ؟

▲ نئين تهه مان ڪهڙيون آمدون رکو ٿيون؟

▲ زندگيءَ جي هر معاملي ۾ Concentration

▲ جدت جا ته اسين سڀ ڦاٽل آهيون. پر حديديت تي اختلاف اٿئون، توهان کي پنهنجي داسي راءِ ان معنيٰ ڇا آهي؟

▲ جدت ۾ لدت آهي ڪڏهن ته حديديت ۾ شدت. جدت جيوت کي تاره ڏهر ڪري ٿي جڏهن ته حديديت زندگيءَ کي بي ڏهر ڪرون جو تارءُ حالانڪ ڏسو وڃي ته جديديت ڪنهن حد تائين هڪ ڪمزور ڪل آهي زندگيءَ سان نياءَ جي زندگيءَ ڪار انتهائي محروميت جو نتيجو 'خودڪشي' هي ۽ محروميت ڪن انتهائي ٻڃن جو طرزو جوڙي ...

▲ ذات ۽ سچ مان اتم ڪنهن کي ٿيون سمجهو؟

▲ ذات ۽ سچ! آهي ته ٻنهي جي قسمت ۾ ماڻهن جو ميوو. ٻنهي جي هٿن ۾ ڏيئي جي لاٽ واري وٽ فرق آهي اهو جو صرف هڪ (سچ) سوريءَ سراوار ٿين وقت اها سوتلي رس سوک ساهي ساهي ڳامي جيان ٻائي واويلا جي بحر ۾ گم ٿيو وڃي..... ٻيو (ذات) ساڳي رس ريشمي في جن ڪنهن بئائش ۾ افتاح جي رسم ڪندي ڪنهن جو ميوو. هيڏنهن واه واه هوڏانهن واويلا.

▲ ڏکڻ ٻنهن سک ممدق اوهان به پوڳيو هوندو. پوڳا کي ڪيئن، lee، ڪيو اٿو؟

▲ ٻڌو ته ڏکڻ ٻنهن سک اتم ٻه ڏنوت ڏکڻ ٻنهن ڏک ٿم جيڪڏهن ڏکڻ ٻنهن لفظ سک به آهي ته ڪجهه ان ريت جو هڪ ماڻهو زندگيءَ جا پڪا ڪجهه سال سخت عذاب ۾ پوڳيا. آخر پريشان ٿي هڪ عوميءَ کي هٿ ڏيکاريا ٿين جي "ايڇا منهنجي زندگيءَ ۾ ڪيترا ڏکڻ ڏيپس آهن؟" عوميءَ ورتيس، "سائين اوهان جي هٿ ۾ ايڇا صرف ٽي سال تحصيل جا آهن ان کان پوءِ... .." سچيءَ وچان ماڻهوءَ پڇيس "ها ها ان کان پوءِ... .." عوميءَ ورائيس "سائين ان کان پوءِ اوهان ٻن ڏکڻ جا سهه صدي ٿي ويندا... .." گویا سک محض انهن ڏکڻ جي عادي ٿين جو تار آهي... .. باقي مون پوڳا کي ڪيئن lee ڪيو آهي؟ جي جواب ۾ صرف ايترو چوڻ ڏنو ته ڪڏهن ڪڏهن سوچيندي آهيان ته منهنجا هي خوب پريشان، هي حيل پريشان 'خدا' مون سان 'خدا' صاف ڪيئن ڪندو؟

▲ پٽو کان پوءِ چاهي؟

▲ پرڻيءَ سان لاڳاپو ختم... .. سان ٻرن جي ٻولار ۾ پرواز، ڪشش

ثمر نتي پون ڪري ۽ ڌرتيءَ تي ڪري سگهجي ۽ آسمان ڏي ڌري سگهجي.
 ▲ ڇا تحقيق جو موٽ، ۶۶- ۶۷- ۶۸- ۶۹ حويليءَ کان هاسٽل تائين جي
 ليڪچر کان اسين ٻيچي سگهون ٿا ته ڪهائي ڪيتر ڪي چورو چسو ڪرڻ
 ۾ سدس ڪيترو هٿ آهي؟

▲ سڀ هو ڪجهه لکيم هو مون کي نڪتو هو..... شايد اهي ڪهائين
 مہاجري پيدا ٿيڻ کان گهڻي مہاجري حوالي سان مٿان ئي ڪي لکجي
 چڪيون هيون جو ڪجهه ۽ لکي سگهيس اهو شايد لکڻ ئي نه ٿي
 چاهين..... شايد واقعي آءٌ ڪهائي ڪيتر ڪي مجرم آهيان پر ڇو مجرم ٿي
 سڙا مون کي حاميوسيءَ جي صورت ۾ slow poison جيئن مٿي رهي آهي.....

خير النساء جعفري

انٽرويو وٽندڙ:

عبدالقادر جوڻيجو، ڪرم الاهي چنه

محترم خير النساء جعفري سٺو يونيورسٽي جي شعبه نفسيات ۾ اسٽڊ پروفيسر
هي ناروهندستان جي ادبي دؤر ۾ ٿي واپس آئي آهي. ميد ۾ جلد ٿي ٿي جي هندي
ادب جي رفتار جو تذڪرو به موضوع هٿان هٿ رسائي لاءِ غايت ٿيڻدو. هي ٽرويو
عبدالقادر جوڻيجو ورتو ۽ ڪرم الاهي چنه سندن مدد ڪئي. سڀ بهي حائوريا
هيون. (اڏارو)

ڊگهو ڀلو اهو جيڪو ڏاڍي ڏان هر ڀي، گهوڙو ڀلو اهو جيڪو من ۾ منو
هلي، منهنو ڀلو اهو جنهن جي زبان، جنهن جي ڳالهه ۾ چش ۽ سچ هجي،
خير النساء جعفري جي نڪت ۾ ڀيرو ته چش، ڀيرو ته سچ آهي جو دل
چوندي آهي ته سندن ڪهاڻين جو ڪتاب پاڪستان سائير ۾ ڇپيل هجي ۽

اهو ڪوٽ جي ڪسي ۾ کڻي هلجي ۽ جتي پور تڃي اتي ويهي پڙهجي.
سڌس ڳالهين ۾ ايترو چش ۽ سچ آهي، جو دل چوندي آهي ته سڌس
سامهون ويهي چاڙيءَ تي هٿ ڏيئي رڳو ويٺو ٻڌجي.

سڀ ماڻهو چوڻ تان ته سچ ڪوڙو هوندو آهي، ان ڪري ڳڙڪڻ ڏکيو
ٿيندو آهي، پر حيروءَ جو سچ لوڻاليو ۽ پُر پُر هوندو آهي ان ڪري
ڳڙڪڻ ته چتو ٻريٽ ڦٽجڻ جو انديشو هوندو آهي.

’ديون‘ ورڻ چيو ته خير النساءِ جعفري کان ايترو پيو وٺي ڏي، اندر الله
کان گهري هڪڙي اک ’اديون‘ وارن به اکيون ڏيئي ڇڏيون ۽ سڌا وڌا، اهم،
غير اهم سوان ڪئي، مٿو ڪنهدو پهنس خيرالنساء وٽ، مٿو ن ڪري
ڪنهدو ويس جو پڪ هيم ته سول ڀلا هن، جواب ڀلا هوند، رنگ پاڻ ۾
مٿج ڪري ڪوٺ سگهندا.

ڪرم الاهي ڇڏ ڳڏ هو، ان کي چيم ته تون دعائون پڙهج، آئون سوال
ڪندس، پورا احمد فوتو ڪڍندو، سو پير فقير ياد ڪندا خيرالنساء وٽ
پهتاسين، پر خيرؤ خود وڏو پير فقير آهي، ان ڪري پيا وسري ويا، پڙ تي
رڳو آهي خيرالنساء جعفري، سو هن ايترو پيو ۾ حيروئي حيرو آهي، اسين نه
آهيون تنهن ڪري سانڪي ڳنڀ ۾ به آهي ته چڱو آهي، (عبداللہ جوڻيجہ) هاڻي
سوال جواب شروع ٿا ٿين.

س: ٺڪندي چو آهين؟

ج: ڪڏهن به جڪ محسوس ڪيا ٿم (پاڻ تي يا ٻين تي) تڏهن قلم
ڪوڙي حيان ڪاعد تي وهائيندي آهيان. ڪاعد جي پٺ تي ڪوڙن جا
نشان مهجي اديت پسنديءَ جي انتها آهن.

(صيف دور ۾ ڏهن ايترو پيو - ڪڏهن ڦاسيون ڦٽڪا عام هئا.)

س: ڪڏهن به لڪندي آهين، ته چو به لڪندي آهين؟

ج: لکن جو ڳو گهڻو مواد ته سوچڻ ۾ ويڃايو ڇڏان. فلم جهيڙن ته سوچ
جا سڀا ڪونه سجهنم. البت هلدڙ بس ۾ سوچيان، پاڻ روم ۾
سوچيان، بسر تي سوچيان. پر اهڙين جاين تي لکن جي سخت

ممانعت آهي..... حالانڪ هان اسان کي لکڻ جي پوري آزادي ڏني وئي آهي پر جنهن حشر دائري ۾ ويهي لکڻ گهرجي، اهي دائر مون کي، مسيحي موڪر باعث هڪدم تنگ لڳا آهن. ٿورو به هٿ هٿ گسڪڻ سان دائرا ڇڄيو پون. ڇنڊ دائرن ۾ ويهي ڪوئي لکي ته هڪئين لکي... ..

س: جي به لکين ها ته ڇا ڪرين ها؟

ج: ڏڌو لوڙيان ها!

ڏڌو ته هڻ به ٿي ولوڙيان. مون ان ڏڌو ولوڙن وري رسيءَ سان، رت پهچي قلم کي ڦاهي چاڙهي ڇڏڻ حوالو ڏيڻو ڪري ڇڏيو آهي.

س: ڇا ڇا پڙهندي آهين؟ ڇو پڙهندي آهين؟

ج: هڪ ڪجهه رڳو آيت اڪرسني ٿي پڙهندي آهيان... ..

س: لکڻ پڙهڻ جي باوجود ڪهڙي ڪوٽ محسوس ڪئي آهي؟

ج: خود پنهنجي ڪوٽ! زندگيءَ کي جڏهن به روان دوار ڳيان هڻندي ڏٺو ته ان ۾ هميشه مون کي هڪ ڪمي محسوس ٿي آهي..... اه ٿورن آهيان.

س: تنهنجي Inspiration جا ذريعو؟

ج: perspiration پگهر! ها جڏهن پگهر ڇٽا آهن، تڏهن ئي هڪجهه لکيو اٿم.

س: جيئن ڳالهائڻ ۾ حقيقت کي همتن سان جهندي آهين، تيئن هڪڙهن عملي دنيا کي همت سان جهي سگهندي آهين؟

ج: تنهنجو سوال بيحد وڻندو. البته جواب ڏيڻ شروع ٿيڻ ۾ ٻيجهڻ ته هميشه رڳو في سيل الله پاڻ وٽ رکندي آهيان. (شايد ڪنهن ڪمزوريءَ کي ختم ڪرڻ لاءِ) شايد دهلي مري لاءِ يا محسن دوست جي دوست کي دوست مڃڻ لاءِ دوست جي دشمن کي دشمن مڃڻ لاءِ.

باقي عملي دنيا کي هٿن سان جهي سگهون... .. (سچ ته مسيحي ڪمزوريءَ کي جهليو ٿئي) آهي هميشه! هن سان هٿ وڌائي اڳيان ڪو

مضبوط ڪئي وسجي..... جو سان مرصيه مطابق ڪا جوڀ ڪري سگهجي. ن معاملي ۾ ائون ڪيتري Looser آهن، مان نٿي ٻڌايان... .. ٻيو ن ٺهيو، پر بار بار ۾ منهنجي مرصيه هوندي به دوڪاندار جي مرصيه جي shopping ڪندي آهيان، هو جي باقي رهيل پيسا مون تي ڏئي ته ڪڏهن به ن جي سامهون ڳني مان پيسا پرس ۾ ناهن وڌ

سڄي سٺي جي ڏاڪٽر هئي ته چڱو پر اخلاقاً (يا بي همٿن) هٿ ٽيندي سامهون پيسا ڪمپائونڊر کان آهيان، ڪڏهن ڪڏهن ائين ٿيندو آهي، جو پرس ۾ صرف هڪ روپيو هوندو آهي. سو سٽاپ ٿي پسي هوندي آهيان، سامهون سياحتل فير کي ايندو ڏسي، هيڏانهن هوڏانهن بهارن شروع ڪندي آهيان (دراصل فقير ناهين منهنجي فقيريءَ کي يادن سڃاڻي به سگهيو آهي، بهر حال ائون کيس پاڻ کان وڏو ماهر سمجهي ڇڪي آهيان) فقير جيئن سامهون اچي ئي اچي (هن جي Demand ريني کان گهٽ به هوندي آهي) تيسين آءٌ و حد روپيو پرس مان ڪڍي، مٿ ۾ ڇهه هيڏ بهن هوڏانهن ڪڪڙن جي ڪوشن ڪندي آهيان فقير جي همٿن جي ڳالهه خيرو جي سامهون جي ڳالهه

همٿون ناهمٿن تي بهر حال سوپ پائينديون آهن، منهنجي هٿ وارو روپيو، فقير جي هٿ ۾ Shift ٿي ويندو آهي، پر ان هڪ رهڻي سان گڏ ٻوٽ جو پو به لهي ويندو آهي هو ته ان پي ۾ روپيو ويڙهي هيو ويندو آهي. (منهنجي ٻوٽ تي بهارن بنا)

دراصل همٿن سان، پٺي جي ٻوٽ جا پا ويڙها ڏسي مون کي همٿون ڪڏهن ڪڏهن هڪو به وڌنديون آهن.

ڇوڙ ۾ ڇوڙيءَ جي هن دؤر ۾، جتي هر ڪو همٿن سان اڳيان هلي رهيو آهي آءٌ هڪ قدم اڳيان ڪندي آهيان به قدم پيا پوندي آهيان.

س: گهٽ پيسا هٿ چي ويجهڻ ته ڪر ڇا ڪريو؟

ج: هينئر ٿورڙ پيسا آهن ان ڪري صرف صائم (منهنجي ڌيءَ) کي اڳو

ٽسڪريم وسي ڪرائيندي هان. جواباً بيمار ٿئي ته ٻئي ٿوب
۽ پريان.

گهڻا پيسا سمر ته تنهنجي ڌيءَ کي به اُگلو ڪاريان.
س: پنهنجي گهر جي اڱڻ ۽ Arts Faculty جي ڪاريدار ۾ توکي ڪهڙو
فرق نظر آيو آهي؟

ج: گهر جي اڱڻ کي ڏوٺي ڏوٺي پنهنجي هٿن جا ليڪا به ڏوٺي ڇڏي ٿم.
ايت Arts faculty جي ڪاريدار جي پٽيءَ تي لکيل ٿي سمر ۽ ٻيا به
مٿي سگهي هان جيڪي لڪڙڙ جي ڏهر ٿا ڪڍهڪو مسجي به
وي هوند

س: ارشاد جي باري ۾ اڳ ڇا سوچيو هئي ۽ هان ڇا ٿي موچي؟ پيدڙ وقت
۾ ڇا سوچيندين؟

ج: ارشاد هڪي به نوس به آهر ٿر پيدڙ حادثن سان گڏ، وقت ٿهر رشتا به چڪر
ڪڍيند، ڇڪو ڏيئي ويندا آهن. ايت گر ڪهر رشتا در جي ڳالهه
ٻچي ته موڪي ج اهور ڪش واري وڏو مانت محسوس ٿيو جنهن صبح
هندڙ رڪش وچ ۾ بيهاري پنهنجي لاءِ هڪ ٻار ورتو. ۽ موٽندي مون
سان گڏ ويل منهنجي نيدرئي مائند لاءِ هڪ ڪمرو به ونيو آيو. ٿيبي
موج هڪر منهنجي به تو جيئري ڌيءَ آهي.

باقي ”رت حادث“ ۽ رت ڊنگيءَ تي به وري وريون چوڻيون پسائين
ڪئي آهن. ان ۾ نڪ رت جي حوسي آهي ۽ مڪوئي ڊنگيءَ جي رت کي
ٿورو ڇر لڳي ناهي ۽ رت ڪارو ٿيو ناهي.

ها! باقي ڊنگيءَ کي گر شرامت جي صون تي استعمال ڪجي ته ن
حو ڪم ماسي پچائن آهي. وره ڊنگي گهڻو هڪري من لاءِ ٿي ستمار
ڪبي آهي اچڪهه جيئن ته ’پڪي پڪائي‘ جو رواج آهي. ان هڪري
ڊنگيءَ جو استعمال اهو پويون وحي رهيو آهي.

باقي حدبتي وابسگيون، محبتون، مروتون، بيدار ۽ يوماريون سڀ ڊ تي
حشدار ٿي آهن. هن کان حد ڇڏائڻ چاهي آهي، پر ڇڏائي نه سگهي

آهي! ڪٿي ڪٿي 'سار' لائي ڪهڙي ڳالهه ڪن مار ڪاڻي ويسو آهي.
س. انگريزي ڪتابت جيڪا تون پڙهائيندي آهين، اها تون ڪاڻ ڪيترو
پري آهي ڪيترو ويجهي آهي؟

ج. دوري ۽ ويجهڙاڻپ وارا Dimensions محض پڙهڻ ۾ پائي آهن. نفسيات
پڙهائيندي پڙهائيندي ۽ پاڻ کي ان تي پروڙيندي ڪڏهن اهڙو گهر ٿي
ويسدي آهين، جو ٻاهر نڪرڻ لاءِ ڪورسٽو ڪو به مجهديو اٿم.....
ٻاڳر حاسي وارا چريا عقل وارا لڳندا اٿم. گهٽ ۾ گهٽ هو هڪ
چوڏيو ري ۾ محفوظ ته ويا آهن. ۽ اسان پراڻا اڌ چريا! ڪڏهن ڪڏهن
ويچاريندي آهيان ته ڪيڏانهن وڃن.

س. پهچي ڪهائين کي ڇا سمجهندي آهين؟

ج. جيڪو پاڻ کي سمجهندي آهيان،

س. پهچو پاڻ کي ڇا سمجهندي آهين؟

ج. جيڪو ٻيا مون کي نه سمجهندا آهن.

س. تو غير رو ڀتي ٿي ڇا پتو آهي. ڇا وڃايو آهي.....؟

ج. جنهن کي تون غير رو ڀتي هجن ٿو سمجهين، اها مهجتي روايت آهي، اها ئي
مريض ٿم، اها ئي مهجتي چونڊ آهي. باقي پائڻ ۽ ويڃائڻ.....؟ ته
جڏهن به ساڻ ڪنهن پڻ جهڙي غير روايتي ماڻهو سان ٿيو ته گهڻو
ڪجهه پتو ٿم، گهڻي محنت ۽ گهڻو آتساهه، گهڻو ويساهه. پر دنيا جيتوڻ
نه ڪجهه روايتي ئي آهي، ان ڪري موت ۾ ڪوب ئي ملي آهي، جنهن
جو ڏک صرف اڪيلاين ۾ ئي ڪندي آهيان. باقي هڪ ڳالهه ٻڌايان، ته
ڪوئي دنيا جا پاڻ ڏي اڇلايل پٿر مون ڪڏهن به سڀني هڪو رکي
آهن. تعبير وڃي قصو آئون پاڻ ئي حلال ڪري ڇڏيندي آهيان، پر
ڪڏهن ڪنهن جو قرض اگر رهجي وڃي ته وڃه وڃي سندن 'امانت'
سير جي سو سير ڪري کيس موٽائي پوڻ تي ڦهڪائيندي آهين.

س. پراڻي نڪتين ۾ ڇا ڇا وڻيو اٿئي، ڇا ڇا نه وڻيو ٿئي؟

ج. جيڪي نڪتيون ڪلهه وڻيون هيون، اهي اڄ به وڻن ٿيون، تن کي پراڻو به

ٿي سمجهان، ٻي لکني ۾ جيڪي ماڻهو وٽندا آهن، ٻين جون تحريريون به وٺنديون آهن، (اها منهنجي پٺي سيڙهي بي 'صافي پٺيءَ')

س: دٻ شاعريءَ کي چئدي، مون لفظ ۾ ڇا ڇا وٺندو ٿئي؟
ج: مون لطيف جي مور ۾ نسبت ڪونهي. لطيفي جي تيسر لطيف ماڻهن ۾ ٿيندي آهي. انون نمونو ماڻهو آهن. ايت رڳو ۽ سوندا آهن. سوءِ دهر تي ڪڍڻ جي رڳو جي چڙهيندي آهن، ڪڏهن ڪيس ٿا ڏي سڙي؟
جي موقفي تي دهل کڻي آئي موسم رنگيني سڀني ڳڻيند آهن، وڃ ۾ عادت مضيق ٿا آهن "شابي" ڪندا آهن. اعتراض به اردور ڳوٺ تي آهن ۽ ٺي سڙي لفظ سڀني تي آهي. انهن بهي جي سگهه تي، پر ويچار مڙهيءَ جا ماڻهو، مٿن ڪهڙي به.

س: تو ڏيڍل ڏهن سالن ۾ ڪهڙي ارتقا ڪئي؟ بهنجو پٺ ۾ ڇا ڇا تبديل ٿيو محسوس ڪيو ٿئي؟

ج: تبديليون سال به سال ڪونه ساعتون ٿينديون آهن ڪو هڪ لمحو، هڪ هڪ ساعت! باقي سالن جي ارتقا، يا صدين جي ارتقا، ٻين مڙي ٺاهين ٿي ته موڪلي هڪو پوٽو مصر به ٿو اچي، جنهن تي غبار ڪري، هڪ هنڌ آئون چئي سگهان ته حيرالدين حميري جو مصر سر ڪيو آهي.

ها ڏهن سالن واري پاسي سڀني هٿين ٿئي، ڏهن سالن جي گهٽ ڏهن لفظن ۾ ٺي سمجهه زور ٿو ورتا جو سڀ هڪ حور ۾ ها حيرڙ ڏسدي آهي، ها اڄ ڪن ڏهن ورهيه پيرين هنڌ صبح حور ٿا جي ۽ خوب ڪن ها حيرو ڪنن چاهيندي آهي. پر!!

س: صرف ٽن ستن ۾ بهنجي سوانح پڌراءِ.
ج: صرف اڳوڻو ڏيکاري ماڻهو بهنجو سحو عجرو ته هڪڙي سگهي ٿو ٻاهي سن سن ۾ ساه جا سمورا رشتا پوري سج سان بدائين .. مون لاءِ ڏک هو، سو وڌيڪ موڪلي ارماش ۾ به ٿو ..

سڀا د تي طرح ڪهڙين شين کان الرجڪ آهي. ڪهڙيون شيون
وڌنديون ٿئي؟

ج: چاڊيءَ جو رويو! جيڪڏهن سهجي هٿ ۾ آهي ته وڌيم ٿو. جيڪڏهن
تنهجي هٿ تي آهي ته الرجڪ آهيان.

سو، تون پڻ کان ڪهڙا سوال پڇين اڳر پنهنجو پاڻ کان اڻسرويو وس؟
ج: سڄي زندگي پاڻ کان سوال ڪندي ۽ اڻسرويو وسدي گذاري ٿو. فلاڻي
پڻ ڪنهن کي ڏسو. فلاڻو هڪتاب هڪ رڪيم. فلاڻي هيءَ ڳڻپ ڪيئن
ڪئي. چوڻيو ڪيئن ٿيو. چاڻيو وغيره وغيره.

بامي اڻسرويو ٿي ته ويان جيئن تو ورتو تو همت ڪري. ڪي هجت
ساري هي سوال پڇيا. مونکي پهتو پاڻ تي ايڏي هجت ڪانهي.
بهرادر مون ۾ آهي. مان تنهنجو ئي توکي ٺڳي.

هیل نہ ڪو سنگ ڪاڌم.....

نذیر ناز

(نئين ٽهپيءَ جي سڃاڻ ڪهاڻيڪار
خيرالنساء جعفريءَ سان ڳالهه ٻولهي)

سهڻو پٽرويوءَ تي سرار ۽ سهڻو دماغ دٻالت. ڪو وقت هو ڪڏهن
دماغ تير دھرا جيئن تير دھرا ٿي ويندو هو، هلڪو سلڪو هڙو هڙو ڪو
پارءِ ته پوءِ پھن ٿي لڙهي ويندو هو ۽ هاڻ حالت اها آهي جو بيشمار
احساس دھن ۾ هٿ هٿ وڪريا پيا آهن. جيڪڏهن ڪنهن احساس کي ٿي
سمن جي سامهون آڻيان ته نقص ڪن ٿا پيس. هر خط هن تي احساس
تسليح جي چنگر ڏنن ۽ ڇاڙ هٿ وڪريو وڃن. ڇا اڳوڻن احساس
جي دٻاءُ ۾ هميت ٿي ڪيڙي مڃي حالت هن وقت ائين ٿي ڪو

تنهنجي عقيده مند سڄي عمر الله جي عبادت ۾ گذري ۽ سڪرات وٺي
رندگي جي تحري سمي خدا حوال ۾ چئس: 'سهجي عادت جاني وٺي'.

مون ۽ ادب کي عادت جي حدن نائين پوڄيو هو. جيڪي ڪهاڻيون
لکيون هئم، سي ڪنهن پر ڪوڙيون نه هيون سچن موتين جيان سمورو ئي
سچ لفظ لفظ سبب سبب تي رهڻ پيسو هوم سقراط سچ جي سوا تي
هڪ دم وڃي وسو پي تاريخ ۾ جاءِ وٺاري ويو- پر آئون جيئن ته سڀ عام
۽ رو جي ماڻهو آهيان. ان ڪري پڪ ٿي ته، ساهي قبر تي ڪو ڪتبو
هڪو هوندو، شايد ان ڪري به جو آئون علمي موت مون جي ڦٽل ۽
آهيان. ساهي ٽو جسم ۽ روح ۾ فرق نه آهي، تين موت وحيات ۾ به فرق
نه آهي. forms هڪ ئي continuum پاء ڪا اڪر پوري جي راند.....
هڪ forms 'فتح' جو اعلان آهي. ٻي شڪست جو اعتراف.

مون کي عترف آهي، اعتراف آهي، عترف آهي. ساهي شڪست جو
موت جي مرحلن مان 'وجوديت' جي لٽ ماري جي صورت ۾ ملي ٿي.
پاڻ کي سرچش لاءِ ساهي ۾ جي مٿي تي ايڪ ڪتاب ڪا ڪيا اٿم،
ڪنهن گريڊ سان (جو هڪ بگڙ توڙي لکيو هو، ادي هيروءَ جون آڱريون
هڪي چٽي جي حدن ۾ هون ٿي) ڪنهن تي ڪجهه ڪنهن تي ڪجهه ڪيو
اٿم، بقول ڪنهن جي منهن جون آڱريون آهن ائين هو مٿي آهي، جتي هر
روز هن 'رادي' ۽ لٽ کي غصا ۾ سان ڏهايو ويندو آهي.

انهن سڀني سوچن کي سيري سريڪو ڪري، جي هڪو جسم پار پاس
ته ڪو روڳاڻو ڳچي ۽ پر پٺي (سرڪ ساهي سڀا) چٽي ڪري پاء رکاس
هيرواساءِ جهڙي ساهي ڪو پيو پاء ٿي ۽ ٿومگهي، ساهي پاء
هيرواساءِ جهڙي ٿي آهي. عام ماڻهو نالي پويان سچا ويدا آهن، پر
جيئن ته آئون به عام ماڻهن جيان ڪجهه 'عام' جهڙي ڪجهه انهن کان
'مختلف' ۽ ڪجهه انهن کان سڀ مختلف آهن، تنهنڪري ساهي دت
ساهي نالي اڳس. جيئن 'سرويو ڏين' جو ڏاڙ نه اٿم، تنهن رندگي گذارڻ
جو به ڏڻ ڪو نه اٿم، جي اسٽاف بس ۾ ڪريل ڪي ان جا ڏيرا لپن-
ڪم ٿڪس Late Date سان ڏنل هجي ڪنهن خاموش محسن ۾ ڪو ڪم
جو ڪو ڪريو مڃي- يا نالي سان هر وقت فلسفياءِ ويڙه وڙهندو رهي

پري شاديءَ ۾ ڪڏيءَ جو وڳو پهريل هجي. سڃاڻڻ وارا سمجهي ويندا، هوندي نه هوندي پڪ اها حيرالساءَ جعفري هوندي.

اهڙي Roughness تي منهنجو شاختي ڪردار هي، تڏهن ته هڪ لڳل هڪ محترم فيشن واري سينر هڪليڪ کي چيو هوم جنهن چيگم چپڙهڻي منهنجي ڪپڙن ڳنڍهه کي نظر انداز ڪيو هو. 'پر آيا ڀل' - توهين پهرين ميب چپڙي وسو.

پنهجي ۾ رجحان ڪري ٿي 'عام' ماڻهن کان 'تحتو' ميو اٿم، جو تحت نه هئو هن وٽ آهي نه ٿي اٿون سڀاڻي، ان تحت نه تحت وري صور ڪري پڻ ۾ هميشه ٿي پوڻ جو احساس رهيو اٿم - شايد جڏهن کي جڏهن ڏين لاءِ ڪجهه ٺيڪ ضروري آهي، پر جيڪا ته عقل وارا آهن، مون هميشه دٻي کي سوچيو دل سان آه محسوس دماغ - نه ڪيو، تون ٿي پڇي ته من بهترين ڪهاڻيڪار آهين پوءِ مون سڪن چو ڇڏيو؟

'بهترين' مان نه سڪه تهجي يا هر ٿي سوچ آهي جنهن موڪلي بهترين پايو، موڪلي منهنجي دوست مرحمت جو ٿو چوڻ ياد آهي، جڏهن لکڻ واريءَ پڙهڻ وري جا ڏکڻ مشرڪ هجن، تڏهن ڪهاڻيون ٻاري کڻي ويسديون آهن، خاموشي؟ شايد ان ڪري جو مون کان منهنجو ٿوڻ رسي ويو هو، . پاڻ ته پاڻ کي منهنجي 'هجن' ۾ ڪو پوءِ نظر آيو، جو هن اوچتو ٿي وڃڻو حيرالساءَ جعفري طور جسم ڇڏي ان مان ڪپو ڪسي ورتو، چائينس جي چوڏيواري طور 'شيءَ' ڇڏي ان مان 'شڪستي' کڻي ورتي، منهنجي پين پلا چائينس تي به ڪڏهن ڪپڙن دٻي سجده ڪي سڃاڻيا آهن جو ٿوڻ حيويت جي سلسلي ۾ 'حبر' Determination جي ڦاٽل آهي ان جي ڦاٽل گذرتو آهي انهن ٿي گذري ٿو، سڀ ته مقدر جي هٿن مار ڪاٺي ڏاهپ جي ٻانهن تي منهن رکي سگهجي سمجهي رهند آهيون. Free will آسان ڏاهپ ٻارڻ لاءِ هٿ مار ڪرڻي ويل هڪ ڪينهنون ٿي ته آهي.

هيءَ ڏس منهنجي هٿ تي، در دماغ حياتي ۽ قسمت جي لائين، هر لائين ڪيڏي سڀي Develop ٿيل آهي، پر ڪاٺيءَ جي صرف هن هڪ نشان

ميهجو ميهرو پيچي چڏيو آهي. لائي چو اسان جو پڳ ڏي نهي ڏنا پر محسوس ٿيو ته ان کي حراب ڪرڻ وارو شخص سامهون نظر پيو
 ماڻهن جو خيال هو مون لکڻ چاهيو پر مون کي لکڻ نه ڏنو ويو، پر پين، ڪلا کي به هڪڙي ڪو ڪلاڪار کان چئي سگهيو آهي، اڙي- فن ته ماءُ جي رهڻ مان پرندڙ ٿيڻ ٺهرايو آهي. جا ناسترا پائيندڙ ٻار کي ريج ۽ تيج بحسي ٿي. ڪلا جي روڪ سيني جو ڪيسر آهي. انهن ٻن کي ڪيسر جي جوشي ڪرڻ ڪو نه ٿيندس، ميهجو اهڙن جابرو حراڻيس سان جهيڙو آهي.

هه موجوده سنڌي ادب جي رفتار کان من مطمئن نه آهيان. رفتار جي هڪ ته ماحول جي مناسبت سان ڪبي آهي..... اسان وٽ سنڌي ادب جو سمر هڪ ديب جي ڪن ڪن سروي ٿي بني 'ديب' جي پهرين ٿاڻين ختم ٿيو ويو. مون کي مر حليل جو هڪ خيال ٿو ياد چي جنهن چيو هو، 'ج' سان وٽ مديون جو ڪم سٺو پر اڳ وڃي رهيو آهي. جنهن تي ڪنهن لکيو هو هو ڪم. هو پنهنجي اوگهڙ ڍڪڻ لاءِ ڪري رهيا آهن.

ميهجي خيال ۾ پنهنجي سٽن سان پنهنجي وگهڙ ڍڪڻ چڱي ڳالهه آهي. پر ٿي گهڻي چڱي پنهنجي گوڏ ڪرڻ البت ميهجي نظر مان ڏيڻ ۾ به ڪي قسم لنگهيا آهن. هڪ آهي جي پنهنجي نظرين سان سچا آهن. جنهن ڪري پوري ۾ پوري آهن. اندر پورو رهي ڪي پوري رهي آهن..... پر سياست جي سڀ- تب سبب هڪ ڪم وٺيو پيا آهن..... ٻيا آهن- جيڪي دٻ جو پاسپورٽ هٿ ڪري قيد جو ويڙو وٺي، ٻين جو معنيٰ سرماني جي سمجھڻ ۾ منمول آهن. پرايون شيون پنهنجي مالي ڪٽن جديون سجديون وٺڻ ڪڍڻ- ذاتي مياڻ اڀاءُ جي ڀر تي تمام ڏين ۽ ڦرڻ.
 - پلا رجعت پيدا ڇو؟

▲ اهو جو ادب جي لندي بازار مان پراڻا خيال کڻي پنهنجو به صرف پيوهن ڪري، پر عامه کي به ان ۾ آڻڻ جي ڪوشش ڪري.

- ادب براءِ زندگي آهي يا زندگي براءِ ادب؟

▲ ادب زندگي آهي- چو ڇو ان ۾ ئي زندگي آهي.

- ڇا موجوده ڪهاڻيون سنڌي تهذيب جي ترجماني ڪري رهيون آهن؟

- ▲ سٽ سپيٽا کي صحيحو بنائي في الحال ٿاڪن تي رکي ڇڏيو اٿئون. اڄ
 حي ديت کي survival for the fittest جان حاڪوڙ ڪرڻي ...
 - پلاسٽي ڪتابن جي مقابلي ۾ اردو ڊائجسٽ گهڻو چوڻ هس؟
 ▲ شايد ان ڪري جواهي 'پيٽ' لاءِ روڊ همراھ.
 - سنڌي ڪتابن جي وڪري لاءِ ڇا ڪريون...؟
 ▲ ممت ۾ ڏيون. هاڻ ته پئي هر ڪتاب تي 'هڏيو' رکي هلائي سگهجي ٿو.
 - تقريبي ادب؟
 ▲ جيڪو ريسوي اسٽيشن، ويٽنگ روم يا ڊرائنگ ۾ پڙهيو وڃي.
 - هڪ مبلغ ۽ ڪهاڻيڪار ۾ فرق؟
 ▲ جيڪو رنگين ۽ بلٽڪ انڊ وائٽ ٿي ويءَ ۾ ڪهاڻيڪار زندگي
 کي جهن رنگ ۾ ڏسي ٿو ان ئي رنگ ۾ لکي ٿو. جڏهن ته مبلغ هر ڳالهه
 White & Black يا بوري ۽ پلي ۾.
 - اوهان جي نظر ۾ عظيم ادب؟
 ▲ جيڪو پڙهي محسوس ٿئي 'هيئن مون چو نه لکيو'
 - شاعريءَ جي باري ۾ اوهان جو خيال؟
 ▲ شاعر ته پيمبر ٿيندا آهن. پر هاڻ شايد پيمبر پر ٿا ٿي ويا آهن لطيف
 سائين پي حورن مٿي وري اچي ڪو وسڪارو ڪري....
 - سنڌ ۾ عورت جي مسئلي کي حل ڪرڻ لاءِ.....؟
 ▲ عورت ۾ اهو عزم جاڳائڻ ته عورت بهرحال عورت سون جي
 سڪي جين هنجي Value ديا جي هر خطي ۾ valid. ان جي
 برعڪس مرد يا ته مرد آهي يا نامرد!
 - ادب ۾ جنس ڪيتري قدر ماسٽر آ؟
 ▲ 'حسن مرءُ حسن' پيشڪ يهودگي آ..... حيش رستي کي بستر بڻائڻ-
 باقي ادب جيڪڏهن عام حيات کي قلم سان کڻي ڪاڳر تي ڪيرائڻ
 جو نالو آهي. جنس به ته جيون جوئي حصو ادب ۾ ان کان
 چرھڪڻ ۽ لوائڻ محض جسي بيماري.
 بقول ڪنهن جي، اگر حسن محشر آهي ته سن سڀ محشر آهيون، جو
 سن بهي ٿي عمر جي پيداوار آهيون. جن کي فحاشي نظر آئي آهي

شايد پيدا ٿي ته ٿيا هوندا. باقي ڪنهن ادبي تحليل کي محض جس جي ڪري فحش قرار ڏين. ادبي نامردي آهي.
- دنيا اوهان آڏو؟

▲ ڪوڙ ۽ سچ جو سڃوڳو؟ پاس مان آس جو آسرن..... آس ۾ پاس جو نرسن....

- سڀ کان سچو رشتو؟

▲ ماءُ ۽ اولاد جو.

- سڀ کان ڪوڙو رشتو؟

▲ زال ۽ مڙس جو.

حداڪي هن دنيا کي جڳن کان جاري رکڻ جو به فقط شايد اهو هڪ ئي جو ر آهي. (ڪوڙن رشتن مان سچ رشتا سونهن....) واقعي هر ٻار جي پيدائش تي الله ان ڏي اميد جي اک سان نهاري ٿو هوندو. هيٺ مون کي لنگور جا ڪجهه اکر ٿا الجهن ذهن ۾، جنهن چيو هو سانجهي وين لهندڙ سچ ڌرتيءَ تي سمي نهاري ڏي چيو، ڪير آ جو مون کان پوءِ هن ڌرتيءَ تي سوجهي ٿي؟ مان واسو ڪندو؟ پريان هڪ نمڪندڙ ڏيئي چيو، مان- مان هنکي پهچي نيري جوت سان جياريدس..... (مون کي نه هونگرين ڏهندڙ سڌڙا پر ماءُ جي هجن پر وٺندا آهن. پر اهي ئي پر حذن هسپتال ۾ لهندا ۽ يتيم هجن پر رهندا آهن- تڏهن.....)
- شادي؟

▲ پيرن هٿن جي پٽيلن جي آروغ ۾ 'دوزخ' مٿي تي ماڻن....

- پهچون ڪهائون پڙهي؟

▲ پاڻ تي پتڪڙو سو پيار..... ۽ دل ۾ ان لکي خواهش ته ايتو پتڪڙو پير هڪوئي ٻيو به مون سان هڪري.

- پلاسجي ڪهائي هڪ ئي سٽنگ ۾ لکيو پ.....؟

▲ نه هڪ سٽنگ ۾ نه سچ پچ جي ديب دهاڻ نه ان ڪري آري تي ويهي هڪ سٽ ۾ سڀ ڪجهه لکي ڪو نه لکهن. slow poison سمان هوريان هوريان- آهستي آهستي جي اترن ۾ اٽڪيل آهن منهنجي سڀ ڪهائين. قهر گاهن ۾ گهڙي هٿ نرم هجي ۽ چري تير جو ثوب مون ڪڏهن ڪوبه ڪمايو، اٿون قطري قطري قسطن قسطن ۾ قتل ٿيڻ.

جي گهگار آهين (مون آڏو ڦاٽل ۽ مقتول بڻي گاهگار آهي ۽ هڪ قتل
ڪري ٿو ٻيو قتل سهي ٿو)
- ليني لنڊن ويل - ان جي جدائي؟

▲ هيڪلائپ جي شديد احساس ۾، هو اظهار جي دسترس کان ٽوڙ
کيس ڏڌري ۽ مڪي ۽ ها سگ ڏاڍا وڻندا هئا... رستي تي هسدي هسدي
ڏڌري ۽ مڪي جي سگن ها گڏا ڏسي بيهي رهندي آهي هيل نه ڪو
مون سگ کائڻ نه ٿي ڏڌري، وات آڏو به ڏن ٿيو وري وٽس رکيو
چڏيان، کيس ياد ڪندي الائي ڇو ايار خون سسڻ سرحي پيدون
اٿم اندر ۾-

"لوداع اي پيار پڪيٽڙا- تون ڪٿي به پٽڪڊو هجين، بست موٽي
هندو ۽ توکي ورڻي ٿيندو، پنهنجي ولر ڏهن ۽ تون موسي پيدن پنهنجي
هر سال واري وهري ۾. پر مان پنهنجي اجڙين کيوري مان خلاص ٿي
ڇڪو آهيان پٿر پٿر ٿيڙ ڪاٺيو رهيو آهيان، ڪنهن آڪس ۾ پٽڪڊر
پڪيٽڙي جيان، پنهنجي بيچينيءَ ۾ هر انهيءَ چپ سان ريس ڪري رهيو
آهيان، ها سٿر ۽ آڏول آهي، هر چپ پنهنجي جاءِ تي ٿل ٻيڻي آهي، پر مان
پنهنجي جاءِ تان پٽڪي موعان سان ڦيريون ڪڍي رهيو آهيان، هر پنهنجي
پنهنجي اکيري ڏهن رستو ڳولڻي گهي ٿو، پر موسي گم سم وڌو ۽
رٿو آهي...."

شايد ٻن ئي سس کان متاثر ٿي ڪيئي سال اڳ مون پنهنجي ڪنهن
ڪاٺي ۾ لکيو هو.

زندگي! طويل سفر، اوجاڻيءَ کان نيچاڻيءَ تائين پاء وٺڻ کان
وڇڙين ڪو پڪيٽڙو، تدبير مٿان ٻار پڇاڻي، ڪپڙن کان ڪري پٿر ۾
بيهندو اچي.

سفر جاري آ، ڪاپار کان ڪرڻ جو.

سمر اڀتار ۾ پيئي ويڃن جو سفر.

ڏک پڙا ۽ درد جو سفر...

ڪوئي سمجهائي هن ارڙي پڪيٽڙي کي- هينر تون ولر سان واڳين

آسماني سفر تي ناهين، مورڪ نهجو واهيروت ڦرتيءَ جي ڏڪن ۾...

ڌرتي! حسي من موھڻاں ماتھو ڪن ڀر ۾ ڪهي ويندا آهن حت هيون جون
هڪروڻ گرم ٻڪي ۾ ٽڙجي ويديون آهن، حت ساريون ميدون سرءُ
حو ٻن بنجي وڪري وينديون آهن.

ست روح حا اي پيارا پڪيٽڙا! توکي ڌرتي حا اهي ڏک سٺ ٻوڊا، توکي
انهن پيڙائڻ سان پوڄاءُ ڪرتو ٻوڊو، ان المي کي ڪني در سان قبول
ڪندي، ته ست ڪڏهن موتي ڪونه ٻوڊو- نه سيدڙلڪون ڪڏهن به
هيرون ڪونه بڻبيون، چپن تان چڱل مرڪ ڪڏهن به موتي ڪونه ملندي.
توڪي تنهنجي جو سمر هڪلو طئي ڪرڻو آ. ريدگيءَ جي خاموشي گذرگاهن
۾ هڪ اُجبيي سجي ۽ مسافر بنجي.....

سنڌي ساهت ۾ عورتن جو حصو

عزير سائيو

مهجور عورن آهي، سنڌي ساهت ۾ عورتن جو حصو - ادب جي حساب ڪتاب ۾ هاڻي حصي رسي ڪندڙ يا حصي ڀري ڪندڙ آهي. سائين خان محمد پهرو. سائيو مهجي حساب ڪتاب جو ليکڪو ننڍي هوندي کان ئي ڪچو آهي. مٿان وري سائين خان محمد ڏيهن ڏهر ڪل ۴۰ چئي نه ڏسڻ ڏينهن ۾ سڄي ساري ادبي ساگر مان عورتن جو حصو ائين چومڻي ڪيان جيئن الله سائين حضرت آدم جي پاسرائين مان بي بي حوا کي چومڻي ڪڍيو. جيئن سائين خان محمد پهرو هن ڌرتي تي الله جو خاص حبيب آهي. تينهن آئون به حورو سڏي هن ڌرتيءَ تي پاڻ کي خاص حبيب ٿي سمجهان. سو دهمي زندگيءَ جي ڪنهن به ڌر ۾ عورتن کي مردن کان الڳ سمجهڻ نٿي چاهيان. هو ٻياڻ ٿي ائين اڳر سمجهيم ته حضرت آدم عليه سلام بيٺ دل ۾ چا چونڌو.

Physiological Function

پهين حسن جا ڌار سهي. پر ذهني Contribution ۾ هڪ کي ٻئي کان ڌر ڪرڻ ٻئي چاهيان، جو بنيادي طرح نفسيات جي شاگرد آهيان. نفسيات ۾ فرائڊ سان وٽ نفسيات جو ابو هڪري ليکيو ويندو آهي. پر ڊ. بي جي نظرين جي تيستائين ڌور رهي جيئن هڪ چوڪري مائي K.Horney سندس ئي شاگرد بڻائي. اچي سندس سڀني نظرين تي پاڻي ڊ. ڦيريو تنهن ڏينهن کان وٺي اڄ ڏينهن تائين مائي K.Horney ۽ فرائڊ جي پاڻ ۾ سرد جنگ جاري رهي جا اڄ ڏينهن تائين ويندي هن مهل تائين جاري آهي.

سائيو پهرين ئي پڌريو اهم ته حساب ڪتاب ۾ انگين اکرين هڪجي آهيان. پر علام حسين حاصيلي صاحب کان پهچي ڏسو ته هڪ کان وٺي ۱۰۰ تائين ڪوڙن ۾ عدد 69 جي اهميت ڪيڏي نه پڪي آهي. تصور کي ٿورو تيز ڪريو پهرين سنڌي اکر 9 سڌو بهاري پاسي کان انگريزي عدد 6 لڏيو. بظاهريل پهين عددن جو حليو هڪيو مرد عورت جيان ڌار سهي، پر ٻه به ته ۱۲ جي معد ق، ٻئي لمظ حيثيت جي لحاظ کان گڏ جي ليکي چوڪي ۾ هڪڙي نه ان ڦنڊڙ ۽ اهم جاءِ والارين ٿا.

انگريزي عدد 69 ائين جيئن بند ٿيل ڊهي ۾ بوتن جو نئون جوڙو. ٿورو تصور کي تيز ڪريو. بوت جا ٻئي پادر پيرن ۾ پل سوان سبتا سهي، پر هڪ شڪل ڪوئي ڊهي جي بد ٿيل Privacy ۾ ڏسي انهن تي غور ڪري.

سائيو: منهنجي هٿ ۾ هيءَ سائنسي Discovery آهي. هن ۾ عورت ۽ مرد جي بنيادي طرح خود ميجالي ۾ ئي فرق پڌريل آهي. مصور جو عنوان آهي. The Brain His and Hers عنوان تحت مختلف سائنسي مشاهد ۽ پڙهي مون کي لاءِ چو نظريه ارتقاء يعني درون جي "Evolution Theory" ۽ ٽي. ڊارون هڪ ڪتاب The Descent of Men لکي پنهجي مخالف حسن يعني مرد تي وڏو احار ڪيو. جهن ۾ هن ترقي ۽ ارتقي جي مڙسي ڪلن جو ڪجيدار مرد کي سڏيو ڀلو ٿئي ڪنهن مائي جو جهن ۾ شڪوه کي جو ٻي شڪوه ڪندي The Descent of Women لکيو ۽ عورتن جي حقن جي جدت ڪندي هن عورت لاءِ ترقي جو نئون شاهرو کولي ڇڏيو... هن ڪتاب ۾ عورت کي درياه جي مثل ڪل ٺهرن تي قادر ڄاڻايو ۽ مرد کي

میری نگاری ہی میری مددیں کے تماہیں ہی حیثیت دیں۔

سائين هيءَ ڳالهه ڪري ٿيون ته هڪو گهريو جهڳڙو يا جاءِ نروڊي ڪرائڻ نه ٿي چاهيان ته عورت کي مرد کان اتم سڃاڻڻ ٿي نه ٿي مرد کي عورت کان وڌيڪ محترم پايان ٿي. اهي ٻئي جنسون زندگي جي هڪ سڳين حقيقت آهن پر الاءِ چو گهر جي Bedroom ڏاڍي وسيع ويدي T.V جي Screen ٽپ پر الزام هيءَ تي پهرين کي هڪٻئي جي ڏسڻ ۾ نه آئي ٿي. اڳوڻو ڪري ڏسجي ته ادبي تصوير گهر جو روشن ڏاڍو بدهال ۾ مرد سڄي پر ان گهر جي بيهيد پر آتش ڏاڍي عورت هيءَ جنهن تي هٿ سڀڪي ٿي جي گرمي ماتي هو، يعني مرد قلم جي ڇيڙي تي ٿو ٿو ان پر هڪو شڪ ناهي ته هڪ هاريءَ جي سڌڙي گهر کان وسيع ويدي، شهري سماجي سياسي ادبي توڙي روحاني ترقي جو دارو مدار انهن ٻنهي جنس جي بيهيد ۾ ئي آهي ۽ توازن ٿي آهي.

هه ځای ته په تین څلور ځایونو کې به ځي. پخپله تښتوونکي ور ځي، پوء به
سټي ټوټه سوچي ځکه سټي ټوټه په رڼه کې چې وځي سټي ټوټه به ځي
سټي ټوټه لږ ځي سټي ټوټه به ځي. چې رڼه به ځي
ځای ته GTS ځي به ځي (ځای ته) Accident ځي
په سور (سور) ځي ځي سټي ټوټه ځي. ځای ته به ځي
ځای ته به ځي ځای ته به ځي.

لاء چو ڏک ٿيندو آهي، جڏهن ڪنهن عڙي سر ۾ آئون به چڙهي
 آهيان. عورتن جي سڙن جي مٿن تصويرون عورتن جون ڳڻ هونديون
 آهن. پر ٿيندو نٿو آهي ته اسان رناري تصويرن جي هيٺان سڙن تي ويس
 هميشه مرد حضرات ئي هوندا آهن. خبر پئجي پئجي ڏانهن ڀڄي
 جي ڳالهه آهي. مون کي ڏانهن پانيءَ جي ڳالهه تي ان بيروگر مرد جي ڳالهه ياد
 آئي، جنهن لاشوري طور شايد عورتن جي نالائقي ڪندي چيو هو. آهيان
 هي بدعيب سرورگار آهيون. جيڪي رورگار ڳوٺن لاءِ اگر ڪنهن قبر ۾
 وڃي ڪنهن وڪڻڻ جو دڪان ۾ کوليون ته يقين ڪريو ساڻيو ماڻهو مون
 چڱي ڏيکاري ٿو.

جی ہاں، پر جی عورتوں! ہی ممکن جا دیکھا کوئی مرد مرث لاء تکرار

تڪڙا ٿيندا، پر شايد مون لاءِ نه. ابايلن جيئن دڪان تي پٿرن جو وسڪرو ڪڍڻ لاءِ

سڄڻ ساڻس ج حساب ڪتاب جو ڏينهن آهي، سو ڪجهه ته بیکو چوڪو به لاهنور آهي. سائين خان محمد پيمور مون کي ٽيندي ساهت ۾ عورتن جو حصو وارو عورن ڏيئي هڪ تبليغ ڪئي، ٻي ٻي ته انهن مصومن ۾ هڪ ڳالهه هروڀرو نه وساريان. هن مرد مجاهد چيو ته اسانوت سديءَ ۾ ڪيترن ئي وڏا ٽوڻي جو وڏيون وڏيون ليکڪ موجود آهن، هن شروع شروع ۾ فلم ۽ قلم جي ڪامي جوهر ڏيکاري. پر رٿائون ٿين ڪن پوءِ پوپ جو حساب وٺي ويهي رهيا، يعني هو ڪنهن عمر جو عتاب سهي نه سهييا. ساڻس اهو برادر ٿيڪ آهي، جرڪت ۾ مرڪت آهي هنن ته ٿي ڪبي جو پنهجي پر تي علم مان نون عمر عام ۾ ورهائڻ ڪبي. هڪ ڪم ڪرڻ ڪبي. واقعي صرف پوپ ئي ويهن مان ڪي ڪونه وريدو. ن کان ته پوءِ اهو فلم سٺار گوپ چڱو هو، جنهن رندگيءَ جا پڇاڙيءَ پوءِ فلم جي اسڪرين تي ٿوڙيا.

پيشڪا ساڻس خان محمد سڄو آهي. پر ڪوئي هجي جو ن سڄ ڪي سمجهي ۽ ساهي. هڪ ڏند هڪڙا موجب پندو اٿم ته خود خان محمد جي گهرواري کي به سندن گهٽ کان سڪايت آهي ته بيماري بيماري وقت سندن گهٽ گهر ۾ ئي ڪونه. خان محمد پاڻ، سول سٽار ۾ پهچڻ دوست مريضن کي پڇڻ وارن مان، بيسل قدار جو آخري شخص آهي. خان محمد پنهجي جاءِ تي سهي آهي، جو مراح برسي هڪ اخلاقي مرض آهي. خان محمد جيڪڏهن اسپتال ۾ پين ڏهن مريضن کي پڇيو ۽ صرف هڪ گهرواري کي نه پڇيو ته مڙني حير آهي. هوڏانهن خان محمد جي گهرواري به سهي آهي. ٻن سحر وڙو پڙو پڇي، ٻار پڇو پڇي، پر هڪ گهروارو نه پڇي ته حير ڪٿي آهي. حير ته منهنجو به ڪو بهي جو خان محمد آڏو، اک سان مون ڏي نهارِي رهيو آهي.

ساڻس ج قهار جو ڏينهن آهي ۽ حساب ڪتاب سرتي آهي. سوال آهي ته مردن ته هميشه نڪيو آهي، لکندا رهندا، پر عورتن ڇا لکيو آهي؟ جيڪڏهن مردن گهڻو لکيو آهي ته پوءِ عورتن گهٽ ڇو لکيو آهي؟ آيا ته هو موڊ مردن

جي گهڻائيءَ واري مواد جي ٽڪر جو به آهي يا نه آهي، هت مقدار جي ڳالهه نه آهي، ڀمي گهٽ ۽ گهڻي جي. ڪاٺ پنهين حسن جي تحرير جو ممبر پرڪن لاءِ هڪ اوزار به ايجاد ڪري سگهجي!

عربرو! مون کي توڙي حوثيج جو هڪ مضمون ساڳي عنوان سان ڀمي سنڌي ساهت ۾ عورت جو حصو، بيحد وڻيو، جنهن ۾ هن عورت جو ذم ۾ گهٽ هجڻ جو بنيادي سبب تعليمي فقدان ٻڌايو. . ساڳي ڳالهه سائنسي طور ثابت ڪندي تارو هڪ سنڌي دوراڻ هڪ موجد به ٻڌائي؛

پاميلا ويسٽ رب سندس ٻالو آهي.... هن چيو ته نسلن کان نسلن تائين هه ڳالهه مڃي وئي آهي ته مرد عورت بنيادي بناوت جي لحاظ کان به صرف مختلف آهن، بلڪه لڳي ائين ٿو ته نسبياتي لحاظ کان پڻ مختلف آهن. عموماً ۾ aggression مرد جو بنيادي لاڙو آهي. جڏهن ته گهر ۽ گهرڊ ري عورت جو بنيادي لاڙو-

آزاد ذهن!

پابندين جي پنڄوڙ ۾ پيل هڪس عورت کان ڪنهن ذهني حاصلات جي اميد هڪڙي رکي سگهجي ٿي.

ادب جو مکيه ڪارح آهي حق ۽ سچ جو قهلاءِ.

آزاد ذهن سان.

آزاد قلم سان.

هڪش سنڌي عورتن کي ايتري ذهني آزادي ملي جو هو به ڪڏهن

”سندس ساهت ۾ مردن جو حصو“ ملهائڻ جي قابل ٿيڻ!!

سنڌي ساهت سان ڪامرسس نومبر ۸۱ع ڪر چي ۾ پڙهيو ويو

منهنجو تخليقي سفر

گهني ڀاڱي ڀانيان ٿي ته هر اديب جو آعار پهريون ڀالڪ پٺيءَ ۾ اڳاٽي
ٻڌڻ ۽ پوءِ اڳاٽي پڙهڻ سان ٿيندو آهي. هونئن به عام طور ٻارڙ ڪهاڻي
ٻڌڻ جا شوقين ٿيندا آهن. پهرين ڪهاڻي ٻڌندا آهن، پوءِ ٿورو وڏو ٻي
ڪهاڻي پڙهندا آهن ۽ پوءِ انهن مان ڪي سرواڻ ڪهاڻي سرجهتار جي روپ
۾ آئين سامهون ايندا آهن، جو نهن جا مالا دٻين جي ڌڙڪن، تاريح جي
ورقن ۽ ادب جي شهر پارن ۾ هميشه لاءِ محفوظ ٿي ويندا آهن.

آءٌ جي ان حوالي مڙي پٽيار پنهنجي ڀالڪهڻي واري دؤر ڏانهن
بهريان ٿي ته ياد ڪونهيم ته ڪو مون کي ڪا ڪهاڻي پڙهڻ جو عام ڀار
حيان Craze هو.

سوليڪڪ جي حيثيت ۾ پنهنجي ڀالڪهڻيءَ واري دؤر کي مون پنهنجي
حياتيءَ مان هڪالي ڪڍڻ وقت ائين جو (ايڪسڪيور) ڪرڻ به مناسب
نه سمجهيو.

جيتونتيڪ لمحي سمحي زندگي ۾ حي اڪثر موقعن تي پاڻ سان ممذرت
ڪندي گذري اٿس.

يونيورسٽيءَ ۾ پنهنجي ٻارڙن کي پڙهائڻ ۾ حالانڪ ٻانگهڻيءَ جي
دؤر تي گهڻون رور ڏيندي آهيان. خصوصاً ٻار جي مک يا وات تي! سوچڻ
وار سوچيندا ته بحشيت هڪ قلمڪار جي عام قلمڪار يا قلم، جو ٻار
جي مک يا وات سان ڀلا ڪهڙو ڪم!

مون پنهنجي ڪنهن لکني ۾ لکيو هو، جيئن ڌرتيءَ جي عبادت آسمان جي
نقيب آهي. تينن وات، جسم ۽ جسم جي اندر روح جو نقيب آهي
ٻانگهڻيءَ ۾ ٻن هفتن جو ٻار ماءُ جو آره وٺ ۾ وجهي خد واري جنت
کي ماءُ جي ڪچ جي ڪوس ۾ محسوس ڪندو آ. ۱۲- مهين جو ڏند پٽو
ٻار ڏند اچڻ ۽ ماءُ جي ٿڃ چڙائڻ تي جنهن عمر ۽ عهه پيڙ ۽ پچتاءُ جو
اظهار ڏند ڪرتي ائين ٿو ڪري جو پاڻين ته ماءُ کي يا آس ۾ واري دٻ
کي ماني جي لڪر حيان چٻاڙي چٻاڙي کائي چڙار

ٻڌلي جي ٻن پاسن هيٺ غم ۽ غصه ادبت ۽ عتاب جو ٻيو رخ سرم گرم
ٻيڙ ۽ ٻيوه آهي. جيئن پاڪستان جي گادي جو هنڌ اسلام آباد آهي، تيئن
هر جسم جي گاديءَ جو هنڌ وات آهي. ٻارڙي جو وات سان هڪ طرح ته
چمڻ چڻن وڙو چشڪياتي موه! ته ٻي طرف ٻييءَ وات سان ئي غصه جي
حالت ۾ چڻ چٻاڙڻ ڦاڙڻ ۽ ڦٽائڻ جو اسوا عمر آدميءَ جي چوڻي پنهنجي
پسند يا ناپسند جي اظهار خاطر مثلاً علاني شيءِ ايتري ته وڻيم ٿي جو
پاڻين چمي ڏيانس- يا ملائون مانهو ايترو ٿو رهڻ لڳيم جو پاڻين
کڻي ويڃانس.

پسونءَ جي دل اندر ويٺل روز اول کان بيمار جي ديوي هن دنيا ۾ ايتري
ٿي ٻار جو حير مقدم ڪري ٿي! ٻانگه جي شڪتيءَ ۾ هامت يا محبت
جي ديوي آهي جا سدس عمر ۽ عهه جي مٿي پنهنجي دس جي دٻي ۾
سنيالبيدي ۽ ساپبيدي آهي. هڪدم جو ٻار اڃ جو وڏو، جيڪڏهن حيور
جي لاهين چاڙهين سان سهمت ڏئي ڪو محبت جو گيت نڪي وٺي ته ڏ ۾
حيرت ٿي ڪهڙي.

”تحين جو موت“ مهجي ڪهاڻين جو مجموعو هڙي ٿي اپ ڪڍڙين

هو حر آهي، پهرين ڪهاڻي لکي هيم 'سوجهرو' ۾، پيڙا جي پڙلاءَ جي دالي سان. ها ڪهاڻي پنهجي مالي جي صرف پهرين حرف سان لکي هيم. لاشعور جي ان ڊپ کان سڄو نالو ڪٿڻ مهجي سڃي نديت کي پڻ آڏو نه نٿو ڪري.... پهرين ڪهاڻي جي ماڻهن ۾ پسند، جنهجي ايڏي همت اهرئي جو شايد ان سال 74- پر ئي مون لاڳيتيون ٻه ئي ڪهاڻيون لکيون، الاءِ ڪيئن ان هڪ سال جي عرصي ۾ ئي مون پنهنجي مستقبل جا يدرُ سانءُ انهن جو پوڳا سال 74- ۾ ئي جهٽي ورتي، جو پوءِ هڪ ڪهاڻي ڪيم سال 67-68-69، ڪهاڻي جو عنوان ته هونئو 67-68-69 هو، پر اڄ 86- ۾ به پاڻ کي ساڳي ڪييت جو سڪار محسوس ڪندي آهي ۽ ها شايد مون ۾ ڪهاڻي لکڻ کان علاوه مضمون لکڻ جي به ٿوري گهڻي صلاحيت هئي.....

عبد الحق مرحوم پنهنجي بي وقتي موت جو موقعو ڏيئي مهجي ۾ صلاحيت کي ڀريو ۽ عبدالحق تي مضمون مهنجو پهريون مضمون هو.

بيڪڪ جي هر ٺڪني سڏي يا ان سڏي طرح مٿس لفظن ۾ حيات سان حجاب آهي يا پڻ سان معدرت؟

مون هڪ به ڪهاڻي ادب ۾ انقلاب آڻڻ لاءِ ناهي لکي، بلڪه حذرن حذرن ڏن ڏڌ ڪو ڪڏو، حيات سان سهمت ۾ اچڻ جو سهر به ساريئين ڏن وهر دالي پرڙي پڇاڙ ڪڏي- تڏهن تڏهن ڪوبه ڪو لفظ سرحيو ڪه ڪا سٺ هري ۽ ڪاهه ڪا ڪهاڻي اسري- اهڙي طرح زندگي سان پدحسيميٽ جو هڪ نئون سرو لڌو- گويا مهجون مڙيني ڪهاڻيون پنهنجي ڏن کي دلپاڏين جو هڪڙو آهن.

مهرحال حيات کي جيئن گذرڻو آهي، ائين ئي گذري ٿي. البته ماڻهو کي زندگي جي رڱ رڱگ جي مختلف لاڙن تي مختلف طريقن سان گذرڻو پوي ٿو

پنهجو پڻ کي معدرت ڏين جي اذيت؟ ۽ ان جي ابداءِ مان گذرڻ، پنهنجي وجود جو لاشعوري پڇتاءُ!! جئيني جئيني ڏک جو پڙلاءُ!! زندگي به هجي ها ته بهتر هو. جي آهي ته پوءِ ائين نه هجي ها، وڌيڪ بهتر هو.

مهجون اڪثر ڪهاڻيون ڏيک، رات جي سڙائڻ، سحر، ۽ ۽ ۽

جو ان ويل بجاڻ تي پهچنديون آهن، جنهن وقت عام طور جيون سان
عد ري ڪيل فيدي قاهي چڙهندا آهن. اهڙي وقت اسر جو اڏان جي آور تي
ڪنهن نه ڪنهن قيدي سان گڏ منهجي ڪهاڻيءَ قلم جي صليب سان
لهندي آهي.

ان وقت تڏهين پنهنجن ڪاڪڊن کي سڀني سان لاهي ان ڏسي موت کان اڳيون
ڦيري پڻ کي ايندڙ ڏينهن جي مبارڪ جي رسم (هڻي برٽ ڏي ٿو مي) چئي
پوري ڪندي آهيان.

مان جي ليڪڪ نه هجان ها ته يقيناً قاهيءَ جي سراوار قيدي هجڻ ه
جڏهن ته زندگيءَ جا ڏينهن به راتين جوڙا ڪارا، خاموش ۽ ڏيڄاريندڙ لڳندا
آهن. شايد اهوئي سبب آهي جو منهنجون ڪهاڻيون گهڻي ڀاڱي
(پيسيمٽڪ ايپروچ) هونديون آهن. هر ڪهاڻي جو ڏک پاڻ ته
پنهجي ئي دل جو ڏک آهي.

ان ۾ شڪ ڪونهي ته ماحول مان منيل ڏک تدرست شڪتي واري
انلسر لاءِ چئنيج آهن. ماحول سان وڙهي يا ماحول کي مٿي پنهجي ڏک
کي رهين سگهجي ٿو.

هر ڪي ڏک.... لاءِ چو اڪثر محسوس ٿيندو اٿم ته منهنجي رت جي
ڳڙهن حزن ۾ شام آهن. منهنجو حياتياتي نظام پيڙا ڳڙڙا اهي رت جي
وهڪري تي هلي ٿو. جيتوڻيڪ وقت بدلتندو رهي ٿو. رت ٻوڏن راتيون،
ڏينهن ٻوڏن ڏينهن، مٽيا ۽ مٽيا رهن ٿا. ماڳي طرح منهنجو بدپريشر به
مٽيو ۽ گهٽيو رهندو آهي. جڏهن مي پي عام ليول کان گهٽجندو آهي، تڏهن
ذهن ۾ جسم تي عجب جهڙي بستي ڪيفيت پائيندي آهيان.

نس جي بستائي - ڊگهه سامن جي گهري اونهائي جا منهنجي نتھائي
اندر کي چهيندي آهي.

لازموري طرح مون کي منهنجي اها ڪيفيت به چاهيندي به لاءِ چو
وندي آهي. منهنجون هڙي ڪهاڻيون منهنجي سڀي ڪيفيت جو محاصل
آهن. پڇي لفظن ۾ اهي ڪهاڻيون منهنجي جسم جو اظهار آهن يا منهنجي
جسم جا محض حصا آهن. ۽ هاڻي پريشر ڪڍڻ ڪڍڻ هڪ ئي Phase
تو به جهڪو ڪٽيندو آهي جو صرف ڪڍڻ ڪڍڻ محسوس ڪندي

آهي. جهر کي لعظن م آتي به پئي سگهان. جي رهندي آهيان اهو گهر تنهائي ايڙي، سانجهي مهل گهر جي پيڄي ماڙيءَ تان جڏهن هڪ نظر هيٺ وجهندي آهيان ته سرهائي شام ۽ هيٺالي ۾ رهندڙ غريبن جي بستي لاتعداد سلسلن جي روشني ۾ مون کي خدا جي بستي نظر ايندي آهي. ڪامي ديور تئين دل جي هستيءَ تي اهو چٽ چٽن کان پوءِ جڏهن هوا جي هلڪورن تي آءُ کٽ تي اهندي آهيان ته لاءِ چو پهچو پڻ بلد پريشو وڌيڪ ڌارم، بڻڪ سهر ڌارم لڳندو آهي دل جي دنيا ۽ ٻاهرين دنيا ۾ هم آهنگي. ترسم ۽ عجب جهڙي تڪميل محسوس ٿيندي آهي. اهڙي ويل پير بديءَ ۾ پير رمي ۾ مونکي سڄي خدا جي وڃايل محسوس ٿيندي آهي. سيرايندي پائيندي آهيان، مهجي طر ط مستيم جي صورت آهي.

در ۾ تڪميل ۽ ڪمال جي اهڙي ڪينيت پڻ ۽ هڪو ڪنن ۾ مهجي هورين "ايوم ڪملت لڪم ديڪم" جو ورد ڪري رهيو آهي. ڪوئي چئي رهيو آهي، اڄ هن وقت اسان توکي تنهجي دين کي دنيا کي محسوس ڪري ڇڏيو آهي. هاڻ هن ۾ مرهد ڪمي پيشيءَ جي گنجائش ناهي.

طمايت ۽ سرور جي اها ڪينيت حا دياوي سمويڊ ۾ جسم جي جهاز کي ڳيڙ رستو ڏيکارڻ لاءِ انڊيڪيٽر جو ڪم ڏيندي آهي

آءُ هرڻ احساس کي سطن جو روپ ڏئي به ٿي سگهان، مڃان ٿي. جهن ماڻهو کان ڪهن چوڻي ۾ لفظ ادا به ٿي سگهان ان ماڻهو جي زندگي؟ شڪست جو اعتراف آهي. آءُ شايد پهچون پويون ڪهاڻيون پڙهي وري ڪا مٿي ڪهاڻي لکي سگهان. تيرن مون پهچي ان ڪهاڻي واري بند باب کي تعميد حيان مان ماضن سمجهي پنهن ۾ ٻڌي ڇڏيو آهي.

شايد ڪڏهن سد حا بادل پڇن لعظن جي حل ٿل ٿلي ۽ روشني جا مينهن وساتان وري پهر پسي سگهان.

جي ٿيڻ ٿيو ته من واه واه جي ائين نه ٿيو ته دنيا کي ڪو خاص يا عام ڏوڏو ڪين ايندو. الله اهو پيسگهر جهن ۾ آءُ پلس ۽ جهن ۾ ويهي مون ڪهاڻيون نڪرون مهجي بدن جي لهي سان ڪڏهن ڪين لڌندو، هوشن به هندورن ۾ پڙڻ ۽ مرا پلب آهن. قبرن ۾ پلي ڇڏا آهن!

تنوير سان ملهائيل شام ۾ هڪ تقرير

الائي چو هيڪر وري مدد جا سج موڪلي سوچيا ويا آهن. ڪجهه ڏينهن گڏ سميرائي ورتي جي موقعي تي، ڪجهه ڏينهن پوءِ سج تنوير سان شام ملهائڻ جي موقعي تي، حاضرين! سج سونا ٿيندو آهي، پر پائنجو ته هڪو دعوت اٽڪري قبول ڪيم - پر سج ته دعوت ڏين وارا مون لاءِ سون ورتا آهن، نه ته سونا سج ته غريب گڏهن کي پارايا وپندا آهن.

ماڻهن کي اسامه ۾ سونا تنهن ڏنا آهن، هتي جانور ماڻهو کان باري ڪئي وين ٿو پائنجي، جو سڄي ۾ سون سڀون ماڻهن ۽ نهنن ۾ تولن ماڻهن ٿيندو آهي. اميد ته ماڻهو ويچارو ڳجهي حيان هتان هتان لامارا هتي هڪ جاءِ هڪ ٿو ٿيندو، پوءِ ان جانور سان ضرور مقدسي لاءِ وڙهندو..... الاءِ چو ڪنهن سگهڙ هن جانور کان نااميد ٿي هر ڀرو چيو هو. اڪتابن جي نه هڪس گدهه تي ڊويزن ڏسي پر پائنجو ته ڪو عالم ويڃي رهيو آهي

پر ماڻهن مهجنا هر ڀرو ويچارو اهو جانور ئي چو؟ هڪو ماڻهو نه

ڪتابن جا پڙهي موت ۾ ليٽڻيون هڻي عمل جي دوران لڏون لاهيدو وڃي ته
اهو وري ڪهڙو عالم وڃي رهيو آ.....

سو گلن جون پٺڃي ٿي ڪٿي ته مون آڃاڻ ڊگ ڪتابن جي پڙهڻ جي
دعويٰ ۾ ڪٿي، پر پاڻ ۾ ڪينٽ ان غريب جانور جهڙي ئي محسوس
ڪري رهي هيان، جنهن کي سونا سج ته ڏٺا ويا آهن، پر هو موت ۾ ماڻهن
کي مسڪيئي، مات ۽ مصلحن کان سواءِ ڪجهه ڏيئي نه سگهي. پنهنجي
پٺڃي لڪ ۽ چمڙيءَ جي پڪاڻي ۽ ڪچاڻي جي ڳالهه آهي، نه ته ضروري
۾ هي ته ڪو سوو ٽيمو پائڻ وارو به پاڻ کي ان ڪينٽ ۾
محسوس ڪري.

نه ته سون ته برابر سون آهي.... سج هجي يا ٽيمو سون بهين ۾ ساڳيو
آهي، حد مون جهڙا سنج ڪنهن کي به نه ٻار ٿي، ۽ مون جهڙي ڪينٽ
سان ڪنهن کي ڊوچار نه ڪري.

اڄ مڊلوا ٽنوير سان شام ملهائڻ جو ته مون کي ڪجهه مٿس لکن ٿي
گهرجي، سدس هن تي سدس شخصيت تي، در چوي ٿي اچو هڪ شام لاءِ
آءٌ مٿس فقط هڪڙوئي حملو لڪار، ٽنوير جهڙي سٺيءَ سان سڌي عورت
جي ڦاٽڻ دل کي تحريرون ڏيئي سڀو هو. اڄ سدس مات آهي تڪ ٽوڙي
رهي آهي، پاڻ جنهن روانيءَ سان سڄي اڀاءُ ۾ عورت جي تصوير عام آڏو
نڌو هئڻ، وٽو ٿي اڄ سدس مات هڻي هيان ان تصوير کي ٽپي رهي آهي.

ڊپ ٿم ته سدس خاموشيءَ جو اهو طوڻ سلسو سدس تحريرون کي
هڻي هيان تهڻ مٿان ته چڙهي ڪٿي موهن جي دڙي جي تاريخ ۾ به
چڱي وڃي، هو بيحد خاموش آهي، ايتري قدر جو بدتم ته پن سانس شام
ملڻ ٿي به راضي نه ٿي ٿي. چئني شام وڃي ملهائڻ اڌي حيرت سان،
هڪ ٺڪي ٿي مان اڄ ڪلهه لڪار ٽوڙو ٿي، مون ٻڌو ته خوش ٿي ويس،
چيم بيڪ آ- اڌ شام مون سان ٽنوير سان يسي fifty fifty (ڏو ڏو).

پر هي ڦٽي هڻي (اڏو ڏ) به پائڻ تيور بيڪو واري ڦٽي هڻي به بلڪ
ٻيڙ چڱي سوپ واري هڻي هڻي، چون ٿا ته ڪنهن مت جي موڙهڻي
خالص مرعي هو سوپ وڪڻڻ واري کان سوپ سجهه ڪجهه وڌيڪ ٻوڏيون
ٿرندي ڏسي پڇيو ته اڄ هن سوپ ۾ ڪجهه وڏو گوشت مير، سوپ

واري بهائيت تي بهائيءَ سان ورائيو، 'سائين ايمانداري سان fifty fifty' يعني سوپ آهي ته ڪڪڙ جو ڀر ملاوت ۾ ايمانداري آ- هڪ سڄي ڪڪڙ تي هڪ سڄي ميهڙ. اڌ ڪڪڙ تي اڌ مينهن، سو منهنجي هتي اهميت به ڇڪن سوپ ۾ ملاوت جيان هتي هتي آ.....

ورد سائين صدارت ڪرڻ وارا ته ٻيا به ڪوڙ، ڪوئي فني نقد هجي جو توڙي جي تحريرن کي هي ڪوتاهي تي پرکي.....

هڪوئي عبدالقادر جونيڄو هجي، جو توڙي جي حيثيت جو هو بهو فوٽو اسٽيٽ چڱي ٻڌائي.....

آءُ آهيان پنهنجن مان هڪون.

پر مڙهي پورائي ڪرڻ لاءِ هتي هتي ئي سهي.

بهر حال توڙي لکن تڏهن شروع ڪيو، جڏهن ادبي لحاظ کان مون شايد قدر جهلڻ به هڪون ڪيو هو.

هو عمر ۾ مون کان منهنجي قدر جيان ڪوڙ جو پير- ٻه ڊب ۾ پنهجي قدر جيان خاص سينئر آهي.

مون سندس ڪهاڻيون فني اک سان پرکيون آهن، بنفط محض عام چڱي پڙهندڙ جي حيثيت ۾ پڙهيو آهيان. اڪثر سندس ڪهاڻين جا پلاٽ مضبوط سٺن جي اوسار سريئي ۽ لفظي لب لث صفائي سان گڏي ۽ بيتي تي سان لپن ان ڪري ڏسڻ ۾ سندس تحريري گهر ڪنهن ڦير جي لڪايل پئس مان ڪلڪتن تي لهريل ٺاٺ ٻاٻ وارو بگهو به ڀر پڪي سرن سان ٻڌل هڪ وچولي طفتي جو گهر لڳندو، جنهن ۾ گهمندي ڦرندي ڪڏهن ٻن ۾ ڦرندو جو ڪرد رڳو سرائيت ڪندي باسندو جا حقيقتن جي تحيد کان منهن موڙي مري آس تي سماج کان نا اُميد ٿي آف ۾ اُميد رکيو ويهي آهي... هڪڙهن ررين جو روپ جا مجاري خدا جي مرضيءَ تي پنهجي آدرش مٿي- پنهنجي ٻارن جي ٻن منن ۾ حيثت جا جوار ڳولهي رهي آهي.

سندس ڪهاڻيون گهڻي ڀاڱي سماجي انياد ۾ پلاندڙ هڪ عام گهر جون ڪهاڻيون آهن، جي هوريان حالت سڃاتل وهير واپيل درد جو، چرڪاڻيدڙ نه، پر اُن لکو ٿاڻو ڇڏين ٿيون ..

سندس ڪهاڻين جا مڙهي ڪردار هڪ هڪ ڪري وڳون جي سسلي

سمان سين چڪر سان ٿين ڪهاڻيءَ جو روپ وٺي حق هڪ ساڳئي ئي ساه تي گذرندي محسوس ٿين ٿا.

هر ڪهاڻي پڙهي منهنو محسوس ڪندو. ها ائين ئي ٿيندو
مون کي اعليٰ ادب لاءِ ڪنهن معڪر جي هڪ وصف ٿي ياد آهي - جنهن چيو ته ادب هو جو پڙهي محسوس ٿا ته مان به ائين لکي سگهان ٿو - پر جڏهن لکن وهي ته لکي نه سگهي.

سوان وصف پٽ بدر تنوير واڳون جيڏي وڏي اديب نه سهي - جيئن اديب ته لاريب آهي.

حالتن سان ڪي هاڻي وڏن اديبن کان مايوس ٿي، هو سيڪاريو نه هڪن وڏي اديب کي پر حين ۽ پرڪن جي هڪسوئي هن ٿين ته ٿين ڪي ته هن اسان کي پڙهن خاطر اڪرن ۽ اچارن ۾ ڇا ڇا ڏسو؟ قلم جي قلاباري ڏيئي اڪرن جو ڪهڙو هڪ محسوس ڪوڙي ڏسو - وري وقت، رمانش ۽ ويجهڙا ٺه ڪيس ڇا کان ڇا ثابت ڪري ڏيکاريو؟

سين پري کان لفظ جي سحر ۾ وڪوڙجي اڪرن جي سود گر ڪي من جو ميه ۽ وقت جو هيرو پيا ٿي ويهندا آهيون.

اڪرن چارن لاءِ هن جو وقت ڪٿي ته ان کي حنت خون دريون ڪيل سمجهي ويهندا آهيون. پر جڏهن رمانش جو وقت ايندو آ..... ويجهڙا ٺه کان ڪيس پرڪن جو موقعو مسدو آ. تڏهن لفظن جا ليد لهي ويندا آهن. اڪرن جا هڪ محسوس پري پوند، آهن، ويجهڙا ٺه مان حنت جي درين مان ٿڌي وانگ نه پر دورح جي گرم لهس لپتي وجهندي آ. تڏهن اسين مايوس ٿي سوچيندا آهيون ته ڇا اسان جي من جو مسيحا ۽ وقت جو هيرو فقط شيطاني قوتن جو ميٽر هو؟ اهڙي سمي گڏه جا سج ۽ عالم جا تمغا هڪ ئي ڀيٽي ۾ پوريل لڳندا آهن. وقت آرمائش ۽ ويجهڙا ٺه قصن کي قصن ۾ بدلڻو ڇڏي، لفظي علم کي جي علم نه هجي ته ڇڙو علم الم ۾ بدلڻو وڃي. ڪشائت جي سڀ کان وڏي سڃاڻي عمل آهي.

سو بهر ڇا ائين ناهي ته بجاءِ اونچا ادرش ڏسڻ جي، وڏيون ڳالهيون هڪڙن جي پيهجي سادي، ڪري ۽ سڀني ڪردار مان هڪ جڏاڙ جهوپڙي ئي ڪنهن جي ۾ اڏي ڇڏجي.

سچ پڇو ته آءُ تنوير جي ادبي خدمت جي شڪرگزار هيٺان هن جي
توسط سان سندس عام ڪردار اسان جي آڏو آيو، جيڪي سندس ويجهڙ
هوندا تن کي خبر هوندي ته سندس عمر ۾ ’ويجائيءَ‘ جي حامي نه پر سادگي
۽ سچائي جو اظهار آ. پاڻ عمر جي جنهن دور ۾ آ، ان ۾ نڪو حوسيءَ ورو
جهولائين، نه ئي سندس ٻولين ۾ پڇاڙائي.....

نه ته ماڻهو ته جوابي گذاري پڇاڙي ۾ ويندڙ وهي کي هٿ ڪرڻ لاءِ،
ڪنهن جوابي جي چوسيءَ جو ڦٽڻ، شهرادي گر مير حيان سڳ تي رکي
گر حيان سوڳهڙي گهر ۾ هن جي ڪوشش ڪندا آهن -
هوءَ سڌي سادي آهي، سٺي سڀي به ڪوڳهه ۾ ورو ڪڙ نه ئي اندر ۾
ورو ڪڙ.

جيڪي سندس اوڏا هوندا تن کي خبر هوندي ته سندس دوستي بند
گروپ جيئن هر اُن رات ۾ رچي ويندي، حورتن رنگ سر ڪن پري، ڪنهن
به ڪنهن نموني سندس ٻولي جو ڳالهائيندڙ ۽ سندس ئي ڌرتي جو رهندڙ
هجي - هوءَ عالم ادب ۾ هئي، هن ڌرتيءَ جي ڌيءُ پهرين آ، ڌرتيءَ ۽ ٻوليءَ لاءِ
پيار جو ڪڏهن هن نئون سر باري واري معرو بهي هيو، وات سان ڪجهه
ڪڇندي ڪونه پر ماڻ ۾ اها مٺ ڏيئي ويندي، حالهه ڪيترن ڏينهن
جي ڪاريهرن جي ڪا به ثابت نٿي ٿيندي، مان جڏهن پنهجي وٿري ڌيءَ کي
هڪ ڪڙي گوري گهوتي مڪي ۾ ملائي ڏيندي هيان، تڏهن چوڻدي آهي سڄا
هيءَ امان ماضي تنوير جي اُمرت منجهه ڪڙان، ۽ در ۾ دعا ڪندي هيان،
سڄا وڏي ئي تون ساڻس حيان ٿين.

”اميري کان فقيريءَ قاتين“

خيرالنساء جعفريءَ جي طنز ۽ مزاح جي چاشنيءَ سان
رجيل هڪ دل افروز تقرير.

حائون دشور ۽ مسرود هڪ نڪار محترم حيراءُ حمريءَ جو نالو سڏي
”دب جي فق تي روشن ستاري جيان حرڪتي رهيو آهي.“ هيءُ مصور اصل ۾ سندس
ما.تريهر مي جيڪا ڊاڪٽر قمر حيان مورا هي Ph.D هي ٿيسر ”حيدرآباد
ٽائپرز جي دؤر ۾“ جيڪا مهورت هي موقفي تي پيش هڪئي هئي. حائون نيڪڪا هن
مصور ۾ جهن امداد سان اجتماعي شعور ۽ حبيب کي جاڳائڻ جي ڪوشش هڪئي
آهي، انهيءَ سان مرحوم جيتس هڪياريءَ جون ڏاهپ سر ۽ مزاح سان پرهل ۽ ذهن
۾ چيدڙ تقريرون ياد اچن لڳن ٿيون. [انارو.

عزت مآب حاضرين، ۲۲- مارچ ۱۹۸۷ع کان اڳ، يعني اڄ کان ۳۰ مهينا
پهرين، مون سڄي زندگي، هر ان شخص تي رشڪ ڪيو، جنهن جي نالي
پويان لفظ Ph.D لکيل هوندو آهي.

۲۲۔ مارچ ۱۹۸۷ع کان پوء، رات جو ساڍي ۸ لڳي ڪار. جڏهن منهنجي ماءُ اوچتو مري وئي، ويدي، هسٽر تائين هاڻ هو ۽ شخص تي رشڪ ڪري آهيان، جنهنجي ماءُ زنده آهي ۽ جيئري ٿي ماءُ جي پيرن هيٺان حدم آهي. جنت جهڙي پيٽي ۽ ماءُ جهڙي پرحهلي جي هلي وڃڻ کان پوءِ، مون مان ڪهڙي اميد ڪري سگهجي ٿي؟ اها ڳالهه مون قبر کان پڇي هئي، ڇو ته هن جو اسرار هو ته اٺون سندن ڪتاب تي ڪجهه لکان.. قبر جيڪو خوب مون کي ڏٺو ۽ جو مطلب هيءُ هو ته. ”هينئر زمين آهي، عام توڙي خاص لاءِ جنت جا دروازا کليل آهن... انهن لاءِ به جن جون مائون رند آهن. - هنن لاءِ به جن جون مائون وانگيون مري ويون آهن!“

صاحبو آهي سلامي دؤر آهي، ۽ ڪستان جا دروازا، بهرپس ج وڃ لاءِ هميشه کليل پيا آهن.

هر شخص جيڪو جنت لاءِ سحت مڪرمند آهي، هو پٺي کي سلام جي ڀارت ڪندو گهمي. ڪو وقت هو جڏهن اهڙي هڪ ڀارت، اسان به هڪ نگران، سائين شيخ يار جن کي ڪئي هئي. پاڻ سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ وائيس چانسلر هئا، سندن وقت ۾ يونيورسٽيءَ جا ست استاد نوڪرين مان ين ڏڪجي ويا، جيئن الله سائين ۽ حضرت آدم کي جنت مان ڏڪي ڪڍيو هو. پوءِ جيئن الله آدم جي پاسرائين مان بي بي حوا کي چونڊي ڪڍيو، تيئن اسان پڻ اميد حميدائيءَ کي گل مائريائين مان چونڊي ڪڍيو، ته پاڻ باقي مائريائين سان گڏ وڃي شيخ صاحب کان ستادن جي اوچتو مڪري وڃڻ جو سبب معلوم ڪري شيخ ايار صاحب جو جواب مون کي ڇڏي به ڏنو آهي، ڇيائين، ”نهن استادن کي مون ماضي ڪڍيو.. نهن کي سنڌو سنڌو گورنمينٽ ڪڍيو آهي.“ اسان پڇيس، ”سائين ڇو..“ جواب ڏنائين ”نهن مان اسلام کي خطرو هو...“

سلام کي خطرو... ممي جنت کي خطرو! اسان مائري ڪري موسيٰ ياسين. ويدي ويدي، سندن پراسان لنگهڙي مون آهستي ايار صاحب کي چيو هو، ”سائين هاڻ اوهان کي اسلام جي ڀارت هجي“

هو ممي حير مرڪ مرڪيو حق چونڊو هجي ته ”اوهان کي به سلام جي ڀارت هجي.“

سائيو - هيءَ رمضان جو مهينو آهي. چؤڏس جيت جا دروار ڪنيا پيا آهن هڪ هيءَ ڏڪر قمر جهن آهي، جيڪا خوشيءَ جا لمحا ايندو ڪري رهي آهي، هڪ هوءَ قمر و حد آهي جا آمريڪا جا دورا ڪري رهي آهي... ٻڌو ٿم ته مهتاب ڇهه به ادبي وفد سان چين ويل آهي... بس ٿورا ڪي اڀاڳ ٿي آهن، جي مور وانگيا ڏهن جي حويلن کان ويندي، يونيورسٽيءَ جي هاسٽل تائين، چؤديواري ۾ بنديا پيا آهن!

دوستو! سنڌ يونيورسٽي هجي يا علم جو ڪو به درو، ڀر مٿس چؤديواريون چڙهي ٿي سهي... پر جيت هڪ به علم ورو انسان پير رکي ٿو، ت پنهجو پاڻ جيت جا دروار کلي پوندا آهن.

جيوت شاهراه تي بنيا سڀا سنگ ميل ايندا رهندا آهن... جن سان مطلب هو سهي ته هن ورن لاءِ هو رستو اتي ختم ٿي ويو... بلڪ سنگ مير بجاءِ دل جي ڏهن جي، دل کي ڏي ڏيندا آهن ته اڳين ٿورو اڳين هڪ چڱي سٽيشن ڇڏي آهي، جيت ساه جو سمورو سامان لاهي، ٿڪ پيئي، آرام سان آهي سگهي ٿو... هو سبق مور کي قمر واحد کان Ph.D ڪرڻ کان پوءِ مليو. به ته اڄ ڪن ۱۰-۱۲ سال پهرين، قمر واحد جي اکين مان وهندڙ لڙڪن جي آلاڻ ٿو، اڄ به پنهجي ڏهن ۾ محسوس ڪندي آهي. ڪيئن هن همت ڪئي! ڪيئن هن اعتماد Gain ڪيو؟ Ph.D پراڻي! ايڏو اعتماد جواڄ هن جي ماضي سنڌي چوڻيءَ موجب ”ڪتاب به ٽٽا ڪڍ!“

سو دوستو ڳالهه ٿي ڪيم ته هوءَ قمر واحد آهي..... هڪ هيءَ قمر جهن آهي... سان جي يونيورسٽيءَ ۾ گرلر ڪامن روم آهي، جتي رڌو ڳڻپ نيدر ڇڏي ويهي آهي... هڪ دفعو جي، ٿي. ايس. جي بس ۾ مونڪا ان ڇڏي پڇيو ”آپ قمر ڪو جاني هئو؟“ مون چيو مانس، ”جاءِ ڪونسي قمر؟ هماري پاس قمرين ڏو هئو؟“

هن پڇيو، ”ڪيا ڏو ڏو آيا آهن... جواب ڏيو مانس ”هان حال ڏو ڏو مانس ڏو ڏو هئو، ڏاڪر ڏو هئو... يعني ڏو ڏو، ٽوئن ڏو Twin one هئو...“

حال وري مون کان پڇيو،

”ور بيتا ٿم...“ مون اداسيءَ مان چيو مانس، ”حال ڏو ڏو ڏو“

none in one ھون..."

سو ڳالهه ٿي ڪيم ته پٺي قمر ۾ Ph D آهي، Ph D نه پيا ۽ ڪوڙ آهي... پر هنن ٻنهي مان مہاجري مشترڪه رخصت واري دوستي هي، ٻنهي قوت امين حيدر، "ڪجهه ڳالهين جا مطلب رڳو ساڳئي رحم جي حوالي سان سمجه ۾ آهي؟"

رحم مہاجرو پاڻ قدرت heal ڪندي آهي، پر هن جي دوستي رحم لاءِ ڪنهن انهي بايوڪڊ دوا جو اثر رکندي آهي... ساڻيو!

قمر کي مون پهريون ڀيرو وي. سيءَ جي آفيس ۾ تڏهن ڏٺو، جڏهن ليڪچر بورڊ جي ميگ هئي. مہاجرو منهن ڀڳي سان پسيل هو پر قمر کي چڱو خاصو پٽوڊر لڳو هو. ان پٽوڊر جي مہاجريءَ ۾ "تو رور اسٽاف بس ۾ محسوس ڪندي آهيان... ڪير ڏسي، ڪنهن شررت جي موڊ ۾ آهنگيءَ سان پڇيو، "هيءَ پٽوڊر پتلي ڪير آهي؟" (لاءِ ڪنهن جواب ڏنو، "هيءَ ڊاڪٽر آهي؟")

پٽوڊر ۽ ڀڳي جو فرق تڏهن مون کي ٿي پهريون ڀيرو محسوس ٿيو ڀڳي سان پسيل هئي ۾ جڏهن ڪاميابيءَ جي سرٽيفڪيٽ سان هجي... گهٽ ۾ گهٽ، اهو چيو ڀڳي سان پسيل ۽ هنن ڪهر جي.

خوشبودار پٽوڊر شايد قمر جي ڪمروري آهي... شروع ۾ ڪنهن هڪ هڪ ٻي ۾ ڀرسان مان ٽيڙو آيو هڪڙي، مہاجرو پٽوڊر ڏسدي هئي.. در هر چڱي حالت لاءِ انسان کي پنهنجي صحت ۽ صورت جي حمايت ڪرڻ گهرجي، نه ته حشر اهڙو ٿيندو جو مہاجرو ٿيو هو.

ٿيو ڇا، حواسٽاف بس هلي رهي هئي ۽ ممر آيو ڏسي رهي هئي، مہاجري هڪ سڌري مڪليگهه مون کان حريم انداز ۾ پڇيو "ڇو اڄ بستري مان ٿي سٽو بس ۾ چڙهي آيون آهيو ڇا؟" مون حيران ٿي وري ڪاٺس ٿي پڇيو، "مہاجري ٻنهي ٿي ڇو اڃان به رٿي چٽري پٺي آهي ڇا؟" چيئي، "ري ته خبر ڪونهي پر وهن کي ٿورو ٽپ ٽپ رهن گهرجي."

هن قمر ڏي اشارو ڪري چيو. "ٿورو هن ڊڪٽر صاحب کي ڏسو ڇو ڇو ڏي هجي، "اسان کي ڏسو، ڪٿن؟"

مون پنهنجي هڪيگه کي ڏٺو، کيس واقعي زبردست مڃڻ پيل هئي. اسين
جسٽر ج ڪلھ ھا مادر جي ڇوڪرا رنگن بيل موٽا يا بيل باٿم پائيندا آھن.
سڌس اچي رنگ جي بوٽ تي ٽن رنگن جا پٽ هئا ساڳين ئي رنگن جا سي
پٽ سڌس چي شرت تي سڀي وٽان اڪريل هئا. رنگن جي ھا ھا آھنگي
واقعي محنت جوڳي ڳالھ هئي!

پر مون پنهنجي هڪيگه کي سار هن جي مدر جي ڇاڙهيءَ ۽ همدرديءَ سان
ڏٺو، ڏک وڃان پڇيو مانس، ”هي صبح سان توکي تنهنجي پيرن مان لاهي،
سڀي تي هڪس سٿيا آهن، جو پادرن جا رنگ پوپٽ جي رنگن جيان تنهنجي
شرٽ تي چڙهي پيا؟“

سائيو اهو ڪو وقت هو ۽ هاڻ به هڪو وقت آهي. قمر هوريان هوريان
ماحول سان هري، هاڻ اٿيو ڏسن ڇڏي ڏنو آهي... ۽ مون اٿيو ڏسڪارڻ
ڇڏي ڏنو آهي. واقعي وقت مانھوءَ لاءِ قدرت جو سڀ کان وڏو حاتم ۽ صبر
آرم تحفو آهي.

جڏهن وقت جي ٿي ڳالھ ڪريان، ته واقعي حيدرآباد جو به دور هو. ”
پڻ پنهجي ٿي جي پهرئين واليوم جو سالو رکيو اٿين ”حيدرآباد ٽالپرن
جي دور“ سڌس ڪتاب جو رڳو پيش منظر پڙهيو اٿم. باقي ڪتاب جي
هي خان رڳو ورق گرداني هڪي اٿم. قمر جو رڳو مقدمو پڙهي ئي چنور
چڪي، ڊيگه جو بندرو ڪيو اٿم ته مواد حتي بدارميٽو آهي، ت قمر جي
هولي سڌي سوسي، سڳيءَ وقت ادبي دوق سان به مالا مال آهي.. آئون رڳو
اهو چوڻ خاطر به پئي چوان، پر رڳو مقدمو پڙهي ئي سچ ته سڌس ڪتاب
تي ايسا آندو اٿم. سڌس ڪتاب جا سڃا سار جمللا آئون هت دهرائن
کان مجبور آهيان. جن ڪتاب پڙهيو هوندو، اهي چڱي وي هوندا ته
ساموري سوني، بظاهر عام قمر پنهنجي اندر محنت جو ايڏو خاص ثمر
رکي ٿي، جو هن هڙني ميرن کي پنهنجي ڪتاب جي مٿ ۾ ايئن پوري رکيو
آهي، جو سموري ميرن جي صاحبي ۽ سموري حيدرآباد جو جس هن
جي هٿ جي تريءَ ۾ سڌي ويو آهي... جنهن کي سڌس ڪتاب جي ۷۱
dio Cassere تي ڏسي سگهجي ٿو.

ڪنھ حدھن ھوءَ دعوت ڏين ڪنھن روم ۾ اٿي، تڏھن ھن ھڪڙي سڌري

ڳالهه ڪئي... جهڙو مون کي لاءِ جو Move متاثر ڪيو... جيئن، "سموري زندگيءَ ۾ مون صرف هڪ نيڙي حوشي محسوس ٿڌڻ ڪئي، جڏهن مهجڻي Ph D جي ريلٽ آئو ٿي... هي نيڙي حوشي هن محسوس ڪرڻ جي ڪئي اٿم جڏهن هڪتاب جي وي سيءَ جي هٿان مهورت ٿي هڪريم..." اٺن چئي ڇڻ هو ڪجهه گيڙيون ڇپ ٿي وئي ۽ پوءِ ٿورو سنجيدگيءَ سان چيئن، "عام ماڻهن کي حوشيءَ جي موقعي تي مڃيون، مبارڪون ۽ گل مسدا آهن. پر سار کي مڃي ۽ مبارڪ جي بدران ٿڪ پوندو منڊو آهي..."

مون چيو، "ڇڳو ٿيو جو Ph D اسان ڪون ڪئي، ته اسان کي مڃي ۽ مبارڪ جي بدران مار موچڙو پوي هڪ"

هڪي هڪي ماڻهو فرشت آهن!

هڪي هڪي ماڻهو شيطان آهن!!

Mostly 'اڪثر' ماڻهو هڪا مسمان آهن!!

پر انسان لاءِ ڪٿي آهي؟

اهي ڊگهو سڪن گلن سان گڏ قمر جي هڪتاب ۾ مسدا

حيتون هڪ انسان جيڪي هڪ هڪ، اڄ به اهي ئي آهن. هسٽريءَ ۾ ڊگهو انهن جون تاريخون بدليل آهن. سڀي هوندي تاريخ ۾ پڙهندا هئاسين ته، "ميرن جي حڪمرانيءَ ۾ سنڌ ۾ ڏاڍا سڌار آيا. ميرن کان اڳ تاريخ ۾ سڀي سڀي آيو، ان جيئن ميرن به ڏاڍا سڌار آيا، ڪو به ڪوٺايا ۽ رستا ٺهرايا."

ڇا ج به حيدرآباد شهر جا سمور رستا کوٽين ۽ هن ۽ هنن گهٽيءَ ۾ پيو، سمور رستا کوٽين نظر ايندا. سڀي سڀي تاريخ ۾ هڪ ڏهه ٿيو ۽ مري ويو، البت سوري اڄ به هر رستي تي ٿيڻي پئي آهي.

بقول قمر جي، "اسلام سنڌ جي ماڻهن ۾ تاريخي حوالن مثال ڪم ڪيو. ميرن سنڌ کي ورهائي، هڪ ئي حايدن ۾ پهچيون ٿي حد حڪومتون قائم ڪيون. ملڪ ۾ امن امان به هو ته ماڻهو سکيا ساڻ به ٿيا."

سڌن حڪومت راجپوتن هئي -- پر پوءِ ميرن جي پهچي ٿي گهر مان نڪري. ٻين لفظن ۾ حڪومت ڪڍڻ حڪمران پاڻ ۾ ئي ڳنڍجي، بلڪه

ڳئرجي پيا، جو اڄ جي دؤر وانگر خبر نه ٿي پئي. ته ملڪ ۾ مارشل لا آهي يا جمهوريت! يا انگريزن اچي سندن صاحبيءَ تي آخري ڦر پڙهيا!
 ميرن جي صاحبيءَ جون عقل وارن لاءِ اڄ به نشيون موجود آهن.
 سنڌي قوم جي هڪ اهم سڃاڻپ پل حتم سهي، پر ميرن جي قبن وٽان لنگهندي، محسوس ٿيندو، ته عيور قوم ڪنهن به وقت قرون مان ٿي سگهي ٿي! جو ڪنهن تاريخ دان چيو هو ته، ”هيءَ ڪائنات هڪ وسيع دسٺرخوان آهي... جنهن تي هر قوم پنهنجو پنهنجو حصو کائي رهي آهي....“ جيڪڏهن هو وڃي سچ آهي، ته پوءِ، مان جي قوم ڪٿي آهي؟ اها پنهنجو حصو ڇو نه کائي رهي آهي؟ ان کي پنهنجو حصو ڪيترائي قدر ملي رهيو آهي؟ اهو هڪ سوال آهي، جنهنجي جواب جي تلاش آهي.... جي ٿي سگهيو ته ان تي Heaven وڌي ٿي، شاعرن ميهجي ڌيءَ لکندي.... جو قوم قربانيون ڏيندي ئي ان ڪري آهي ته عوام حورن وهي؟ آڌ نبي بهار اچي....
 بهر حال دوستو!

حيدرآباد ميرن جي دؤرن ۾ قمر کي ڏاڍو وڻي هئي.... (جيئن هر لکپو آهي) ۽ مون کي حيدرآباد ميهجي ماءُ جي دور ۾ وڻندي هئي...
 ميرن جي شايدن، يعني ماعن ۽ مقبرن کي ڏسي، ماڻهو ميرن کي هميشه ياد ڪندا ۽ سندن شايدن تي مقالا ۽ مقدمات لکندا.
 اٺون پنهنجي ماءُ جي سندس گهر ۾ پائڻ واري حئيءَ تي سندس پيرن جا نشان ڏسدي آهيان. هڪڙي اٺون ان مقدس جڳهه جي نشان تي هڪ ٿيسر لکي سگهان!

‘تاج بلوچ جي ڪتاب ’خوشبو جو زهر‘ تي ڪيل تقرير

دوستو ۽ ساٿيو!

اح کان مھينون ڏيڍ اڳ مون هڪ تقرير ڊاڪٽر قمر جهاڻ جي روسائيءَ وقت مسخو مطلب آهي سندس ڪتاب جي روسائي وقت هڪڻي هئي هڪڻي ته ڇا نه، پر ڏکي ڏکي پڙهي هئي. تقرير کي به رڳو ڇهين جو حس ميو پر ڇاين وري ڌاري پيئجي طرمان حسن سلوڪ رو رکڻي به رڳو تقرير ڇاپي منهنجي ڏهن تعريفي حمله جي هڪ سڌڙي ڏاڪڻ بهي مون کي هيٺ کان ڪڍي مٿي نه ڏاڪڻ تي ويڙهي ڇڏيو. حالانڪ ماڻ ڪري ويهن مهيني وس ڀر به آهي. آئون ماڻ ڪري هڪ هنڌ ويهي به سگهندي آهيان هيئر به منهنجا هٿ پير ٽري رها هئا، ۽ مٿو ڦري رهيو آهي مطلب به مهيني جسم جو هر حصو به بيڪ ڪر خيڙ پر حصو وٺي رهيو آهي.

دوستو ٿيڻ به پائحو ته ڪو آئون ايڏي بيمار آهيان، منهنجي شين جي

ڏانئن تي چڙهي ٿي مسيحي حالت غير دوا جي ان بند شيشي جهڙي ٿي
ويدي هي حس تي لڪر هوندو آهي.

Shake well before use ' نوڏي پيٽل دوا هونئن تر ت شفا جي سامان
ٿيندي آهي. ڏک جو مسيحي ڪابه تقرير ڪو به لفظ مون لاءِ ڪنهن ذهني
شفا جو متحمل نه ٿي سگهيو آهي.

سو ساليو، ڳالهه ٿي ڪند ته ڌاري طرفان چند حملن ۾ به به جدا اهڙا
هئا، جن مون کي هروڀرو خوش ڪري ڇڏيو.

ڌري نڪيو آهي ته حيرت ۽ حيرت جي تقرير من حسن ڪيائيءَ
جي ڏاهپ جي ٿي جو سو اچي - پهچي ٻي سان گڏ حس ڪيائي جو
نالو پڙهي مسيحي روح خوش ٿي ويو. باقي ڪيائيءَ جي روح تي قبر ۾ ڇڏ
گذريو اهو ٿو نه ٿي ڇڏا، بس هڪ ڳالهه ڄاڻ ٿي هڪ ش ٿو
ڪيائيءَ جي قبر تائين پهچي وٽانن هڪ دعا ٿي گهري سگهان

هي ڳالهه ته ڌاري مسيحي نالي کان اڳ مون کي ڏشور ڪري ڪوڀو
هي، سو ن لفظ کي ٿو به حسن ۾ پهچي پهچي لاءِ قبولين ٿي .

ڌن مهي حيرت + سور مهي اهو جو حيرت به من تي گور ڪري ٻي
جن ته مون کي بلڊ blood ۾ 360 جي حد تائين شگر ٿي پئي آهي ۽
جڏهن بلڊ (خون) ۾ شگر وڌي ويندي آهي تڏهن به جو پريشر هميشه
هيب بهي ويندو آهي، ۽ هن جو بلڊ پريشر Down (هيب) هجي هي گور
ڪري حيرت ۾ ڪا وڏي چير ته چا پهچي ڳالهائڻ جو حق به گهري
ڪون سگهندا آهن...! هوش هن ته بلڊ پريشر هي اسان سڀي حد ٿو
(هيب) هن سو اسان جيئن لاءِ حيرت ۾ ٿي ٻي به گهڻو جو ساهه به ٿي
سياليون، هن جي ته دوستو ڳالهه ٿي رهي پري!

بلڊ پريشر ڌ ٿو پيل اسان جو ٿي سهي پر هاءِ بلڊ پريشر high
blood pressure رڳو انهن جا ٿيندا آهن جيڪي مانيون مٿي مسيحي
مطلب آهي پهاڙ جي چوٽيءَ تي رهندا آهن ان لحاظ کان آئون پٺيان ٿي ته
سلام آباد جا هڙيني همراهن ان مرض جا ورتن آهن، جو اسلام آباد جو هڪ
سيڙو فقير به ٿي ٻي بدران اوهان کان حيرت ۾ گهر Fast هوڊ
Food جي ڪندو جڏهن ته اسان پا ٿي ٿو ساهه ٿي ٿي، اهو ته

ڊس مٿيون هئي بلو پريشر وارن کان ڊپ ۾ اٿي ٽپ جي گهر به ڪون ڪري سگهند هين جو مٿن عملي ۾ اچي هو اسان جو ر ش پاتي سڌي به ڇڏين؟

سائيو ڳاله ته آئون تاح بلوچ جي ڪري رهي هئس پر ڳاله اچي مون
پهتجي چيڙي. ڪيائيءَ کي ته ڳاله من ڳاله پيدا ڪرڻ جو حوصورت
ڏنءَ هو... آئون ڳاله کي ڳالهيڙي ۾ بدلائڻ جي صاهر آهيان. ڳالهيڙي من به
بمط 'گپ' ڳالهيون پان لاءِ own تي ڪريان بامي اها موڙه اها نڪن مون ۾
ڪشي جا ڪڏهن ڪيائيءَ هان اسان جي تاح ۾ آهي

سوڳدهڻي هڪيم ته تاج اسان جي گهر آيو، ته گهر جي در تي صائف
سندس سواگت، ٺٺي هڪيو جنن مون لکيو هو ته اميد يا ه اسان جو سواگت
سوئڙن هڪيو هو، جن لاءِ مون لکيو هو ته اديب جا سوئڙ هتي جي سوئڙن
ڪن وڌيڪ شريف ۽ sobor آهن. هو اسان جي ٻيرون تي هوڻيون رکي اسان
جا پير اٿي چئن لڳا هئا جهڙو اسان جي اندرئين سوئڙ جو رهڻ چڻيد
هجي! (جو اسان جي اندر جو سوئڙ هنن سوئڙن ڪن وڌيڪ صاف ۽
عاشت آهي.) تاج کي در تي ٺٺي صائف هدايو ”ماما، ماما، اسان اوهان تي
مضمون لکيو آهي.“ تاج چيس، ”پلا ڇا لکيو آهي؟“ مون کي مضمون آهي
ته ڏيکار!“

میں چیس ایاں توں مسہجن رف کاعدن تی چٹرو چڑ آہیں۔ بڈھن
رف مرحی مں لگھو۔ تہ آئوں توکی، لمہی بیرک وانگر میٹر کاعدن
تی چڑھیاں۔

سو تاج هائڻ فيئر ۾ ٽي فيئر فيئر ملڪ، ويڙهي فيئر موجود آهي هو
 رڳو گري، مان بڪري چڪو آهي، منجهس ڪو به عيب ٿي ڏع يا رهيس
 ناهي - گري منجهس ڪو ٿي ڏع رهي به ويو هوندو - ته اهو مون کي نظر
 ۾ نه ايندو جو چوندا آهن ته محبت مڪمل شخصيت سان انهن جي حامي
 جي باوجود به ڪئي ويندي آهي؟

سو دوستو- هان تيار ٿيو! منجيدگيءَ جو هي شروع ٿيڻ وارو هي
 "نور" تقرير ڪرڻ لاءِ تيار ٿي وئي آهيان- اوهين به سو، تنهن لاءِ تيار
 ٿي وڃو!

دوستو- ڪنهن به ڪتاب جو ٺڪڙو پيشڪ وڌو ماڻهون ٿيندو آهي- اُن ڪتاب جي رونماي ڪندڙ اُن کان به وڏو ماڻهون! دوستو هڪ مصنف جو قول آهي ته هي قدرت جو سحر نظام اصولن جي تابع ٿيندو آهي- وڏن ماڻهن جي پيدائش جا به يقيناً ڪي اصول ٿي هوندا... مختار محمود لکي ٿو ته وڏا ماڻهون ڪنهن به قوم کي 'نظام طور ملندا'؛ سڀا طور ڪسي ويا آهن... ساڻس مون کي ڪنهن به طرح 'مو روئي ڪو' ٿو ته 'توڻ ڇ' جي ليڪڪ پ مهورتڪر لاءِ ڪجهه چئي سگهون... جو منهنجي ته ڪنهن ڪتاب جي ڪڏهن به ڪاڻي رونماي نه ٿي آهي؛ به ڪڏهن ٿيندي آئون ته پنهجي روءِ تي به رليءَ وجهي گهمندي آهيان-

تاح جو ڪتاب خوشبوءِ جو زهر گس جي ٿلهي مان نڪري چڪو آهي- تاح جي گويا تاح پوشي ٿي چڪي آهي- هينئر جڏهن مٿس گهاشي ڪرڻ جو وقت آهي ته آئون الاءِ چو پڻ کي موڊ ۾ نه ٿي پانين- جو مون کي Sadat جي پهرئينءَ اوچتي حملي هني بدحواس ڪري ڇڏيو آهي- آئون ان مرض جو دڪر ڪري اوهان کي بيرار ڪرڻ نه ٿي چاهيان- پر ٻڌائڻ جو مطلب رڳو اهو ٿم ته 'توڻ مان- محبت- ميٺ پ شگر کي پنهجي شڪيتي ۾ Balance ڪرڻ'؛ ڪنٽرول ڪرڻ جي صلاحيت ويڃائي ويهي آهيان- اُن ڪري اگر ڪڏهن هڪ منهنجو قلم قابو مان نڪري وڃي ته دوستو مون کي معاف ڪجو!

تاح بنوچ مون سان جاڳل ڪئي آها هئي ته ڪتاب خوشبو جو زهر اڃا پريس ۾ آهي- پر ڪتاب جي رونماي جي تاريخ مليءَ ٿي چڪي آهي. تاح جو چيو خيرو وهرن جي وٽس چانسلسر سائين مظهر صديقيءَ سان ڳالهائڻ اٿم. هو ڪتاب جي رونماي ڪندا... مريد جيئن خيرو اوهان جو وائيس چانسلسر مظهر صديقي به چا... 'چا' چئي هن مٿي هٿ هوا ۾ بلند ڪري پنهجي ڳالهه ۾ ڇڏي ڏسي جيئن پل پٽڻ وارو واري پل پنهجو پاڻ ان ڇڏي ڏس حال ۾ چار چنڊ پري ڇڏي... هڪ دفعو هن عام روايتي سان - ٻيو دفعو ڏس جي گهرائي سان تيون دفعو دماغ جي روشني سان نالو وٺي ڳالهه کي محڪم ڪرڻ ڪيو شايد کيس مظهر صاحب لاءِ سحت ڪيڻي مناسب ترين لفظ جي ڳولها هئي... پر هو جذباتي پني ۾ ڪنهن لفظ

استحاب نه ڪري سگهيو جو ڪڏهن ڪڏهن حدس جي سڃاڻي ۾ ڇڏي
ماڻهون حص جي هار ڪن مار ڪڍي ويندو آهي!

اهو حصو ٽنن پٺيان ٿي هر سڃي ماڻهو تي صادق ٿو ڇڏي سو ۽ ڏي
عبد الجبار حوٽيجي جي. جو سر يا سچ هوندي به مٿن جيترو محتاط هوندو
آهي. هت آئون اوهان کي هڪ لطيفو ٻڌو. ٿيندي هلاڻ ۽ سندس h.d جو رار
به فاش ڪندي هلاڻ. هڪ وقت هو ڪڏهن يو يو رسٽي جي استادن تي هڪ
گرو آيو... استاد سخت پريشان هئا. سان جا استاد تندرست ٿو نه جيئڻ
جڳندا C O T جي اسڪالرشپ تي ٻاهر ٿي ويا پر سندن لاءِ ٿي
موتيا. ڊاڪٽر ادو وڌل ماءُ ويو. ان جو لاش آيو. ڊاڪٽر نور محمد
ويو. ان جو لاش آيو. استاد هڙني پريشان ٿي ويا. به ته اسڪالرشپ تان
هٽ ڪنجي به ته استادن تان هٽ ڪنجي. هيءُ اسڪالرشپ هتي لاءِ ڪهڙي
حيثون جڳندن کي ماري ٿي موڪليندين. پوءِ گڏيل ٻيسو هو ٿيو ته نه
اسڪالرشپ تان هٽ ڪنجي ۽ نه ئي وري استادن تان هٽ ڪنجي. هتان
ساڳئي موڪمهي ٿي ڪنهن لاش کي... ان mern تي عبد الجبار حوٽيجو
پورو ٿيو... سو پاڻ Ph d لاءِ ٻاهر ويو. جهڙو ويو تهڙو ٿيو. ٿا ڪري
آيو... هو هر ئي مثل... سو وڌيڪ مري ڇڏي مسدو! اها ڳالهه بهي آهي جو
عبد الجبار حوٽيجو دهات جي خاطر کان ڪنگ سانر ۾ مر ٿيو آهي..

شايد قلمر منهنجو قابو ۾ نه ڪري سگهندو ويڃي ۽ شايد دو جبار هيئر ٿي
ڪن نه ڪري سگهندو ويڃي سو بهتر آهي ته ٽنن بجاءِ اُنل برائيتا مانس تي
ڳالهائڻ جي. ان اسٽيج تي ڳالهائڻ جنهن تي سان جي مجلس جا مير
موحد آهن.

چون ٿا ته انڊيا جي غني ڳڙه شهر ۾ هڪ يونين هال آهي ۾ هال جي
اسٽيج مٿان چٽ تي عيد نه جاءِ جي مٿان هڪ شگاف مهير آهي. حتي هيٺ
ٿا ٿس رکيل هوندو آهي هو هال رڳو ڪتابن جي مهورتڪاري لاءِ مخصوص
آهي.. جن تي ٿا ٿس تي ۾ ڪتاب جو ليکڪ يا مهورتڪار تقرير لاءِ
پڻ تيش اڳ ۾ ئي چٽ تي گهر ۽ موتين جا ڏير مٿي ڇڏي هئا. جيئن ئي
صاحب تقرير ٿا ٿس تي تشريف فرما ٿيندا تيش ئي ان شگاف ۾ پهرين
هتي آهستي پوءِ ٿورو تير تر ۽ آخر ۾ اهڙو گهر ۽ موتين جو وڏو ٿورو

وسندو مقرر تي جو ڏسندي ئي ڏسندي سڄو هال گلن ۽ خوشبو سان
واسجي ويندو.

دوستو مختار مسعود جو چوڻ آهي ته جو هڪ دفعو انهن گلن جي ورکا ۾
ورتو آهو سڄي عمر ان خوشبوءِ ۾ پيل رهندو ۽ جيڪو هڪ دفعو ان خوشبو
۾ پيل رهيو سو تا حيات ان خوشبوءِ ۾ دم رهندو! سو يقين، آڄ هتي اسان
جا اسپيج تي من وارا ماڻهون به اهڙا ئي آهن سڄن گلن ۽ موتين جو ميهن ته
هر من ۾ وڃي رهيو آهي. پر ڏک جو هڪ جي يوني هال جي چٽ تي شگاف
پير هو هٿ سان جي حالت ۾ شگاف پيل آهن. جو بروقت هڙن گلن جو
اهتمام نٿن پنهنجي ليڪڪ ۽ مهورتڪار لاءِ ڪري نه سگهيا آهن!

ساليو - هڪ وقت هو - جڏهن مون تاج کي ڏٺو هڪون هو کيس رڳو
'سوجهرو' جي حوالي ۾ ڀڙهيو ۽ ٻڌو هوم. مون پهچي پهرين تحرير جي
ابتد به سوجهرو سان ڪئي ۽ اٺون چوندي آهيان ته ادب ۾ منهنجي حلالي
وجود جو خالق تاج بلوچ آهي. سوجهرو جي حوالي سان تاج نه رڳو مون کي
پر مون ٻارن کي به اديب ۽ اديبان کي جبهه ڏنو. ان لحاظ کان 'سوجهرو'
هڪ اميد جو ڏيکيو هو - جيڪو روشني جي لال لائي ٻيٺو هو - تاج بحيت
'سوجهرو' جي سهيڙيندڙ جي ڪيتري ئي مون ٻارن سيڪڙائن کي سڃاڻيو
۽ سو ريو بقول ڪنهن جي ته 'هيرو تاج جي جميل آهي' - تصوير تاج جي
جميل آهي - هيءَ هوءَ هي ۽ هو هڙي تاج جا جميل آهن - سنڌي ڊپارٽمينٽ
وارا تاج جي ادبي خدمت کي مڃندي زباني امتحان ۾ پهچي شاگردن کان
هڪ سوال هميشه پڇندا آهن 'چا تاج بلوچ جي رهن جو هٿ ڪر چي آهي؟'
شاگرد ورائيندا آهن 'تاج بلوچ جي رهن جو هٿ سول هسپتال جو ليبر
روم Labour room آهي' حتمي هو هميشه عوامي اديب چئيدو آهي.

تاج پڻ ڪٿي ادبي دنيا ۾ ڪنهن 'ميسرٽي هوم' جي حوالي به سڃاتو
وڃي. پر هي آهو خلتهار آهي جنهن سوجهرو جي سهڪار سان سنڌ جي هر
وستي - وستي جي هر گهر، گهر جي هر فرد جي هج ۾ هڪ هڪ ادبي لحاظ
کان اميدن جو پارو ويهاري ڇڏيو آهي. اها ڳالهه پڻ آهي جو تاج پاڻ به
هڪ گورنمينٽ پبلڪ ميڊيڪل هسپتال جي ليبر روم ۾ رهيو آهي.

رهيو حتمي ته دسا جي لاهين چاڙهي Labour room ۾ آهي نه ڪري

سندس ذهن جي Maturity خيالن جي آڌر انهن سڪيڙن شاعرن کان وڌيڪ mature آهي جيڪي شاعريءَ کي Modern ڪرڻ جي مود ۾ پنهنجي جسماني Maturity جي Scale تي ماپيندا آهن. - Bath rooms گهڙند آهن ۽ شاور هيٺان بي لباس ٿي ٻين وقت مٿس شاعريءَ جو نروڙ يا نرلو ٿيندو آهي!

اهڙي ئي هڪ شاعره جو ذڪر جنهن هڪ لڳل جسماني وٽ ست ڪاٺي - شيخ يار جي آڏو ٿي پنهنجو ڪلام پڙهيو، گلي ۾ اچي رنگ جي موتين جي مالها پيرن هڃيس نڙو مدار، هڃيس اياز کي ڏسي هڪڙهن اُن مٿس حا موني وات ۾ وجهي ٿي چپاڙين هڪڙهن اياز ڏي 'سرا ڪري پنهنجي چمن چمن جي شاهري ٿي هڪين -

توپر کان مون پڇيو هو توپر هي گئي ۾ ٿس چا 'چو 'چو جو وات ۾ ٿي وجهي چپاڙي'. . . توپر چڙ ۾ جواب ڏنو هو 'ادي حيرو - اهو اچو 'چو اڳي بي وٽ ۾ وجهي چپاڙي...

تاح بويچ چوي ٿو - مان هندس مان جو حال ۾ سندس ٿي ره جي هر ڪيلي مسار سان هندس - مان هندس - سچائي جي جوهر کي مائن جي خاطر - ڪس رهگذارن تي جو هلدو هلي - بهي مان هندس - مان هر حال ۾ سندس - ان شعر ۾ 'سچائي' تاح کان پنهنجي سموري قيمت وصور ڪري ڇڏي آسندس 'هندو' رهن جو اتساهه سج - چنڊ ۽ تارن جي تيج کان اڳيرو - ته سو جهرو جو بد ٿيڻ TV کان ريڊيو تائين - ڪراچيءَ کان حيدرآباد تائين Promotion کان Demotion تائين... زندگي جو بتو سفر - تائين تاح هميشه Suffer ۾ رهيو آ.

هو حتي 'سچو' آهي اُن ٿورو طبيعت ڪنٺورو به آهي باقي آهي اڪينو مرد - مجاهد - هر رڻ تي پاري - هو صابري قوال ۽ هموا حيان هڪو همسر رکندو هجي يا نه رکندو هجي - باقي هموا رکي هڪون ڄاڻي

اڪينو ٿي پنهنجي ذات ۾ اڪمن آهي بيحاصل سسر حان 'ڪورس' قطار يا هموني ۾ ڳاڻڻ حنائن جو قائل ڪونهي 'ڪلهنن ۾ لکن ۾ سندس سڙا ساد لفظ - جيڪي صدين جي تاريخ روشن ڪندي ڳنڍا آهن هو بيشڪ genius انسان آهي باقي ڳنڍهه رهي جي گر رواداريءَ جي ته تاح

ڪڏهن ڪڏهن ڏک کائي ويندو آهي چون ٿا تاج اگر ڪنهن دوست، يار پاءُ
۽ پين جو روادار ۽ راردار بڻجي - ته به رڳو ان پاءُ ۽ پين کي چيهندو ۽
چيئيندو - بلڪه پهچي خرج تي لکي به پاڻ ڏيندو - سو ڳالهه ٿا ڪن ته
هڪ ننگ تاج ۽ سندس هڪ بهير 'پين' جو جهيڙو ٿي پيو - 'پين' ڪوڙ
وڇڙ ڪر چيءَ پر هڪ سيز تير مٿي ڪپڙي ڏياري موڪلي - ان ڪپڙي،
سان گڏ بياپو به اماڻيائين ته آئون اها پين ماهيان جو هروپرو جو احسان
ڪٿان - مون کي هين تائين جيترو جيڪو موٽل لکي ڏنو ته ان ۾ وڌ ۾ وڌ هڪ
ڊائري هڪ هي ڪپڙيءَ جو ئي استعمال ٿيو هوندو - سو وٺ پهچي
ڪپڙي! چون ٿا ته پين ان ڪپڙي ۾ پهچي بهن تان راڳي لاهي ڪاري
ڪري کيس واپس ڪئي!

خير - تاج ان پين لاءِ نه ته وري ڪنهن ٻي پين لاءِ لکندو ۽ مرور لکندو -
آئون پاڻي ٿي ته هو قيامت تائين قبر ۾ به لکندو رهندو - سد قيام به ان
ڊلر انڪ جهڙي ڪاري ٿي ٿيندي - جوڙين وقت آسمان مان روشني
چڙهندڙ هر تارو ڪنهن اندهيري جاءِ جو انتخاب ڪندو آهي!

ليديز ڪلب ۾ آيا خورشيد طرفان Talented Ladies سان ملهائيل شام ۾ هڪ تقرير.

دوستو! معاف ڪجو مھڃون ماڻھون ڀينور! ماءُ چون ٿي ڇڙجو نه،
در صل مون کي ته پوڙها نورها به ماسي ڪري سڏيندا آهن۔ ان ڳالهه تي
آئون ٻوءِ ٿي اڇاڻ پھرين 'دوستو' چون ٿي اوهان کان معافي ٿي ويا۔
مھڃو دراصل ڏوھ ڪونھي۔ هي دراصل مھڃو پھريون فڪشن آھي جنھن
۾ رڳو Ladies آهن۔ ان کان پھرين آئون عورتن سان گڏ مڙسالن جي
فڪشن ۾ ڳڻيائيندي آھيان۔ سو دوستو چون جي عادت پئجي ويئي آھي۔
اسان وٽ عبدالقادر جوڻيجو آھي، جو چوندو آھي ته جنھن فڪشن ۾ چار
رٿانيون يعني چار سيدون نه هجن ان فڪشن ۾ مون کي مرو ٿي ڪونه
بيدو آھي۔ آئون وري چوندي آھيانس ته جنھن فڪشن ۾ چار ڏاڙھيون نه

هجي ات وري اسان کي مرو ڪو به ايندو آهي هوش زالن ۽ مڙسالن کان مابوس ٿي حليمه بروهيءَ فائون ۾ هڪ ٻي ترميم به اندي آهي ته هڪ مرد عورت کان ايندو اعليٰ آهي حو ان جي هڪ شاهدي ٻن عورتن جي شاهدين جي بر بر هوندي آهي - ڪائس مون پڇيو ته پوءِ ڀلا ٻن مردن جي شاهدي ڇا جي برابر هوندي آ؟

هن جواب ڏنو ته ٻن سڌي مردن جي شاهدي ڇئن ڪڍڻ جي برابر هوندي آهي - ڀلا ڇئن ڪڍڻ جي شاهدي ڇا جي برابر هوندي آ؟
 ”ڇئن ڪڍڻ جي شاهدي وري برابر ٻن مڙسالن جي ٿيندي آ... تڏهن جڏهن هڪ مرد اردو ۽ هڪ مرد سڌي هجي! ڀلا ان هڪ سڌي ۽ هڪ اردو مرد جي شاهدي ڇا جي برابر هوندي آ؟“

”اه شاهدي ٿوري ڳري ٿيندي آ... اها وري ڇئن جي بدران ۸ ڪڍڻ جي بر بر ٿيندي آهي - ۽ ان شاهديءَ تي ڪو به سرڪاري فيصلو سراجام ڏيئي سگهجي ٿو - دوستو! حليمه ڪڏهن ڪڏهن ڏک گذر لهجي ۾ چونڊو آهي ته هن دٻ ۾ به سچ سائي ڪونه ملندا آهن - اٺون چونڊي آهيس ته نه ملند آهن بلڪه هن ڌرتيءَ تي ملندا آهن - ڏس ڄام صادق علي ۽ الطاف حسين هڪٻئي نه ملي ويا آهن.“

هو وري گهڻو رنجيده ٿي پڇندو آهي ته پوءِ هن دنيا ۾ ۲-۳ سائي ڪو به ملند آهن؟ يعني ٽن مردن جي جوڙي - ٽن عورتن جي جوڙي...
 اٺون چونڊي آهيس ته ٽن - ٽن جي جوڙي به ملي ويندي آهي. ڏس بيجهن ستر جي جوڙي الطاف - ڄام ۽ حنون جي جوڙي! انهن تنهن مڙسالن جا سر ايئن ساڳيا آهن - جيئن بيجهن سترز جا سر ساڳيا آهن - سڪه اهي ٿيئي ڄاڻان T.V تي پري کان بيجهن سترز لڳنديون آهن -

هو پڇندو آهي ته پوءِ ڀلا انهن ٽن جي شاهدي ڇا جي برابر آهي؟ اٺون چونڊي آهيس ته انهن تنهن جي شاهدي دنيا جي سمورن ڪڍڻ جي برابر آهي جيڪي ڳاڻي وڄائي سموري سڌ جو قانوني فيصلو هڪ پاس ڪري سگهن ٿا!

(مصاف هڪجو دوستو! حليم بروهيءَ اهڙي ڪٿا و حيات ڳالهه به ڪئي آهي هيءُ سڀ مهنجي من گهڙت جدول آهي) فرق پنهين جوڙين جو اهو آهي جو بيسجمن سترز جي جوڙي قدرت روح کي خوش ڪرڻ لاءِ ٺاهي آهي جڏهن ته هن جي جوڙي قدرت انگريزيءَ ۾ پين، وجهن ۽ اردوءَ ۾ پين ڪرائڻ لاءِ ٺاهي آهي!

دوستو! رت ندير باز جهنگو ادبي نمر و هميشه 'ناري' يعني 'عورت' رهيو آهي ۽ ها 'ناري' سگت 'پاران هميشه مختلف ادبي گڏجاڻيون ۽ ڪئمپون ڪوٺائيندي آهي جنهن کان آئون مدد ۽ هميشه پڇندي آهيان ته تون هميشه 'ناريءَ' جو نمر و هيو آ ڪيترن ڏس ۾ هڪڙي ڪري يا آهن - تقريرون ڪندي ۽ ڪرائيندي آهن پوءِ هيل تائين تون ڪيتريون 'ناريون' ڦرن ۾ بدلائي سگهي آهين؟

ندير هميشه عورت جي اُتار پٺي جي ڳالهه ڪندي آهي هن جو چوڻ آهي ته عورت جيتري چڱي آهي اوتري چڱائي هن سماج هن کي ڏني نه آهي - عورت ڪيڏي اعليٰ آهي، مرد ڪيڏو اعليٰ تر آهي - اهو بحث ته وري ڪنهن سيمينار ۾ ئي ڪري سگهجي ٿو - پاڻ ته هٿ هڪ پٺي ۾ ٻي ۾ ميهائين ٿا آهيون - سو پهرين آئون اوهان کي پنهنجي 'ماسي' چورائين جي ڳالهه ته ٻڌائيندي هلاڻ - پاڇي پٽي وٺڻ لاءِ بازار ويندي آهيان ته ڪش ٻار ۾ رش هوندي آهي، ۱۲- مهيا اڳ ان رش مان نڪرندي هئس ته پوپن 'يسڙ' ماڻهون جاءِ نه ملن ڪري چوندا هئا. "اي حاله ذرا جڳ ڏي..." هن ٽن مهينن کانپوءِ چوندا هئا... "اي امان ذرا جڳ ڏي..." ۽ هاڻ تڪڙو تڪڙو جيئن پاڪستاني رهڻي جي قيمت ڪرندي وڃي ٿي تيئن مهنجي عمر به ڪجهه ائين وڌندي وڃي جو چوندا آهن... "ڪٽو هٿ! ذرا جڳ ڏي..."

آئون دل ۾ ته سڙي ويندي آهيان پر دل ۾ جاءِ به هوندي به رستي تي جاءِ ڏيئي ڇڏيندي آهيان - اهو اخلاق مڏهي ٻه مصحت... مون کي بهي خبر باقي اهڙو 'اخلاق' پاڻ کي ڪو به اچي جهڙو آڄ ڪله جا پيارا مرد حوراب روا رکندا آهن... مون ڪجهه وقت اڳ ۾ پنهنجي ڪنهن تقرير ۾ غلام رباني

اڳري صاحب جي هڪ مضمون ۾ ميسٽر هاسٽر ۾ ڪيئن هڪ جوتڪ، جو دڪر ڪيو هو ان مذاق جو عملي ڄڻو ڪيئن ٿا آڄ ڪلهه جا ”هارڙا“ پيش ڪن اهو به پهچي جاءِ اهم مذاق آهي... منهنجو هڪ مرد اسٽوڊنٽس مون وٽ آيو... چئي مندر هاسٽن جو حال ڪونهي! دريڻ جا شيشا پڳڻ آهي ۽ ديوارن تان پستر لٽل آهي- ”پوءِ ان جو تدارڪ ڪيئن ٿا ڪريو بابا.“ چئي مندر اسين وري گهٽ آهيون ڇا. اهوئي رباني صاحب جو پنڌ پيل نسخو. سامهون ديوارن تان جتان جتان پستر لٽل آهي گوتم پنڌ جا فوٽو هڻي ڇڏي ٿيون- پل آيو ويو پيو سبق وٺي-

باقي ڇت جا رڳو ٺٽي ٺٽي مٿي مٿي نظر ايندي آهي ان تي وچ ۾ هڪ مارل سرو جو فوٽو هڻي ڇڏيو اٿم پر ههڙي گرمي ۾ اٿون به ٿورو ٿوري وٽڪ وٽڪ ٿوري ٿوري وڙي ڳالهه تي مون کي وري رات وري ڳالهه پيدا ٿي آهي... اسان جي staff bus (اسٽاف بس) روز صبح جو ڄام شوري ٿاٽڪ وٽن لنگهي آهي- فوجي ۽ ريسٽور اڪٽران بس ۾ (۴ هر بس ۾) گهرندا آهن ۽ حر تي ويندا آهن- سو ڳالهه ٿي ڪيم ته رات اسان جي staff dinner هئي- مرد توڙي زالون ٿورو ٿورو ۽ ٿوريون ٿوريون مڙيئي ’تير‘ ٿي آيا هئا... هميشه جهڙا حال ڪونه هئا. سو هميشه جيئن ٿم به جيئن ئي اسان جي بس ڦاسڪ وٽان لنگهي هڪ فوجي اندر آيو... سيني کي چڪڙي مڪيل ڏسي ڪجهه سڃاڻين- ڪجهه ڪون سڃاڻين... سامهون واري ليميز ستن ڏي هڪ نظر وجهي هڪ نظر پويان وڌين... پوءِ ٿورو حيران ٿي چڪ ڪئين ”به صبح والا سرڪاري ئي مال هي؟“

’سرڪاري مال‘ جي ڳالهه اسين هميشه ڪونه ٿا ڪريون- جو اهو سرڪاري مال ته ڄام الطاف حسين آهن. باقي امين ڳالهه ڪريون ٿا انهن جي جيڪي ذهني ادبي لحاظ کان مالا مال آهن- جن جي مالا مال هئڻ سان ڪجهه عوام کي هن سماج کي هڪ روشني ملي... باقي ’سرڪاري مال‘ جو ته اسلامي طريقي سان ’عقيقتو‘ ٿين ڪهي... ڪنهن سرڪاري آفيسر ۽ آفيسري جي چون ڪيتريون پٽيون ڪجن ائين جو اسلام جي ڳالهه به رهجي

اچي سماجي پلائي ۾ ٿي وڃي جيئن عقيتي جي رسم ۾ ٻڪرين وري مار تي پٽيون هڪيون آهن ڪهڙي ۽ ڪيتري پٽي عريبن جي - ڪيتري پٽي ماڻهن جي - ڪيتري پٽي گهر وارن جي!

آپا خورشيد مون کي چيو هو "تون اديب آهين - تو ۾ آسان جي ۾ پٽي آهي پنهنجا ۾ - ته ڪلاڪ ڏي ته توهان شام ملهائون -؟"

مون چيو هو مائٽس آپا! رڳو هڪ پٽي ڇو؟ منهنجو سڄو پٽو بلڪه پٽو ٿي اوهان کي حصي ۾ آيو... هو اسين اديب رڳو قلم جي گهوڙا گهوڙا هڪڙا آهيون اوهين سماجي ڪارڪن ۽ استاد آهيو... "اوهين ته وڌيڪ ابر ڪرم آهيو..." سچ پچو ته مون کي هر اهو انسان وڌيڪ فصل وڌيڪ قيمتي لڳندو آهي جو پنهنجي عمل يا علم سان ڪجهه عوام کي به ڏي... ٻيا خورشيد سان منهنجي ڪا دوستي ڪونهي - پر الاءِ ڇو جيئن چتمق چاندي کي چمڪيندي آهي... چنڊ جي چانڊو کي سمنڊ جي لهرن کي چمڪيندي آهي - (جو هن عورت جي بلندي ۽ حلیمي هن جي مسڪر هٿ مان ٿي مدھر ٿيندي آهي) - تيش آئون هر ڀيرو به هن ڏانهن چمڪجي ويندي آهيان - هوءَ اڪثر ڪنهن نه ڪنهن هٿ ڪهر نه ڪنهن چڱائي ۽ پلائيءَ جي حڪم ۾ ٿي Busy هوندي آهي...

چڱائي جي لهر پکيڙيندڙ آهي عورتون آهن - ۽ هاڻ هنن جو هج وڌيڪ پکڙجي رهيو آهي جو ڪله شام ندير نار هڪ وري تاري شام پيڻ ارشاد قصر سان ملهائي - جو هوءَ عورت جي پلائي لاءِ هڪ ماروي فورم کولي رهي آهي - ان شام جي صدر آپا مريم نوحائي هئي!! ندير هنن تي حڪم ڪيو هو "اچ ۽ ۾ اکر ڳالهائج..."

مون ندير کي Excuse ڏنو هو پڇيو هوم پلا مائي مارويءَ جو پيڻ ارشاد سان ڪهڙو تعلق! مارويءَ جي مٿي ۾ چيڙ هو - لوڻي ڦاٽل هئي - هوءَ حفظان صحت جي اصولن کان به واقف ڪو نه هئي هن ڪڏهن مٿو ڌوئڻ لاءِ شيمپوءَ جو استعمال به ڪون ڪيو - جڏهن ته مون پيڻ ارشاد قصر کي هڪ ۾ دفن سندس پيڻ جي گهر ڦٽو آهي - مون کي هن جو نالو صحيح وٺڻ

ڪونه ايندو آهي۔ مون کي هن جي رڳو خوشو ايندي آهي کيس جڏهن به ڏسندي آهيان هميشه بدحواس ٿي پڇندي آهيانس ”اڏي قمر ارشاد تون خوش آهين؟“ سندس گهر واري کي جڏهن به ڏسو هومدم هميشه خوشيءَ وچان اٿولو ٿي چيو هوندومانس ”ادا ارشاد قمر توهن خوش آهيو؟“

نديرن ڳالهه جو سختيءَ سان نوس ورتو هو، چيو هئائين ”قمر شهباز هڪ مڃيل مڃايل مرد اديب آهي۔ هن جو ادبي قدبت آسمان جيئو آهي هن جو حلاقي قدبت آسمان کان به اوچو آهي جو هو هڪ سٺو پيءُ وفادار گهر وارو آهي۔“

جيئن هر وڏي انسان جي پويان هڪ چڱي عورت جو هٿ هوندو آ۔ تيئن هر چڱي قمر شهباز جي پويان هڪ چڱي ارشاد جو هٿ آهي۔ جنهن تي قمر شهباز خوب ڏٺو هو ته هر وڏي عورت جي پويان به هڪ مڃي مرد جو هٿ هوندو آ۔ ويچارو جو ڏسڻ ۾ ڪونه ايندو آ۔ ان شام جي صدر... ٻي مريم نوحائي... هڪ انتهائي حسين ۽ مڪمل عورت، هڪ باعمر ۽ باڪمال سان۔ جنهنجو مانو قرآن ۾ به آهي منهنجي دل ۾ به آهي هڪ ڪتاب اڪو قرآن آهي ته هڪ دل به آخر ڪميو آهي۔ اهو نالو ’مريم‘ آهي جو منهنجي دل جي ڌڙڪڻ ۽ قرآن جي روايت ۾ آهي، هڪ مريم حضرت عيسيٰ جي ماءُ آهي هڪ مريم هيءُ نوحائي آهي۔ علم عمل۔ ڪمال ۽ رحمت جو حسين ترين امتزاج۔ ڪاش هر عورت ماءُ ٿيڻ جي خوش نصيبي حاصل ڪري سگهي! ڪاش هر عورت ’اهڙي‘ مريم جي به تحليق ڏيئي سگهي!! ڪاش ائون مريم ٿي سگهان! ڪاش ائون ڪنهن مريم کي جنم ڏيئي سگهان!! — هيءُ عورت ڪيڏي نه حسين آهي، هيءُ عورت ڪيڏي Mature آهي.

ڪشمت هن ۽ هن جهڙي پي عورتن سان ڪيڏي به مڪمل ۽ پُر اميد آهي... هن شام جي حوالي سان مون پنهنجي روايتي ۾ ٻين عورتن تي ڳالهيو آهي جيڪي ’برڪرم‘ آهن ۽ اتفاق سان منهنجي سامهون آهن... هن جي هجڻ سان ماحول به مٽر ٿئي ٿو ۽ جن جي هجڻ سان هر عورت جو ڪنڌ به اوچو ٿئي ٿو.

اهڙي عورتن تان نظر لاهڻ جي خاطر... آئون ضروري ٿي سمجهاڻ ته
ڪجهه پاڻ تي ڳالهائين. —

اه Justification ڏيان ته آئون چؤهن Stage تي ويٺي آهيان منهنجو
ادبي سفر! ڪڏهن ڪٿڻ ۽ چو شروع ٿيو؟ مون ڪا به ڪهاڻي ادب ۾
انقلاب آڻڻ لاءِ ناهي لکي. زندگيءَ جي زگ ريگ ۾ جڏهن به ڊن سڀي جي
بدران پيرن ۾ دڙڪندي محسوس ٿي - دل ڌڙڪو ڪاڌو Compromise
جو سامهون نه سڀلڻاڻي - تڏهن ڪو به ڪو لفظ سرجيو ڪر ڪ
ڪهاڻي سرجي - پنهنجو پاڻ کي Excuse ڪرڻ! مڏرت جي اهڙا مان
گذرڻ! زندگي به هجي ها ته چڱو هو... پر جي آهي ته پڻ نه هجي ها، وڌيڪ
چڱو هو. اه هميشه منهنجي approach رهي.... منهنجون اڪثر ڪهاڻيون
ڊگهي رات جي پيڙن ۾ سرحديون ۽ آسرو حوان وٽن ۾ ٺهي پڄنديون
آهن - جنهن وقت حالات سان عداري هڪين قيدي ڦاهيءَ چڙهندا آهن... آسرو
جو اڏاڻ هي آواز ٿي ڪنهن نه ڪنهن قيدي سان گڏ منهنجي ڪهاڻي به قلم
جي صليب تان لهندي آهي آئون جيڪڏهن ليکڪ نه هجان ها ته پڪ پوءِ
ڦاهيءَ جو سرا وار ڪو قيدي هجان ها -

جيڪڏهن ٽيچر نه هجان ها ته پڪ پوءِ هڪا ڦٽيچر 'فقير' هجان ها - جو
رستي تي پٽ هجن ۽ فقيرن کي ڏسڻ منهنجي دلچسپي hobby آهي.
مهيني جي شروع واري ڏينهن ۾ آئون فقيرن کي خوب ڏيندي هين -
مهيني جي وچ واري تاريخن ۾ ڪن رڳو روپيو ڏيني تر حائيددي آهيان - مهيني
جي آخري تاريخن ۾ مقرر مون ڏانهن ۽ آئون فقيرن ڏانهن هڻي هڪ هڻي
ڏانهن ڏسند آهيون - منهنجي هٿ ۾ مڇيل هڪ روپيو منهنجي ڪنهن ضرورت
کي پورو ڪري نه ٿو سگهي... جڏهن ته ان هڪ رپي مان فقير جو هڪ ويلو
ٽري سگهي ٿو. سو بعضي بعضي آئون فقيرن جي به فقيريائي هوندي آهيان.
عملي طرح ڪنهن کان به ڪجهه گهرڻ، منهنجي نفسيات جي خلاف آهي -
آئون حيرانساء حميري آهيان - اڄ کان ۱۲ سال پهرين مون هڪ تقرير ۾
چيو هو آئون پاڪستاني هجڻو آهيان. پر حالات هتي پوڙهو ڪري ڇڏيو

آتم... مہجی مقابلي ۾ هو اچن وارن وارو ابراهم حویو، وڌيڪ جون
 آهي.. قاضي خادم مہجی نالي ڪو وقت هو جو چوندو هو ته خير لساء
 سان هٿ چراند ڪرڻ سحت جوڪم جو ڪم آهي- هو ۽ ويڙه ڪرڻ ۾
 بلڪر 'سيلائي' آهي- آئون چوندي هئي سانس ته تون سيلائي نه پر
 چيلائي آهين- ايت مہجو ڏنگ 'تموير جوتيجو' ڪڍي ڇڏيو آهي-

توڻ آج ڪهه لکن يا پڙهن جي مود ۾ بلڪر ماھيان- اخبار پڙهن به هان
 مہجي وس ۾ نه رهيو آهي... اخبار پڙهان ان ڪر بهتر آهي ته تون تسبيح
 پڙهان ۽ ڪهن ڪن ۾ ويهي رام رام ڪريون- پر هيءُ سامهون خبر
 پئي آهي ان جي سرخيءَ مون کي پاڻ ڏهن متاثر ڪيو آهي- رڌو خبر
 وارا حرم صادق جي نالي رڳو 'جام' لکندا آهن- آج اخبار ۾ مٿان 'جام' ۽
 هين Wine 'وائين جي نالي سان هڪ خبر آئي آهي ته 'جام' ۽ 'وائين'
 گڏجي سڌ جي سنڌ جي عوام جي 'پاڻي' جو مسئلو حل ڪري ڇڏيو آهي.
 ايت خبر ۾ لکيل آهي ته هان سنڌين کي پاڻي گهٽ مسدو- 'جام' ۽
 وئين گڏجي پاڻيءَ جي بدران عوام کي 'پيگ' پياريندا..

سنڌي هومر جيئي 'پاڻيءَ جي بدران پيگ پيئي. جام جيئي!!!

سنڌ يونيورسٽيءَ جي آڊيٽوريم ۾ شاگردن سان ملهائيل هڪ شام ۾ ڪيل تقرير....

دوستو، عبدالقدور حونيڄو هڪ دفعو 'اڏيرون' لاءِ ٿيڙيو ويٺو. مڙن کان پڇيو هو... توکي گهرجي اڳڻ ۽ آرتس بلاڪ جي ڪاريدور ۾ ڪهڙو ٿو فرق نظر اچي؟ مون کيس جواب ڏنو هو ته گهرجي اڳڻ کي ته ڏوٺي ڏوٺي هٿن جا ليڪا به ڏوٺي ڇڏيا اٿم... باقي آرتس بلاڪ جي ديوارن تي لکيل هي معر ۽ بيابا به مٿي سگهي آهيان... ۽ نه ئي مٿي سگهه به ئي مٿي سگهندا... حالانڪ لکت وارا فاسي آهن ۽ فاني ئي رهند... دوستو! فاسي هجڻ انسان ذات لاءِ هڪ فطري امر آهي... باقي 'فاسي ويڃن' اسان جي قومي غيرت جو سوال آهي... جنهن کي بلڪارڻ مشڪل آهي... تاريخ جا ورق... ڄام شوري جون ديوارون بلڪ ڇڏيوارون شاهد آهن

تہ مکلیءَ جي قبرن کان وٺي ويندي مٿن جي دڙي تائين اهي قبرون بہ اسان جي مٿن کي خاموشي سان سمھاري نہ سگھيون آهن.. حضرت يسوع مسیح جي ڪ قبر ڪ بهي... جو هو زنده آسمان ڏي کڻيو ويو... 'هو اسلام جو يسوع مسیح دور هو... هي اسلام جو تارا مسیح دور آهي! (ضياءَ جي دور ۾ ڪيل تقرير).

هينئر قبرون بہ ڪُڇجي وانگر وڇنديون آهي.. ساڻيو! ٻڌندڙ سج جي آخري پساهن سان گڏ شام جو تصور هلندڙ چلندڙ ماڻھون جي حياتيءَ ختم ٿيڻ سان گڏ قبر جو تصور (جو ٻڌو ٿنڀو پٿو جبل ۾ جيئرو ٿي هو جو ۲۴ ڪلاڪ گڏ سندس قبر کي کوٽڻ جو 'هٿيار' اڳ ٿي ٿي چڪو هو) بيشڪ سپاويڪ آهن... پر بہ انهن تصورات سان ذهن تي اڏ مائي، نراسائي، ۽ شڪست خوردگي جو تاثر طاري ٿئي ٿو. جيتوڻيڪ نئين سج اُڀرڻ لاءِ شام جو وقفو تمام ضروري آهي. ڪنهن نئين اُميد جي سرچڻ لاءِ پراڻي شڪست خوردده خيال جو قبر ۾ پوڻ بہ ضروري آهي.. پر بدنصيبن سان حالات ڪڏهن ڪڏهن ائين پاسو بدلائيندا آهن جو ڪنهن قوم جي نميب ۾ شام جا وقتا ڪجهه ڊگھا... وڌيڪ ڊگھا ٿي ويندا آهن... شامون، مھاشامون ٿي وينديون آهن... ائين ئي ڏسو... ۶۰ سالن کان رڳو شامون ئي ملھائيندا پيا آچون... پيري پل تہ قبر ۾ پير پٽاري وڃي... پر جڏهن جوان ۽ نوجوان لاءِ جيئري ئي قبرون کوٽبيون آهن، تڏهن ڌرتي تي خاموشيءَ جو بوجھ وڌي ويندو آهي. آسمان ڦاٽڻ لڳندو آهي... ۽ تڏهن ماڻھون بيرار ٿي پيا تہ هڪ ٻئي سان شامون ملھائيندا آهن.. يا وري ڪاريون پٽيون ٻڌي شھيدن جا ڏينھن ملھائيندا آهن!

پر ساڻيو، اڄوڪي شام ۽ هن شام ۾ چوڪون جو ولولو رندگي ۽ زنده دلي ڏسي لڳي ٿو تہ هاڻ آسمان ڦاٽڻ جو ڪوئي انديشو ڪونهي... هونئن موسم جي اڳڪٿي ڪرڻ وارن جو بہ خيال آهي تہ في الحال، آسمان ڦاٽڻ جو امڪان گھٽ آهي، جو خاموشيءَ کي بہ اشارن جي زبان ملي وئي آهي. وڌيڪ جو ٿي وي تي اشارون کي زبان، جو پروگرام شروع ٿيو آهي تہ خاموش ۽ بيٺر ماڻھون بہ هاڻ اشارن ئي اشارن ۾ هن لڳا آهن ۽ ٻن پروگرام کي هلائڻ وارو افتخار احمد ٻڌو اٿم تہ گوگي عوام کي اشارن تي هلائڻ

جي سڀيا مريڪا کان وٺي آهي!

ڏسو ۽ ڀلا ها چڱي نشاني ناهي ته ٻيو ڇا آهي جو سالن کان لاءِ ڪيترن سالن کان سائنس جي ايم سيد نظر بند رهي هڪ هنڌ هلڻ تي وساري ويٺو هو... هتي اهو به هلڻ لڳو آهي ته ڊگهو هلڻ لڳو آهي. ٻنڪ گهمڻ به لڳو آهي. ڪڏهن سنڌ ٿو گهمي.. ڪڏهن هند ٿو گهمي - هاڻ وري چون ٿا ٿي ويو آهي. سوڪري هڪڙو لاءِ تيار ٿي ويو آهي.. ٻنڪ سام شاتي ڪرڻ لاءِ به تيار ٿي ويو هجي آهي ته سٺي Improvement سڏين لاءِ! ها ڳالهه هروڀرو دسمس جي اڏايل آهي ته اشارون ڪي زور، جي تمام ڊگهي عرصي دوران اگر T.V تي سنڌي ڪرو تباهه! جو ٽريلر اچي ته ڪو هروڀرو سڏين ڪي تباهه ڪرڻ جي سازش به ٿي وئي آهي... هڪ طاقت اهڙو ڪو لار سين جو لوهارول هي ٿي به سگهي آهي... جنهن جي هڪ قوهاري سان سمورن سڏين کي ختم ڪري سگهجي!

سائيو، جڏهن شامن ۽ شامن جي ڳالهه ٻڌي ته اتفاق ڪجهه ٿيڻ ٿيو جو هن مهيني ڏيند اندر جيڪي به شامون ملهائون ويون آهن... انهن ۾ اتفاقاً مائي حيراليساءِ حميري ته آهي ئي آهي! مون حصيد قريشي کان پڇيو ته هن ئي مهيني ۾ هي ٻه ٽي پڪيون شامون 'رڳو مون سان سڀائڻ؟' آخر مطلب ڇا؟؟

حصيد جو جواب مون کي ڏنو اهو هي ته مندر هي شامون اتفاقاً اوهان سان هڪو ٿ منهيون.. هي شامون بي ممي ۽ بي مقصد به آهن.. هي شامون بي ممي ۽ بي مقصد آهن... مون پڇيو مائس ته ڀلا منهنجي حوالي سان انهن شامن جو ڇا مطلب ٿي سگهي ٿو؟

جواب ڏيڻ ته مندر هڪ ته اوهان اردو ۾ لکي رڌو دب جي خدمت به ڪئي... ٻيو ته اوهان ڪڏهن به اهر قلم ڪانفرنس ۾ شريڪ نه ٿيا هيو اوهان جي رڪارڊ سڪل صاف آهي....

مون جواب ڏنو مائس ته اهر قلم ڪانفرنس ۾ هيل تائين شريڪ نه ٿي سگهي آهيان، جو زندگي ۽ جون گهڻيون ڄمڪ ۽ دمڪ واريون شيون مون کان گهڻو ڪري MIS تي وينديون آهن. ان ۾ منهنجي رادي ڪي دهن ڪونهي! مون پنهنجي گلي تي هٿ ڦيرائي ڏيکاريو مائس ته ڏس منهنجي گلي

۾ ته منگر سوتر به ڪونهي. - حفيظ جيئن ته شادي شدو ڪونهي، سو منگل سوتر جي تصور کان به واقف ڪونهي ٿي سگهي ٿو ته اوهان به واقف نه هجو هيل هن قلم ڪامرس ۾ رڳو بريف ڪيس ورهيا ويا. ان کان اڳ صدر ضياءَ صاحب پاڻ سڀني اهل علم کي گڏي ۾ ميدن پراڻي هٿ ملائيندو هو. هٿ شايد ٿورو رور سان ڊپائيندو هو، جو پوءِ مانهون ڪنهن سان اک ملائڻ جي قابل ٿي نه رهندو هو. سو ڳالهه ٿي ڪيم منگر سوتر جي ته هي هڪ رپور آهي جو انڊيا جي سهاڳڻن جي بڻائي آهي گذريل سال هن قلم ڪامرس جو اکين ڏٺو احوال آل انڊيا پميجي پروگرام ۾ ربرڊسٽ حراج تحسي سان ڏٺو هو پر جيئن ته بدي ۾ ميدن پراڻي به پراڻن جو روح تمام گهٽ آهي سو سندن بدن تي به اهو لفظ تمام گهٽ آهي، سو خبر ڪجهه ايترو ڏٺو ته اس سال بهي پاڪستان ميڊ اهل قلم ڪامرس بڙي عقيدت اور احترام سي مياڻي گڏي صرف سڌه سي ٿي هونئي ڊپٽمينٽو ڊيون ڪو حجاب صدر ضياءَ صاحب نه اهي هاتھ سي منگر سوتر پهچائي!

منهنجو مطلب هو هرگز ڪونهي ته اسان جا مڙيني اهل قلم صاحب صدر صاحب جون سهاڳڻون آهن پر ڳالهه مڙيني آهي ريان جي عطلي جي. - يا محض مزاح ۽ مسخري جي...

هن قلم ڪامرس ۾ شريڪ ٿيڻ وارا... يا اهل قلم ڪامرس ۾ نه شريڪ ٿيڻ وارا... اسي سڀني هڪ آهيون. جيئن ٿوري ٿوري جمهوريت ۾ ٿورو ٿورو محمد خان حونيڄو سڀني جو آهي تيئن ٿورو ٿورو حق هر ڪنهن کي آهي ته هو پنهنجو امراڌي حق ۽ بطريو رکي... پنهنجو فيصلو پڻ ڪري... سان کي ڪوئي حق نه آهي جو اسين ويهي هڪ ٻئي جي ڳلا ڪريون... هڪ ٻئي جون ٿڳون چڪيون جيڪڏهن چڪن جو ئي موڊ سو رهي ته پوءِ نه جي رسي کي مضبوطيءَ سان چڪيون، جو ان ۾ ٿي طاقت آهي... باقي هڪ ٻئي جي ٿڳن کي الله جي رسي سمجهي چڪن مان ڪوئي ڦٽندو ڪونهي! اهڙن منڪشز ۾ وڃڻ وارن کي پميجي Justification آهي، اها هر ڪنهن جي شخصي آزادي آهي... هن جو چوڻ آهي ته سڄا سان رندگيءَ جي هن هٿان... ٿڪ ٿڪ... ۽ مور... کي لاشن لاءِ جسته نه رهن

ويجن جو مومو ملي... دل به خوش ٿئي ۽ حريج به پراڻو هجي ته ان ۾ اربع خطا ڪهڙي آهي؟ يا ائين ڪئي چئجي ته ڪافر جو ته هونئن منهن ڪارو آهي ٿوري دير لاءِ اسان جو مود مود ٿي وڃي ته آخر حرح ڪهڙو آهي!

باقي رهي اها ڳالهه ته مون اردو ادب جي خدمت باهي ڪئي ته ان جو هڪ سبب بهي آهي ته ميهنجي دماغ جي Development Romantic Centre پوري ٿي نه سگهي آهي بنيادي طرح آئون جيئن ته ٿورو چوت چات جي قائل آهيان، اوهان کي خبر آهي ته دماغ جي رومانسڪ سينٽر جي نشوونما لاءِ اردگرد جو ماحول ۽ موسيقي اهم رول ادا ڪندي آهي. مون کي اهڙي ڏان جو ماحول ۽ اهڙي موسيقي نه ملي جو ميهجا اهي سينٽر نشوونما پائي سگهن! مثلاً چلي يا چلڙي جي تصور سان ذهن جو ٿورو نرم گرم گوشو ڇاڳي ٿو... پر جڏهن چلي يا چلڙي جو گيت ريڊيسي ٿي پڌجي ته چلو ڪاڏي ڪڍي او چوري چلو ڪاڏي ڪڍي... چلي سان گڏ چوريءَ جو لفظ ۽ اُجائي پڇا ڳاچا جو ڊپ... هتي سڄي رومانسڪ مود جو پيڙو تاريو ڇڏي.

وري جو مٿان گيت پڌجي... اولڏا بوند ڪيرئي شل بوجن تي سو پير پوچن واري لاڏي جي تصور سان ميهجي رومانسڪ پيهوش جي نشوونما جتي هتي ات رهجي وئي... آئون اردوءَ کان اک ملائن کان رهجي ويس... عهد نقدر حوثيجو اردوءَ کان اک ان ڪري بچائي نه سگهيو جو روحي باسو ساڙهيءَ جي مٿان بوجن هڪون پڌندي آهي!

ذوالفقار سيال جي ڪتاب ”لفظن جا راندیکا“ جي مهورت جي موقعي تي ڪيل تقرير.

دوستو! آئون ذوالفقار سيال جي مان ۾ ڪو مرثيو لکي ڪونه ٿي
آهيان، نه ڪوئي سندس چاهت ۾ ڪو ادبي چئو يا ڪچو چيو، لکي ٿي
آهيان. مهڪا اڳوڻو دفتر سڀ ڪٿا کڻي ويا آهن. مهجو اهو محنت هرگز
ڪونهي ته اڄ ڪله ميونسپالٽيءَ جا هڙئي ڪٿا اديت ٿي ويا آهن، مهجي
دفترن انهن کي ادب سڏي ڇڏيو آهي.

نه دوستو! ڪٿن کي ادب سڏي ڪارڻ اعليٰ انسانن جو ڪم آهي..... آئون ته
ادبي ماڻهو بنڪ هان ته اڌ ماڻهو وڃي رهي آهيان جو نظر به گهٽجي وئي
آهي ۽ ڪنهن کي نظر هڻڻ جوڳي به نه رهي آهيان. مهجي شاعري ڪارڊ تي
رڳو مهجو ڪيو آڱوٺو ٿسي سگهڻدي آهيان، پوءِ نه الاءِ چو بيحر چوڻ ٿا
ته هن سماج ۾ عورت کي اهميت ڪانهي! اڙي پاڻي جي عورت جو آڱوٺو

ٺي ورن دار آهي ته پوءِ سڄي ساري عورت پاميو ٿا ته هڪيتري به اهم ۽ پرهيز هوندي! ڪو وقت هو جو ان آڱوٺي جي زور تي ويزا وٺي سڄي سٽ ته ڇا هند به گهمي آئي هئس. دوستو پوءِ به ڇا جي ماحول ۾ هر سڌي عورت جي شاعتي ڪارڊ تي، پل هوءَ ڊاڪٽر هجي يا پروفيسر هجي، موٽوءَ جي جاءِ تي هو ضرور لکيل هوندو ”برده نشين“ ۽ صحيح جي جاءِ تي نشان ڪيو آڱوٺو مسمت فلاڻي يا فلاڻي.... ان آڱوٺي جي ڊڪر مڪر ۽ هميت تي پاڻ روشني پوءِ وجهنداسين.

دوستو! دو لمعار پنهنجو ڪتاب مون کي پهچي گهر ۾ به بلڪ مهيسو ڪن اڳ سور اسپتال جي دل واري وارڊ ۾ ان وقت ڏٺو، جڏهن مون کي هارٽ جو اٽيڪ ٿيس هو..... اٺ اسپتال ۾ مون کي خبر پئي هئي ته هڪي انسان مون پاران اهڙ ٿيندا آهن، جن کي اٽيڪ ڪنم ڪلا پوري درد سان پوند آهن، ۽ هڪي انسان هڙا هوند آهن جن کي دور ۾ خاموشيءَ سان پوند آهن ۽ انهن دل جي زحمن جا نشان رڳو اي سي جيءَ ۾ ايندا آهن، يعني دل جي دقت ۾ در جي زحمني هجن ها خاموش نشين. انهن خاموش نشين تي هڪو آڱر رکي ته اهو ڊاڪٽر آهي..... انهن خاموش نشين تي ڏيان ڏيئي هڪو قلم کڻي ته اهو اديب آهي!

ذوالفقار به ڪتر به آهي ذوالفقار اديب به آهي. ن ڳالهه جي ته پوري هڪ ٿم..... باقي سو شڪ اٿم ته ذوالفقار الاءِ پرنٽس آهي يا ڪسوارو آهي، جو ڏيڍ ٽولي جي منڊي پاڻي نرس کي رعب ۾ مڪون ڏيکاريندو آهي! دوستو، ڳالهه ٿي ڪيم ته منهنجا ادبي دفتر ته هڪا ڪٿي ويا، باقي ذوالفقار ماڻ ڏاڏه جوان آهي، تندرست آهي، سو لمظن ها رانديڪا ٺاهن ۾ ڪمياب ٿي ويو آهي. ن جي برعڪس آئون ڪاغذ ۽ قلم جي راند هارائي ”نار“ ڪري بيهي رهي آهيان. يعني به اجهو هان آهيان به ته مهيسو ڏيڍ اڳ ته ديوان مشتاق ۾ لپتي پئي هوندي هئس ۽ منهنجي چؤطرف ديوان مشتاق جا ڊڪٽر گوتم ٻڌ وانگر ايئن بيٺا هوندا هئا، جيئن ڪنهن زماني ۾ ميسار ۾ هسٽر ۾ علامه رباعي صاحب جي ڪمري جي چٽ تي فوٽو ۾ مارلس سرو لپتي پئي هوندي هئي ۽ چئن ئي پٽن تي مارلس سرو جي پاسي کان گوتم جا فوٽو لنگيا بيٺا هوندا هئا!

دوستو! آئون مارلن مورو نه سهي، مون کي ته اهو نالو وسڻ به صحيح ڪون ٿو اچي، باقي سو دل جي وارد جا سڌا وڏا ڊاڪٽر سچ ته گوتم آهن. هي شعا جو در آهن، ڪو مسجهن يوسف جي نالي سان آهي، ڪو علام حسين آهي ڪو بيڪهارام آهي. مطلب ته هر ئي وقت آهين، خد کين ڏيهن ڏي. دوستو! ڳالهه ٿي ڪيم ته ذوالفقار جهر، وقت ۾ مون کي ڪتاب ڏيڻ آيو هو، ان وقت هڪ نرس منجهي پاسي کان بيٺي هئي، ذوالفقار ان نرس کي منجهي ڀارت ڪئي هئي ۽ چيو هئائين ته ”نرس ڏيکو ته مريض اپنا هي، سڪا حيال رکنا ورنه“ ورنه چئي ذوالفقار هڪ ٽيگري هڪ نرس کي ڏيکاري جنهن ۾ کيس منڍي به پئي هئي. هڪ ڏسي نرس ٿورو هيسجي وئي... مون مذاق ڪندي نرس کي چيو ته پهجي مڊي ٿو ڏيکاري- مون حسنه معين جي ڪنهن رومانسڪ ڪردار حيان پڇيو ماس ”تو کي ڪيئن لڳي هن جي منڍي؟“

ذوالفقار نرس کي هڪ ڏيکاري سامهون ڪاريڊور ۾ هليو ويو، جتي ٻري کان ڪا بهي نرس بهي آئي.

مون سامهون ڏسو.... پريان کان ذوالفقار ڪنهن بهي نرس کي هڪ ڏيکاري رهيو هو نرس ٿورو مراس ٿي چيو ته ”يه اسي پي، بگوني دکا رهي هين- يه تو سڀي ڪو اهي انگوسي دکاتي هين، ليڪن دين گي پت نهين کيس ڪو؟“ مون چيو ماس ته ”يه ڏيکاري اڪو جس ني انگولي تو هڪا خود ذوالفقار ڪو پي هڪي نهين ديك هوگا، يه هر لوگون کي شريفانه ريت هي.“ مصعب ته ذوالفقار کي پهجي ڏوري ماس هڪ ۽ منڍي تي پورو اختيار آهي، سندس رعب تاب سول جي مريض تي گهٽ نرسن تي وڌيڪ آهي، سو لڳي ٿو ته هو سول جي انتظاميه به چڱي سياستدو هوندو جو بيت ته آر به او آهي.

دوستو، آئون جيڪڏهن هڪ کي مٺ پڙهي وڃان منڍي کي منڍي چئي وڃان پڇي کي پڇو پڙهي وڃان ته دل ۾ نه ڪجو، جو پروف ۾ هر ٻين عطيون پڙهي پڙهي هن صحيح پڙهن جي هير ٿي ڇڏي وئي ٿي، شايد هو ئي سبب آهي جو چڱو نه پڙهن ڪري چڱو لکڻ به ڇڏي ڏنو اٿم. بهرحال ڳالهه ٿي ڪيم ته ذوالفقار کي منجهي هڪ ۽ منڍي تي پورو حق

آهي، اهي ٻئي شيون، ٻئي تي وار ڪرڻ لاءِ هڪ اهڙو اسحو آهن، جنهن کي پوليس تلاشي وٺڻ لاءِ ڊاڪٽرن جون هاسٽلون به حالي ڪرڻي نه ٿي سگهي. هي ٻئي اسلحه بنا لائيسنس جي پاڻ وٽ نه رڳو رکي سگهجن ٿا، بلڪه ڏيکاري به سگهجن ٿا.

هڪ مڪ دوالقار جي، ٻي مڪ ان ٻار جي جنهن کي سور ۽ وندرائڻ لاءِ ذوالقار هي ڪتاب لکيو آهي..... ان ٻار جو ذڪر به ٽن ورهين کي ٻڌائيندي هلا. مهجو هڪڙو ڀائٽيو آهي، عمر اٽس ڪل 6 سال! جڏهن منهنجي عمر 6-7 سال هئي ته مون کي ياد آهي ته اسان کي طوحي ۽ مياڻ جون ڪهاڻيون وڻنديون هيون. لاشعوري طور طوحي کي پاڻي ۽ مياڻ کي مائي سمجهندا هئاسين. ذهن جي حالت اهه هوندي هئي جهڙي سلام کان پهرين عربن جي حالت هوندي هئي. اسڪول ۾ گهڙياسين ته استاد جو رتبو ذهن تي ٿيڻ چٽيل هوندو هو، جيئن ڪنهن پينمير جو رتبو سدس پوئنگ تي چٽايل هوندو آهي..... اخلاق ادب صبر شڪر چڻي ڪاريءَ جا سبق اسان ڪتابن کان ۽ ماڻس کان سکيا..... شاه لطيف کان وٺي علامه قاضيءَ تائين. علامه قاضي کان وٺي ذوالقار سال تائين هن پهچي شاعري، نظم ۽ شعر ۽ شرافت صبر شڪر جا درس ڏنا زندگي جي حسن کي بچائڻ ۽ برقرار رکڻ جا درس ڏنا.....

سور آهي ته اڄ چو اسان وٽ برقرار جي بدران بيقراري آهي؟ پاڪستان جي بدران پالا آهن! گهر ته پاتين سان پريل هوندا آهن، پوءِ گهر چو سيجا ۽ ويران آهن، حيل اسان جي جوانن سان ۽ اسپتالون مريضن سان پري آهن اسپتال ۽ مريضن جو ذڪر ڪندي مون کي ڳالهه وري پهچي ننڍڙي ڀائٽي جي ٿي ياد اچي..... عمر ڇهه سال اٿس، اڄ ڪم ٻارن ۾ گيسٽرو جي وبا ٿيل آهي، سو هي ٻار به ان وبا جي ور چڙهي ويو، چوٽڪي گهٽي واري ڊاڪٽر شريف وٽ وٺي وياسين.

ٻار جي ماءُ ڊاڪٽر کي ٻار جي شڪايت ڪندي چيو ته ڊاڪٽر صاحب هي ٻار دوا پيئڻ ۽ گوريون کائڻ کان لهرائي ٿو. ڊاڪٽر ٻار کي ڏيکارڻ لاءِ درڙڪو ڏنو ته هاڻ جيڪڏهن گوريون ۽ دوا نه پيئدين ته سرج هڻندو سرءِ. ٻار لفظ ”سرج“ ته سمجهي به سگهيو باقي ڊاڪٽر جو مطلب سمجهي ويو ته

سرخ هوندي ڪا ڪلاشڪوف جهڙي چير، سو ڊاڪٽر کان پڇڻ بڳو ته ڊاڪٽر تو وٽ ڪلاشڪوف آهي؟ ”ڊاڪٽر چيس ته يار ڪلاشڪوف مون وٽ ڪونهي!“ ٻار چيس ته ”پوءِ تو وٽ مون کي هنڻ لاءِ ڇاهي؟“ ”تو وٽ ڪلاشڪوف آهي- پر تون مون کان لڪائين ٿو! پر ڊاڪٽر مون وٽ نه هجيءَ مڪ آهي.....!!“ هڪ مڪ ذوالفقار جي-! هڪ مڪ هن نيڙي ٻار جي!

ويج ۾ سجا ڪين، ڪا آڱوٺا اسان عورتن جا.... اهي سڀ ئي هٿ ۽ مڪون جي پاڻ ۾ پيڙجي پون ته....! دولفقار جي لفظن جا رانديڪا يقين ڄڙي پوند ۽ دشمن جي ڪلاشڪوف جهڙي هوندي....

دوستو، آئون مايوس ته ناهيان پر مون کي الاءِ چوڏڪ سان شيخ ايار جي هڪ لکڻي ياد اچي رهي آهي.... ايار پهرين غالب جي هڪ شعر کي ڪوٺ ڪيو آهي، ”بازيد اطفال هي دنيا ميري آڳي!“ واقعي دنيا ته ٻرن جي رند آهي، پر هو جو پريان هاشي ساهي منهنجي ٻار جي سيني تي سدوق تڏي بيٺو آهي... ڇا ان کي به آئون رانديڪو سمجهان؟ مون کي اڄ کان ويه سال کن پهرين پڙهيل هڪ ڪهاڻي حوٰيد احمد عباس جي ٿي ياد اچي،

ڪنهن ملڪ ۾ فاشزم جي خلاف وڏن سان گڏ نيڙن ٻارڙن به هڪ جلوس ڪڍيو، ٻارڙن جي مائٽن سندن ڇاٽيءَ تي ننڍڙا مينڙا هڻي ڪين جلوس ۾ موڪليو هو. هڪ بيوه عورت کي صرف هڪ ننڍڙو نينگر هو..... ماءُ الاءِ ڇو ٻار کي جلوس ۾ شامل ڪري نه سگهي، مينڙا به ناهي نه سگهي..... ڪرسچن ٻار پنهنجي ساٿين کي ڏسي اسڪول جي ڪتابن مان بائبل ڪڍيو سيني تي رکيو ۽ جلوس ۾ شامل ٿيو.

دشمن جي پهرين گولي نڪتي يائيل کي وڇان جٽ لکين هو ته، ”هڪ انسان جو رت ٻي انسان تي وهائڻ حرام آهي.“ چيرسدي ٻار جي دل جي هن ٻار هلي وئي.

دوستو، وهي به پنهنجي گهرن ۾ ويڃو پهرين پنهنجا ٻار ڳڻيو ۽ پوءِ قرآن شريف تار علاف لاهي ڏسو! ڪٿي اوهان جا ٻار ڪٿل ۽ اوهان جي قرآن جا

علاف رت سان ڀريل ته ڪونهن؟

زرين بلوچ دوالفقار جي ڪتاب جي پهرين پيش لفظ ۾ هڪ اهڙي ننڍڙي نور خاتون جو حوالو ڏنو آهي - اوهان يقيناً پڙهيو هوندو؟

دوستو آئون شاعره ته ڪونهيان، پر زرين دوالفقار جي شاعريءَ جي هڪ لڪر حوبي ٻڌائي آهي - ته سندس شاعريءَ کي ڳائي سگهجي ٿو. ٻارن کي موسيقي جي ذريعي ٻڌائي سگهجي ٿو. ها ته ڳالهه ٿي شاعر جي ردِ بقا ڦٽي يا ٽيڪنيڪل حوبيءَ جي. يقيناً دوالفقار شاعري جي لحاظ کان پنهنجي ٻه معيار به هڙوئي باڪمال رکيو هوندو. پر هڪ ڳالهه جا مون کي محسوس ٿي اها هيءَ ته دوالفقار اسان سڀني اديبن مان اسان سڀني شاعرن مان آڪس جي انتهائي بلندي واري مقام تي آهي، جو هن وڏن کي ڇڏي سڀني ٻارن لاءِ پنهنجو ڌيان ۽ گيان وقف ڪيو آهي. دوالفقار پنهنجي شخصيت جا ڪامپيڪس، پاسيرا رکي، پنهنجي اندر جي ٻار کي اندر مان ڪڍي ڪڇ ۾ ڪري وهاريو آهي. ۽ پوءِ ان جو نفسياتي جائزو ورتو آهي. ٻار جي شخصيت جي مڙشي گهرجن کي هڪ هڪ ڪري ڏسو ۽ سامهون آندو آهي.

مثلاً هڪي پکن کي پيار ڪرڻ ۽ پالڻ ٻار جي جبلتي ضرورت آهي. ان (Motive) جي اڳيان هلي نئونما ائين ٿئي ٿي جو هو وڏو ٿي پنهنجي پريور ۽ ٻارن کي نه رڳو پيار ٿو ڪري، پر پالڻ به ٿو دوالفقار ٻار جي ان (Motive) جو ذڪر منهنجو آهي. پيارو ڪڪڙ، پر يا طولو منهنجو طولو آهي پر ڪيو آهي. اهو ٻار جي پريور ڄاڻت جو اظهار آهي. ۽ ٻار جي نفسياتي ضرورت به آهي. دوالفقار ٻارن لاءِ شاعري ڪندي به رڳو هن جي فطري ضرورتن جو اظهار ڪيو آهي، پر ساڳي وقت اڄ جي هلندڙ هوا سان به روشناس نه رڳو ڪرايو آهي، بلڪه هوريان هوريان ٻارن کي ڪمپيوٽر واري نظم وسيلي گهڻو ڪجهه سيکاري به ويو آهي. ڪمپيوٽر جو تعارف هڪ ڏکيو موضوع آهي، پر دوالفقار ٻارن کي سڄي ڪمپيوٽر جو ڪم هڪ صفحي ۾ ئي سيکاري ڇڏيو آهي. دوستو، هڪ ڳالهه آئون پنهنجي ڌيءَ کي ڪڏهن ڪوبه سمجهائي سگهي آهيان، دوالفقار اها ڳالهه پنهنجي شاعريءَ وسيلي صاف ڪي به سمجهائي ڇڏي آهي. اها آهي سندن نظم "بيدري" صاف جو ذهن اڄ جي ماحول جي پيداوار آهي. اڄ جو ماحول، جنهن ۾ هڪ

طرف ته ”نور خاتون“ اهڙن ٻين ٻارن جو قصو آهي، ٻئي طرف دنيا جي سطحي بناوٽ ۽ قصا آهن.

هر ٻار کي ٽي چار لمظ انگريزي جا سرور ايندا آهن، مثلاً هڪ ’هيني برٿ ڏي ٿو پوءِ پوءِ ’باءِ بءِ‘ ۽ گڊ لڪ‘! سائمن کي مون ذوالمقدار جا لکين رڳو چار جملا ٻڌايا ۽ سيکاريا آهن.

ستم اهو آ، منجهن چين کي سڀيو ويو آ، هاڻي دعا به گهري نه سگهجي، ان کان وڌيڪ ڪهڙي آبدبختي، بيدلڪ!!

اياز لطيف سان حيدرآباد ۾ ملهائيل شام جي موقعي ڪيل تقرير (ڊسمبر 1991)

دوستو، جيئن هڪ نالي پويان سڄي شخصيت ۽ هڪ محنت پويان سڄي حيات جي
ڪهاڻي هوندي آهي... تيئن هڪ يار لطيف جي، هن نام جي موقعي تي ورهايل ڪرد
پر سندس سموري شڪرتي، سندس سڄي شخصيت جا محبت پهتو سڏيل آهن...
دوستو! آئون پڻ ٿي ته ايار تي ڪو وڏو مصموم لکي ٿو ڪر مگر مقرر بدراڻو
هڪ ننڍڙو ڪارڊ ٿي ڪافي آهي. جنهن ۾ لکيل آهي ته هو اديب آهي، شاعر آهي،
اداڪار آهي ڪلاڪار آهي، ڪالم نگار آهي ۽ لائي چا چا آهي. هڪ وڌيڪ خوبصورت
جنهن جو سندس ڪارڊ ۾ لائي چو ڏڪر ڪونهي ته هو چڱو خاصو مقرر آهي.
تقرير جي لاءِ جي لفظ کان هيئن تائين رڳو رسول بخش پيڇي جو ڪارڊ وڃندو رهيو
آهي، پر سان به رکي آئون پڻ بيان ٿي اڳيان هلي هو شايد پيڇي جي ڪارڊ به پيڇي

چڏيندو.... ۽ اها خبر سڀوندي ته پهتي مان ڪير ڪنهن جو پيءُ آهي... تقرير جي ان ڌان ۽ مان ثابت ٿيو ته مهر حال هونجهي پيءُ جو حقيقي حقيقي پيءُ آهي ۽ هاڻ قيامت جي ڏينهن ٻين ماڻهن کي خدا عزت رکڻ لاءِ پيل ماڻن جي نالي سان اٿاري پر ايار لطيف کي هو پيءُ جي نالي سان پڪاري سگهي ٿو، جو آسان کي ۽ خدا کي منجهس ڪوبه شڪ نه آهي!

دوستو! مهنجو د تي خيال آهي ته ايار لطيف کي خدا پيل پهچي ماڻه زريه جي نالي تي اٿاري، جو هڪ گلهه وڌيڪ قابل قدر ۽ عزت جوڳي ٿيندي.... جو ايار پٽن جو مهن ته سياست جي ڪري ڪڏهن ڪڏهن ئي ڏسڻو هوندو. صبح شام سڀاڳو منهن ته زرينه جو ئي ڏسي ڏسي وڌو ٿيو آهي، جو هو ٻيو پهتو ته زرينه جي ئي ساڻي پر آهي... (زريه استاڪشريا ڪڏهن ڪڏهن قمر واحد جي ساڻي پر نظر ايندي آهي، جو قمر اهڙو چنڊ آهي، جنهن سان ذاتي طرح ڪڏهن آئون ته ڪڏهن زرينه چنڊ جي روشنيءَ جا ڪجهه ترور وٺي جيئرا آهيون... پر ساڳي وقت ۾ جدا آهيون ته هو هڪ وڏو پر آهي، چڏ تي هٿ رکي روشني جا اهي ترورا آسان کي ڏين ته روڪي چڏي- حالانڪ قمر، قمر آهي، چنڊ جو ڪم روشني ڏين آهي... پوءِ ڪو به ان روشنيءَ سان ڦٽندو وٺي نه وٺي)

ها سو دوستو! گلهه ٿي ڪير ته علامه قاضي پهچي ذاتي ڪچهري ۾ ڇوڻو هوندو ته حضرت عبيدڪن حضرت بي بي فاطمة جو ڪردار هزار دما بند آهي، اگر پهچو صاحب Mind ته ڪري ته آئون پانچان ٿي ته زرينه جو ڪردار پهچي جي ڪردار کان وڌيڪ Powerful آهي، زرينه ستن پاڻوڻن جي ايار لطيف کي ٻيٽ ۾ پالي ۽ چئي ڏيکاريو....

پليجو جيڪڏهن ائين چاهي ته نه ٿو ڪري سگهي، سو زرينه پليجي کان بهتر آهي. هونئن ته ڀار جي حسيت پليجي جي پيرن ۾ نه پنڪ زرينه جي پيرن ۾ آهي. زرينه هونئن ته پهچي گهر پهچي حسيت جي مالڪ آهي، جڏهن ته پليجو ويچارو اڪثر جيل يا پنهنجي اوطاق ۾ گذاريندو آهي.

دوستو! ايار جي جنت پيل زرينه جي پيرن ۾ سهي پر پٽ وائڻ ته هو ان جنت جي ڳولا وري نه رستي تي ڪندو آهي جو رستو مسعود نوراني جي گهر تي حتم ٿئي ٿو، جو پٽو

ٿم ته هونارو بورائيءَ جي بيانيءَ سان مڱيو آهي. دوستو هي نورائي آهو بهي جنهن لاءِ
نمرالڳندا هئا ته بورائي نور هي - ڪرسي بهت دور هي. هي نورائي پاڻ ورومورسي آهي؟
ڪيس ڪرسي به بلڪل قريبي آهي. بلڪ هو ڪرسي تي ئي ويٺل آهي.

سائيو، جيئن عقلمند ماڻهو پنهنجي future جي لاسگ سال گ ڪري ڇڏيندا
آهن، تيئن يار به (جو مڱيو آهي سو بيٺ به پرئو) شادي شده ٿين جي Practice
هان کان ئي ڪرڻ شروع ڪري ڇڏي آهي. هو Adhoc سيد تي هينر کان ئي
ڇو ڪرين سان لهه وچڙ پر اچڻ شروع ٿي ويو آهي... هوشن جيئن ته باآدب ڇو ڪرو
آهي سو هر عورت کي ماءُ، پيڻ، آمار، جيجان ڪري ڳاڻا ڀيندو آهي پر هي تعمير و
اڪر به سدس وات مان مٿا چراشي ڪنندا آهن. سڪل ائين جيئن T.V تي صدر
سحاق کي قرآن کي مٿا چري چمي ڏيندي ڏيکاريندا آهن. صدر اسحاق ويچارو هوشن
ته Flying Kiss جو قاتل ڪونهي پر سندس عينڪ، ٽنگن سبب هو قرآن شريف
کي پري کان ائين flying kiss ٿيڻ پائيو ڪندو آهي، حومون واري ڏي مائٽ
مون کان پڇندي آهي، اتي هي قرآن کي چمي ٿو يا سنگهي ٿو؟

سوايو ويچارو به آهي ته عينڪ جو سايل، پر صدر اسحاق جي برعڪس هو وري ائين
Mature ۽ گهرو آهي، جو جنهن شيء کي سنگهڻو هوندس ان شيء کي چمي ڏيئي
چوندو ته چڪي ٿي ڏلم ته سامهين ڌر جو دانتو ڪارو آهي يا مٺو؟

هي ڳالهيون ته حيرانئون مذاق پرشي چوان پر چون جو مطلب اهو اٿم ته هوش چرو
ڇو ڪرو ماهي، چيرن، ڪٽامن ۽ ناس جي آخري حد تائين گهرائي ۽ هر گهرڻ جو
قاتل آهي. جن چيرن کي سنگهڻ گهرجي انهن کي چمندو آهي، جن کي چمن گهرجي
انهن کي چڪندو آهي، ۽ جن کي چڪڻ گهرجي انهن کي رکندو آهي، باقي غير ضروري
Formalities جو هو قطعي قاتل ڪونهي!

دوستو، هن سماج ۾ هن هتان واري دور ۾، ائون ڏسن پئي ته هان سماجي For-
malities جو دور گهٽيو وڃي، اميد آهي ڪم ٿو هو ڏانهن ڪاغذ قاتل سڏي
جي چوڻي اها پراڻي آهي پر هان به ساڳي طرح Toilet paper جو دور آهي ۽ dis-

posable شين جو رور آهي!

حيث حيث سماحي اخلاقيات Formalities گهٽيون وڃن تيئن تيئن اندروني ذهن ۽ جسماني Formalities وڌنديون وڃن. آگريه کي گهڙي گهڙي موزن جسم جي هڪ Formalty آهي. منهن کي موزو ڏين، منهن جي هڪ Formalty آهي. (ٽون سان منهن مان آهي)، جيئن منهن کي موزو نه ڏيان تيئن هڪ ڳالهه ڪري نه سگهان. منهنجي ڏي چوندي آهي ته منهنجي تون پنهنجي منهن جي ۾ موزي کي لڪائڻ لاءِ موزو موزو ٻڌي ڪر جهڙا موزو هڪو ٿيڻ ڪل مڃي پر ٻڌو آهي

حوشيءَ جي ڳالهه آهي ته آيا جسم جي انهن Formalities کان آزاد آهي. اهو ان ڪري دوستو جو اياز ذهني طرح Mature آهي. جيڪي ماڻهو ذهني طرح Mature هوندا آهن اهي انهن جسماني ڪمزورين پر پناه ڪون ڳولهيندا آهن. ڪنهن گل مڃي پر به هو اداڪاري ڪندي جسماني طور ڪا به اداڪاري ڪون ڪندو آهي. لڳي ٿو ته هو T.V تي به اداڪاري ڪي رڳو پري کان في الحال سگهن ٿا آهن. باقي چمن، چڪن، چنن، رڪن جي اسٽيج تي اچان نه اچي سگهيو آهي.

دوستو، جسم جون ڪي deformalties ظاهري ٿينديون آهن ته ڪي باطني ٿينديون آهن. منهنجي هڪ دوست هتي فرحت، اردو ڳالهائيندي هئي.... آڄ کان 16-17 سال پهرين هڪ گانو تمام مشهور هو جيڪو يقيناً اوهان به ٻڌو هوندو! ”جيئو ڏولا جيئو ڏولا“. ان زماني ۾ جيئي سنڌ جو رواج ڪو به هو، سو منهنجي دوست هڪ ڏينهن مون کي چيو ”يار جيرو! آڄ مين ني بس مين جيئو ڏولا گانا سنا هي. ٻڌه نهن ڪيا بات هي ي گانن ميري اعصاب پر چڙهه ڳيا هي، اور ميرا ڪسي ڪار، ڪسي سوچ مين دل نهن لڳتا“ مون سندس ڏيان هٿان لاءِ چيو: ”فرحت اچها هي ي گانا تمهاري اعصاب پر چڙها، اگر ميري اعصاب پر چڙهتا تو بات اور مشڪل هو جاتي“ فرحت پڇيو، ”ڪيون“ مون چيو مانس ته ”اردو مين ڊ- ڏولا بولتا تو آسان هي، ليڪن سنڌي مين ڊ- ڪوڏ- ڏيڏر بولتي هين، سو اگر سنڌي مين اگر مين يه گيت اندر هي اندر بولن تو بولن گي! جيئو ڏولا جيئو ڏولا- ڊ- ڪي مقابل مين ڏ- ڪو بولن مين جسماني قوت زياده خرچ ڪون

پڙتي هي ڳالهه ته خير آئي وئي ٿي وئي.

هي ڏينهن فرحت جو مهن ڏنم ته لڻل هو. چپ چاپ هئي، چيئين: "خير واکل سي تو
ميري جن هي نڪل گئي هي، ميرا ڳلا، ميري تمام اعصاب تهڪ گئي هي. کل سي جو مين
ني نمازين پڙهي هي، سجدي ڪئي هي، ايڪ نماز، ايڪ سجدي مين بهي خدا کي دهر بهي
ليا، هر سهار هر سجدي مين ميري گئي سي صرف ايڪ صدا اُڀرتي ته: جيئو ڏولا جيئو
ڏولا- اي باڙه مين جاني ايسا ڏولا جو بدي ڪو خدا سي خدا ڪري، تههاري سنڌهي مين
تو صرف، ايڪ ڏک لفظ هي سڌي ڪا حشر نشر ڪر ديتا هي"

اڃا اُٺو دل ۾ سو چيان ٿي ته هڪ لفظ ڏي جوئي مانهو ڪي اهڙو مهاڳو ٿو پوي ته سڄي
سڌي پوي ڳالهائين لکن ۽ پڙهن ڏانهن، نهو ڪي ڪيڏي قيمت ادا ڪرڻي پوندي.
سو اڀر لطيف به سڌ جو سڌي ڳالهائيندڙ بيباڪ سڄن آهي. هو سڌي ڳالهائيندڙ،
سڌي پڙهندڙ ۽ سنڌي لکندڙ آهي. باقي پنهنجي ڪتاب ۾ غير ملڪي اديبن جا نالا رڳو
آسان ٻارن کي ڏيکارڻ لاءِ لکندو آهي.

اهوئي سبب آهي، جو هڪ هي ننڍڙو ايار ۽ ٻيو هو وڏو ايار، ٻئي مون کي هڪ وڻندڙ
آهن، جو هو غير ملڪي اهڙن اديبن کي پڙهندا آهن، جن اديبن جي نالن جي صحيح
Pronunciation يا تلفظ آسان ٻارن کي ڪونه ايدا آهن. منهنجو دٽي طرح ته
حشر اهڙو آ جو اڃان تائين به هڪو ڊگهو نالو صحيح طرح نه پڙهي سگهندي آهي، تن
لن سان جي عمر تائين ته سنڌي ۽ اردو کي ۽ عربي زبان ۾ پڙهندي هئس، سنڌي هوندي
ڪن وٺي ويندي ٻاويهن سالن جي عمر تائين مون حبيب بخشه ميٽيم کي تيسين صحيح
ڪو نه پڙهيو، جيسين وڃي منهنجي نو ڪريءَ جي پهريين ڳهار ان ۾ شڪ نه ٿي، سنڌي
هوندي هميشه حبيب بخشه جي در آڏو بهي قرآن جي حامي ڪندي هئس، حبيب
بخشه لهر ڀٽ.

سو اسين تيسين ڪنهن به شيءِ کي صحيح ڪو نه پڙهندا آهيون ۽ پروڙيند آهيون،
جيسين اسين سنڌي طرح ٻار نه ڪنهن ڳالهه سان واسطو رکون يا ملوث ٿيون.... هميشه
پري کان بهي فتويٰ ڏين جا عادي آهيون... حالانڪ جيڪي حبيب آهن، انهن کي حبيب
ٿي رهڻ ڏجي، پنهنجي سنگن طرن جي باعث پنهنجن حسين کي هر ويرو حبيب نه هئڻ
گهرجي...

ايار لطيف پنهنجن دوستن ۾ مقبول آهي، سنڌي عوام ۾ مقبول آهي، ان کي مقبول ٿي
رهڻ گهرجي.

منهنجي خيال ۾ شهرت ۽ عزت اهڙيون شيون آهن، جن کي ڪنهن به ريت Toilet paper جيان disposable نئين گهرجي.

اڄ اياز T.V جي حوالي سان، ادب جي حوالي سان ماڻهن جي ذهنن تائين پهتل آهي پر منهنجي دعا اها آهي ته هو عام ماڻهن جي پنهنجن پيارن ماڻهن جي دلين تائين پهچي سگهي ۽ اتي به دائمي رهي disposable ندرهي.

دوستو! جڏهن مسعود ميمڻ مون کي سندس دعوت جو ڪارڊ ڏيڻ آيو ته مون هن کان پڇيو، ”اياز ڪيئن آهي؟ ڪٿي ٿو گهمي؟“ هن جي پرواري ٻار جواب ڏنو: ”آيا اياز زور آهي ۽ شيرام گاڏي پر ٿو گهمي“

شيرام گاڏي منهنجي چڙ آهي، ان ڪري نه جو آئون ان کان متاثر آهيان، بلڪه ان ڪري جو اڄ کان مهينو ڏيڍ اڳ يعني 1991 ۾ مون هڪ پراڻي F X ورتي، ۽ ولندي ٿي جيئن مون پهريون ڀيرو هن کي رستي تي آندو، هڪ گڏه گاڏي کيس زوردار ڌڪ هڻي ڌڪي ڇڏيو، مون وارو ڊرائيور هيٺ ٿڌو ۽ اچي مون کي خبر ڏني، چئي: ”آمان پاڻ واري گاڏي ڌڪي شيرام ڌڪي وئي آهي“ مون چيو مانس ”آيا رستي تي ته سواءِ هن گڏه گاڏي جي ٻي ڪنهن شيرام جو ته وجود ئي ڪونهي“ ڊرائيور گڏه گاڏي ڏانهن اشارو ڪيو، گڏه گاڏي سهڻي ننڍڙي ۽ نئين لھيل هئي. مائٽس لڪيل هو، Charde Advance Model 1992، سو اسان واري FX، شيرام 1992 جي Advance Model کان مارڪاڻي آهي ۽ ڊپ آئمر ته ڪٿي هو ٻيهر وري آياز واري شيرام کان به نه مارڪاڻي، جو هوئڻ به آئين ڪمزور بيمار ۽ وڏي عمر جا ماڻهو پراڻي ۽ ڪمزور ڪار ۾ آيل آهيون. اياز ننڍو ڇست ۽ جنوني چوڪرو آهي، هن جي قلم، ڪار ۽ ڪرسي تنهن ۾ طاقت آهي. آئون پنهنجي هار ميجان ٿي، ڏرڱو گاڏي جي حوالي سان، بلڪه علم، قلم هو حوالي سان.....

هن جو رستو نوراني جي در تي ختم ٿئي ٿو، منهنجو رستو ايت ڪٿي به ختم ٿيڻ جو ناهي!

تالا اياز!

جيئي لطيف

خير و اجر و پهرن، ڪالمانن پوڙن ۾ عورت جي بڻاءُ سرد وڌيڪ لکندي آهي. ڪنهن به ڪالمان اڇيان اچيس ته ڪن ٻار نه ڪنهن به نه وري وڃي سڄي عام جوڪرين وانگر ذهني تحفظات نه ڇڏا ته رکندي آهي. سو سان اڪ سائنسي ڪمپيوٽر نه ڪونه، انهن ڪنهن به اٿس ويندي ته پويان 'خيرت' جا نشان ڏيکاري ويندي.

سڄي افساني جي ارتقا ۾ مائڪ جي ٽرين روپ ۾ مشتاق شوري جي نالي ڳاڻيو، ڪجهه وقت مٿان اچي ويئي ۽ ڪو اهڙو ٽيون ٺاڻو ڏسڻ ۾ نٿي آيو، جنهن کي ٽرين ڪهاڻيڪارن ۾ ٻڌائي سگهجي، ڪهاڻي ۾ ٽيون ڦهري راهون ڦولي لهڻ پنهنجي جاءِ تي پر هڪ ٻارن تواني نالي جو وجود به اچڻ، جيڪو هر ڀيري ۾ پڙهندڙ کي ٻليون ڪهاڻيون ڏيئي سگهي، وڏي خوشيءَ جي ڪالمان آهي. پوءِ ڇا اهي ڪٿي ان ڪهاڻيڪار ٽيون ڦهري راهون ڦولي ته لڏيون هجن، پر سندس فن ۾ زندگي نواز ۽ مستقبل ڏانهن سڀيل نظر هجي. سڄي افساني جي اها ڪمي غيرالنساء جعفري پوري ڪئي، جيئن ته هو، ڪافي وقت اڪ ڪار ڪهاڻيون لکندي اچي، پر سندس اندر ۾ وڌيڪ آرٽسٽ سندس تخليق 'تخليق جو موت' ۾ پڌرو ٿي پيو.

عبدالقادر جوڻيجو

نالو : صاحب خان ميراڻي
ولد : بهادر علي

ادبي نالو : سورھ ميراڻي
جنم : 08.04.1975

جنم هنڌ : ڳوٺ ڪپڙو تعلقو
رتوديرو ضلعو لاڙڪاڻو.

حال ائڊريس : غريب آباد محلہ
نئون ديرو. تعلقو رتوديرو.

تعليم : M.A سنڌي

ڪرت : اسسٽنٽ سب انسپيڪٽر آف سنڌ پوليس

اڻ ڇپيل ڪتاب

ڌرتيءَ جا رکوالا (ٻارن لاءِ ناول) 1990 ع

سائر سھس گجن (شاعري) 2021 ع

برھ منجھارا بوند (شاعري) 2022 ع

صاحب ديوان سنڌي شاعر (تحقيق) اڻ مڪمل

موبائل نمبر : 3919786 – 0344

3404488 – 0300

اي ميل : sahibkhanmirani0@gmail.com

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488